Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Кафедра криміналістики, судових експертиз та поліграфології

Національний центр судових експертиз при
Міністерстві юстиції Республіки Молдова
Одеський науково-дослідний інститут судових
експертиз Міністерства юстиції України

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА»

27 листопада 2025 року, місто Одеса

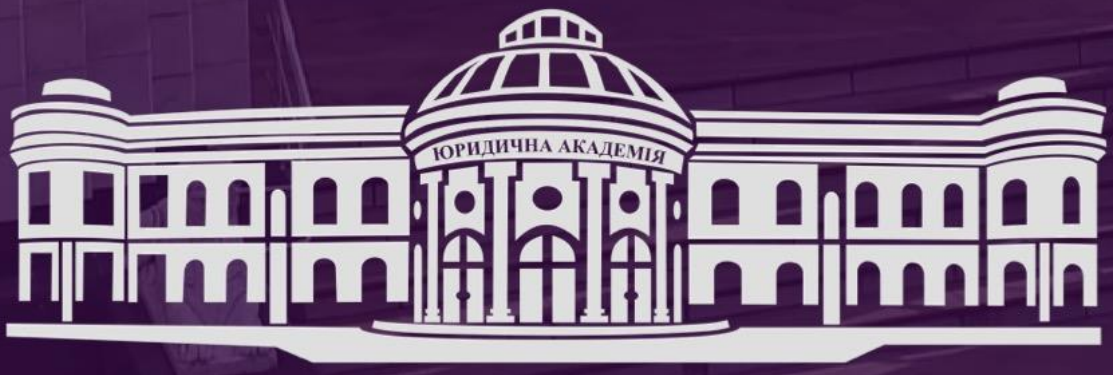

EXPERT SUPPORT IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND NATIONAL PRACTICE

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference

27 November 2025

Odesa
2025

УДК 340.6:343.9.022 (062)

Рекомендовано до друку рішенням кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології НУ«ОЮА» (протокол № 9 від 24 листопада 2025 року)
Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради ОНДІСЕ (протокол №9 від 1 грудня 2025 року)

Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика: збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 27 листоп. 2025 р. / [орг. комітет: С. Ківалов, М. Аракелян, О. Катарага, Д. Кішко, Д. Колодін, А. Колодіна, Л. Аркуша та ін.]; Нац. ун-т Одеськ. юрид. акад. кафедра криміналістики, суд. експертиз та поліграф.; Нац. центр суд. експерт. при Міністер. юстиц. Респуб. Молдова; Одеськ. Наук.-дослідн. ін-т суд. експер. Міністер. юстиції України. Одеса: НУ «ОЮА», 2025. 450 с.

У збірнику викладено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика», в якій взяло участь понад 100 науковців і практиків з України та інших держав Європи. Представлено актуальні дослідження обговорень таких наукових і практичних проблем, як: експертне забезпечення протидії окремим видам організованої злочинності; використання спеціальних знань та експертне забезпечення розслідування організованої злочинності в умовах збройного конфлікту; міжнародна співпраця у сфері експертного забезпечення протидії організованій злочинності: досвід та практика; інформаційне забезпечення правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинною діяльністю; інноваційні технології та сучасні методи розслідування у протидії організованій злочинності; кримінально-правові, кримінально-процесуальні та кримінологічні проблеми забезпечення протидії організованій злочинності.

Висловлюємо вдячність усім авторам за активну участь, якісний науковий матеріал та високий рівень академічної доброчесності.

Матеріали викладені в авторській редакції.

Відповідальність за зміст, наукову новизну, коректність цитування та достовірність фактичного матеріалу несуть автори.

© НУ «Одеська юридична академія», 2025
© Автори статей, 2025

UDC 340.6:343.9.022 (062)

Recommended for publication by the decision of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology NU «OLA» (Pr. 9, November 24, 2025)
Recommended for publication by the decision of the Academic Council of ONDISE (Pr. 9, December 1, 2025)

Expert Support in the Investigation of Organized Crime: International Experience and National Practice: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Odesa, 27 November 2025) / [Organizing Committee: S. Kivalov, M. Arakelyan, O. Cataraga, D. Kishko, D. Kolodin, A. Kolodina, L. Arkusha et al.]; National University «Odesa Law Academy», Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology; National Centre of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova; Odesa Scientific Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Ukraine. Odesa:NU«OLA», 2025. 450 p.

The Proceedings contain papers presented at the International Scientific and Practical Conference «Expert Support in the Investigation of Organized Crime: International Experience and National Practice», which brought together over 100 scholars and practitioners from Ukraine and other European countries. The materials address urgent scientific and practical issues, such as expert support for combating specific types of organized crime; the use of specialized knowledge and expert support for investigating organized crime during armed conflict; international cooperation in forensic support for combating organized crime; information support for law enforcement in countering organized criminal activity; innovative technologies and modern investigative methods; and criminal law, criminal procedure, and criminological issues in ensuring effective counteraction to organized crime.

We express our sincere gratitude to all authors for their active participation, high-quality academic contributions, and strong adherence to academic integrity.

The materials are published in the authors' original versions.

Authors bear responsibility for the content, scientific novelty, accuracy of citations, and reliability of factual information.

© National University «Odesa Law Academy», 2025
© Authors of articles, 2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ПРОКУРАТУРИ ТА СЛІДСТВА
(КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ)
КАФЕДРА КРИМІНАЛІСТИКИ, СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ТА ПОЛІГРАФОЛОГІЇ
(м. Одеса, Україна)
NATIONAL UNIVERSITY «ODESA LAW ACADEMY»
FACULTY OF PROSECUTION AND INVESTIGATION
(CRIMINAL JUSTICE)
DEPARTMENT OF CRIMINALISTICS, FORENSIC EXAMINATIONS AND POLYGRAPHOLOGY
(Odesa, Ukraine)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ПРИ МІНІСТЕРСТВІ ЮСТИЦІЇ
РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА
(м. Кишинів, Республіка Молдова)
NATIONAL CENTRE OF JUDICIAL EXPERTISE
MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA
(Chişinău, Republic of Moldova)

ОДЕСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
(м. Одеса, Україна)
ODESA SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE
OF FORENSIC EXAMINATIONS
MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE
(Odesa, Ukraine)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова оргкомітету:

Сергій КІВАЛОВ – Президент Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., академік;

Заступники голови оргкомітету:

Мінас АРАКЕЛЯН – проректор з наукової роботи, д.ю.н., професор;

Денис КОЛОДІН – декан факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції), д.ю.н., професор;

Лариса АРКУША – завідувач кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, д.ю.н., професор;

Співорганізатори:

Ольга КАТАРАГА – директор Національного Центру судових експертиз Міністерства юстиції Республіки Молдова, судовий експерт вищої категорії, д.ю.н.;

Пьотр ПЄТКОВИЧ – заступник директора Національного Центру судових експертиз Міністерства юстиції Республіки Молдова, судовий експерт вищої категорії;

Дмитро КІШКО – директор Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України;

Антоніна ЧЕРЕМНОВА – вчений секретар Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, к.ю.н., доцент;

Члени оргкомітету: Юлія ГРЕСЬ –доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., доцент;

Таїсія ІВАНІЙЧУК – директор наукової бібліотеки, к.біол.н.;

Анна КОЛОДІНА –доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., доцент;

Дар’я МІНЧЕНКО – начальник відділу міжнародних зв’язків, к.ю.н., доцент;

Сергій СТАРОДУБОВ –декан факультету адвокатури та антикорупційної діяльності, к.ю.н., доцент;

Валерій ТІЩЕНКО –професор кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, д.ю.н., професор;

Богдан ФАСІЙ –декан факультету судового та міжнародного права, к.ю.н, доцент;

Євген ХИЖНЯК –декан факультету цивільної та господарської юстиції, к.ю.н, доцент;

Віктор ЦИТРЯК – заступник декана факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції), к.ю.н., доцент;

Олександр ЧЕРНОВ –доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, доктор філософії в галузі права.

Голова робочої групи:

Анна КОЛОДІНА –доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., доцент;

Члени робочої групи:

Вікторія ГРИНЕВИЧ – в.о. директора Центру поліграфологічних досліджень та тестування, асистент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології;

Ірина ПИШНЕНКО – провідний фахівець відділу ліцензування, акредитації та забезпечення якості освіти, асистент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології;

Олександра СТАУРСЬКА –завідувачка Підготовчого відділення Центру організації освітньої підготовки і аналітичної роботи, асистент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології.

Відповідальні за випуск/укладачі:

Лариса АРКУША – завідувач кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, д.ю.н., професор;

Антоніна ЧЕРЕМНОВА – вчений секретар Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, к.ю.н., доцент;

Пьотр ПЄТКОВИЧ – заступник директора Національного Центру судових експертиз Міністерства юстиції Республіки Молдова, судовий експерт вищої категорії.

Укладачі: Юлія ГРЕСЬ –доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., доцент;

Анна КОЛОДІНА –доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, к.ю.н., доцент;

Олександра СТАУРСЬКА – завідувачка Підготовчого відділення Центру організації освітньої підготовки і аналітичної роботи, асистент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології;

Олександр ЧЕРНОВ –доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології, доктор філософії в галузі права.

ORGANIZING COMMITTEE OF THE CONFERENCE

Head of the Organizing Committee:

Serhiy KIVALOV – President of the National University «Odesa Law Academy», Doctor of Law, Academician.

Deputy Heads of the Organizing Committee:

Minas ARAKELYAN – Vice-Rector for Research, Doctor of Law, Professor;

Denys KOLODIN – Dean of the Faculty of Prosecution and Investigation (Criminal Justice), Doctor of Law, Professor;

Larysa ARKUSHA – Head of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, Doctor of Law, Professor.

Co-Organizers:

Olga CATARAGA – Director of the National Centre of Judicial Expertise, Ministry of Justice of the Republic of Moldova; Forensic Expert of the Highest Category; Doctor of Law.

Piotr PIETKOVICH – Deputy Director of the National Centre of Judicial Expertise, Ministry of Justice of the Republic of Moldova; Forensic Expert of the Highest Category.

Dmytro KISHKO – Director of the Odesa Scientific Research Institute of Forensic Examinations, Ministry of Justice of Ukraine.

Antonina CHEREMNOVA – Academic Secretary of the Odesa Scientific Research Institute of Forensic Examinations, Ministry of Justice of Ukraine; PhD in Law, Associate Professor.

Members of the Organizing Committee:

Yuliia HRES – Associate Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, PhD in Law;

Taisiia IVANIICHUK – Director of the Scientific Library, PhD in Biology;

Anna KOLODINA – Associate Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, PhD in Law;

Daria MINCHENKO – Head of the Department of International Relations, PhD in Law, Associate Professor;

Serhii STARODUBOV – Dean of the Faculty of Advocacy and Anti-Corruption Activity, PhD in Law, Associate Professor;

Valerii TISHCHENKO – Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, Doctor of Law, Professor;

Bohdan FASII – Dean of the Faculty of Judicial and International Law, PhD in Law, Associate Professor;

Yevhen KHYZHNIAK – Dean of the Faculty of Civil and Commercial Justice, PhD in Law, Associate Professor;

Viktor TSYTRIAK – Deputy Dean of the Faculty of Prosecution and Investigation (Criminal Justice), PhD in Law, Associate Professor;

Oleksandr CHERNOV – Associate Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, PhD in Law.

Head of the Working Group:

Anna KOLODINA – Associate Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, PhD in Law.

Members of the Working Group:

Viktoriia HRYNEVYCH – Acting Director of the Centre for Polygraph Studies and Testing, Assistant of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology;

Iryna PYSHNENKO – Senior Specialist, Department of Licensing, Accreditation and Quality Assurance, Assistant of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology;

Oleksandra STAURUSKA – Head of the Preparatory Department of the Center for the Organization of Educational Training and

Analytical Work, Assistant of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology.

Responsible for the release/compilers:

Larysa ARKUSHA – Head of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, Doctor of Law, Professor;

Antonina CHEREMNOVA – Academic Secretary of the Odesa Scientific Research Institute of Forensic Examinations, Ministry of Justice of Ukraine; PhD in Law, Associate Professor;

Piotr PIETKOVICH – Deputy Director of the National Centre of Judicial Expertise, Ministry of Justice of the Republic of Moldova; Forensic Expert of the Highest Category.

Compilers: Yuliia HRES – Associate Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, PhD in Law;

Anna KOLODINA – Associate Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, PhD in Law;

Oleksandra STAURUSKA – Head of the Preparatory Department of the Center for the Organization of Educational Training and Analytical Work, Assistant of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology;

Oleksandr CHERNOV – Associate Professor, Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, PhD in Law.

ЗМІСТ

Вступне слово С. Ківалова……29

Cuvânt de deschidere O. Cataraga……..…33

Вступне слово Д. Кішка……35

Секція 1
ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ ВИДАМ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ……..37

Лариса АРКУША
СИТУАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК СПОСІБ КОМПЛЕКСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ……37

Наталія БАСАЛЮК
СУДОВО-ХІМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНОМУ НАРКОБІЗНЕСУ……41

Олег БАУЛІН, Антон ПОЛЯНСЬКИЙ
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ……46

Маркіян БІЛІНСЬКИЙ
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДРОБКОЮ ДОКУМЕНТІВ І ГРОШОВИХ ЗНАКІВ…….51

Viorica VOZIAN, Olga CATARAGA
EXPERTIZA JUDICIARĂ DE AUTOR: ÎNTRE LINGVISTICĂ ȘI INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ. METODE, APLICAȚII ȘI PROVOCĂRI……54

Владислава ГОНЧАРУК
ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ…….62

Олена ДРОБИШЕВА, Ірина ІВАНСЬКА, Оксана МАЦЮК
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПОРІВНЯЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ…….65

Альона ДЕСЯТНИК
ПИСЬМОВА МОВА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ВИКОНАВЦІВ РУКОПИСУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ…….70

Ольга ЄРОФЄЄВА
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ НА ПРАВО НА СПАДЩИНУ…….74

Андрій ЗАГОРОДНІЙ
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО Й ЕКСПЕРТА ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ……77

Iordan KIURKCIU, Svetlana COTOROBAI, Ana-Maria CÎŞLEANU
ROLUL EXPERTULUI JUDICIAR ÎN COMBATEREA CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE…….80

Юлія КОМАР
ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ…….85

Остап КУДЛАТИЙ
ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ОРГАНІЗОВАНОГО ХАРАКТЕРУ……..89

Назар ЛИСЯК
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ОНЛАЙН-ШАХРАЙСТВА……93

Mădălina Elena MASCARELL
DIMENSIUNEA EPISTEMOLOGICĂ A EXPERTIZEI ÎN INVESTIGAREA CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE…….96

Анастасія МУРАШКО
МЕРЕЖЕВИЙ ПРОФАЙЛІНГ ЯК ЗАСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ…….101

Олена САВИЦЬКА, Наталія ХОМИЧ
ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА СУДОВО-ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ……104

Яна ПЕТРЕНКО
ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ПОРУБОК ЛІСУ ЯК ПРОЯВУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ……108

Катерина РУБЕЦЬ
МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ……111

Олена САВЧУК
МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПІДПИСІВ ТА ПОЧЕРКУ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ СТРУКТУР……115

Людмила СОН
ВИДИ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКРАДЕННЯМ ДІТЕЙ……..119

Ксенія ТОДОРОВА
ЗАСТОСУВАННЯ ПОРТРЕТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІ……122

Олена УСЕНКО
ВИСНОВОК ЗЕМЕЛЬНО-ОЦІНОЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ……..…126

Євген ХИЖНЯК
ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ЕКСПЕРТНИМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ……...131

Тетяна ЧАБАНЕЦЬ, Світлана ТАРАСЮТІНА
СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ: ОРІЄНТИРИ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ……..134

Антоніна ЧЕРЕМНОВА
РОЛЬ ТА МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В МЕХАНІЗМІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ……138

Наталія ЧІПКО
ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВА З ДОРОГОЦІННИМ КАМІННЯМ ТА МЕТАЛАМИ, ЩО ВЧИНЕНІ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ……143

Секція 2
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ……147

Дмитро АФОНІН
ОСОБЛИВОСТІ OSINT ДЛЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……...147

Анастасія БЕРШАВСЬКА
ДО ПИТАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ ОСОБИ-ПОСОБНИКА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ……151

Андрій БІЦЮК
ІДЕНТИФІКАЦІЯ НЕОБҐРУНТОВАНИХ АКТИВІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ……155

Олександр БУБЛИК, Андрій БУБЛІКОВ
ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В КОМПЛЕКСНІЙ СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ЛІФТІВ ТА ЕКСПЕРТИЗІ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ……...158

Олеся ВАЩУК
АЛГОРИТМ ФІКСАЦІЇ ТА ЕКСПЕРТНОГО АНАЛІЗУ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП У МЕСЕНДЖЕРАХ TELEGRAM, WHATSAPP І SIGNAL……166

Юрій ВИНОКУРОВ
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ…….170

Марина ВОЙЧИШЕНА
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ……174

Ростислав ГОЛОВАЧ, Сергій ШЕРЕМЕТОВ, Володимир БАБЕНКО
СУДОВА ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ……..…177

Polixenia GRECU
SEMNIFICAȚIA URMELOR DE APĂRARE ÎN INTERPRETAREA MECANISMULUI AGRESIUNII……..182

Єлизавета ДРИГА
ЗНАЧЕННЯ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ……...…186

Віктор ЗАГОРОДНІЙ, Ігор ЗАГОРОДНІЙ
ВЛАСНІ СПЕЦІАЛЬНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ СЛІДЧОГО ТА ДЕТЕКТИВА……..190

Юлія ЗГОДА
РОЛЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ……...194

Христина КІЛІМІЧЕНКО
ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТІВ ЖІНОК, ПРИЧЕТНИХ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ……197

Олександр КОТЛЯРЕНКО
БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАВДАНЬ СУДОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ…….. 200

Дар'я КРИВЕНЧЕНКО, Юлія СЕМКО
ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОЗНАК ЗАКЛИКІВ ДО ПІДТРИМКИ РІШЕНЬ ТА/АБО ДІЙ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА, ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА/АБО ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА……204

Сергій ЛЯХОВЕЦЬКИЙ
КОНТЕНТ-АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У КОНТЕКСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ДОВЕДЕННЯ ОСОБИ ДО САМОГУБСТВА……..…209

Ірина МАКОГІН
ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТИЗИ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ……..212

Юліан МУНТЯНУ
СУЧАСНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ НЕВІДОМОГО ЗЛОЧИНЦЯ, ПРИЧЕТНОГО ДО ЗАХОПЛЕННЯ ТА УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗАРУЧНИКІВ……..….216

Ольга НЕДАШКІВСЬКА, **Олександр ГУНЬКО**
РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ……..…220

Alina Daniela PĂTRU
URMELE DE ARMĂ ALBĂ – INTERPRETAREA LEZIUNILOR ȘI MECANISMUL PRODUCERII……..…224

Сергій ПОЛУЯНОВ, Олег КОЖУХАР
ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО АГРЕСІЇ ПРОТИ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ……228

Іван СТАРЕНЬКИЙ
ДИНАМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІДЛИВОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ RACCOON STEALER……...234

Олександр СТАРОДУБОВ
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ……..…238

Олександр ФЕДОРЧУК
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У СТРУКТУРІ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……..243

Дмитро ЦЕХАН
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ НА СТАДІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ……..….247

Юрій ЧЕРНИШ
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ……251

Секція 3
МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА……256

Валерія ДИНТУ
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ МЕДІАЦІЇ В ТУРЕЧЧИНІ……..256

Тетяна ЛИННИК
ВИКЛИКИ ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА……259

Анна ПРИХОДЬКО
РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЗУМОВЛЕНИХ КОНФЛІКТОМ: ВИМІР СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ ООН……...…264

Олена САМОЙЛЕНКО
ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КООПЕРАЦІЇ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ……..…268

Максим СМИРНОВ
ПЕРЕДАЧА ОСОБИ ДО МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНИМ ЗЛОЧИНАМ……..272

Валерій ШЕПІТЬКО, Михайло ШЕПІТЬКО
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ……..…276

Секція 4
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТЬБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ……..282

Сергій АЛБУЛ
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, ПОВ'ЯЗАНОЮ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..282

Лариса БЄЛІК
ІНФОРМАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ: КОНЦЕПТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ……287

Сергій КІЛІМІЧЕНКО
ВИЯВЛЕННІ НЕГАТИВНИХ ОБСТАВИН ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ……..290

Андрій КУБАЄНКО
ADAPTIVE HYBRID POLICING MODEL (AHPM) ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СТАНДАРТ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……294

Олександр ПОДОБНИЙ
КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ……..298

Валерій ТІЩЕНКО
КРИМІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ……303

Олександр ЧЕРНОВ
КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) НЕЗАКОННО ОДЕРЖАНИХ КОШТІВ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ І ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ЇХ ВИКРИТТЯ…….307

Секція 5
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ……..312

Борис БАБІН
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА: ВИКЛИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ Й СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ……312

Андрій БАТІГ
ПЕРЕДУМОВИ ТА ПІДГОТОВКА ДО ІНТЕГРАЦІЇ AI В СУДОВУ ЗАЛІЗНИЧНО-ТРАНСПОРТНУ ЕКСПЕРТИЗУ……..…316

Юлія ГРЕСЬ
БІОМЕТРИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ……..319

Вікторія ГРИНЕВИЧ
ПОЛІГРАФ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ……..…325

Денис КОЛОДІН, Анна КОЛОДІНА
ВИДИ ТА НАПРЯМИ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ……330

Каріна ЛУКАЩУК
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ……..336

Ірина ПИШНЕНКО
КРИМІНАЛІСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ……340

Дмитро ХАМУЛА
АТРИБУЦІЯ МОДЕЛЕЙ КАХЕЛЬНИХ ПЕЧЕЙ ТОВАРИСТВА М.С. КУЗНЄЦОВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТА ІКОНОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ІЗ ПРОДУКЦІЄЮ «АРАБІА», «РЬОСТРАНД» ТА ФАБРИКИ ВІЛЬГЕЛЬМА АНДСТЕНА……...…344

Віктор ШЕВЧУК
ІННОВАЦІЙНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ…….349

Секція 6. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ……...355

Каріна БУБЕН
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УЧАСТЬ У ПСЕВДОРЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ЯК ФОРМАХ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: НОВІ ВИКЛИКИ ДОКТРИНІ І ПРАКТИЦІ……..…355

Владлена ВОЛОШИНА
МЕДІАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ПРАВОВА ТЕХНОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ……..……..358

Ірина ГОРБАЧОВА
ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……..…362

Сергій КОНОВАЛЬЧУК
НОТАРІУСИ ЯК ОСОБИ, ЩО НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ, ТА СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ……366

Valeriu LUNGU
COMPETENȚA POLIȚIEI DE FRONTIERĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN PREVENIREA ȘI CONTROLUL DEZORDINILOR ÎN MASĂ……370

Boşcaneanu MARCEL
PERSPECTIVE ȘI PROVOCĂRI DE DREPT PENAL ÎN COMBATEREA CRIMINALITĂȚII DE MEDIU ÎN CONTEXT TRANSFRONTALIER……382

Олексій ПАЛАМАРЧУК
ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ СПРЯМОВАНА НА ВЧИНЕННЯ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК……...392

Дмитро ПЕРСТИНЧИК
ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОЛЯГАЮТЬ У НЕЗАКОННИХ ДІЯХ ЩОДО ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ…….396

Тарас ПОНУРКО
ОСОБЛИВОСТІ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ УКРАЇНОЮ……..……401

Вадим ПОЖАР
ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ…….405

Сергій РАДЕЦЬКИЙ
ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У ПРОВАДЖЕННЯ ПРО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ……409

Олександра СТАУРСЬКА
«КІБЕРНАРКОКАРТЕЛЬ» ЯК ОКРЕМИЙ РІЗНОВИД СУБ'ЄКТА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ…….412

Оксана СТЕПАНЕНКО
РОЛЬ ЕКСПЕРТИЗ У ДОКАЗУВАННІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА……..……...…417

Олександр ТОРБАС
ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВІДПОВІДНО ДО КПК УКРАЇНИ……...421

Павло ФАЛІНСЬКИЙ
ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ, ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ……...…425

Олена ЦІЛЬМАК
ПСИХОЛОГІЧНА ОЦІНКА ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ……..429

Сергій ЧУМАК
ПІДГОТОВКА ДО ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ ВЧИНЕНІ ЗЛОЧИНІВ НА РИНКУ ПШЕНИЦІ……...…433

Вікторія ШЕРШЕНЬКОВА
ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ……..…….437

Denys SHYLIN
EINSTELLUNG DES STRAFVERFAHRENS WEGEN EINER STRAFTAT, WENN DER BESCHULDIGTE AUFLAGEN ODER WEISUNGEN GEMÄß DER STRAFPROZESSORDNUNG DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND ERFÜLLT……441

Руслан ЯЦКЕВИЧ
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ОЗНАК ЗЛОІИННОЇ СПІЛЬНОТИ У КОНТЕКСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПОДАЛЬШОГО ДОКАЗУВАННЯ ….……...…445

CONTENT

Introductory speech by S. Kivalov……..…29

Introductory speech by O. Cataraga……..33

Introductory speech by D. Kishko……..35

Section 1
EXPERT PROVISION OF COUNTERACTION AGAINST CERTAIN TYPES OF ORGANIZED CRIME……37

Larysa ARKUSHA
SITUATIONAL EXPERT EXAMINATION AS A TOOL FOR THE INTEGRATED USE OF SPECIALIZED KNOWLEDGE IN INVESTIGATING CRIMES COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS……..……..……..……..……..37

Natalia BASALYUK
FORENSIC CHEMICAL EXPERTISE AS A TOOL TO COMBAT ORGANIZED DRUG TRADE……..……..……..……..……..……...41

Oleg BAULIN , Anton POLIANSKYI
FORENSIC EXPERTISE IN COMBATING ORGANIZED CRIME…….……46

Markiyan BILINSKYI
MODERN TECHNOLOGIES IN FORENSIC SUPPORT OF THE INVESTIGATION CRIMES RELATED TO DOCUMENT AND CURRENCY FORGERY……..…….51

Viorica VOZIAN , Olga CATARAGA
FORENSIC AUTHORSHIP: BETWEEN LINGUISTICS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE. METHODS, APPLICATIONS AND CHALLENGES…….……..……...54

Vladyslava HONCHARUK
EXPERT SUPPORT FOR COUNTERING ORGANISED CRIME INVOLVING HUMAN TRAFFICKING……..……..……..…….62

Olena DROBYSHEVA , Iryna IVANSKA , Oksana MATSIUK
CURRENT ISSUES IN PREPARING COMPARATIVE MATERIAL FOR FORENSIC HANDWRITING EXAMINATION……..……..……..……..65

Alona DESIATNYK
WRITTEN LANGUAGE AND ITS SIGNIFICANCE FOR ESTABLISHING THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITY……..……..……..……..……..……..70

Olga YEROFEIEVA
PROBLEM ASPECTS WHEN CONDUCTING A TECHNICAL-CRIMINAL EXAMINATION OF DOCUMENTS FOR THE RIGHT TO INHERITANCE……..……..……74

Andrii ZAHORODNII
FEATURES OF THE INTERACTION BETWEEN THE INVESTIGATOR AND THE EXPERT DURING PREPARATION FOR THE APPOINTMENT OF A FORENSIC EXPERTISE……..….77

Iordan KIURKCIU, Svetlana COTOROBAI, Ana-Maria CÎȘLEANU
THE ROLE OF THE JUDICIAL EXPERT IN FIGHTING ORGANIZED CRIME……...….80

Julia KOMAR
THE IMPORTANCE OF FORENSIC EXPERTISE IN COMBATING ORGANIZED CRIME…….85

Ostap KUDLATYY
EXPERT SUPPORT IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED ECONOMIC CRIMES...…….89

Nazar LYSYAK
FEATURES OF CONDUCTING COMPUTER-TECHNICAL EXPERTISE IN THE INVESTIGATION OF ONLINE FRAUD…….…….…….…….……93

Madalina Elena MASCARELL
THE EPISTEMOLOGICAL DIMENSION OF EXPERTISE IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME…….…….…….…….…….….96

Anastasiia MURASHKO
NETWORK PROFILING AS A TOOL FOR PERSONAL IDENTIFICATION…….101

Olena SAVYTSKA, Nataliia KHOMYCH
ENVIRONMENTAL CRIMES AND FORENSIC SUPPORT FOR THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME…….…….…….…….104

Yana PETRENKO
EXPERT SUPPORT OF THE INVESTIGATION OF ILLEGAL FOREST FELLING AS A MANIFESTATION OF ORGANIZED CRIME…….…….…….……...…108

Kateryna RUBETS
POSSIBILITIES AND APPLICATION OF HANDWRITING EXAMINATION IN THE INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED BY ORGANIZED GROUPS AND CRIMINAL ORGANIZATIONS…….…….…….…….…….111

Olena SAVCHUK
INTERDISCIPLINARY APPROACHES TO THE ANALYSIS OF SIGNATURE AND HANDWRITING IN DOCUMENTING THE ACTIVITIES OF ORGANIZED CRIMINAL STRUCTURES……...115

Lyudmila SON
TYPES OF IDENTIFICATION RESEARCH DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS RELATED TO CHILD ABDUCTIONS…….……...….119

Kseniya TODOROVA
THE USE OF PORTRAIT EXPERTISE IN SOLVING CRIMES…….…….122

Olena USENKO
CONCLUSION OF LAND VALUATION EXPERTISE AS THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME IN THE FIELD OF LAND TURNOVER……...…126

Yevhen KHYZHNIAK
INTERACTION BETWEEN INVESTIGATIVE AND OPERATIONAL UNITS WITH EXPERTS DURING THE INVESTIGATION OF INTENTIONAL MURDER……..…….131

Tetiana CHABANETS , Svitlana TARASIUTINA
FORENSIC COMMODITY EXAMINATION IN PUBLIC PROCUREMENT: STRATEGIC GUIDELINES AND PRACTICAL CHALLENGES…….…….…...…….134

Antonina CHEREMNOVA
THE ROLE AND POSSIBILITIES OF FORENSIC EXPERTISE IN THE MECHANISM OF INVESTIGATING ENVIRONMENTAL CRIMES…….…..…….138

Nataliia CHIPKO
EXPERT SUPPORT FOR INVESTIGATING INTERNET FRAUD INVOLVING PRECIOUS STONES AND METALS COMMITTED BY ORGANIZED GROUPS……143

Section 2
USE OF SPECIAL KNOWLEDGE AND EXPERT SUPPORT FOR THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME IN CONDITIONS OF ARMED CONFLICT…….…….…….…….147

Dmytro AFONIN
FEATURES OF OSINT FOR DOCUMENTING CRIMES COMMITTED BY SOCIALLY DANGEROUS ORGANIZED GROUPS UNDER MARTIAL LAW ……...…….147

Anastasia BERSHAVSKA
ON THE ISSUE OF MODELING A PERSON AS A HELPER TO THE AGGRESSOR STATE.….151

Andriy BITSYUK
IDENTIFICATION OF UNFOUNDED ASSETS: MODERN APPROACHES AND ANALYTICAL TOOLS…….…….…….…….…….…….…..….155

Oleksandr BUBLYK , Andriy BUBLIKOV
SPECIFICS OF RESEARCH ON THE CAUSAL RELATIONSHIP IN MULTIDISCIPLINARY FORENSIC EXAMINATION OF TECHNICAL CONDITION OF ELEVATORS AND EXAMINATION OF LIFE SAFETY ……..……..……..……..…….158

Olesia VASHCHUK
ALGORITHM FOR RECORDING AND FORENSIC ANALYSIS OF DIGITAL COMMUNICATIONS OF ORGANIZED CRIMINAL GROUPS IN TELEGRAM, WHATSAPP AND SIGNAL …….…….…….…….…….166

Yurii VYNOKUROV
USE OF SPECIAL ECONOMIC KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME IN THE SPHERE OF ECONOMY…….…….…….170

Maryna VOYCHYSHENA
CRIMINALIST SUPPORT OF WAR CRIMES INVESTIGATION……..…….……174

Rostyslav HOLOVACH, Serhiy SHEREMETOV, Volodymyr BABENKO
MILITARY FORENSIC EXAMINATION IN COUNTERING ORGANISED MILITARY CRIME UNDER WARTIME CONDITIONS ……...…….…….…….177

Polixenia GRECU
THE SIGNIFICANCE OF DEFENSIVE INJURIES IN INTERPRETING THE MECHANISM OF ASSAULT GRECU POLIXENIA …….……..…….…….…….182

Yelyzaveta DRYHA
THE IMPORTANCE OF A SPECIALIST'S OPINION IN PROCEEDINGS CONCERNING THE ILLEGAL CIRCULATION OF WEAPONS AND AMMUNITION…….…….186

Victor ZAHORODNII , Ihor ZAHORODNII
OWN SPECIAL FORENSIC KNOWLEDGE OF THE INVESTIGATOR AND DETECTIVE……190

Yuliia ZHODA
THE ROLE OF FORENSIC EXPERT EXAMINATIONS DURING THE INVESTIGATION OF MERGER-BASED CRIMINAL OFFENSES IN CONDITIONS OF WAR OR STATE OF EMERGENCY ……..194

Khrystyna KILIMICHENKO
MAIN ISSUES OF USING PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN PREPARING FOR INTERROGATION OF WOMEN INVOLVED IN COMMITTING CRIMES AGAINST THE BASIS OF NATIONAL SECURITY …….…….…….…….…….197

Oleksandr KOTLYARENKO
COMBAT IMMUNITY AS A FACTOR IN TRANSFORMING THE TASKS OF FORENSIC MILITARY EXPERTISE…….…….…….…….200

Daria KRYVENCHENKO , Yuliia SEMKO
ON THE ISSUE OF IDENTIFYING LINGUISTIC FEATURES OF CALLS TO SUPPORT THE DECISIONS AND/OR ACTIONS OF THE AGGRESSOR STATE, ITS ARMED FORCES AND/OR OCCUPATION ADMINISTRATION ……204

Serhii LIAKHOVETSKYI
CONTENT ANALYSIS OF SOCIAL NETWORKS IN THE CONTEXT OF DETECTING SIGNS OF A PERSON'S SUICIDE……..…….…….…….…….209

Iryna MAKOHIN
FEATURES OF COLD WEAPON EXAMINATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS FOR MURDERS COMMITTED THROUGH NEGLIGENCE ……212

Yulian MUNTIANU
MODERN METHODS OF IDENTIFICATION OF AN UNKNOWN CRIMINAL INVOLVED IN THE CAPTURE AND MURDER OF HOSTAGES ……..……..…….216

Olga NEDASHKIVSKA , Oleksandr HUNKO
THE ROLE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN COMBATING ORGANIZED CRIME DURING THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE……..……..……..……220

Alina Daniela PĂTRU
TRACES OF SHARP WEAPONS – INTERPRETATION OF INJURIES AND MECHANISM OF INFLICTION ……..……..……..……..…….224

Serhii POLUIANOV, Oleh KOZHUKHAR
FEATURES OF MILITARY EXPERTISE ON AGGRESSION AGAINST THE SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITY OF UKRAINE ……..……228

Ivan STARENKIY
DYNAMIC RESEARCH OF RACCOON STEALER MALWARE……..……234

Oleksandr STARODUBOV
FORENSIC EXAMINATION AS A STRUCTURAL COMPONENT OF TACTICAL OPERATIONS……....238

Oleksandr FEDORCHUK
USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE STRUCTURE OF THE CONCEPT OF COMBATING CRIME IN THE SPHERE OF OFFICIAL ACTIVITIES……..…….243

Dmytro TSEKHAN
FEATURES OF THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE AT THE STAGE OF OPERATIONAL AND SEARCH PROSECUTION……..……..…….247

Yuriy CHERNYSH
FEATURES OF USING SPECIALIST CONSULTATIONS DURING THE INVESTIGATION OF SMUGGLING OF CULTURAL VALUES……..……..…….251

Section 3
INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF EXPERT PROVISION: EXPERIENCE AND NATIONAL PRACTICE…….256

Valeriia DYNTU
CRIMINALISTIC SUPPORT FOR CRIMINAL MEDIATION IN TURKEY……..256

Tetiana LYNNYK
CHALLENGES OF THE LEGAL MODEL OF IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW NORMS IN UKRAINE……..……..…….259

Anna PRYKHODKO
NVESTIGATION OF INTERNATIONAL CRIMES RELATING TO THE CONFLICT: A DIMENSION OF MODERN UN STANDARDS ……...……..…….264

Olena SAMOILENKO
ON THE ISSUE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF FORENSIC SUPPORT FOR COMBATING ORGANIZED CRIME ……..……..……..…….268

Maksym SMYRNOV
TRANSFER OF A PERSON TO THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL COOPERATION IN COMBATING INTERNATIONAL CRIMES……..……..……..……..……..……..…272

Valery SHEPITKO , Mykhaylo SHEPITKO
INTERNATIONAL EXPERIENCE IN IMPLEMENTING FORENSIC EXPERT ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF COMBATING ORGANIZED CRIME……..……..…….276

Section 4
INFORMATION SUPPORT FOR LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES IN THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITY……..282

Serhii ALBUL
INFORMATION SUPPORT FOR THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITY RELATED TO THE ILLEGAL CIRCULATION OF WEAPONS IN THE CONTEXT OF MILITARY ACTION…….282

Larysa BIELIK
INFORMATIONAL AND TACTICAL STRATEGIES OF ANTI-CORRUPTION COUNTERACTION IN CRIMINALISTICS: THE CONCEPT OF FORENSIC DISINFORMATION……..…287

Serhii KILIMICHENKO
THE ROLE OF THE SPECIALIST IN IDENTIFYING NEGATIVE CIRCUMSTANCES DURING THE INSPECTION OF THE SITE OF THE EVENT……..……..290

Andrii KUBAIENKO
ADAPTIVE HYBRID POLICING MODEL (AHPM) AS AN INFORMATION AND ANALYTICAL STANDARD FOR COMBATING ORGANIZED CRIME UNDER MARTIAL LAW……294

Oleksandr PODOBNYI
CRIMINAL ANALYSIS AS A PROMISING DIRECTION OF INFORMATION SUPPORT IN COMBATING ORGANIZED CRIME……..….298

Valeriy TISHCHENKO
CRIMINAL SITUATION AS AN OBJECT OF COGNITION IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES…….303

Oleksandr CHERNOV
CRIMINAL ANALYSIS OF MECHANISMS FOR LEGALISING (LAUNDERING) OF ILLEGALLY OBTAINED FUNDS BY ORGANISED GROUPS AND CRIMINAL ORGANISATIONS AND ASSESSMENT OF THE POSSIBILITIES OF FORENSIC ECONOMIC EXPERTISE FOR THEIR DETECTION……...307

Section 5
INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND MODERN INVESTIGATION METHODS IN COMBATING ORGANIZED CRIME……..312

Borys BABIN
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND FORENSIC EXPERTISE: CHALLENGES OF LAW ENFORCEMENT AND COUNCIL OF EUROPE'S STANDARDS……312

Andriy BATIG
PREREQUISITES AND PREPARATION FOR THE INTEGRATION OF AI INTO FORENSIC RAILWAY TRANSPORT EXAMINATION……...……..…316

Yuliia HRES
BIOMETRIC PERSONAL IDENTIFICATION TECHNOLOGY AS AN EFFECTIVE TOOL FOR PREVENTING AND INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES……..319

Victoria HRYNEVYCH
POLYGRAPH AS A TOOL FOR ASSESSING INTEGRITY IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES AND ITS IMPACT ON THE EFFECTIVENESS OF THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME……325

Denis KOLODIN, Anna KOLODINA
TYPES AND DIRECTIONS OF IDENTIFICATION RESEARCH DURING THE INVESTIGATION OF FRAUD COMMITTED USING TELECOMMUNICATIONS MEANS……330

Karina LUKASHCHUK
USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FORENSIC ACTIVITIES: CHALLENGES FOR CRIMINAL PROCESSING……..…..336

Iryna PYSHNENKO
FORENSIC MODELING OF POST-CRIMINAL BEHAVIOR AS A TOOL FOR DISCOVERING VIOLENT CRIMES ……...……340

Dmytro KHAMULA
ATTRIBUTION OF TILE STOVE MODELS PRODUCED BY THE M.S. KUZNETSOV COMPANY: A COMPARATIVE AND ICONOGRAPHIC ANALYSIS WITH THE PRODUCTS OF «ARABIA», «RÖRSTRAND», AND THE FACTORY OF WILHELM ANDSTEN ……..…344

Viktor SHEVCHUK
INNOVATIVE CRIMINALISTIC MEANS OF COMBATING ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITIES IN THE MODERN CONDITIONS OF MILITARY THREATS……..…….349

Section 6. CRIMINAL LEGAL, CRIMINAL PROCEDURE AND CRIMINALISTICS PROBLEMS OF ENSURING COUNTERACTION AGAINST MANIFESTATIONS OF ORGANIZED CRIME……....355

Karina BUBEN
CRIMINAL-LEGAL VIOLATION FOR PARTICIPATION IN PSEUDO-RELIGIONAL ORGANIZATIONS AS FORMS OF ORGANIZED EVILITY: NEW WICKLES OF DOCTRINES AND PRACTICES ……..……...…….…355

Vladlena VOLOSHYNA
MEDIATION AS AN INNOVATIVE LEGAL TECHNOLOGY IN THE SYSTEM OF COMBATING CRIME ……..……..…..358

Iryna GORBACHOVA
EXCESSIVE USE OF AUTHORITY UNDER MARTIAL LAW ……..…362

Serhii KONOVALCHUK
NOTARIUS AS PERSONS PROVIDING PUBLIC SERVICES AND SUBJECTS OF CRIMINAL OFFENSES ……366

Valeriu LUNGU
COMPETENCE OF THE BORDER POLICE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN PREVENTING AND CONTROLLING MASS DISORDERS …….……370

Boşcaneanu MARCEL
CRIMINAL LAW PERSPECTIVES AND CHALLENGES IN COMBATING ENVIRONMENTAL CRIME IN A CROSS-BORDER CONTEXT ……382

Oleksii PALAMARCHUK
CHARACTERISTICS OF ORGANIZED CRIMINAL GROUPS AIMED AT COMMITTING RESIDENTIAL THEFTS ……...……...…….……...392

Dmytro PERSTYNCHIK
THE OBJECT OF CRIMINAL OFFENSES CONSISTING OF ILLEGAL ACTIONS INVOLVING EXCISABLE GOODS…….……396

Taras PONURKO
PECULIARITIES OF UKRAINE'S RATIFICATION OF THE ROME STATUTE……...…401

Vadym POZHAR
THE PROBLEM OF PROTECTING THE VICTIM'S RIGHTS WHEN CONDUCTING AN EXPERTISE IN A PRE-COURT INVESTIGATION …….…….405

Serhii RADETSKYI
FEATURES OF ESTABLISHING THE PERSONALITY OF THE CRIMINAL CASES OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST JOURNALISTS……...409

Oleksandra STAURSKA
«CYBERNARCOTIC CARTEL» AS A SEPARATE TYPE OF ORGANIZED CRIME ENTITY: FORENSIC ASPECT ……..….412

Oksana STEPANENKO
THE ROLE OF FORENSIC EXAMINATION IN PROVING DOMESTIC VIOLENCE: NATIONAL PRACTICE ……..……..…...…417

Oleksandr TORBAS
PECULIARITIES OF DETENTION BY AN AUTHORIZED OFFICIAL ACCORDING TO THE CPC OF UKRAINE ……...…...421

Pavlo FALINSKYI
FORENSIC TECHNICAL MEANS USED DURING A SEARCH AND THEIR CLASSIFICATION……...……...425

Olena TSILMAK
PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT OF WITNESS AND VICTIM TESTIMONY DURING THE INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED BY ORGANISED CRIMINAL GROUPS ……...429

Serhiy CHUMAK
PREPARATION FOR THE APPOINTMENT OF EXPERTISE IN THE COMMITMENT OF CRIMES ON THE WHEAT MARKET…….……..…433

Victoriia SHERSHENKOVA
PREVENTION OF MILITARY CRIMINAL OFFENSES IN UKRAINE…….437

Denys SHYLIN
DISCONTINUATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS FOR A CRIMINAL OFFENSE, IF THE ACCUSED COMPLIES WITH CONDITIONS OR INSTRUCTIONS PURSUANT TO THE CODE OF CRIMINAL PROCEDURE OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY...……..441

Ruslan YATSKEVICH
PROBLEMS CONCERNING THE DETERMINATION OF CRIMINAL-LEGAL INDICATIONS OF A CRIMINAL COMMUNITY IN THE CONTEXT OF OPERATIONAL-INVESTIGATIVE DOCUMENTATION AND FURTHER PROO ….……..…445

Шановні учасники Міжнародної науково-практичної конференції!

Маю за честь привітати Вас із проведенням Міжнародної науково-практичної конференції «Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика», організованої кафедрою криміналістики, судових експертиз та поліграфології факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія», Національним центром судових експертиз при Міністерстві юстиції Республіки Молдова та Одеським науково-дослідним інститутом судових експертиз Міністерства юстиції України!

Актуальність результатів проведення нашої Міжнародної науково-практичної конференції неможливо переоцінити. В умовах посилення гібридних загроз та системної адаптації злочинності до новітніх технологічних та соціальних умов наукове забезпечення боротьби з організованою злочинністю набуває стратегічного значення. Важливість нашого наукового заходу зумовлена нагальною потребою у формуванні ефективного експертного механізму забезпечення якісної протидії злочинній діяльності організованих угруповань, а також необхідністю вироблення інноваційних рекомендацій для вдосконалення діяльності правоохоронних органів України.

Особливого значення набуває той факт, що дана Конференція є платформою для посилення міжнародного співробітництва, зокрема між науковими та експертними установами України та Республіки Молдова. Обмін досвідом, спільний аналіз європейських практик та узгодження підходів до експертного забезпечення розслідувань кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними угрупованнями, є критично важливим задля протидії транскордонній, міжнародній організованій злочинності.

Подані до публікації у збірнику матеріалів доповіді – як від досвідчених науковців та практиків, так і від молодої генерації вчених – відображають шляхи вирішення найбільш гострих та актуальних питань сучасної криміналістики та судової експертизи. Це завдання є критично важливим, особливо з огляду на процеси євроінтеграції, потреби реформування системи кримінальної юстиції та постійного удосконалення форм і способів організованої злочинної діяльності. Злочинність більше не обмежується традиційними методами, активно використовуючи нові схеми реалізації злочинного умислу та застосовуючи високі технології як для вчинення, так і для приховування своєї діяльності.

Рішення про проведення цієї Конференції зумовлене необхідністю обговорення сучасного стану та перспектив розвитку судово-експертної діяльності та криміналістики, включаючи можливості розроблення та впровадження новітніх криміналістичних засобів, технологій та прогресивних наукових рекомендацій у практичну діяльність різних правоохоронних органів. На міжнародній та загальнонаціональній платформі ми маємо унікальну можливість проаналізувати найактуальніші проблеми захисту прав людини у кримінальній юстиції, обговорити застосування сучасних науково-технічних засобів та

інформаційних технологій у слідчій та судовій діяльності, проаналізувати актуальні проблемні питання проведення різноманітних експертних досліджень, а також удосконалити тактичні та методичні рекомендації правозастосовної практики. Не менш важливим є криміналістичне, кримінологічне, кримінально-правове та кримінально-процесуальне забезпечення боротьби зі злочинністю, що включає також аналіз причин та закономірностей злочинної поведінки.

Міжнародна науково-практична конференція «Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика» дозволяє обговорити досить актуальні проблеми експертного забезпечення протидії окремим видам організованої злочинності; використання спеціальних знань при розслідуванні проявів організованої злочинності в умовах збройного конфлікту; міжнародної співпраці у сфері інформаційного, експертного забезпечення та використання інноваційних технологій та сучасних методів розслідування у протидії організованій злочинності.

Отже, Міжнародна науково-практична конференція «Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика» є інтелектуальною платформою, що спрямована на обговорення найактуальніших теоретичних і практичних проблем, що мають безпосереднє значення для підвищення ефективності національної та міжнародної боротьби з організованою злочинністю.

Щиро дякую усім науковцям та практикам за Ваш вагомий внесок у розвиток міжнародних відносин та вітчизняної науки і практики! Бажаю подальших успіхів та нових науково-дослідних звершень. Я переконаний, що саме спільне обговорення проблем сучасної практики експертного забезпечення боротьби з організованою злочинністю завдяки поєднанню практичного досвіду та прогресивних наукових ідей закладає фундамент для розбудови інтелектуального майбутнього нашого Університету та удосконалення засобів і методів роботи вітчизняних правоохоронних органів.

Президент Національного університету
«Одеська юридична академія»,
Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
м. Одеса, Україна
Сергій Ківалов

Dear participants of the International Scientific and Practical Conference!

It is my honour to welcome you to the International Scientific and Practical Conference «Expert Support in the Investigation of Organized Crime: International Experience and National Practice», organized by the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology of the Faculty of Prosecution and Investigation (Criminal Justice) of the National University «Odesa Law Academy», the National Centre of Judicial Expertise under the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, and the Odesa Scientific Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Ukraine.

The significance of the results of our International Scientific and Practical Conference cannot be overstated. In the context of intensifying hybrid threats and the systemic adaptation of criminal activity to new technological and social conditions, scientific support for combating organized crime acquires strategic importance. The relevance of this academic event is determined by the urgent need to develop an effective forensic mechanism capable of ensuring high-quality counteraction to criminal activity committed by organized groups, as well as the need to elaborate innovative recommendations aimed at improving the work of law enforcement agencies of Ukraine.

Particularly important is the fact that this Conference serves as a platform for strengthening international cooperation, in particular between scientific and forensic institutions of Ukraine and the Republic of Moldova. The exchange of experience, joint analysis of European practices, and harmonization of approaches to forensic support for the investigation of criminal offences committed by organized criminal groups are critically important for countering transnational organized crime.

The papers submitted for publication—authored both by experienced scholars and practitioners and by the younger generation of researchers—reflect ways of addressing the most acute and topical issues of modern criminalistics and forensic science. This task is especially relevant in light of European integration processes, the ongoing reform of the criminal justice system, and the constant evolution of the forms and methods of organized criminal activity. Crime is no longer limited to traditional techniques; it actively employs new mechanisms for executing criminal intent and relies on high technologies both to commit and to conceal its activities.

The decision to hold this Conference is driven by the need to discuss the current state and future prospects of forensic activity and criminalistics, including the development and implementation of advanced forensic tools, technologies, and innovative scientific recommendations in the practical work of various law enforcement bodies. On this international and national platform, we have a unique opportunity to examine urgent issues of human rights protection in criminal justice, to discuss the use of modern scientific and technical means and information technologies in investigative and judicial practice, to analyze pressing challenges of conducting diverse forensic examinations, and to improve tactical and methodological recommendations for law enforcement activities. Equally important are the criminalistic, criminological, criminal-

law and criminal-procedural aspects of combating crime, including the study of the causes and patterns of criminal behaviour.

The International Scientific and Practical Conference «Expert Support in the Investigation of Organized Crime: International Experience and National Practice» provides an opportunity to discuss highly relevant issues of forensic support in countering certain types of organized crime; the use of specialized knowledge in investigating manifestations of organized crime during armed conflict; international cooperation in the field of informational and expert support; and the application of innovative technologies and modern investigative methods in combating organized criminal activity.

Therefore, the International Scientific and Practical Conference «Expert Support in the Investigation of Organized Crime: International Experience and National Practice» stands as an intellectual platform aimed at discussing the most pressing theoretical and practical issues that are directly relevant to enhancing the effectiveness of national and international efforts to combat organized crime.

I sincerely thank all scholars and practitioners for your significant contribution to the development of international cooperation, national science, and professional practice. I wish you continued success and new scientific achievements. I am confident that joint discussion of the issues of modern forensic support for combating organized crime—through the combination of practical experience and progressive scientific ideas—lays the foundation for building the intellectual future of our University and for improving the tools and methods used by law enforcement agencies of Ukraine.

President of the National University
«Odesa Law Academy»,
Honoured Lawyer of Ukraine,
Doctor of Law, Professor,
Academician of the National Academy
of Legal Sciences of Ukraine
Odesa, Ukraine
Serhiy Kivalov

Stimați colegi, distinși reprezentanți ai mediului științific și ai organelor de drept, onorată asistență!

În numele Centrului Național de Expertize Judiciare al Ministerului Justiției al Republicii Moldova, doresc să vă transmit cele mai cordiale salutări și sincere felicitări cu ocazia organizării și desfășurării Conferinței Științifico-Practice Internaționale «Asigurarea expertizei investigării criminalității organizate: experiență internațională și practică națională».

Este o onoare pentru noi de a fi, în calitate de coorganizator, alături de partenerii noștri de lungă durată: Universitatea Națională «Academia de Drept din Odesa», Facultatea de Procuratură și Anchetă, Catedra de Criminalistică, Expertize Judiciare și Poligrafie, Institutul de Cercetări Științifice în Domeniul Expertizelor Judiciare din Odesa al Ministerului Justiției al Ucrainei.

Cooperarea noastră, dezvoltată consecvent în ultimii ani, reprezintă un exemplu de parteneriat profesional durabil, orientat spre consolidarea capacităților instituționale, armonizarea standardelor științifice și metodologice, precum și promovarea unui dialog deschis între comunitățile academice, experții judiciari și autoritățile de drept din statele noastre.

Tema acestei conferințe – investigarea criminalității organizate și rolul expertizei judiciare în contracararea sa – este una de importanță majoră, având impact direct asupra securității statelor noastre și a întregii regiuni. Criminalitatea organizată este, prin însăși natura sa, transnațională, iar eficiența combaterii ei depinde, în mod esențial, de utilizarea cunoștințelor speciale, de cooperarea internațională și de schimbul de experiență între specialiști. În acest sens, reuniunea de astăzi constituie un forum esențial pentru analiza tendințelor actuale, identificarea provocărilor comune și conturarea unor direcții noi de dezvoltare în domeniul expertizei judiciare.

Suntem convinși că discuțiile din cadrul panelurilor, diversitatea temelor abordate și contribuțiile aduse de oameni de știință, practicieni, experți judiciari, doctoranzi și reprezentanți ai organelor de drept vor contribui la consolidarea unei baze științifice solide pentru perfecționarea metodelor de investigare și la intensificarea cooperării noastre profesionale.

Permiteți-mi, în final, să adresez mulțumiri organizatorilor conferinței pentru efortul exemplar depus în realizarea acestui eveniment și tuturor participanților pentru angajamentul științific și profesional de care dau dovadă. Vă doresc tuturor lucrări productive, schimburi fructuoase de experiență și rezultate științifice pe măsura importanței acestei conferințe.

Totodată, în numele instituției pe care o reprezint, exprim speranța profundă că pacea se va reinstaura cât mai curând în întreaga Ucrainăă, pentru a permite continuarea muncii științifice și profesionale într-un climat de siguranță, stabilitate și cooperare.

Vă mulțumesc și vă doresc mult succes!

Cu deosebită considerație,

Directorul Centrului Național de Expertize Judiciare
al Ministerului Justiției din Republica Moldova
dr. Olga CATARAGA

Distinguished colleagues, esteemed representatives of the scientific community and law enforcement authorities, honourable participants!

On behalf of the National Centre of Judicial Expertise of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova, I would like to extend my warmest greetings and sincere congratulations on the occasion of organizing and conducting the International Scientific-Practical Conference «Ensuring Expert Support in the Investigation of Organized Crime: International Experience and National Practice».

It is an honour for us to participate as co-organizer alongside our partners: the National University «Odesa Law Academy», the Faculty of Prosecution and Investigation, the Department of Criminalistics, Judicial Expertise and Polygraphology, and the Scientific Research Institute of Forensic Examinations in Odesa under the Ministry of Justice of Ukraine.

Our cooperation, consistently developed over recent years, represents an example of a sustainable professional partnership aimed at strengthening institutional capacities, harmonizing scientific and methodological standards, and promoting open dialogue between academic communities, judicial experts, and law enforcement authorities of our countries.

The theme of this conference — the investigation of organized crime and the role of judicial expertise in countering it — is of major importance, having a direct impact on the security of our states and the entire region. Organized crime is, by its very nature, transnational, and the effectiveness of combating it depends fundamentally on the use of specialized knowledge, international cooperation, and the exchange of experience among experts. In this regard, today's meeting represents an essential forum for analyzing current trends, identifying common challenges, and outlining new directions for development in the field of judicial expertise.

We are convinced that the discussions within the panels, the diversity of topics addressed, and the contributions of scholars, practitioners, judicial experts, doctoral candidates, and representatives of law enforcement bodies will significantly contribute to strengthening a solid scientific foundation for improving investigative methods and enhancing our professional cooperation.

Allow me, in conclusion, to express my gratitude to the organizers of the conference for their exemplary efforts in bringing this event to fruition, and to all participants for their scientific and professional commitment. I wish you all productive sessions, fruitful exchanges of experience, and scientific results worthy of the importance of this conference.

At the same time, on behalf of the institution I represent, I express my profound hope that peace will be restored as soon as possible throughout Ukraine, allowing scientific and professional activity to continue in an environment of safety, stability, and cooperation.

Thank you, and I wish you great success!

Director National Center for Judicial Expertise
of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova
PhD Olga CATARAGA

Шановні учасники, колеги та гості конференції!

Від імені організаторів щиро вітаю Вас на Міжнародній науково-практичній конференції «Експертне забезпечення розслідування організованої злочинності: міжнародний досвід та національна практика». Цей форум об'єднує провідних науковців, фахівців судово-експертної спільноти, представників правоохоронних органів та міжнародних інституцій, які спільно працюють над удосконаленням механізмів протидії одному з найбільш небезпечних явищ сучасності – організованій злочинності.

Сьогодні організовані злочинні угруповання діють у високотехнологічному середовищі, використовують транснаціональні мережі, новітні інформаційні інструменти та складні фінансові схеми. За таких умов експертне забезпечення розслідувань набуває особливої ваги. Саме результати судово-експертних досліджень дозволяють розкривати приховані механізми злочинної діяльності, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, відновлювати події та надавати суду достовірні, об'єктивні й науково обґрунтовані докази.

Міжнародний характер нашої конференції є свідченням того, що ефективна протидія організованій злочинності неможлива без співпраці, обміну досвідом та гармонізації підходів на рівні різних держав. Європейська інтеграція, зміна нормативно-правових вимог, розвиток міжнародних стандартів і посилення ролі експертних інституцій визначають нові пріоритети для спільної роботи.

Особливої уваги заслуговує розвиток сучасних експертних методик, цифрових технологій, автоматизованих систем аналізу, а також удосконалення професійної підготовки експертів. Учасники конференції мають унікальну можливість обговорити інноваційні підходи до дослідження матеріальних слідів, аналізу електронних доказів, фінансової інформації, екологічних злочинів, кіберзлочинності та інших складних проявів організованої кримінальної діяльності.

Представлені у рамках конференції наукові доповіді та практичні напрацювання сприятимуть підвищенню ефективності експертного забезпечення, зміцненню міжнародного партнерства та формуванню нових стратегічних рішень у боротьбі зі злочинністю, що становить загрозу національній і міжнародній безпеці.

Щиро дякую всім учасникам за Вашу професійну відданість, ініціативність та прагнення до розвитку експертної діяльності. Бажаю продуктивної співпраці, конструктивних дискусій, нових ідей та наукових здобутків!

Директор Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна
Дмитро Кішко

Dear participants, colleagues, and guests of the Conference,

On behalf of the organizers, I sincerely welcome you to the International Scientific and Practical Conference «Ensuring Expert Support in the Investigation of Organized Crime: International Experience and National Practice». This forum brings together leading scholars, experts from the forensic community, representatives of law enforcement bodies, and international institutions who collectively work on improving mechanisms for countering one of the most dangerous phenomena of our time — organized crime.

Today, organized criminal groups operate in a high-tech environment, relying on transnational networks, advanced information tools, and complex financial schemes. Under such conditions, forensic expert support of investigations becomes particularly significant. The results of forensic examinations reveal hidden mechanisms of criminal activity, uncover causal links, reconstruct events, and provide courts with reliable, objective, and scientifically grounded evidence.

The international nature of our conference demonstrates that effective counteraction to organized crime is impossible without cooperation, experience sharing, and harmonization of approaches among different countries. European integration, changes in legal requirements, the development of international standards, and the strengthening of the role of forensic institutions determine new priorities for joint efforts.

Special attention should be given to the development of modern forensic methodologies, digital technologies, automated analytical systems, and the improvement of expert training. Participants of the conference have a unique opportunity to discuss innovative approaches to studying material traces, analyzing electronic evidence, financial information, environmental crimes, cybercrime, and other complex manifestations of organized criminal activity.

The scientific reports and practical developments presented during the conference will contribute to enhancing the effectiveness of forensic support, strengthening international partnerships, and forming new strategic decisions in the fight against crime that threatens national and international security.

I sincerely thank all participants for your professional dedication, initiative, and commitment to the development of forensic science. I wish you productive cooperation, constructive discussions, new ideas, and valuable academic results.

Director of the Odesa Scientific Research Institute
of Forensic Examinations
Ministry of Justice of Ukraine
Dmytro Kishko

Секція 1
ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ ВИДАМ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Аркуша Лариса
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0422-6416
електронна адреса: larisa_arkusha@ukr.net

СИТУАЦІЙНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК СПОСІБ КОМПЛЕКСНОГО ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Тези присвячено ролі ситуаційної експертизи у розслідуванні злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями. Пояснюється, чому звичайні експертизи не дають повної картини, і як ситуаційний підхід допомагає відтворити логіку вчинення злочину, простежити причинні зв'язки та поєднати дані з різних сфер для ефективнішого розслідування.

Ключові слова: ситуаційна експертиза, комплексна експертиза, спеціальні знання, розслідування, злочин, організовані злочинні угруповання.

Arkusha Larysa
Doctor of Law, Professor
Head of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

SITUATIONAL EXPERT EXAMINATION AS A TOOL FOR THE INTEGRATED USE OF SPECIALIZED KNOWLEDGE IN INVESTIGATING CRIMES COMMITTED BY ORGANIZED CRIMINAL GROUPS

The paper examines the role of situational expert analysis in investigating offences carried out by organized criminal groups. It highlights why traditional expert examinations often fail to provide a complete picture of the crime and explains how a situational approach helps reconstruct the sequence of events, trace causal links, and combine information from different fields to make the investigation more effective.

Keywords: situational expert examination, integrated expertise, specialized knowledge, investigation, crime, organized criminal groups.

Актуальність вивчення наявних проблем призначення та проведення ситуаційної експертизи як комплексного інструменту використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, які вчинено організованими злочинними угрупованнями (далі – ОЗУ), сьогодні є надзвичайно високою. Це зумовлено тим, що характер організованої злочинності зазнав кардинальних змін.

Аналіз матеріалів слідчої та оперативно-розшукової практики свідчить, що сучасні ОЗУ більше не нагадують традиційні групи виконавців, вони функціонують як складні, гнучкі та часто як транснаціональні / міжнародні структури, що активно застосовують новітні технології, фінансові інструменти й корупційні зв'язки, маскуючи реальні механізми злочинної діяльності. Злочини дедалі частіше набувають форми прихованих управлінських рішень, ланцюгів електронних операцій та змов, що не залишають типових слідів на місці події.

За таких умов, на нашу думку, традиційні галузеві судові та криміналістичні експертизи (дактилоскопічна, трасологічна, тощо) дають висновки щодо лише окремих фрагментів (складових) злочинної події, які не дозволяють відтворити цілісну картину та встановити можливе коло підозрюваних. Вони не дають змоги зрозуміти, як дії десятків (або сотень, тисяч) осіб, роз'єднані у часі та просторі, підпорядковувалися єдиному плану. Як встановити причинний зв'язок між управлінським рішенням, ухваленим у одному місті, і наслідками, що проявилися в іншому, якщо між ними – фірми-прокладки, зареєстровані взагалі у третій країні?

Саме тому, на наш погляд, виникає потреба у використанні ситуаційних експертиз – інструменту (форми) дослідження, здатного поєднувати спеціальні знання з різних галузей (криміналістики, економіки, ІТ та ін.) і давати комплексне бачення події з урахуванням її часових та просторових характеристик. Таким чином застосування такого виду експертизи дозволяє подолати «інтелектуальне» приховування злочинів та перейти від аналізу окремих розрізнених фактів до встановлення функціонування злочинної системи загалом.

Отже, на наш погляд, науковий інтерес до цієї проблематики полягає в необхідності розроблення методологічної бази для ефективного використання ситуаційної експертизи, без чого сьогодні неможливо забезпечити реальну невідворотність відповідальності для учасників ОЗУ.

Вивчення існуючих наукових підходів [див., наприклад, 1, С. 116–123; 2, С. 202–209] свідчить про недостатню розробленість питань, пов'язаних із застосуванням ситуаційних експертиз під час розслідування злочинів, учинених ОЗУ. Це зумовлює потребу у фундаментальному теоретико-методологічному обґрунтуванні ситуаційної експертизи як інструмента, що здатний підвищити результативність слідчої діяльності.

Враховуючи наявні наукові позиції, під ситуаційною експертизою доцільно розуміти такий різновид судового експертного дослідження, який спрямований на всебічну реконструкцію та аналіз криміналістичної ситуації – сукупності

обставин, що існували у визначений момент і вплинули на механізм вчинення злочину.

На відміну від класичних експертиз, що досліджують конкретні матеріальні об'єкти (сліди, документи, зброю тощо), ситуаційна експертиза зосереджується на аналізі взаємодії об'єктів, осіб, процесів і явищ, які утворюють структуру події, що відбулася. Її завданням є встановлення не прямого факту, а умов і можливостей реалізації певних дій: наприклад, чи могла особа в конкретних обставинах бачити подію, виконати певні дії, дістатися до місця, взаємодіяти з іншим учасником.

Визначальною особливістю ситуаційної експертизи, на наш погляд, є інтегративність. Йдеться не про механічне об'єднання кількох спеціальних висновків, а про створення єдиної моделі злочинної події, що дозволяє встановити характер функціонування ОЗУ як системи.

Злочинна діяльність організованих груп має свої криміналістичні ознаки, які суттєво відрізняють її від звичайних індивідуальних чи групових злочинів. Високий рівень інтелектуалізації дій, розподіл ролей, відсутність прямого контакту керівників із місцем події, використання складних схем приховування, розтягнутість у часі та просторі – усе це потребує застосування ситуаційного підходу.

Також слід наголосити на тому, що корупційні зв'язки є невід'ємною умовою діяльності ОЗУ: вони не додатковий елемент, а засіб, що забезпечує можливість учинення основного злочину. Ситуаційна експертиза допомагає простежити, як саме корупційне рішення вплинуло на формування сприятливої обстановки (наприклад, як певний дозвільний акт фактично створив «коридор» для контрабанди зброї).

Таким чином, можливо дійти висновку, що предметом ситуаційної експертизи при розслідуванні злочинів, вчинених ОЗУ, стають фактичні дані про обставини, що утворюють механізм злочину та можуть бути встановлені лише із застосуванням спеціальних знань.

Саме за допомогою такої форми експертиз можна відтворити механізм злочинної діяльності, визначити причинно-наслідкові зв'язки між епізодами, оцінити можливість або неможливість тих чи інших дій.

Водночас для забезпечення процесуальної значущості таких висновків необхідно розробити та уніфікувати методичні рекомендації щодо формулювання питань експерту та забезпечення його повним комплексом даних, необхідних для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між подіями і наслідками, що становлять сутність та зміст злочинної діяльності ОЗУ.

Перелік використаних джерел:

1. Романов М., Єфремян Е. Судова ситуаційна експертиза, її сутність та методологічна характеристика. *Вісник Академії правових наук України.* 1997. №4 (11). Харків: Право, 1997. С. 116–123. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4744/1/Romanov_116.pdf

2. Романов М., Кріштоп А. Ситуалогічна експертиза як засіб встановлення механізму дорожньо-транспортної пригоди. *Вісник Академії правових наук України.* 1999. № 1. С. 202–209. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4373/1/Romanov_Krishtop_202.pdf

Басалюк Наталія
доктор філософії з галузі права,
провідний фахівець науково-дослідної частини,
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2429-6964
електронна адреса: basalyk@ukr.net

СУДОВО-ХІМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНОМУ НАРКОБІЗНЕСУ

У тезах розглянуто роль судово-хімічної експертизи як важливого інструменту у протидії організованому наркобізнесу. Проаналізовано практику її застосування у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов’язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Здійснено узагальнення судової практики, що демонструє ефективність сучасних методів хімічного аналізу (газова та рідинна хроматографія, мас-спектрометрія, ІЧ-спектроскопія) у встановленні складу, походження й однорідності наркотичних речовин.

Ключові слова: судово-хімічна експертиза, організована злочинність, наркобізнес, наркотичні засоби, криміналістичний аналіз, доказування, хімічний профіль, цифрові докази, кримінальне провадження.

Basalyuk Natalia
PhD in Law, Senior Specialist at the Research Department,
Associate Professor at the Department of Criminalistics,
Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FORENSIC CHEMICAL EXPERTISE AS A TOOL FOR COMBATING ORGANIZED DRUG TRAFFICKING

The paper examines the role of forensic chemical expertise as a key instrument in combating organized drug trafficking. It analyzes the practice of its application in the investigation of criminal offenses related to the illicit circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, and precursors. The study generalizes judicial practice demonstrating the effectiveness of modern methods of chemical analysis gas and liquid chromatography, mass spectrometry, and infrared spectroscopy in determining the composition, origin, and homogeneity of narcotic substances.

Key words: forensic chemical expertise, organized crime, drug trafficking, narcotic drugs, criminalistic analysis, evidentiary process, chemical profile, digital evidence, criminal proceedings.

Незаконний обіг наркотичних речовин, який часто організовується стійкими злочинними групами, створює серйозну загрозу суспільній безпеці: «виділено три групи факторів, які у системній єдності обумовлюють необхідність протидії наркозлочинності: по-перше, обставини, що зумовлюють поширення наркоманії, що обумовлює формування об'єктів протидії на соціально-психологічному рівні; по-друге, це чинники, які спричиняють наркозлочинність у межах певної території, що актуалізує проблему боротьби з наркобізнесом; по-третє, це криміногенні фактори, супутні основним видам соціальної діяльності, реалізованої державою, що демонструє роль недоліків, пов'язаних із здійсненням державою її основних функцій» [1].

«У ході розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень можуть бути призначені експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; комплексні медиконаркологічна та судово-психіатрична експертизи, технічна експертиза документів та інші експертизи» [2, С.125]. Разом з тим, судово-хімічна експертиза стала фундаментальним інструментом криміналістичного аналізу у протидії наркобізнесу. Вона дозволяє ідентифікувати склад будь-якої підозрілої речовини за допомогою сучасних методів – газової та рідинної хроматографії з мас-спектрометрією, інфрачервоної спектроскопії, тонкошарової хроматографії тощо. Завдяки цьому встановлюється не тільки факт наявності забороненої речовини, а й точна хімічна формула активного компонента та домішок; з допомогою цієї інформації формується об'єктивне підтвердження предмета кримінального правопорушення.

Прикладом ролі судово-хімічної експертизи є випадки розслідування збуту психотропних речовин організованими групами. Так, під час слідчих дій у Справі № 470/519/23 [3], учасниками якого виступала організована група, що діяла за попереднім планом у межах Миколаївської та Херсонської областей, про збут солей PVP було відібрано кілька зразків вилученої речовини. Судово-хімічне дослідження цих зразків підтвердило тотожний хімічний склад та однорідність домішкового профілю. Це свідчило про спільне джерело виготовлення наркотика і дозволило слідству обґрунтовано припустити єдиний канал постачання. У поєднанні з фінансовими транзакціями та свідченнями учасників групи такі результати дали змогу довести організований характер протиправної діяльності.

У межах кримінального провадження № 1-кп/726/74/25 [4] щодо організованої групи, яка діяла на території Чернівецької області, експертними висновками підтверджено, що вилучені у різних епізодах зразки містили наркотичний засіб канабіс, обіг якого обмежено, з масами від 0,2 до понад 500 грамів, а також екстракт канабісу. Використання сучасних методів аналізу (газова

та рідинна хроматографія з мас-спектрометрією, ІЧ-спектроскопія) забезпечило точну ідентифікацію речовини, встановлення її однорідного хімічного профілю та ймовірної спільності походження. Наявність електронних ваг із залишками амфетаміну вказала на можливу полінаркотичну діяльність групи.

Особливу роль відіграє судово-хімічне забезпечення при встановленні повного циклу незаконного виробництва і збуту наркотичних засобів. Наприклад, дослідження наслідків обшуків у справі щодо спеціалізованого вирощування канабісу показало, що учасники групи незаконно висадили 38 рослин конопель з високим вмістом тетрагідроканабінолу, з яких надалі виготовили готовий наркотик. Було вилучено понад 5,9 кг сухої речовини, що за законодавчими нормами відноситься до особливо великого розміру. За результатами судово-хімічного аналізу встановлено однорідність складу всіх зразків, їх спільну хімічну природу та наявність психоактивного компонента [5]. Ці дані дали змогу обґрунтувати наявність повного циклу: від вирощування до збуту, а отже й довести організований характер діяльності.

Аналогічно, у справах з поширенням синтетичних наркотиків судово-хімічна експертиза дозволяє виявити речовини, які за зовнішніми ознаками можуть бути неочевидними. Так, у кримінальному провадженні 1-кп/154/126/20 [6], що стосувалося контрабанди і збуту амфетаміну, експертиза підтвердила наявність амфетаміну у порошкоподібних та пастоподібних пробах. Важливим було також виявлення однорідності хімічних профілів серій зразків, що дозволило слідству пов’язати між собою контрабандне переміщення, подальше зберігання та реалізацію як частини єдиного плану організованої групи. Сукупність цих даних забезпечила доведеність складів за ч. 3 ст. 305 і ч. 3 ст. 307 КК України (контрабанда та збут психотропної речовини в особливо великих розмірах, організованою групою).

У межах кримінального провадження № 1-кп/127/540/21 [7] встановлено функціонування стійкої ієрархічної злочинної організації, очолюваної двома особами, діяльність якої була спрямована на систематичне виготовлення, переміщення та збут особливо небезпечних наркотичних і психотропних речовин у великих розмірах. Структура організації мала чіткий розподіл ролей – від керівників і координаторів до виконавців на низовому рівні, включаючи операторів Telegram-каналів, закладчиків, фасувальників та відправників. Крім ідентифікації речовин, судово-хімічний аналіз може вказувати на методи їх синтезу чи походження. Наприклад, при дослідженні лабораторних умов виготовлення амфетаміну і опію ацетильованого у цій справі було виявлено характерні домішки та залишки прекурсорів, що свідчать про кустарний спосіб виробництва із застосуванням оцтового ангідриду та ефедрину. Ідентичність спектральних характеристик зразків із місць виготовлення і збуту підтверджувала їхнє спільне походження, тобто наявність єдиної злочинної лабораторії. У цілому судово-хімічні висновки у таких ситуаціях стають основним доказом системної

організованої діяльності, спрямованої на виготовлення і реалізацію психоактивних речовин.

Важливим аспектом протидії наркобізнесу у цифрову епоху є комбінування матеріальних лабораторних досліджень з цифровими доказами. Злочинці дедалі частіше використовують зашифровані месенджери, численні анонімні акаунти та «закладки» через поштові служби для безконтактного збуту наркотиків. Вони застосовують електронні гаманці, криптовалюти та інші цифрові засоби оплати, змінюють SIM-картки й виготовляють фейкові реквізити для маскування своїх операцій. У таких умовах виняткової важливості набувають методи криміналістичного аналізу, здатні протистояти цифровому маскуванню. Крім того з метою приховування змісту комунікації та унеможливлення викриття, учасники злочинної групи використовують закодовану лексику, умовні позначення наркотичних засобів та сум грошових розрахунків, зрозумілі лише обмеженому колу осіб: «наркотичний засіб – опій ацетильований називали «кофе», психотропну речовину – метамфетамін називали «бєлий», небезпечний наркотичний засіб – канабіс називали «чайок», а суму грошей для купівлі наркотичного засобу та психотропної речовини називали цифрами без подальшого роз`яснення їх значення» [8].

Зв’язуючи хімічні профілі виявлених наркотиків із даними цифрової розвідки, слідчі та експерти встановлюють причинно-наслідкові зв’язки між різними епізодами злочинної діяльності. Наприклад, повідомлення в чатах чи записи фінансових транзакцій можуть вказувати на конкретну партію наркотиків, а результати аналізу зразків підтверджують, що всі ці партії походять з одного лабораторного виробництва або через один канал постачання. Така синергія форензиків дозволяє відтворити логіку та ієрархію протиправного ланцюга, що є критично важливим для доведення факту організованої злочинності.

У підсумку, у боротьбі з наркобізнесом і пов’язаною організованою злочинністю судово-хімічна експертиза виступає як важливий криміналістичний інструмент. Вона забезпечує науково обґрунтовані докази, що підтверджують наявність заборонених речовин, їх походження, кількість та ступінь небезпеки. Завдяки сучасним аналітичним методам та міждисциплінарній взаємодії з цифровими технологіями можна відновити повний ланцюг протиправних операцій. Такий комплексний підхід науково-методичного забезпечення є вирішальним фактором ефективної протидії наркозлочинності в умовах цифрової епохи.

Перелік використаних джерел:

1. Шаповалов В. Нарколабораторії: судово-фармацевтичний, судово-експертний, судовотоксикологічний, судово-хімічний, кримінально-правовий огляд для протидії наркобізнесу, нелегального обігу заборонених психоактивних речовин, захворюваності. *SSP Modern Law and Practice.* 2023. Volume 3 Issue 1. C.1-19. URL: bit.ly/4i4K0cV

2. Методика розслідування кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : навчальний посібник / Ю. Гуцуляк, О. Мархевка, Є. Пряхін, Б. Стецик ; уклад. Є. Пряхін. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 136 с.

3. Вирок Березнегуватського районного суду Миколаївської області від 27 вересня 2023 року Справа № 470/519/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113739400

4. Вирок Садгірського районного суду м. Чернівці від 29 квітня 2025 року Справа № 726/405/25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/127004394

5. Вирок Хотинського районного суду Чернівецької області від 21 травня 2020 року Справа № 724/355/20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89370057

6. Вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 29 лютого 2024 року Справа № 296/898/24. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/117341344.

7. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 24 грудня 2024 року Справа №: 127/13497/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/124041582

8. Вирок Ленінського районного суду м. Полтави від 22 травня 2023 року Справа № 553/1236/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111001348

Баулін Олег
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу наукової та нормативно-методичної діяльності
Київського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7858-1955
електронна адреса: baulin_ov@ukr.net

Полянський Антон
доктор юридичних наук, професор, завідувач лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення, міжнародного співробітництва та підготовки експертів Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1684-7567
e-mail: anton_polianskyi@ukr.net

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У тезах розглянуто використання можливостей судової експертизи як засобу протидії організованої злочинності. Визначено види судових експертиз, проведення яких сприяє доказуванню проявів організованої злочинності.

Ключові слова: експертиза, судова експертиза, досудове розслідування, кримінальне судочинство, організована злочинна група, злочинна організація.

Baulin Oleg
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Scientific and Regulatory-Methodological Activities Kyiv Research Institute of Forensic Examinations Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Polianskyi Anton
Doctor of Law, Professor, Head of the Laboratory for the Organization of Scientific and Methodological Activities, Regulatory Support, International Cooperation, and Expert Training at the Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

FORENSIC EXPERTISE IN COMBATING ORGANIZED CRIME

The theses discuss the use of judicial expertise as a means of combating organized crime. The types of judicial examinations that contribute to proving manifestations of organized crime are identified.

Keywords: expertise, forensic examination, pre-trial investigation, criminal proceedings, organized criminal group, criminal organization

Організована злочинність являє собою складне соціальне явище, суспільна небезпека якого зумовлена наявністю в ньому стійких керованих своїми лідерами співтовариств і груп осіб, вчинення кримінальних правопорушень для яких є промислом, а існування забезпечується системою захисту від правосуддя, державного управління та інших форм публічного контролю завдяки використання насильства, залякування, шантажу, корупції та інших протиправних засобів впливу.

У криміналістиці розрізняють два шляхи розвитку організованої злочинності: заборонені види діяльності (незаконний обіг наркотиків, відмивання грошей, проституція, азартні ігри тощо) та злочинна діяльність у сфері економіки [1, с. 464]. Також виокремлюють організовані злочинні групи (далі - ОЗГ) з вузькою (обмеженою певною сферою злочинної діяльності, наприклад, шахрайство з фінансовими ресурсами) і універсальною (коли декілька видів злочинної діяльності, пов’язані поміж собою) спеціалізацією [2, с. 289]. При цьому, базовим елементом організованої злочинності завжди виступають кримінально карані діяння як головні засоби досягнення злочинної мети будь-якого організованого злочинного формування - отримання максимальної матеріальної (як прибутків від постійного злочинного бізнесу) чи іншої вигоди у певний період вчинення таких діянь на певній території.

В останні роки під впливом повномасштабної військової агресії рф проти України відбулась суттєва трансформація організованої злочинності, яка адаптувавшись до умов воєнного стану, для отримання прибутків від спричиненої війною дестабілізації економіки, міжнародних відносин і соціально-політичного життя нашої країни почала активно освоювати оборонну, гуманітарну та інші нові для неї сфери. В її структурі значно зросли контрабанда, торгівля людьми, онлайн-шахрайства та кіберзлочини, з’явилися економічна підривна діяльність і корупційні схеми, пов’язані з мобілізацією, незаконним перетином кордонів, військовими закупівлями, розкраданням бюджетних коштів та гуманітарної допомоги тощо.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) передбачає такі форми організованої злочинності: організована група, злочинна організація та злочинна спільнота, що різняться за структурою, кількістю учасників, спеціальною метою, ступенем організованості та суспільної небезпеки (ч. 3, ч. 4 ст. 28, ч. 4 ст. 255 КК України) [3]. За їх організацію та участь у них, за керівництво і сприяння учасникам злочинних організацій й укриття їх злочинної діяльності встановлена кримінальна відповідальність, а вчинення в їх складі певних видів кримінальних правопорушень (погроза вбивством, незаконне позбавлення волі, захоплення заручників тощо) впливає на юридичну кваліфікацію діянь та визначення міри покарання винуватих осіб (статті 129, 146, 147, 255, 256 та деякі інші статі КК України). Також передбачена кримінальна відповідальність за проведення

злочинних зібрань і здійснення злочинного впливу, зокрема «ворами в законі» (статті 255^1, 255^2, 255^3 КК України).

Серед досить широкого кола обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях категорії «організована злочинність» (про час і місце створення злочинного формування; сферу і територію його діяльності; цілі, устрій, напрями і предмети посягань, основні способи і особливості здійснення злочинної діяльності, з конкретизацією кожного її епізоду тощо), специфічним є з'ясування обставин, які стосуються суб'єктів та суб'єктивної сторони кожного складу кримінального правопорушення. Ця специфіка полягає в подоланні органами досудового розслідування системної протидії майже всіх учасників злочинного формування в отриманні стороною обвинувачення об'єктивної доказової інформації про існування ієрархії, психологічну атмосферу та особисті стосунки в їх угрупованні, про його засновників, лідерів та активних членів, про функції, ролі та обізнаність кожного члена щодо обставин злочинної діяльності та її окремих епізодів, про їх інформаторів, корупційні зв'язки і способи комунікації тощо. Через існуючу за звичай у таких формуваннях конспірацію, приховану від інших осіб комунікацію та зрозумілу лише членам формування сигналізацію й мовлення, а також наперед узгодженої між ними легенди для бажаного їм виправдувального пояснення своєї поведінки, проведення допитів стає неефективним, а зібрати докази про вказані обставини можливо лише шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій та подальшого експертного дослідження їхніх результатів.

Важливість залучення експертів для викриття конкретних проявів організованої злочинності доведена чисельними прикладами вдалого використання можливостей імунологічних, судово-медичних, трасологічних, дактилоскопічних, фоноскопічних та інших видів судових експертиз [4, с. 79-80].

Дійсно, для встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо проявів організованої злочинності та злочинного впливу, використовується широкий спектр експертиз, проведення яких спрямоване на встановлення факту існування організованої групи, злочинної організації чи спільноти, наявності в ній ієрархічної побудови, статусу учасників, джерел і способів фінансування, комунікації, здійснення злочинного впливу тощо. При цьому, за цільовим призначенням судових експертиз провідними у протидії проявам організованої злочинності вважаємо:

1. Експертизи, що проводяться для доказування комунікації та ієрархії в ОЗГ та злочинних організаціях. Вони є вкрай важливими для встановлення зав'язків між їх учасниками і ролі кожного з них у злочинній діяльності, фактів здійснення керівництва чи злочинного впливу. До них належать: лінгвістична експертиза мовлення, експертиза відео-, звукозапису, комп'ютерно-технічна експертиза; експертиза електронних комунікацій.

Лінгвістична експертиза мовлення, в межах якої проводяться авторознавчі та сематико-текстуальні дослідження, дозволяє з'ясувати зміст усних чи письмових

повідомлень, зокрема, зафіксованих у відео-, фонограмах, та визначити їх спрямованість на здійснення керівництва учасниками групи або злочинного впливу. Під час її проведення експерт аналізує лексику і фразеологію на наявність кримінального жаргону. Встановлює, чи належить текст конкретній особі, певному «вору в законі». Семантико-текстуальні експертизи дозволять вирішувати питання: Які значення мають слова, словосполучення, фрази, зафіксовані в тексті або повідомленні, промові, що підлягають дослідженню? Чи містять вони висловлювання, виражені у формі спонукання або закликів до певних дій чи погрози щодо вчинення певних дій та яких саме; пропозиції, обіцянки, прийняття або спонукання до надання будь-якої вигоди?

Під час проведення експертизи відео-, звукозапису досліджуються записи розмов для ідентифікації голосів та мовлення осіб, наприклад керівника чи активних учасників злочинної організації, відомого «вора в законі». При її проведенні експертами також встановлюється зміст розмов, що стосуються організації злочинної діяльності.

Експертиза електронних комунікацій використовується для дослідження мереж електронних комунікацій та їх складових, радіообладнання, радіоелектронних засобів, випромінювальних пристроїв та інформації, що ними передається, приймається та обробляється. Основними завданнями комп'ютерно-технічної експертизи є встановлення обставин, пов'язаних із використанням комп'ютерно-технічних засобів, виявлення і дослідження електронної інформації, що містяться на комп'ютерних носіях. Дослідження носіїв цієї інформації (телефонів, комп'ютерів, серверів) дозволяє виявити дані, що підтверджують комунікацію учасників організованої злочинної групи чи злочинної організації, їх структуру, операції, плани тощо.

2. Експертизи, проведення яких використовується для доказування фінансової діяльності (злочинного доходу) організованої групи чи злочинної організації, оскільки саме фінансова складова є однією з характерних ознак злочинної спільноти. Зокрема, економічна (бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій) експертиза встановлює джерела та розміри злочинних доходів, легалізацію (відмивання) коштів, схеми фінансування злочинної спільноти та її членів (зокрема, «общака»). Під час її проведення експерт аналізує фінансові документи, банківські операції, звітність. Товарознавча та оціночна експертизи мають завданням визначення вартості майна, отриманого злочинним шляхом, та розміру збитків, завданих злочинною діяльністю.

3. Інші види експертизи, що допомагають встановити обставини вчинення окремих протиправних діянь як певних складових чи епізодів злочинної діяльності групи, певні дії за вказівками її організатора. Так, почеркознавча експертиза здатна визначити виконавця рукописного тексту або підпису на документах, пов'язаних із діяльністю організованого злочинного угруповання. Технічна експертиза документів дозволяє встановити підробки документів,

печаток, штампів (наприклад, у випадку їх використання для відмивання «брудних» коштів). Балістична, трасологічна, вибухотехнічна, експертизи призначаються, якщо злочинна діяльність включала насильницькі злочини, використання зброї чи вибухівки. Психологічна експертиза призначається для встановлення психологічного впливу або ролі особи в ієрархії, що важливо для доказування злочинного впливу.

Кримінальні провадження щодо проявів організованої злочинності багатоепізодні (включають корупцію, насильницькі, економічні та інші злочини), в них зазвичай призначається комплекс експертиз або комплексні експертизи. І слідчому для ефективного використання результатів даних експертиз потрібно це враховувати. На практиці тактичні помилки в призначенні експертиз призводять до збільшення строків розслідування, необхідності повторного проведення процесуальних дій та інших негативних наслідків.

Перелік використаних джерел:

1. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 504 с.

2. Криміналістика: Підручник: у 2 т. Т. 2 / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін. / За ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 328 с.

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

4. Мінка П. Я., Чаплинський К. О. Тактика розслідування злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями: навчальний посібник. Дніпропетровськ: Дніпропетровський гуманітарний університет, 2007. 223 с.

Білінський Маркіян
судовий експерт лабораторії почеркознавчих та технічних досліджень документів Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України
м. Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-8136-2961
електронна адреса: mark.19544@gmail.com

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПІДРОБКОЮ ДОКУМЕНТІВ І ГРОШОВИХ ЗНАКІВ

Розглянуто застосування сучасних технологій у криміналістичних дослідженнях документів і грошових знаків. Висвітлено роль цифрової обробки зображень, спектрального аналізу та систем машинного навчання у виявленні підробок і підвищенні достовірності експертних висновків.

Ключові слова: судова експертиза, підробка, документи, грошові знаки, цифрові технології.

Bilinskyi Markiyan
forensic expert laboratories of handwriting and technical research of documents Lviv scientific research institute of forensic examinations
Lviv, Ukraine

MODERN TECHNOLOGIES IN FORENSIC SUPPORT OF INVESTIGATING CRIMES RELATED TO DOCUMENT AND CURRENCY FORGERY

The paper examines the use of modern technologies in forensic examination of documents and banknotes. It highlights the role of digital image processing, spectral analysis, and machine learning systems in detecting forgeries and improving the reliability of expert conclusions.

Key words: forensic examination, forgery, documents, banknotes, digital technologies.

У сучасному світі злочинці дедалі частіше застосовують високотехнологічні методи для виготовлення та використання підроблених документів і грошових знаків. Документи, пов'язані з вчиненням злочину, можуть мати вирішальне значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Саме тому криміналістичні дослідження документів і банкнот посідають особливе місце в системі судово-експертного забезпечення розслідувань.

Злочини у сфері шахрайства та підробки грошових знаків набувають дедалі складніших форм, що зумовлює необхідність застосування інноваційних

технічних засобів і методів дослідження. Використання сучасних оптичних систем, спектрального аналізу та цифрових технологій забезпечує можливість оперативного виявлення підробок, прихованих записів, змін текстів і графічних елементів документів. Застосування інфрачервоного (ІЧ) та ультрафіолетового (УФ) випромінювання також ефективно дозволяє візуалізувати деталі, невидимі неозброєним оком, і виявляти різницю між матеріалами за їх спектральними характеристиками [1, с. 694].

Важливим напрямом сучасної судово-технічної експертизи є автоматизований аналіз зображень документів і банкнот. Використання алгоритмів комп'ютерів та машинного навчання дає змогу автоматично класифікувати типи чорнил, визначати структуру паперу, аналізувати текстові елементи, а також виявляти ознаки друкарських технологій. Такі підходи мінімізують людський фактор і підвищують об'єктивність експертних висновків.

У дослідженнях грошових знаків особливе значення має виявлення елементів захисту - водяних знаків, мікротекстів, голографічних зображень, спеціальних волокон та фарб, що реагують на певні діапазони випромінювання. Цифрові системи аналізу банкнот дозволяють не лише виявляти підробки, а й відстежувати тенденції виготовлення підроблених грошей у різних регіонах, що має практичне значення для міжнародної співпраці у сфері протидії економічним злочинам [2, с. 1149].

Окремо слід розглянути проблему підробки водійських посвідчень та інших бланків документів, які використовуються для переміщення осіб, отримання послуг і прикриття протиправної діяльності. Сучасні підробки включають як графічні та матеріальні імітації (ламінати, мікродрук, зміна серійних номерів), так і технологічно складні підроблення з використанням полімерних основ, лазерного гравіювання, RFID/NFC-модулів та електронних мікро даних. Для їх виявлення експерти поєднують оптико-спектральні методи (ІЧ/УФ-візуалізація, спектральна диференціація чорнил), мікроскопічні дослідження структури полімерів і волокон, аналіз технології друку та лабораторну експертизу захисних елементів (голограми, мікродрук, водяні знаки). Особливу увагу приділяють перевірці вище згаданих електронних компонентів (зчитування й аналіз RFID/NFC-даних і метаданих) за наявності правових підстав. Комплексний підхід дозволяє встановити ознаки первісного виготовлення документа, виявити дописки й модифікації, що має ключове значення при розслідуванні організованої злочинності та транснаціональних схем підробки документів і грошових одиниць.

Сучасні програмно-апаратні комплекси для експертизи документів забезпечують багаторівневу обробку зображень — масштабування, фільтрацію, спектральне порівняння та цифрову реконструкцію пошкоджених фрагментів. Це значно підвищує точність, швидкість і ефективність дослідження, дозволяючи експертам оперативно отримувати достовірні результати для подальшого використання у кримінальному провадженні [3, с. 420].

Завдяки інтеграції оптичних, спектральних і цифрових технологій у систему експертного забезпечення розслідування злочинів створюються передумови для підвищення рівня доказовості матеріалів, пов'язаних із підробкою документів та грошових знаків. Такі підходи не лише підвищують якість криміналістичних досліджень, а й сприяють формуванню нових стандартів у судово-експертній практиці.

Висновок: Інтеграція сучасних технологій в експертну практику криміналістичних досліджень документів і грошових знаків істотно розширює можливості виявлення, фіксації та ідентифікації ознак підробки. Використання оптичних, спектральних, цифрових і аналітичних методів - зокрема інфрачервоного та ультрафіолетового випромінювання, мікроскопічного аналізу, алгоритмів машинного навчання та систем комп'ютерного зору - забезпечує новий рівень точності, об'єктивності та відтворюваності результатів.

Комплексний підхід, що поєднує візуальні, фізико-хімічні та програмно-аналітичні засоби, дозволяє ефективно досліджувати не лише традиційні документи, а й сучасні електронно-захищені носії - паспорти, водійські посвідчення, банкноти. Така синергія технологій сприяє формуванню єдиного цифрового середовища судово-експертної діяльності, у якому результати аналізу можуть бути автоматизовано порівняні, збережені та верифіковані.

Розвиток інтелектуальних систем підтримки експерта, інтегрованих із базами даних підробок, відкриває перспективи створення глобальних інформаційних платформ моніторингу злочинів, пов'язаних із підробкою документів і валют. Застосування таких технологій не лише підвищує ефективність експертного забезпечення розслідувань, а й сприяє зміцненню міжнародної взаємодії у боротьбі з організованою злочинністю, забезпечуючи науково обґрунтоване та доказове правосуддя.

Перелік використаних джерел:

1.Dalrymple, B. E. (1983). Visible and infrared luminescence in documents: Excitation by laser. Journal of Forensic Sciences, 28, 692–696;

2.Lin, A. C. Y., Hsieh, H. M., Tsai, L. C., Linacre, A., & Lee, J. C. I. (2007). Forensic applications of infrared imagingfor the detection and recording of latent evidence. Journal of Forensic Sciences, 52, 1148–1150.

3.Chowdhry, R., Gupta, S. K., & Bami, H. L. (1973). Ink differentiation with infrared techniques. Journal of Forensic Sciences, 18, 418–433.

Vozian Viorica
expert judiciar al Centrului Național de Expertize Judiciare Ministerul Justiției,
mun. Chișinău, Republica Moldova
ORCID: https://orcid.org/009-0000-0553-1650
email: vozianviorica79@gmail.com

Cataraga Olga
Doctor în drept, Director al Centrului Național de Expertize Judiciare
Ministerul Justiției,
expert judiciar
mun. Chișinău, Republica Moldova
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4257-8049
email: olga.cataraga@justice.gov.md

EXPERTIZA JUDICIARĂ DE AUTOR: ÎNTRE LINGVISTICĂ ȘI INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ. METODE, APLICAȚII ȘI PROVOCĂRI

Relevanța acestui subiect se datorează faptului că, până în prezent, inteligența artificială (AI) este deja implementată și utilizată în multe sfere ale activității umane, inclusiv în domeniul expertizei criminalistice. Astfel, AI ajută la analiza/ procesarea unui volum mare de informații într-un timp foarte scurt. În expertiza judiciară de autor, actualmente, nu există un sistem unic de facilități informaționale, care ar satisface necesitățile de cercetare. Expertul judiciar trebuie să țină cont și să fie bine informat despre toate inovațiile din știință și tehnică, deoarece fiabilitatea concluziilor, din rapoartele de expertiză judiciară, este determinată de profesionalismul său prin aplicarea cunoștințelor speciale, a metodelor tradiționale, de tip lingvistic, cât și prin utilizarea unor tehnici avansate, ce implică tehnologii precum analiza automatizată a textelor cu ajutorul inteligenței artificiale.

Legătura dintre expertiza de autor și inteligența artificială este tot mai puternică, întrucât AI oferă instrumente eficiente pentru analizarea și compararea textelor, îmbunătățind calitatea expertizelor judiciare. În viitor, dezvoltarea unor noi modele AI și integrarea acestora în procesele judiciare, vor contribui la o justiție mai precisă și mai echitabilă, dar va fi necesară și o reglementare clară pentru utilizarea tehnologiilor date în sistemul legal.

Cuvinte - cheie: inteligență artificială, expertiză judiciară de autor, analiză lingvistică, analiză stilistică, stilometria, etc.

Vozian Viorica
Judicial Expert, National Center of Judicial Expertise,
Ministry of Justice,
Chisinau, Republic of Moldova

Cataraga Olga
Doctor of Law, Director of the National Center of Judicial Expertise,
Ministry of Justice,
Judicial Expert
Chisinau, Republic of Moldova

FORENSIC AUTHORSHIP: BETWEEN LINGUISTICS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE. METHODS, APPLICATIONS AND CHALLENGES

The relevance of this topic is due to the fact that artificial intelligence (AI) is already implemented and used in many spheres of human activity, including forensic science. Thus, AI helps to analyze/process a large amount of information in a very short time. In forensic forensic authoring, at present, there is no single system of information facilities, which would meet the research needs. The forensic expert has to take into account and be well informed about all innovations in science and technology, because the reliability of the conclusions, from the forensic expert reports, is determined by his professionalism through the application of special knowledge, traditional, linguistic methods, as well as the use of advanced techniques, involving technologies such as automated text analysis with the help of artificial intelligence.

The link between authorship expertise and artificial intelligence is growing stronger, as AI provides efficient tools for analyzing and comparing texts, improving the quality of forensic expertise. In the future, the development of new AI models and their integration into judicial processes will contribute to more accurate and fair justice, but clear regulation for the use of data technologies in the legal system will also be needed.

Key words: artificial intelligence, forensic authoring, linguistic analysis, stylistic analysis, stylometry, etc.

INTRODUCERE. Expertiza judicară se dispune pentru a prezenta o opinie fundamentată științific, pentru a executa o operație materială, pe care instanța nu o poate efectua, ori pentru descoperirea și punerea în evidență a unor date și fapte importante pentru obiectul cauzei și comensurarea unor probe. [1]

Expertiza judiciară de autor poate fi dispusă de către instanțele de judecată, în cadrul unor proceduri legale sau la solicitarea persoanelor fizice, în cazul expertizelor extrajudiciare. Scopul primordial este de a furniza o cercetare obiectivă, bazată pe date concrete și analize detaliate ale obiectelor prezentate la expertiză. Printre cele mai frecvente metode, se numără: analiza stilometrică, analiza lingvistică, precum și tehnici avansate, ce implică diverse tehnologii: analiza automatizată a textelor cu ajutorul inteligenței artificiale, identificarea patternurilor și corelațiile între texte sau să se constate similitudini între un text necunoscut și altele deja existente, pentru a determina autorul sau a verifica autenticitatea acestuia.[2]

În identificarea autorului unui text, cercetările se vor baza pe analize lingvistice și stilistice, utilizând mai multe metode, printre care stilometria, care analizează

frecvența cuvintelor, structura frazelor și utilizarea punctuației, analiza lexicală și sintactică, ce examinează vocabularul și organizarea ideilor, precum și identificarea semnăturilor lingvistice – ticuri verbale, greșeli recurente și expresii preferate. Evoluția stilului de scriere al unui autor, influențele contextuale și utilizarea inteligenței artificiale în generarea de texte, prezintă provocări pentru acest gen de expertiză. Soluțiile propuse includ dezvoltarea bazelor de date pentru compararea textelor și utilizarea instrumentelor digitale avansate pentru identificarea autorului și detectarea textelor generate automat.

REZULTATE OBȚINUTE, DISCUȚII. Expertiza judiciară de autor se bazează, în mare parte, pe cercetări și analize lingvistice. Acest fapt implică aplicarea unor metode și tehnici științifice pentru a analiza trăsăturile distinctive ale limbajului folosit de un autor și a le compara cu alte texte cunoscute. Scopul principal este de a stabili sau verifica paternitatea unui text atunci când aceasta este nesigură sau contestată.
Procesul poate include mai multe cercetări, studii, printre care:
- Stilometria (analiza stilului de scriere) – O metodă matematică și computațională, ce analizează trăsăturile stilistice ale limbajului, cum ar fi frecvența cuvintelor, structura frazelor, alegerea vocabularului și utilizarea punctuației. Această tehnică folosește algoritmi pentru a compara stilul unui text cu alte lucrări ale diferitor autori cunoscuți. Fiind una dintre cele mai eficiente metode folosite în expertiza de determinare a autorului unui text, stilometria presupune analiza statistică a trăsăturilor stilistice ale unui text, comparându-le cu altele ale unui presupus autor. [2] Frecvența cuvintelor și expresiilor utilizate face parte din principalele elemente analizate, deoarece fiecare persoană are un vocabular preferențial și utilizează anumite cuvinte mai frecvent decât altele, de exemplu un autor poate folosi des termeni precum *«însă»*, *«totodată»* sau *«mai ales»*, în timp ce altul ar putea prefera *«dar»*, *«în același timp»* sau *«în special»*. De asemenea, foarte importantă este lungimea frazelor și complexitatea acestora. Un exemplu concludent, în acest sens este E. Hemingway, cunoscut pentru fraze scurte și directe, pe când M. Proust folosea fraze extrem de lungi, cu numeroase subordonate. Un alt indiciu important este utilizarea semnelor de punctuație, modul în care un autor folosește virgulele, punctele, punctele de suspensie sau semnele de exclamare.

La identificarea unui stil unic, ne poate ajuta distribuția și tipologia cuvintelor funcționale: *«și», «de», «în», «la*», precum și utilizarea figurilor de stil, a sinonimelor în mod repetat.
- Analiza lexicală și sintactică se bazează pe examinarea vocabularului, a structurii propozițiilor și a modului de organizare a ideilor dintr-un text. Cineva poate avea un stil formal, folosind un vocabular tehnic și academic sau un stil informal, cu expresii uzuale și colocviale. De exemplu, un academician va folosi termeni precum *«demers epistemologic»* sau *«paradigmă interpretativă»*, în timp ce un jurnalist - un limbaj mai accesibil, precum *«metodă de analiză»* sau *«perspectivă»*. Un factor important e construcția enunțurilor, care pot fi simple, cu structuri gramaticale clare sau complexe, cu multe subordonate, de exemplu: *«Copiii s-au jucat afară.»* este o propoziție simplă,

în timp ce *«Deși ploua torențial, copiii, bucuroși că nu mai sunt în casă, au continuat să se joace.»*, este o frază complexă.

Cercetând un text, putem lesne observa utilizarea diacriticilor, unii le folosesc constant, pe când alții le omit. Abrevierile, de asemenea, reprezintă un semn distinctiv al unui stil de scriere.

O semnificație deosebită o au influențele lingvistice și regionale, deoarece, într-un text, pot fi întâlnite elemente specifice unui dialect sau unei regiuni geografice. De exemplu, lexemele precum *«pălăvrăgeală» sau «bazar»* (în loc de «conversație») sugerează influențe din anumite zone ale României, Moldovei.

La identificarea autorului unor mesaje anonime sau scrisori de amenințare, la compararea textelor scrise de aceeași persoană în contexte diferite, la detectarea falsificării unui document oficial, ne ajută examinarea semnăturilor lingvistice, care reprezintă setul unic de obiceiuri lingvistice ale unui autor, incluzând expresii preferate, ticuri verbale și greșeli recurente. În vocabularul fiecăruia sunt expresii folosite frecvent, un politician, într-un discurs, s-ar adresa oamenilor cu *«Dragi concetățeni,»* ; scriitorii au stilul lor de a-și așterne gândurile pe foaie. La fel de importante sunt ticurile verbale și clișeele lingvistice. Unele persoane folosesc în mod repetat anumite cuvinte de umplutură sau expresii standard, cum ar fi: *«Știi?», «Gen...», «În esență», «Ca să zic așa».* În scriere, fiecare dintre noi poate comite greșeli gramaticale și ortografice specifice. Pentru expertul judiciar în expertiza de autor, greșelile acestea, efectuate în mod constant, reprezintă un indiciu valoros. De exemplu, folosirea incorectă a cratimei *(«v-a venit» în loc de «va veni»),* a acordurilor *(«o carte bună» vs. «un carte bună»)* sau a timpului verbal.

Expertiza judiciară de autor soluționează foarte multe probleme, de la identificarea sexului/ genului scriptorului, a nivelului de instruire, până la cercetarea autenticității lucrărilor academice și a plagiatului. În cercetările judiciare, identificarea autorului unui text anonim poate fi crucială, mai ales în cazuri care implică amenințări, șantaj, calomnie sau fraudă, exemple: scrisori de amenințare, mesaje online, texte anonime. În asemenea cazuri, expertul în domeniu va aplica mai multe metode: analiza stilometrică – compararea mesajului anonim cu texte cunoscute ale suspecților, analizând frecvența cuvintelor, lungimea frazelor, utilizarea punctuației etc.; identificarea expresiilor specifice și a ticurilor verbale – unele persoane folosesc fraze sau greșeli gramaticale recurente; analiza ortografică și sintactică – anumite tipare de scriere pot indica nivelul de educație/ instruire sau influențele regionale ale autorului. Dacă mesajul anonim este online, se pot analiza metadatele fișierului, adresele IP și stilul de scriere din comentarii sau postări anterioare ale suspectului. În acest sens, ne vom referi la un caz celebru- identificarea autorului manifestului «Unabomber», prin compararea stilului de scriere, cu scrisorile anterioare, de exemplu fraze precum *«cool-headed logician»* și utilizarea neobișnuită a unor expresii au condus la arestarea lui T. Kaczynski. [3]

În mediul academic și jurnalistic, disputele privind paternitatea unui text pot avea implicații serioase asupra carierei și reputației autorilor. De aceea, expertiza e necesară

în diferite situații, inclusiv în cazurile în care mai multe persoane revendică paternitatea unui studiu sau când un student sau profesor este acuzat de plagiat. Unele persoane angajează scriitori-fantomă pentru a redacta texte în numele lor. Analiza lingvistică soluționează și problemele legate de autenticitatea operelor, continuitatea stilului în opere literare – în cazurile în care se suspectează intervenția altor autori sau editări majore. În asemenea situații, ne vin în ajutor mai multe metode: compararea stilului cu alte lucrări ale presupusului autor – prin analizarea vocabularului, lungimii propozițiilor și utilizării unor termeni specifici; analiza schimbărilor de stil în cadrul aceleiași lucrări – identificarea unor secțiuni care sunt atribuite altei persoană; examinarea coerenței lexicale și tematice. De exemplu, în cazul lucrării *«De Doctrina Christiana»*, timp de secole s-a crezut că a fost scrisă de John Milton, dar analiza stilometrică a sugerat că autorul ar putea fi altcineva, ceea ce a dus la dezbateri academice intense, iar cercetătorii au încercat să identifice posibili autori ai lucrării, folosind tehnici moderne de analiză literară. [4]

O problemă a secolului nostru și nu doar, este plagiatul, care se întâlnește în educație, cercetare și jurnalism. Odată cu dezvoltarea inteligenței artificiale (AI), detectarea textelor generate automat a devenit o nouă provocare. În acest sens, ne vom referi la mai multe tipuri de plagiat: plagiatul direct – copierea unui text fără modificări; parafrazare excesivă – schimbarea unor cuvinte, dar păstrarea aceleiași structuri și idei; autoplagiatul – reutilizarea propriilor texte anterioare fără menționare; plagiatul cu ajutorul AI – utilizarea unor instrumente precum pentru a genera texte care sunt apoi revendicate ca fiind originale. Metode utilizate pentru detectarea plagiatului: analiza stilului de scriere – identificarea discrepanțelor între stilul unui autor cunoscut și textul suspect; detectarea generării automate – textele produse de AI tind să fie repetitive, să folosească structuri generice și să evite greșelile gramaticale specifice scrierii umane. [5] Pe măsură ce tehnologiile AI devin mai sofisticate, experții criminaliști trebuie să dezvolte noi metode pentru a distinge scrisul uman de cel generat automat.

Expertiza judiciară de autor nu este lipsită de provocări. Factori precum variația stilului în funcție de context, influența inteligenței artificiale și necesitatea unor baze de date extinse pot afecta precizia și fiabilitatea concluziilor. Aceste aspecte trebuie luate în considerare atunci când se analizează un text pentru stabilirea autenticității sale.

Stilul de scriere al unei persoane nu este rigid, ci se poate modifica în funcție de situație, genul textului, emoțiile autorului sau audiența vizată, fiind influențat de mai mulți factori: tipul textului - o persoană poate adopta un stil formal într-un articol academic și un ton relaxat într-un email personal. Un jurnalist utilizează diferite cuvinte, expresii în funcție de tipul de articol (știre scurtă vs. editorial de opinie). De asemenea, un alt factor îl reprezintă emoțiile și starea psihologică. Un text scris sub influența stresului, furiei sau tristeții va fi diferit față de unul redactat într-o stare calmă, de exemplu, un mesaj anonim de amenințare ar putea avea fraze scurte și imperative, în timp ce un text personal va fi mai elaborat.

Deseori, vocabularul unei persoane depinde de publicul țintă. Un autor își adaptează vocabularul și structura frazelor în funcție de cititori: un profesor universitar

va folosi un stil tehnic într-un articol științific, dar unul mai accesibil într-un eseu destinat unui public larg. Cu toate acestea, trebuie să ținem cont că modul de a scrie al unei persoane se schimbă pe parcursul vieții, mai ales odată cu acumularea experienței și influențelor culturale. De exemplu, scrierile unui autor, la începutul carierei, pot fi mai simple și mai concise, iar, cele de mai târziu, mai elaborate și complexe, ceea ce face ca analiza lingvistică să nu fie infailibilă. Un expert judiciar trebuie să ia în considerare aceste fluctuații și să nu se bazeze doar pe un set rigid de caracteristici stilistice.

În expertiza de autor, se ține cont de evoluțiile tehnologice, adaptându-se noilor metode de manipulare a textelor. În viitor, colaborarea dintre experți și software-uri specializate va fi esențială, deoarece, odată cu dezvoltarea AI-ului, apar dificultăți în diferențierea textelor umane de cele generate de AI, care poate crea texte coerente, fără greșeli gramaticale evidente, ceea ce face dificilă identificarea unui autor uman. Unele sisteme AI imită stilul unui anumit scriitor, ceea ce îngreunează munca expertului judiciar. Persoanele, care doresc să camufleze identitatea reală a unui autor, pot folosi AI pentru a modifica stilul de scriere, astfel va fi mai greu sau chiar imposibil de stabilit scriptorul. Se întâlnesc cazuri în care articole publicate sub numele unor autori umani sunt, de fapt, scrise de AI, ridicând probleme de autenticitate și etică. Cu toate acestea, există mai multe metode de a stabili executorul unui text:

- Analiza tiparelor stilistice specifice AI - textele AI tind să fie prea coerente, fără erori naturale sau variații stilistice caracteristice scrisului uman; unele AI-uri repetă structuri de propoziții sau folosesc un vocabular mai neutru;
- Utilizarea software-urilor de detectare a conținutului generat de AI;
- Compararea textului cu scrieri anterioare ale autorului. Dacă un text diferă semnificativ de alte lucrări ale unei persoane, există probabilitatea ca acesta să fie generat artificial.

Pentru a determina autorul unui text, este necesară compararea cu alte scrieri cunoscute ale acestuia. Lipsa unor baze de date suficiente poate duce la aceea ca concluziile expertului să nu fie fiabile. În cazul unor autori necunoscuți sau anonimi, este greu sau imposibil de a găsi mostre pentru comparație. Dacă un autor folosește mai multe limbi sau dialecte, este necesar un set variat de referințe pentru o analiză corectă. În continuare, pentru a facilita munca expertului criminalist, o soluție ar fi crearea unor baze de date specializate, de către universități, instituțiile de expertiză și companiile de tehnologie pentru domeniul dat, care ar conține texte autentificate ale unor autori cunoscuți. De asemenea, o altă soluție ar fi utilizarea arhivelor digitale și a instrumentelor de procesare a limbajului natural (platforme precum Google Books sau arXiv). În lipsa unor texte comparabile, expertiza lingvistică poate avea un grad mai mare de incertitudine. Construirea bazelor de date accesibile și extinse este esențială pentru îmbunătățirea preciziei în determinarea autorului unui text.

În final, conchidem că utilizarea inteligenței artificiale va contribui la soluționarea unei serii de probleme-cheie în activitatea expertizei judiciare: automatizarea procesului de soluționare a sarcinilor de cercetare, crearea și utilizarea diverselor sisteme de informații și de căutare, precum și elaborarea de recomandări optime privind aplicarea

metodelor și a echipamentului corespunzător, inclusiv în contextul substituției importurilor.

Inteligența artificială este capabilă să integreze resursele informaționale și metodologice dispersate și voluminoase ale diferitelor instituții în domeniul expertizei judiciare într-un sistem inteligent unic, ceea ce va avea un impact pozitiv asupra nivelului de asigurare informațională atât la nivelul fiecărei instituții de expertiză, cât și asupra întregii comunități de experți judiciari.

Pentru aceasta, în baza de cunoștințe a inteligenței artificiale, trebuie introduse toate metodologiile existente de cercetare, literatura științifică, didactică, metodologică și alte surse de informații referitoare la diversele obiecte de cercetare și posibilele situații expertale. Integrarea informațiilor despre obiectele expertizei judiciare într-un sistem inteligent unic va permite atingerea unui nou nivel de eficiență în realizarea investigațiilor complexe. [2]

CONCLUZII

1. Expertiza judiciară de autor are un rol semnificativ în stabilirea adevărului științific, soluționând diferite probleme (identificarea autorului unui anumit fragment/ text, determinarea nivelului de instruire, cultural, profesiei, vârstei, sexului, originii, etc.) cu ajutorul metodelor tradiționale și moderne precum: stilometria, analiza lexicală și identificarea semnăturilor lingvistice.

2. Provocările analizei lingvistice – stilul de scriere al unui scriptor variază în funcție de context, emoții și audiență, ceea ce îngreunează identificarea exactă. Odată cu dezvoltarea inteligenței artificiale, apar noi dificultăți, deoarece AI-ul poate genera texte coerente și imita stilul uman, complicând munca experților criminaliști.

3. Pentru a reduce durata și a spori calitatea cercetărilor, este esențială dezvoltarea unor baze de date extinse și utilizarea software-urilor avansate de analiză lingvistică. Colaborarea dintre experții criminaliști și tehnologie va deveni crucială în combaterea plagiatului și în stabilirea cu precizie a autorului unui text.

Lista de referințe:

1. Cataraga O. *Expertiza judiciară*. București: Editura Pro Universitaria, 2022. 65p.

2. Crineanu I. *Detectivii cuvintelor*. Lingvistica în profiling. URL: https://intelligence.sri.ro/detectivii-cuvintelor-lingvistica-profiling

3. Urban D. *Revisiting the History of the De Doctrina Christiana Authorship Debate and Its Ramifications for Milton Scholarship*: A Response to Falcone and Kerr Connotations. Vol. 29. 2020. URL: https://www.connotations.de/article/david-v-urban-revisiting-the-history-of-the-de-doctrina-christiana-authorship-debate-and-its ramifications-for-milton-scholarship-a-response-to-falcone-and-kerr

4. Grant T. *The Idea of Progress in Forensic Authorship Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

5. Coteanu I. *Elemente de lingvistică structurală*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

6. Iordan I. *Stilistica limbii române*. București: Editura Științifică, 1975.

7. Zafiu R. *Diversitate stilistică în româna actuală*. București: Editura Universității din București, 2001.

Гончарук Владислава
аспірантка кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-0223-7022
електронна адреса: honcharuk.vladyslava.ihorivna@gmail.com

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

У тезах розглянуто роль експертного забезпечення протидії організованій злочинності, пов'язаній з торгівлею людьми. Проаналізовано значення та види судових експертиз у механізмі протидії організованій злочинності. Акцентовано увагу на тому, що складність, конспіративність і транснаціональний характер діяльності організованих злочинних угрупувань вимагають використання комплексних експертних досліджень та міждисциплінарної взаємодії. Зауважено, що якісне експертне забезпечення є важливим чинником для запровадження сучасних криміналістичних методів боротьби з організованою злочинністю щодо торгівлі людьми.

Ключові слова: організована злочинність, протидія, криміналістика, експертне забезпечення, судова експертиза, правове регулювання, торгівля людьми.

Honcharuk Vladyslava
Postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

EXPERT SUPPORT FOR COUNTERING ORGANISED CRIME INVOLVING HUMAN TRAFFICKING

The theses explore the role of expert support in countering organized crime associated with human trafficking. The analysis highlights the significance and typology of forensic examinations within the broader mechanism of combating organized criminal activity. Particular attention is given to the fact that the complexity, covert operational patterns, and transnational nature of organized criminal groups necessitate the application of comprehensive expert assessments and sustained interdisciplinary cooperation. It is emphasized that robust expert support constitutes a critical precondition for the effective implementation of contemporary forensic methodologies aimed at addressing organized crime in the domain of human trafficking.

Keywords: organized crime; counteraction; forensic science; expert support; forensic examination; legal regulation; human trafficking.

Проблема протидії торгівлі людьми наразі надзвичайно актуальна. Оскільки, у переважній більшості, дана протиправна діяльність здійснюється організованими угрупуваннями, має транснаціональний та латентний характер.

Експерте забезпечення є ключовим елементом системи протидії організованій злочинності щодо торгівлі людьми. Сучасні організовані злочинні угрупування у сфері торгівлі людьми характеризуються використанням цифрових інструментів, стійкими корупційними зв'язками, високим рівнем конспірації та чітким розподілом ролей. Результати ефективної взаємодії слідчого та експерта із залученням фахівців різного профілю, дозволяють отримати інформацію доказового значення для розслідування та формування стратегії протидії вчинення злочинів пов'язаних з торгівлею людьми.

Експертне забезпечення є комплексною системою наукових та експертних рекомендацій для досягнення оптимального комплексу необхідних дій щодо надання суб'єктам судово-експертної діяльності правових, методичних, наукових, організаційних, інформаційних та інших ресурсів для вирішення покладених на них завдань [1, с. 20].

Зауважуємо, що судова експертиза є найбільш кваліфікованою та ефективною формою використання спеціальних знань, оскільки розширює та конкретизує пізнавальну діяльність слідчого.

Типовими судовими експертизами при протидії організованій злочинності кримінальних правопорушень щодо трафікінгу є: криміналістичні експертизи (почеркознавча; технічна експертиза документів; трасологічна; дактилоскопічна; фототехнічна; експертиза відео-, звукозапису; матеріалів, речовин та виробів; молекулярно-генетична); інженерно-технічна експертиза, медична експертиза, психологічна експертиза [2, с. 100-107].

Таким чином, при належній кваліфікації використання спеціальних знань експертом відіграє значну роль не лише при розслідуванні трафікінгу, вчиненого злочинними угрупуваннями, а й слугує ефективним чинником протидії вчинення даних злочинів. До прикладу, при проведенні почеркознавчої експертизи та технічної експертизи документів, експерту вдається виявити шляхи та ознаки підроблення документів, ідентифікації учасників злочинних угрупувань за рукописними текстами, проаналізувати способи підроблення та нанесення знаків друкованого тексту, результатом чого, є підвищення якості перевірки документів на предмет підроблення та посилення контролю слідчих органів щодо шляхів надходження документів, та знищення їх бланків [3, с. 174-175].

Натомість, за допомогою інженерно-технічної експертизи можливо визначити сліди вчинення злочину та отримати інформацію, що дає змогу слідчому визначити ступінь ієрархічності зв'язків між учасниками, розподілу їх ролей та способи вчинення злочину.

Таким чином, експертне забезпечення протидії організованій злочинності щодо торгівлі людьми зосереджено на сприянні суб'єктам розслідування у

викритті організованих злочинних угрупувань та виявленні осіб, які причетні до організованих злочинних угрупувань за певними ознаками [4, с. 69-72].

Окрім цього, експертне забезпечення повинно ґрунтуватися на сучасних стандартах захисту прав людини, міждисциплінарності та етичних принципах роботи з потерпілими, особливо у злочинах пов'язаних з вербування та експлуатацією, включаючи захист персональних даних, недопущення травматизації психіки осіб та створення безпечних умов для отримання показань. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність у підвищенні професійної кваліфікації експертів, розвитку спеціалізованих криміналістичних лабораторій та впровадження інноваційних методик як передумов ефективної протидії організованій злочинності у сфері торгівлі людьми та забезпечення отримання належних і допустимих доказів у кримінальних провадженнях.

Перелік використаних джерел:

1. Пиріг І.В. Поняття криміналістичного та експертного забезпечення досудового розслідування. Криміналістичний вісник № 1 (29), 2018. 20 с.

2. Методика розслідування торгівлі людьми: альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 112 с.

3. Середа В. В., Лотошинська Х. Правове забезпечення протидії торгівлі людьми в Україні. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми: Україна та світ:* збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 жовтня 2021 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 216 с.

4. Доценко О.С. Стратегічна мета та тактичні завдання протидії організованій злочинності в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Юриспруденція. 2019. № 41, т. 1. С. 69–73. DOI https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.41-1.16

Дробишева Олена
завідувач сектору почеркознавчих досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0447-0408,
електронна адреса: 13335789@ukr.net

Іванська Ірина
судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-4328-1764,
електронна адреса: irairusichka@gmail.com

Мацюк Оксана
старший судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0948-3777,
електронна адреса: baffich@ukr.net

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПОРІВНЯЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У тезах розглянуті питання підготовки якісного порівняльного матеріалу для проведення судової почеркознавчої експертизи як одного з інструментів протидії організованій злочинності. Розкрито вимоги до зразків та їх роль у формуванні об’єктивного та обґрунтованого висновку, що забезпечує ефективність кримінального провадження.

Ключові слова: судова почеркознавча експертиза, порівняльний матеріал, вільні зразки почерку та підпису

Drobysheva Olena
Senior Researcher at National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Ivanska Iryna
Forensic Expert at National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

Matsiuk Oksana
Senior Forensic Expert at National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

CURRENT ISSUES IN PREPARING COMPARATIVE MATERIAL FOR FORENSIC HANDWRITING EXAMINATION

The abstract address the issues of preparing high-quality comparative material for conducting forensic handwriting examination as one of the tools for combating organized crime. The requirements for samples and their role in forming an objective and well-grounded expert conclusion, which ensures the effectiveness of criminal proceedings, are outlined.

Key words: forensic handwriting examination, comparative material, free handwriting and signature samples

Відповідно до Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. Вона є важливим інструментом встановлення істини в судових справах, адже забезпечує об’єктивність і обґрунтованість судових рішень.

Почерк кожної людини має неповторні риси, що формуються під впливом особливостей її психофізіологічного стану, зокрема розвитку моторики, індивідуальної манери письма та сформованих звичок. Судова почеркознавча експертиза базується на можливості порівняння рукописних зразків певної особи і виявленні характерних почеркових ознак, які дозволяють ідентифікувати виконавця рукописного тексту і підпису з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Судова почеркознавча експертиза не втрачає свою актуальність, адже збереження рукописної і підписної практики є важливим для забезпечення справедливості і захисту прав людини. Унікальність властивостей почерку, висока якість і науковість проведення

почеркознавчих досліджень з питань ідентифікації виконавця рукописного тексту та (або) підпису є незамінним елементом судової системи.

Запорукою вирішення почеркознавчих завдань, поставлених перед експертом, є наявність належного порівняльного матеріалу – зразків підпису та почерку особи (осіб), що ідентифікується (ідентифікуються).

Неякісний порівняльний матеріал може вплинути на вирішення експертом-почеркознавцем питань за суттю, а його використання також призвести до експертних помилок [2, с.274].

Законодавець зазначає, що на дослідження необхідно надавати об'єкти та зразки для порівняльного дослідження, а в разі недостатності останніх, експерту надається право заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів, необхідних для проведення експертизи. З метою запобігання можливим помилкам експерта, у випадках недостатності порівняльного матеріалу для прийняття обґрунтованого рішення щодо поставлених питань, а також у разі незадоволення клопотання, експерт наділяється правом відмовитися від їх вирішення та скласти мотивоване повідомлення про неможливість надання висновку.

Зразки – ідентифікуючі об'єкти, що без сумніву походять від об'єкта, який підлягає ідентифікації, відображають його ознаки. Зразки класифікуються:

1) за характером: зразки, що відображають спосіб дії об'єкта (зразки почерку, що відображають письмові навички людини);

2) за часом і умовами виникнення: зразки, що виникли до розслідуваної події і не пов'язані з нею (вільні зразки); зразки, що виникли під час розслідуваної події, як у зв'язку з розслідуванням справи так і не пов'язані зі справою (умовно-вільні зразки); зразки, що виникли у зв'язку з розслідуванням справи (експериментальні зразки).

Зразки для експертного почеркознавчого дослідження – зразки почерку і підпису, що достовірно належать певній особі і використовуються у процесі проведення експертизи як порівняльний матеріал при дослідженні рукописів, що надаються експерту для дослідження.

Порівняльний матеріал повинен відповідати достатності за обсягом.

Обсяг має забезпечувати можливість повного та всебічного зіставлення всіх ознак у досліджуваному графічному об'єкті й на наданому порівняльному матеріалі. Від правильного встановлення та ретельного вивчення ознак почерку й підпису як у досліджуваному графічному об'єкті, так й у наданому порівняльному матеріалі, залежить їхнє подальше оцінювання та включення в ідентифікаційну сукупність, яка є основою висновку експерта. На цьому етапі експерт аналізує встановлені ознаки, визначає їх ідентифікаційне значення й після цього проводить порівняльне дослідження [3, с.272].

Необхідно надавати якомога більшу кількість зразків для проведення порівняльного дослідження. Критерієм відповідності зразків підпису та почерку – є їх достовірність, тобто безсумнівна (беззаперечна) належність певній особі.

Виходячи з теоретичних та методичних криміналістичних засад, зразки підпису та почерку розподіляються на вільні, умовно-вільні та експериментальні.

У межах даної роботи пропонуємо зупинитися на характеристиці вільних зразків, оскільки їх природа, умови формування та доказове значення потребують окремого детального аналізу.

Важливість вільних зразків почерку (підписів) для судово-почеркознавчого дослідження неоціненна, у першу чергу тому, що в них найбільш повно та не викривлено відображені стійкі та притаманні окремій особі писемні навички.

Вільні зразки почерку та (або) підпису – рукописні тексти, рукописні записи (літерні та цифрові), підписи, достовірно виконані певною особою до відкриття кримінального провадження, провадження у справах про адміністративні правопорушення, цивільних, адміністративних чи господарських справах і не пов’язані з їх обставинами [4].

Згідно з основними принципами криміналістичної ідентифікації у судовому почеркознавстві та науково обґрунтованими методичними підходами, за датою складання вільні зразки почерку та (або) підпису повинні передувати даті складання спірного (досліджуваного) документа (документів).

Крім того, це стосується й випадків, коли необхідно призначити почеркознавчу експертизу, а досліджуваний документ взагалі не пов’язаний з відкриттям кримінального провадження, або інших судових проваджень.

Тобто всі документи, що виконані після дати складання досліджуваного документа (досліджуваних документів) доречно відносити до умовно-вільних зразків. Хіба що до вільних зразків можна відносити офіційні документи, що посвідчують особу.

Особливість вільних зразків полягає в тому, що їх виконавець не передбачає можливості використання власних рукописів як порівняльного матеріалу під час проведення експертизи, тому, як правило, виконує їх без свідомої установки на зміну свого почерку (підпису). Оскільки досліджуваний документ може слугувати доказом протиправної діяльності особи у певний період часу, можна припустити, що в цей проміжок зазначена особа могла навмисно змінювати власний почерк (підписний почерк) з метою уникнення відповідальності або ж такі зміни могли відбутися ненавмисно.

Таким чином, при вирішенні почеркознавчих завдань та обґрунтованому формулюванні загальних оціночних суджень, наявність на дослідженні достовірних вільних зразків почерку та підпису є необхідною умовою, адже вона сприяє оптимізації діяльності експерта-почеркознавця, скороченню термінів проведення експертиз та наданню обґрунтованих та об’єктивних висновків, що у свою чергу, є важливим інструментом підвищення ефективності досудового розслідування та судового розгляду, а також загального зміцнення механізмів протидії організованій злочинності.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

2. Сохранич Т.В., Абросимова В.Г, Смоліна О.М., Бочарова Н.Г., Сухорукова Л.Г. Деякі актуальні питання підготування порівняльних матеріалів для проведення почеркознавчої експертизи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук.-практ. матеріалів.* Х.: Право, 2010. Вип. 10. С. 270-276.

3. Сохранич Т.В., Абросимова В.Г. Значення якісного порівняльного матеріалу в судово-почеркознавчій експертизі. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук.-практ. матеріалів.* Х.: Право, 2011. Вип. 11. С. 271-277.

4. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 / База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text.

Десятник Альона
завідувач відділу криміналістичних видів досліджень Херсонського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Херсон, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5866-8850
електронна адреса: alenka3011@ukr.net

ПИСЬМОВА МОВА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ВИКОНАВЦІВ РУКОПИСУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

У статті розглянуто питання вивчення поняття письмової мови, формування навичок письма.

Автором висвітлено сторони письмової мови та її вплив на виконавця рукопису. Зазначено поняття письмової мови індивіда, наведено ряд навичок мовлення, які відіграють головну та вторинну роль у процесі виконання рукописного тексту певною особою. Зазначено корисність комплексного дослідження ознак почерку (рухові навички) і ознак письмової мови (розумові навички).

Статтею висвітлено можливості використання письмової мови у криміналістичній експертизі, а також визначено поняття ознак письмової мови. Автором зазначено класифікацію ознак письмової мови та їх вплив у встановлені автора (виконавця) рукопису, що розширює можливість надання правильного та обґрунтованого висновку експерта.

Ключові слова: рукопис; письмова мова; навички мовлення, ознаки письмової мови.

Desiatnyk Alona
head of the Department of Criminalistic Types of research head of Examinations of the Kherson Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine,
Kherson,Ukraine

WRITTEN LANGUAGE AND ITS SIGNIFICANCE FOR ESTABLISHING THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITY

The annotation. The article considers the study of the written speech concept, the formation of writing skills.

The author highlights the aspects of written speech and their influence on the author of the manuscript. The concept of an individual's written speech is indicated, a number of speech skills are given, which play the main and secondary role in the process of

realization of a handwritten text by a certain person. The benefit of a comprehensive study of handwriting features (motor skills) and written language speech (mental skills) is noted.

The article elucidates the possibilities of using written speech in forensic examination, as well as defines the concept of features of written speech. The author indicates the classification of features of written speech and their influence in the determination of the author (performer) of the manuscript, which expands the possibility of providing a correct and reasonable expert conclusion.

Key words: manuscript; written speech; speech skills, organized criminal activity, features of written speech.

Ознаки письма характеризують загальний рівень володіння та особливості письмової мови виконавця документу.

Думки людини, які відтворені у мовній формі, можуть бути виражені й закріплені за допомогою письмових знаків. Способи та форми відтворення думок менш стабільні і більш рухливі, ніж письмово-рухові навички людини, однак стійкість і різноманітність ознак письмової мови та ознак почерку, дозволяє використовувати їх з метою ідентифікації.

На відміну від ознак почерку, що характеризують письмово-рухову навичку виконавця рукопису, саме те, якими рухами виконуються письмові знаки та їх сполучення (зовнішня сторона письма), ознаки письма відносяться до самої сутності письмової мови – змісту тексту, його викладенню, граматиці, до вибору слів для вираження думок тощо. Тобто, почерк – це тільки зовнішня сторона письма, письмова мова – його сутність та зміст.

Письмова мова – смислова сторона письмового обміну інформації, що виражається через систему язикових та графічних навичок кожної особи, що пише.

Письмова мова людини формується у весь період її життя. Найбільший вплив на оволодіння письмовою мовою є процес навчання у школі та інших учбових закладах. Також, на формування навичок письма впливають і інші обставини, такі як: знання граматики (морфології, синтаксису) та літератури, різні стилі викладення, професія, місцеві діалекти, рідна мова, спілкування з певним кругом людей, національність, захворювання (перш за все психічні) центральної нервової системи та інше.

У зв’язку з тим, що письмова мова виробляється у процесі довготривалого навчання, трудової діяльності, громадської діяльності та інше, вона стає в своїх особливостях індивідуальною, що належить конкретній особі.

Письмова мова являє собою єдність трьох сторін:

- смислова;
- формально-мовна;
- графічна.

Всі три сторони письмової мови взаємодіють один з одним і взаємозалежні.

Смислова сторона письмової мови тягне за собою застосування строго визначених мовних засобів та застосування певного графічного викладення.

Формально-мовна сторона визначає рівень володіння мовними навичками, що впливають на позитивну або негативну передачу змісту тексту. Визначає стиль, лексику та впливає на певне графічне викладення змісту тексту.

Графічна сторона письмової мови – це сторона, яка реалізується в конкретному процесі письма. Все залежить від рівня оволодіння почерком де, наприклад, при низькому рівні оволодіння почерком прослідковуються зниження контролю за змістом та мовними засобами.

Письмова мова індивіда – це складна саморегульована система, основи функціонування якої складають комплекс різних мовних навичок і засобів (стилістичні, лексичні, граматичні).

Навички мовлення розрізняються у залежності від того, яку роль вони виконують у системі письмової мови.

Головну роль відіграють стилістичні та лексичні навички. Що стосується граматичних навичок, то вони виконують допоміжну функцію, тобто являються вторинними, безпосередньо пов’язані з письмом, а також з передачею інформації за допомогою графічних знаків.

Навички стилю, синтаксису, орфографії виявляються у процесі письма у певній мірі пов’язаними з руховими навичками виконавця, а на всі ці навички впливає свідомість. Тому, письмова мова являє собою складний процес (єдина організована система), де свідомість пов’язана з комплексом розумових і рухових навичок. Це визначає корисність комплексного дослідження ознак почерку (рухові навички) і ознак письмової мови (розумові навички).

Індивідуалізувати мову можливо завдяки тому, що не всі люди у належній мірі володіють літературною мовою. Також відкривають широкі можливості для індивідуалізації мови і порушення норм мови, викликані недостатнім рівнем її знання або впливом діалектних і інших стилів, у сполученні з гнучкістю норм.

Щоб класифікувати ознаки письмової мови, необхідно пересвідчитися в їхній стійкості та ідентифікаційній значимості.

Ознаки письмової мови – це прояв у рукописі особливостей викладення думок людини на папері, характеристики мовних одиниць тексту, що містять у собі інформацію про мовні навички особи та про умови складання рукописного тексту.

Ознаки письмової мови використовують у криміналістичній експертизі письма у тих випадках, коли вони в належній мірі відобразилися у рукописі. Вони служать важливим доповненням комплексу збіжних та розбіжних ознак. Аналіз письмової мови може сприяти і вирішенню неідентифікаційних питань у почеркознавчій експертизі: встановлення віку виконавця, його фізичного або психічного стану (втома, сп’яніння, хвороба).

Класифікація ознак письмової мови – система ознак письмової мови, де фіксуються усі основні характеристики мовних засобів, з метою вирішення

ідентифікаційних, діагностичних та класифікаційних задач.

Ознаки письмової мови поділяються на загальні та окремі. Класифікація перерахованих вище ознак здійснюється шляхом теоретичного аналізу письмової мови та прояву на практиці.

Загальні ознаки письмової мови – це загальна характеристика певної сторони письмової мови, ступінь її розвитку і показник того, на скільки вміло, індивідуально можливо користуватися певними мовними навичками та засобами.

Якщо мовну навичку уявити у вигляді складної класифікаційної системи, то кожна структурна одиниця буде мати велику кількість своїх характеристик. Саме вони і є окремими ознаками письмової мови.

Так, уважний аналіз змісту документу, вивчення стилю викладення документу, словарного складу, визначення ступеню грамотності виконавця та встановлення типових для нього граматичних помилок – все це дозволяє отримати інформацію про виконавця документу і тим самим звузити коло підозрюваних осіб і навіть великої організованої групи осіб. Однак, слід зауважити, застосовувати ознаки письмової мови для обґрунтування висновку щодо виконавця тексту можна лише при умові, якщо буде встановлено, що автор і виконавець рукопису це одна й та ж особа. Так, як не можна виключати того, що у складанні й написанні рукопису приймали участь різні особи або група осіб.

Аналізуючи, слід зазначити, що письмова мова, вивчення її загальних та окремих ознак при виконанні експертами почеркознавчих експертиз відіграє важливу роль у встановлені автора (виконавця) рукопису або авторів рукопису (рукописів). Розширює можливість надання правильного та обґрунтованого висновку експерта, в деяких випадках допомагає запобіганню, виявленню та припиненню діяльності організованих злочинних угруповань, а також усуненню причин та умов, які сприяють їх існуванню.

Перелік використаних джерел:

1. Судово-почеркознавча експертиза: Навч.-метод.посіб. за заг. ред. Красюка І. / Меленевська З.С., Свобода Є.Ю., Шаботенко А.І. Київ: Укр. Центр духовн. культури, 2007.
2. Експертизи в судовій практиці: навчальний посібник. К.,1993.

Єрофеєва Ольга
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9506-3114
електронна адреса: olga_yeroveyewa@ukr.net

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ НА ПРАВО НА СПАДЩИНУ

У тезах розглянуто характерні проблеми при проведенні техніко-криміналістичної експертизи документів на право на спадщину, які знижують доказову силу висновків та призводять до затягування судових процесів. Проаналізовано роль техніко-криміналістичної експертизи документів для встановлення автентичності заповітів та інших документів, що підтверджують право на спадщину. На основі аналізу Постанови Тернопільського апеляційного суду від 02.07.2021 у справі № 607/14002/14-ц проаналізовано деякі проблемні питання проведення експертизи. Акцентовано увагу, що вирішення даних проблем вимагає комплексного використання спеціальних знань в галузі судової технічної експертизи документів, високої кваліфікації експертів та тісної співпраці і правильної постановки завдань з боку правоохоронних органів та суду.

Ключові слова: техніко-криміналістична експертиза, документи, спадкування, заповіт.

Yerofeieva Olha
Postgraduate student of the Department of Criminalistics,
Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

PROBLEM ASPECTS WHEN CONDUCTING A TECHNICAL-CRIMINAL EXAMINATION OF DOCUMENTS FOR THE RIGHT TO INHERITANCE

The theses consider typical problems in conducting forensic examination of documents for the right to inheritance, which reduce the evidentiary value of conclusions and lead to delaying legal proceedings. The role of forensic examination of documents in establishing the authenticity of wills and other documents confirming the right to inheritance is analyzed. Based on the analysis of the Resolution of the Ternopil Court of Appeal dated 02.07.2021 in case No. 607/14002/14-ц, some problematic issues of conducting the examination are analyzed. It is emphasized that solving these problems requires the comprehensive use of special knowledge in the field of forensic technical examination of documents, high qualifications of experts and close cooperation and

correct setting of tasks by law enforcement agencies and the court.

Key words: technical forensic examination, documents, inheritance, will.

Техніко-криміналістична експертиза відіграє важливу роль для встановлення автентичності заповітів, свідоцтв про спадщину, довіреностей, боргових розписок у спадкових спорах. Але в той же час при її проведенні є чимало проблемних питань, які потребують вирішення. На прикладі Постанови Тернопільського апеляційного суду від 29.07.2021 у справі № 607/14002/14-ц про оскарження заповіту через підозру в підробці можна проаналізувати системні проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Однією із багатьох ключових проблем техніко-криміналістичної експертизи документів на право спадкування є неповнота формулювання запитань до експерта. Власне, у самому висновку *КНІДІСЕ № 14248/14249/17-33 від 20.02.2018* **е**ксперти не надали жодних відповідей щодо альтернативних причин порушення геометричної паралельності рядків (програмні збої, технічні несправності принтера), й не дослідили змогу додруковування інших частин заповіту (крім фрази «і все моє майно…») [1]. Експерти не спромоглись розглянути, чи могли відмінності в копіювальних властивостях тонеру «бути наслідком струшування картриджа, збою в роботі чи фізичного впливу, а не підробки. Не враховано також і можливість відсутності марашок при другому друкувальному циклі через технічні особливості обладнання» [1] . Це свідчить про відсутність аналізу альтернативних причин дефектів.

Професор І.В. Гора вважає, що «для встановлення способу виготовлення документа зазвичай експерти використовують спеціальні знання щодо: способів і технологій створення оригінал-макету документа; способів й технологій друку; способів після друкарської обробки й застосовуваних матеріалів; видів й властивостей фарбових речовин; видів і властивостей матеріалів речової основи документа тощо» [2, с. 166].

У розглянутому прикладі Постанови Тернопільського апеляційного суду від 29.07.2021 у справі № 607/14002/14-ц експертам не вдалося встановити точну часову відстань між друком основного тексту та додрукованого фрагменту, а також відповідність дати друку до дати заповіту через відсутність науково обґрунтованої методики для лазерних принтерів [1]. Також при проведенні техніко-криміналістичної експертизи можна виокремити деякі порушення процедурних питань при призначенні та оцінці експертизи. Так у справі № 607/14002/14-ц **с**уд відхилив клопотання про повторну експертизу, посилаючись на відсутність обґрунтованих сумнівів, не ставилися додаткові запитання на стадії призначення експертизи, що унеможливило їх постановку пізніше.

Проблемним питанням при проведенні техніко-криміналістичної експертизи також часто є брак або відсутність порівняльних матеріалів, даних. Так, у висновку експертів за результатами додаткової судово-технічної експертизи документів № 14248/14249/17-33 від 20 лютого 2018 року вказано, що

«встановити на одному чи різних принтерах надруковано текст вищезазначеного примірника заповіту не виявляється можливим з причин відсутності зразків документів, виготовлених на даному пристрої у відповідний період часу та інформації щодо можливого його ремонту або відсутності такого» [1]. А у ***в***исновку № 34 від 10.06.2015 (ДНДЕКЦ МВС) факт додруковування неможливо встановити через невизначеність природи дефектів обладнання.

У справі № 607/14002/14-ц від 29.07.2021 р. експертизою було встановлено, що «текст заповіту і його фрагмент у другому абзаці «і все моє майно, де б воно не було і з чого б воно не складалось.» надруковані не одночасно (не за один друкувальний цикл)» [1]. У той же час відповідач пояснює однаковість принтера як доказ одночасного друку, ігноруючи категоричний висновок про різні цикли. Це дещо спричиняє ризик упередженої інтерпретації висновку сторонами. Так у своїх працях проф. І.В. Гора та проф. В.А. Колесник пропонують «розширення можливостей судової експертизи документів з метою визначення давнини їх виготовлення, а саме: поглиблення їх комплексності; використання спеціальних знань, різних аналітичних і спеціальних методів криміналістичного дослідження документів; розвиток неруйнівних методів досліджень; автоматизація та комп'ютеризація процесів застосування методів; алгоритмізація процесів дослідження» [2, с. 168].

Отже, з вищенаведеного можна дійти висновку, що проблемними питаннями при проведенні техніко-криміналістичної експертизи документів на право на спадщину є неповнота формулювань запитань поставлених експерту, використання злочинцями сучасних методів підробки документів, складність визначення дати можливої підробки, ігнорування альтернативних технічних причин внесення змін до документів, відсутність методик давності друку та процедурні бар'єри; брак або/та відсутність порівняльних матеріалів.

Означене потребує розробки та удосконалення методик дослідження давності документів, нормативно-правових механізмів призначення експертиз, чіткої регламентації процедури призначення експертизи, що дозволить зменшити ризики суб'єктивної інтерпретації результатів та технічних помилок при проведенні техніко-криміналістичної експертизи документів на право на спадщину.

Перелік використаних джерел:

1. Постанова Тернопільського апеляційного суду від 09.04.2021 у справі № 607/14002/14-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98653968

2. Гора І. В., Колесник В. А. Актуальні питання судової техніко-криміналістичної експертизи документів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2023. Вип.75. Ч.2. С. 163-170.

Загородній Андрій
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-3989-7203
електронна адреса: zahorodnii.ai@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО Й ЕКСПЕРТА ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У тезах доповіді розкрито зміст і значення взаємодії слідчого з експертом на етапі підготовки до призначення судової експертизи. Проаналізовано принципи такої взаємодії, її етапи, організаційні аспекти та вплив на своєчасність, повноту й достовірність експертного дослідження.

Ключові слова: досудове розслідування, взаємодія, слідчий, спеціаліст, експерт.

Zahorodnii Andrii
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FEATURES OF THE INTERACTION BETWEEN THE INVESTIGATOR AND THE EXPERT DURING PREPARATION FOR THE APPOINTMENT OF A FORENSIC EXPERTISE

The report’s theses reveal the content and significance of the interaction between the investigator and the expert at the stage of preparation for the appointment of a forensic examination. The principles of such interaction, its stages, organizational aspects and impact on the timeliness, completeness and reliability of the expert study are analyzed.

Keywords: pre-trial investigation, interaction, investigator, specialist, expert.

Своєчасність, якість та результативність проведення судових експертиз багато у чому залежить від налагодженості взаємодії слідчого з експертною установою та експертом (експертами). Взаємодія між слідчим і судовим експертом на етапі підготовки до призначення експертизи є однією з ключових криміналістичних передумов отримання достовірних і достатніх доказів у кримінальному провадженні. Ефективність майбутньої експертизи часто залежить не лише від професійності експерта, а й від того, наскільки правильно слідчий обрав вид судової експертизи, сформулював питання, забезпечив якість об’єктів та повноту вихідних матеріалів.

У контексті судово-експертної діяльності М.Г. Щербаковський пропонує визначати взаємодію як «спільну погоджену діяльність суб'єктів проведення судової експертизи». До основних принципів взаємодії суб'єктів судово-експертної діяльності вчений відносить:

«1) дотримання законності суб'єктами взаємодії при виконанні покладених на них функцій;

2) організуюча роль слідчого в разі призначення експертизи та отримання об'єктів дослідження;

3) розмежування компетенції суб'єктів взаємодії. Кожен з цих суб'єктів діє тільки в межах наданих йому прав та повноважень. Це передбачає самостійність експерта (експертів) у виборі методів, методик експертного дослідження;

4) погодженість дій слідчого та експерта, членів експертної комісії;

5) максимально повне ознайомлення експерта з обставинами злочину та конкретною слідчою ситуацією. Це необхідно для орієнтування експерта при визначенні завдань дослідження, виборі об'єктів, виділенні їх інформаційних полів, визначенні технологічних схем дослідження;

6) максимальне ознайомлення слідчого з можливостями науково-технічних досліджень конкретних речових джерел, ефективністю альтернативних експертних методик при обов'язковому врахуванні перспективи розвитку слідчої ситуації» [1, с.30-31].

Разом із тим, у структурі діяльності із взаємодії між слідчим та експертом при підготовці до призначення судової експертизи можна умовно визначити декілька етапів:

1. Етап оцінки матеріалів провадження та визначення потреби експертного дослідження певних об'єктів чи слідів. Тобто слідчий повинен визначити наявні у матеріалах провадження фактичні обставини, що потребують застосування спеціальних знань та визначитися із формою їх застосування, зокрема переконатися у неможливості вирішення даного завдання без залучення експерта. За умови недостатності отримання консультації або довідки від спеціаліста, слідчий повинен обрати вид експертизи, експертну установу або експерта. Важливим є звернення за консультацією до експерта з метою уточнення можливостей експертного дослідження, переліку необхідних об'єктів, що мають бути направлені на експертизу, а також правильності їх збирання, пакування та зберігання.

2. Етап консультативної взаємодія слідчого зі спеціалістом та експертом. Спільно зі спеціалістом та/або експертом слідчий повинен попередньо оцінити придатність об'єктів (слідів, речовин, документів) для направлення їх на проведення експертного дослідження. Необхідно визначити оптимальний вид експертизи та перелік і формулювання питань, щоб уникнути постановки таких, які виходить за межі компетенції експерта при проведенні конкретного виду експертизи. Важливим є отримання слідчим рекомендацій щодо необхідності

вилучення додаткових матеріалів – порівняльних зразків, характеристик, документів.

3. Етап підготовки матеріалів та об'єктів, що будуть направлені на експертизу. Важливим є правильне вилучення слідів, документів, біологічних зразків, їх належне пакування (тобто кожен об'єкт пакується окремо з належним маркуванням, перевірка недопущення пошкоджень чи змішування об'єктів) та зберігання (дотримання температурного режиму, недоторканності об'єктів, фіксація ланцюга зберігання).

4. Етап формулювання запитань експертизи. Питання мають бути чіткими та конкретними, такими, що можуть бути вирішені за допомогою спеціальних знань конкретної експертизи, не виходити за межі компетенції експерта та не містити правової оцінки (винуватість, мотив, форма вини). Важливою на даному етапі є можливість та необхідність погодження питань, які будуть визначені слідчим у постанові про призначення експертизи. Окрім того, слідчий повинен попередити експерта про кримінальну відповідальність, а також надати експертові інформацію про подію злочину, що може вплинути на дослідження (наприклад, умови події).

5. Етап визначення місця проведення експертного дослідження. На даному етапі узгоджується вибір конкретної експертної установи та де саме буде проводитися експертиза: у приміщенні експертної установи, за місцем роботи експерта, або – за необхідності – за місцезнаходженням об'єктів (наприклад, великогабаритних чи таких, що не підлягають транспортуванню). Таке узгодження дозволяє слідчому завчасно забезпечити логістичні умови та доступ до об'єктів.

6. Етап погодження строків проведення експертизи. Слідчий, з урахуванням процесуальних вимог і строків розслідування, узгоджує з керівником експертної установи орієнтовний час, необхідний для виконання дослідження.

Таким чином, взаємодія на етапі підготовки до призначення судової експертизи охоплює узгодження мети, об'єктів, предмета, місця та строків проведення експертного дослідження, а також низки організаційних питань, які забезпечують належну якість, повноту й достовірність майбутнього висновку експерта.

Перелік використаних джерел:

1. Щербаковський М.Г. Призначення та провадження судових експертиз. Харків: Фактор, 2011. 400 с.

Kiurkciu Iordan
Expert judiciar, şef al Laboratorului expertize judiciare a materialelor şi substanţelor din cadrul Centrului Naţional de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova,
Republicii Moldova
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-8330-9229
email: iordankiurkciu@gmail.com

Cotorobai Svetlana
Expert judiciar în cadrul Laboratorului expertize judiciare a materialelor şi substanţelor din cadrul Centrului Naţional de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova,
Republicii Moldova
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-8330-9229
email: s.cotorobai9@gmail.com

Cîşleanu Ana-Maria
Expert judiciar în cadrul Laboratorului expertize judiciare a materialelor şi substanţelor din cadrul Centrului Naţional de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova,
Republicii Moldova
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-4710-7035
email: am.cisleanu@gmail.com

ROLUL EXPERTULUI JUDICIAR ÎN COMBATEREA CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE

Acest articol reflectă importanța expertului judiciar în înfăptuirea actului de justiție, evidențiind rolul său esențial în asigurarea obiectivității, acurateței și eficienței procesului judiciar. Într-un context în care criminalitatea organizată devine tot mai complexă și utilizează metode sofisticate, expertul judiciar oferă suportul științific necesar pentru interpretarea probelor tehnice și elucidarea aspectelor de specialitate care depășesc competențele juridice ale anchetatorilor sau magistraților. Prin expertizele sale, acesta contribuie la fundamentarea deciziilor judiciare, la identificarea mecanismelor infracționale complexe și la consolidarea cooperării interdisciplinare și internaționale în domeniul justiției penale. Totodată, articolul subliniază necesitatea respectării principiilor de imparțialitate, independență și rigoare profesională, care conferă credibilitate și valoare probatorie concluziilor expertului. În ansamblu, studiul demonstrează că expertul judiciar nu este doar un simplu participant tehnic în procesul penal, ci un actor indispensabil al sistemului de justiție modern, contribuind decisiv la aflarea adevărului și la consolidarea statului de drept.

Cuvinte cheie: expert judiciar, expertiză, criminalitate organizată.

Kiurkciu Iordan
Expert judiciar, șef al Laboratorului expertize judiciare a materialelor și substanțelor din cadrul Centrului Național de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova

Cotorobai Svetlana
Expert judiciar în cadrul Laboratorului expertize judiciare a materialelor și substanțelor din cadrul Centrului Național de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova

Cîșleanu Ana-Maria
Expert judiciar în cadrul Laboratorului expertize judiciare a materialelor și substanțelor din cadrul Centrului Național de Expertize Judiciare de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova

THE ROLE OF THE JUDICIAL EXPERT IN FIGHTING ORGANIZED CRIME

This article reflects on the importance of the forensic expert in the administration of justice, highlighting their essential role in ensuring the objectivity, accuracy, and efficiency of the judicial process. In a context where organized crime is becoming increasingly complex and uses sophisticated methods, the judicial expert provides the scientific support necessary for interpreting technical evidence and clarifying specialized aspects that exceed the legal competence of investigators or magistrates. Through their expertise, they contribute to substantiating judicial decisions, identifying complex criminal mechanisms, and strengthening interdisciplinary and international cooperation in the field of criminal justice. At the same time, the article emphasizes the need to respect the principles of impartiality, independence, and professional rigor, which lend credibility and probative value to the expert's conclusions. Overall, the study demonstrates that the judicial expert is not merely a technical participant in the criminal process, but an indispensable actor in the modern justice system, contributing decisively to the discovery of the truth and the strengthening of the rule of law.

Keywords: judicial expert, expertise, organized crime.

Introducere. Expertul judiciar – persoană calificată și abilitată, conform legii, să efectueze expertize și să formuleze concluzii în specialitatea în care este calificată, cu privire la anumite fapte, circumstanțe, obiecte materiale, fenomene și procese, organismul și psihicul uman, și care este inclusă în Registrul de stat al experților judiciari [1].

În domeniul combaterii criminalității organizate, expertul poate proveni din diverse arii: financiar-contabilă, IT, balistică, chimie, medicină legală, psihologie, criminalistică etc.

Criminalitatea organizată reprezintă o amenințare complexă și multidimensională la adresa securității naționale și internaționale, afectând simultan stabilitatea politică, economia, ordinea publică și siguranța cetățenilor. Grupările criminale moderne au capacitatea de a opera dincolo de granițe, profitând de lacune legislative și de vulnerabilități tehnologice. Ele utilizează metode sofisticate, de la rețele digitale pentru fraudă și cybercrime, până la corupție și infiltrarea în structuri economice sau politice. Această complexitate face ca abordarea tradițională a criminalității să fie insuficientă, necesitând intervenția unor specialiști cu pregătire multidisciplinară. În acest context, expertul judiciar devine un actor cheie în lupta împotriva criminalității organizate. Rolul său nu se limitează doar la analiza probelor materiale; el implică și investigarea digitală, analiza financiară, recunoașterea tiparelor infracționale și elaborarea rapoartelor care servesc drept dovezi juridice. Prin metode științifice riguroase și instrumente tehnologice moderne, expertul criminalist poate identifica conexiunile dintre infracțiuni, poate anticipa acțiunile grupărilor criminale și poate sprijini autoritățile în prevenirea și destructurarea rețelelor infracționale înainte ca acestea să provoace daune majore.

De asemenea, expertul judiciar are un rol esențial în cooperarea internațională, oferind sprijin tehnic și consultanță în cazuri transfrontaliere. Aceasta include analiza datelor digitale, auditul financiar al tranzacțiilor suspecte și evaluarea probelor complexe care circulă între jurisdicții diferite. Prin această abordare, expertul contribuie nu doar la soluționarea cazurilor, ci și la dezvoltarea unor strategii preventive, menite să reducă vulnerabilitatea societății față de activitățile infracționale organizate [3,4].

În concluzie, expertul criminalist nu este doar un observator sau un analist de probe, ci un veritabil actor strategic în combaterea criminalității organizate. Prin competențele sale specializate, el permite autorităților să înțeleagă mai bine complexitatea amenințărilor, să dezvolte măsuri eficiente de prevenție și să asigure protecția securității naționale și a cetățenilor [5].

Rolul expertului în combaterea criminalității organizate

a) Sprijinirea anchetei penale

Expertul contribuie la **descoperirea, analizarea și interpretarea probelor** tehnico-științifice, care pot demonstra existența grupului infracțional, modul de operare și vinovăția participanților.

Exemple:

- Expertul informatic analizează dispozitive electronice, comunicații criptate, tranzacții pe dark web sau monede virtuale.
- Expertul financiar urmărește fluxurile bancare, spălarea banilor și structurile de tip off-shore.
- Expertul criminalist examinează urme, arme, documente falsificate etc.

b) Asigurarea obiectivității probelor

Expertiza oferă **probe științifice,** care consolidează ancheta și reduc riscul de erori judiciare. În cazurile de crimă organizată, unde mărturiile pot fi influențate sau corupte, **raportul de expertiză** devine o dovadă obiectivă și dificil de contestat.

*c) **Identificarea mecanismelor infracționale complexe***

Expertul poate descifra **structuri financiare, tehnologice sau logistice** sofisticate, folosite de grupările criminale pentru a ascunde activități ilegale (trafic de droguri, arme, persoane, fraude informatice, evaziune fiscală etc.).

*d) **Cooperare interdisciplinară și internațională***

În cauze transfrontaliere, expertul judiciar poate colabora cu:

- Europol, Interpol, OLAF sau Eurojust;
- experți din alte state membre UE;
- specialiști în criptografie, investigații financiare, analiza ADN etc.

Această cooperare crește eficiența luptei împotriva rețelelor internaționale.

*e) **Asistență pentru instanță***

În faza de judecată, expertul explică **în termeni tehnici accesibili** concluziile sale, oferind instanței instrumentele necesare pentru o **apreciere corectă a probelor.**

Tipuri de expertize relevante în cazurile de crimă organizată

- Expertize **financiar-contabile** (fraude, spălare de bani, evaziune);
- Expertize **informatice** (cybercrime, criptomonede, hacking);
- Expertize **chimice și biologice** (droguri, ADN);
- Expertize **balistice și traseologice** (arme, urme);
- Expertize **documente** (falsuri, contrafaceri);
- Expertize **psihologice** (profilare, evaluarea comportamentului).

Importanța eticii și a independenței expertului

Expertul trebuie să manifeste **imparțialitate, confidențialitate și profesionalism,** deoarece concluziile sale pot influența decisiv soluția în dosar. Orice presiune, conflict de interese sau lipsă de obiectivitate poate compromite actul de justiție [1,2].

Concluzie. Expertul judiciar reprezintă **puntea dintre știință și justiție**. În combaterea criminalității organizate, rolul său este vital prin:

- sprijinirea organelor judiciare cu cunoștințe tehnice avansate;
- asigurarea obiectivității probelor;
- descoperirea mecanismelor infracționale complexe;
- facilitarea cooperării internaționale.

Astfel, expertul judiciar nu doar contribuie la **probele din dosar**, ci și la **eficiența generală a sistemului de justiție penală** în fața criminalității organizate. Expertul judiciar este un pilon central în combaterea criminalității organizate. Rolul său nu se limitează la analiza probelor, ci se extinde la prevenție, coordonare interinstituțională și dezvoltarea metodelor inovatoare de investigare. Consolidarea expertizei judiciare reprezintă o condiție esențială pentru creșterea eficienței statului în protejarea securității naționale și a cetățenilor.

Lista de referințe:

1. Legea 68 din 14-04-2016 cu privire la expertiza judiciară și statutul expertului judiciar.
2. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova.
3. Maria Georgeta Stoian, *Contribuția expertizei fizico-chimice a probelor materiale la probațiunea judiciară, Bucureşt.* 2013.
4. Olga Cataraga, *Expertiza judiciară, Bucureşti*, 2022.
5. Expert Witnesses: Criminologists in the Courtroom, în Anderson P. R., Winfree L. T. (eds.), *Criminologists in the Courtroom: Expert Witnesses in Criminal Justice*, U.S. Dept. of Justice / NCJRS, 1994.

Комар Юлія
завідувач сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України,
м. Запоріжжя, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-3421-7837
електронна адреса: zapsonda@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У тезах розглянуто нормативно-правові засади протидії організованій злочинності в Україні, висвітлені результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями. Акцентовано увагу на ролі і значенні судової експертизі у боротьбі з організованою злочинністю під час здійснення кримінального судочинства.

Ключові слова: організована злочинність, правове регулювання, судова експертиза, протидія, криміналістика, висновок експерта.

Komar Julia
Head of the Fingerprint Research Sector
Department of Forensic Research Types
Zaporizhzhia Scientific Research Expert and Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Zaporizhzhia, Ukraine

THE IMPORTANCE OF FORENSIC EXPERTISE IN COMBATING ORGANIZED CRIME

The theses consider the regulatory and legal principles of combating organized crime in Ukraine, highlight the results of the fight against organized groups and criminal organizations. The focus is on the role and importance of forensic examination in the fight against organized crime during criminal proceedings.

Key words: organized crime, legal regulation, forensic examination, counteraction, forensics, expert opinion.

Організована злочинність є поширеним явищем, яке пустило своє коріння в усі сфери функціонування держави, завдавши величезної шкоди її розвитку. Тому подолання цього явища перетворюється у надзвичайно складну проблему, яка становить загрозу розвитку держави, стабільності і безпеці суспільства, сприяє підриву демократичних інститутів і цінностей.

Відповідно до ч. 3 ст. 28 Кримінального кодексу України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його приготуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи [1, с.430].

Головні напрями загальнодержавної політики боротьби з організованою злочинністю визначені в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [2].

Статистика свідчить, що протягом січня-жовтня 2025 року в Україні виявлено 643 організованих груп, у тому числі 82 – злочинні організації. Загальна кількість осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованої групи та злочинної організації, щодо яких досудове розслідування закінчено – 2927, з яких – 643 є членами злочинних організацій. Усього вказаними особами було вчинено 6779 злочинів , 1883 з яких – членами злочинних організацій [3].

Під час відправлення правосуддя значну допомогу слідству та суду надає судова експертиза. Вона дозволяє отримати об'єктивні та науково обґрунтовані дані про події злочину, речові докази чи стан учасників процесу. Головна її мета – надати суду або органам досудового розслідування об'єктивні, достовірні та науково обґрунтовані висновки щодо фактів, які мають значення для провадження. Інакше кажучи, судова експертиза – це той місток, який з'єднує право і науку. Там, де звичайні юридичні знання не дають відповіді, на допомогу приходить експерт.

Судова експертиза – це процесуальна дія, яка полягає в дослідженні експертом, за завданням слідчого або судді, речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Експертиза є визначальним і вагомим доказовим елементом у судовому процесі.

Проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу» [4], Кримінальним процесуальним кодексом України (ст. ст. 75-77, 196-205, 310-312) [5], Цивільним процесуальним кодексом України (ст. ст. 57-61) та іншими нормативно-правовими актами [6]. Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні у справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. До спеціальних знань належать будь-які знання та уміння об'єктивного характеру, отримані внаслідок вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному науково-практичному рівню.

Сьогодні існує велика кількість видів судових експертиз – судово-медична, психіатрична, почеркознавча, технічна, економічна, біологічна, цифрова та багато інших. Кожна з них має свої методики і специфіку дослідження.

Найбільш поширеним видом судової експертизи є криміналістична, яка являє собою лабораторне дослідження об'єктів з метою встановлення їхнього фактичного стану; можливості проведення певних дій; обставин, за яких були проведені дії; групової належності об'єктів або їх тотожності. Така експертиза вимагає застосування спеціальних криміналістичних знань. Об'єктами даної експертизи можуть бути тексти документів та підписи на них, відбитки печаток і штампів, сліди пальців та долонних поверхонь рук, сліди ніг, знарядь злому та інструментів, транспортних засобів, зброя, бойові припаси тощо. Залежно від об'єктів дослідження криміналістичні експертизи поділяються на: почеркознавчі, дактилоскопічні, трасологічні, балістичні та інші.

Також слід звернути увагу на те, що під час здійснення судово-експертної діяльності відповідні підрозділи судово-експертних установ, а також окремі фахівці (науковці) з відповідних галузей знань наділені й певними повноваженнями у сфері протидії злочинності та захисту законних прав і свобод людини, які зводяться до того, що вказаними суб'єктами може здійснюватися вплив на прояви протиправних посягань на стадіях формування умислу, готування або замаху. Іншими словами, вказані суб'єкти під час здійснення судово-експертної діяльності можуть здійснювати діяльність, пов'язану з попередженням злочинності як однієї з можливих сфер протидії злочинності у цілому.

Так, Д. П. Гуріна, на прикладі здійснення окремих видів судових експертиз зазначає, що під час проведення економічних експертиз, крім вирішення питань, що безпосередньо поставлені перед експертом, доволі часто можуть бути встановлені обставини, які мають значення для профілактики правопорушень, захисту законних прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Зокрема, за допомогою експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності встановлюють недоліки у здійсненні бухгалтерського обліку чи недостатній контроль з боку осіб, на яких покладений цей обов'язок законодавцем, що призвело (чи могло призвести) до скоєння правопорушень. Під час проведення дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності експертові, як фахівцеві у своїй галузі, краще, ніж будь-кому іншому, зрозумілі шляхи та способи усунення виявлених недоліків бухгалтерського обліку і контролю. Тому судовий експерт може підготувати рекомендації щодо заходів із профілактики економічних правопорушень. Отже, можливості експертів щодо профілактики економічних правопорушень достатньо великі [7, с.97].

Як відомо, висновок експерта є самостійним процесуальним джерелом доказів. Він не має наперед встановленої сили, а його процесуальна роль у доказуванні надзвичайно велика. Саме, судова експертиза допомагає органам досудового розслідування зібрати переконливу доказову базу, а суду – ухвалити об'єктивне, процесуальне рішення.

Розвиток науки суттєво змінив можливості експертної діяльності. Сьогодні активно використовуються ДНК-технології, цифрові методи аналізу, комп'ютерне моделювання подій, біометричні дослідження, а також штучний

інтелект для ідентифікації обличчя, голосу, почерку тощо. Такі методи підвищують точність експертних висновків, скорочують строки досліджень і зменшують ризик помилок.

Підсумовуючи, варто наголосити, що судова експертиза є не просто допоміжним етапом розслідування злочинів, особливо – тяжких злочинів, або злочинів, вчинених організованою групою осіб, а ключовим елементом кримінального судочинства, що забезпечує об'єктивність і справедливість у винесенні судових рішень. Вона поєднує право і науку, логіку і точність, знання і технології. Завдяки експертизам слідчі отримують факти, суд – істину, а суспільство – впевненість у справедливості правосуддя.

Перелік використаних джерел:

1. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В.О.Коновалова, В. А. Журавель та ін.; За ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.

2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.93 р. № 3341-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12.

3.Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями: Офіс Генерального прокурора/URL:https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2.

4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змінами та доповненнями). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13 квітня 2012 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

6. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18 березня 2004 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text.

7. Гуріна Д. П. Експертна профілактика під час проведення економічних досліджень. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали науково-практичної конференції (25 березня 2016 року, м. Київ).Київ, 2016. Ч. 2. С. 95–98.

Кудлатий Остап
завідувач лабораторії товарознавчих та економічних досліджень Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Львів, Україна,
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-1650-8071
електронна адреса: ostapk2@gmail.com

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ОРГАНІЗОВАНОГО ХАРАКТЕРУ

У тезах розглянуто роль експертизи у виявленні злочинів так званих «білих комірців», що становлять загрозу економічній безпеці держави. Окреслено проблеми експертного забезпечення, цифровізації досліджень і підготовки кадрів для протидії організованій економічній злочинності.

Ключові слова: судова експертиза, фінансова аналітика, цифровізація, економічна злочинність, корупція, організована злочинність,

Kudlatyy Ostap
Head of the Laboratory of Commodity and Economic Research, Lviv Scientific Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine,
Lviv, Ukraine

EXPERT SUPPORT IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED ECONOMIC CRIMES

This work focuses on the role of forensic expertise in detecting white-collar crimes that threaten the economic security of the state. It highlights current challenges in expert support, the digitalization of investigative procedures, and the training of personnel to effectively counter organized economic crime.

Keywords: forensic expertise, financial analysis, digitalization, economic crime, corruption, organized crime

У сучасних умовах організована злочинність набуває дедалі витонченіших форм, де головним інструментом впливу стають не фізична сила чи насильство, а фінансові та управлінські механізми. Злочини «білих комірців» являють собою складні економічні правопорушення, у яких злочинці використовують спеціальні знання у сфері фінансів, бухгалтерського обліку, корпоративного управління та права, маскуючи протиправні дії під законну господарську діяльність. Така стратегія суттєво ускладнює їхнє виявлення та доведення. В Україні поширення цього явища серед представників управлінських і бізнес-структур набуло системного характеру, створюючи реальну загрозу економічній безпеці держави.

Сам термін «білокомірцева злочинність» уперше запропонований Е. Сатерлендом у статті «Is «White Collar Crime» Crime?» (Sutherland, 1945), де автор підкреслив специфіку правопорушень представників бізнес- та управлінських кіл, що маскуються під законну економічну діяльність. [1]

У цьому контексті особливого значення набуває експертиза як науково обґрунтований інструмент виявлення прихованих злочинів таких як наприклад фінансові зловживання, розкрадання активів, відмивання грошей, правопорушень, пов'язаних із проведенням державних закупівель з порушенням законодавства (завищення вартості товару шляхом складання додаткових угод, постачання товару, який не відповідає технічним вимогам, складання тендерної документації під певного учасника за винагороду, тощо, а також фіксування та аналізу фактичних слідів таких порушень. Вона є важливою складовою системи протидії економічній злочинності, забезпечуючи доказову базу у справах щодо незаконного заволодіння майном, розтрати, зловживання службовим становищем, ухилення від сплати податків чи фіктивного підприємництва.

Визначальною рисою економічних злочинів організованого характеру є їх масштабність і складність структурної побудови. Вони охоплюють ланцюги взаємопов'язаних юридичних осіб, складні схеми фінансових потоків, операції з транснаціональними контрагентами та використання офшорних юрисдикцій. Внаслідок цього дослідження експертів часто має багаторівневий характер — від аналізу бухгалтерських документів до моделювання руху коштів у системі електронних платежів чи криптоактивів.

Завдання експерта при проведенні таких експертиз полягає у тому, щоб серед великого масиву даних дослідити та виокремити економічно значущі елементи, виявити невідповідності, схеми завищення вартості, дублювання витрат або оформлення фіктивних операцій. Такі дослідження потребують не лише високої кваліфікації, а й доступу до сучасних інформаційно-аналітичних інструментів. Сьогодні важливим напрямом розвитку експертизи є впровадження цифрових методик — аналітики даних, візуалізації фінансових потоків, машинного виявлення аномалій та використання спеціалізованих експертних баз даних.

Проблематика експертного забезпечення протидії злочинам «білих комірців» тісно пов'язана з якістю вихідних матеріалів. Часто документи, що подаються для експертизи, мають дефекти оформлення, неповноту, дублювання або навіть навмисно внесені викривлення. Відтак значну частину часу судового експерта займає попередня аналітична підготовка, перевірка достовірності й логічної узгодженості інформації. Саме тому одним із важливих напрямів удосконалення діяльності експертних установ має бути розроблення методичних підходів до систематизації й перевірки матеріалів, що надходять на дослідження.

Корупційна складова економічної злочинності створює додаткові виклики. На відміну від класичних форм злочинів, де є чіткий поділ на потерпілого й правопорушника, у випадках корупції обидві сторони часто зацікавлені у приховуванні фактів. Це ускладнює отримання достовірних даних, вимагає

високого рівня незалежності експерта та належних процедур гарантії його неупередженості. У цьому контексті важливо забезпечити баланс між процесуальними правами сторін і об'єктивністю експертного дослідження.

Однією з ключових тенденцій еволюції злочинності «білих комірців» є її поступове переміщення з фізичного середовища до цифрового простору. Соціальні мережі та інтернет стають не лише новим інформаційним середовищем, але й одночасно об'єктом і засобом вчинення злочинів, завдяки своїй швидкості, анонімності та глобальній доступності. У цьому контексті проникнення білокомірцевих правопорушень у цифровий простір відкриває нові можливості для вчинення економічних злочинів, фінансових маніпуляцій та складних шахрайських схем, що спричиняють значну загрозу економічній безпеці. Саме тому сучасні методики експертиз дедалі більше орієнтуються на міждисциплінарний підхід. Поряд із класичним дослідженням документів бухгалтерського обліку та звітності чи економічним аналізом діяльності суб'єктів господарської діяльності при розслідування економічних злочинів застосовуються економіко-математичні моделі, аудит інформаційних систем, контент-аналіз електронного листування тощо. Результати використання таких підходів дозволяють при залученні експертів виявляти не лише окремі порушення, а й реконструювати цілі схеми злочинної діяльності, визначаючи їх логіку, структуру та спрямованість.

Водночас постає проблема обсягів досліджень. Якщо у традиційних експертизах мова йде про десятки чи сотні документів, то у справах, пов'язаних із організованими економічними групами, кількість об'єктів досліджень може вимірюватися тисячами. У таких випадках ефективне використання цифрових інструментів обробки даних — не просто бажане, а необхідне. Запровадження систем електронного аналізу бухгалтерських масивів, інтелектуального пошуку й візуалізації фінансових взаємозв'язків стає запорукою якості й швидкості експертних висновків.

Не менш важливою є підготовка кадрів. Розслідування злочинів білих комірців вимагає експертів нового типу — фахівців із глибокими знаннями в економіці, фінансах, праві та інформаційних технологіях. Підвищення кваліфікації, міжнародне співробітництво, участь у міжвідомчих програмах сприяють формуванню компетентного професійного середовища, спроможного протистояти складним формам організованої економічної злочинності.

У підсумку варто зазначити, що судова експертиза у справах про злочини «білих комірців» постає невід'ємним елементом системи державного контролю та розслідування організованої економічної злочинності. Її потенціал полягає у здатності забезпечити глибоке, доказове та методологічно обґрунтоване дослідження складних фінансових процесів, які часто перебувають поза межами звичайних слідчих можливостей. Саме експертне забезпечення виступає тим ланцюгом, що поєднує економічні, правові, управлінські та інші спеціальні знання, перетворюючи масиви інформації на структуровані докази.

Удосконалення цього напряму, передусім через інтеграцію цифрових технологій і розширення міждисциплінарних підходів, є ключовою передумовою ефективної протидії сучасним формам економічної злочинності.

Перелік використаних джерел:

1. *Sutherland, Edwin H.* Is «White Collar Crime» Crime? American Sociological Review. 1945. Issue 10. P. 132—139.

Лисяк Назар
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-3865-8795
електронна адреса: nazarenkovych@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ КОМП'ЮТЕРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ОНЛАЙН-ШАХРАЙСТВА

У тезах розглянуто особливості проведення комп'ютерно-технічної експертизи при розслідуванні онлайн-шахрайства. Проаналізовано основні об'єкти цифрового дослідження, а також проблемні аспекти, пов'язані з використанням зловмисниками шифрування, анонімізації та хмарних технологій.

Ключові слова: онлайн-шахрайство, комп'ютерно-технічна експертиза, цифрові докази.

Lysyak Nazar
Postgraduate student at the Department of Criminalistics, Forensic Examination and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FEATURES OF CONDUCTING COMPUTER-TECHNICAL EXPERTISE IN THE INVESTIGATION OF ONLINE FRAUD

The abstract discusses the features of conducting computer-technical expertise in the investigation of online fraud. The main objects of digital investigation are analyzed, as well as problematic aspects related to the use of encryption, anonymization, and cloud technologies by malicious actors.

Key words: online fraud, computer forensic examination, digital evidence.

Стрімкий розвиток цифрових технологій та зростання кількості онлайн-сервісів сприяли появі нових форм протиправної діяльності, серед яких онлайн-шахрайство. Нині даний вид протиправної діяльності посідає одне з провідних місць серед кримінальних правопорушень. Зловмисники активно використовують можливості мережевої інфраструктури, соціальних платформ, електронних платіжних систем та анонімізувальних інструментів для приховання своєї діяльності, що значно ускладнює процес їх виявлення та притягнення до відповідальності.

У таких умовах однією з ключових складових ефективного розслідування є проведення комп'ютерно-технічної експертизи, яка забезпечує встановлення

природи, способу та механізму вчинення правопорушення на основі цифрових доказів.

До основних завдань експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів належать: установлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів; установлення обставин, пов'язаних з використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення; виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях; установлення відповідності програмних продуктів певним версіям чи вимогам на його розробку [1].

Комп'ютерно-технічна експертиза дозволяє досліджувати інформаційні системи, електронні носії, мобільні пристрої, мережеві журнали, файлові структури, сліди програмної активності та інші цифрові артефакти, що залишаються після вчинення шахрайських дій.

Особливості таких експертиз визначаються динамічністю цифрового середовища, великою різноманітністю технічних платформ, постійним ускладненням методів приховування слідів та використанням шифрування й анонімізації з боку правопорушників. У зв'язку з цим експерт має не лише володіти спеціальними знаннями у сфері кібербезпеки та цифрової криміналістики, а й застосовувати сучасні методичні підходи, що відповідають міжнародним стандартам роботи з електронними доказами.

Онлайн-шахрайство охоплює широкий спектр протиправних дій: фішинг, несанкціоновані списання коштів, маніпуляції з банківськими акаунтами, створення фальшивих онлайн-магазинів, крадіжку персональних даних, використання шкідливого програмного забезпечення тощо. Особливістю таких злочинів є їх «безконтактний» характер та можливість здійснення правопорушником дій з будь-якої точки світу.

У цих умовах комп'ютерно-технічна експертиза стає ключовим джерелом цифрових доказів. Вона дозволяє встановити механізм вчинення злочину, визначити технічні засоби, які використовувались зловмисником, простежити переміщення інформаційних потоків, а також підтвердити або спростувати причетність конкретних осіб до протиправних дій.

Результати експертизи можуть підтверджувати час і місце підключення, взаємодію з фішинговими сайтами, сліди програмної активності, взаємозв'язок між пристроями або акаунтами.

До основних об'єктів комп'ютерно-технічної експертизи при онлайн-шахрайстві належать: комп'ютери, ноутбуки, сервери, які могли використовуватися для розсилання фішингових листів або керування шкідливим ПЗ; мобільні пристрої (смартфони, планшети), що часто слугують інструментами доступу до фінансових додатків і соціальних мереж; електронні носії інформації (жорсткі диски, флеш-накопичувачі); мережеві журнали та логи (логі веб-серверів, історія з'єднань, дані провайдерів); файлові системи та програмні артефакти (кеш браузера, історія завантажень, залишки віддалених сесій); шкідливий код або

підозрілі додатки, які використовувались для крадіжки даних чи перехоплення облікової інформації; трафік мережевих з'єднань, включно зі спробами підключення до фішингових ресурсів або серверів управління.

Кожен об'єкт може містити унікальні відомості, тому експерт має обирати методику роботи залежно від типу носія та характеру шахрайства.

Проведення комп'ютерно-технічної експертизи у справах про онлайн-шахрайство пов'язане з низкою труднощів:

- використання анонімізаторів (VPN, TOR), що ускладнює ідентифікацію особи зловмисника;
- високий рівень шифрування даних, який потребує спеціальних методів або доступу до ключів;
- хмарні технології, де інформація може зберігатися у різних юрисдикціях;
- часте використання мобільних пристроїв, де цифрові артефакти мають короткий час зберігання;
- динамічність шахрайських схем, які постійно вдосконалюються;
- обмеженість часу, оскільки цифрові сліди можуть швидко зникати.

Ці фактори вимагають від експертів високої кваліфікації, постійного навчання та доступу до сучасного програмного забезпечення.

У сучасній судовій практиці електронні докази стають рівноправними з традиційними, а іноді — єдиним можливим джерелом інформації. Саме тому якість проведення експертизи безпосередньо впливає на ефективність розслідування онлайн-шахрайства.

Проведення комп'ютерно-технічної експертизи є невід'ємною складовою ефективного розслідування онлайн-шахрайства, оскільки саме цифрові сліди найчастіше становлять основну доказову базу таких правопорушень.

Особливості експертизи зумовлені динамічністю цифрового середовища, широким спектром технічних засобів, якими користуються зловмисники, а також складністю встановлення джерел і каналів передачі інформації. Таким чином, комп'ютерно-технічна експертиза виступає ключовим інструментом у встановленні обставин онлайн-шахрайства та осіб, причетних до його скоєння. Її розвиток і вдосконалення є важливими умовами підвищення ефективності розслідувань у сфері кіберзлочинності та зміцнення національної системи кібербезпеки.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.; у ред. наказу Мін'юсту України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n13

Mascarell Mădălina Elena
Doctor în drept
România, jud. Bacău
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-0951-5726
email: Mascarell.legal@gmail.com

DIMENSIUNEA EPISTEMOLOGICĂ A EXPERTIZEI ÎN INVESTIGAREA CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE

Criminalitatea organizată reprezintă una dintre cele mai complexe forme de manifestare a fenomenului contemporan, cu ramificații transnaționale și implicații economice, politice și sociale majore. În fața acestui tip de criminalitate, simpla aplicare a normelor juridice nu este suficientă; este necesară o abordare integrată, în care expertiza științifică devine un instrument esențial pentru descoperirea adevărului și consolidarea încrederii în justiție.

Dimensiunea epistemologică a expertizei se referă la modul în care aceasta contribuie la producerea și validarea cunoașterii în procesul penal, la rolul ei în stabilirea adevărului judiciar și la relația dintre rațiunea juridică și rațiunea științifică. Într-o lume marcată de globalizare, digitalizare și diversificare a formelor de criminalitate, expertiza nu mai este doar un mijloc de probă, ci o formă de raționament științific aplicat dreptului, un garant al obiectivității și al rigorii în actul de justiție.

Cuvinte cheie: criminalitate organizată, expertiză științifică, dimensiune epistemologică, digitalizare, globalizare, încredere.

Mascarell Mădălina Elena
Doctor of Laws
Bacau County, Romania

THE EPISTEMOLOGICAL DIMENSION OF EXPERTISE IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME

Organized crime is one of the most complex forms of manifestation of the contemporary phenomenon, with transnational ramifications and major economic, political and social implications. In the face of this type of crime, the mere application of legal rules is not enough; An integrated approach is needed, in which scientific expertise becomes an essential tool for uncovering the truth and building trust in justice.

The epistemological dimension of expertise refers to the way in which it contributes to the production and validation of knowledge in criminal proceedings, its role in establishing judicial truth, and the relationship between legal and scientific reason. In a world marked by globalization, digitalization and diversification of forms of crime, expertise is no longer just a means of proof, but a form of scientific reasoning applied to law, a guarantor of objectivity and rigor in the act of justice.

Keywords: organized crime, scientific expertise, epistemological dimension, digitalization, globalization, trust.

Considerații introductive. Criminalitatea organizată reprezintă una dintre cele mai complexe forme de manifestare a fenomenului infracțional contemporan, cu ramificații transnaționale și implicații economice, politice și sociale majore. În fața acestui tip de criminalitate, simpla aplicare a normelor juridice nu este suficientă: este necesară o abordare integrată, în care *expertiza științifică* devine un instrument esențial pentru descoperirea adevărului și consolidarea încrederii în justiție.

Dimensiunea epistemologică a expertizei se referă la modul în care aceasta contribuie la producerea și validarea cunoașterii în procesul penal, la rolul ei în stabilirea adevărului judiciar și la relația dintre rațiunea juridică și rațiunea științifică. Într-o lume marcată de globalizare, digitalizare și diversificare a formelor de criminalitate, expertiza nu mai este doar un mijloc de probă, ci o formă de raționament științific aplicat dreptului, un garant al obiectivității și al rigorii în actul de justiție.

Expertiza ca formă de cunoaștere științifică în procesul penal. Expertiza constituie un mijloc probator esențial în procesul penal, întrucât, în numeroase cauze, soluționarea corectă a problemelor supuse judecății presupune cunoștințe de specialitate care depășesc domeniul juridic. În vederea lămuririi aspectelor de fapt a căror interpretare necesită o competență tehnică, științifică sau artistică, organul judiciar apelează la expertiza efectuată de persoane calificate în domeniul respectiv. . [2.p.48] Efectuarea unei expertize implică parcurgerea unei proceduri riguroase, concepută să garanteze corectitudinea și obiectivitatea informațiilor supuse analizei, precum și transparența demersului expertului și acuratețea concluziilor formulate.

Potrivit art. 172 alin. (1) din Codul de procedură penală, «*efectuarea unei expertize se dispune atunci când, pentru constatarea, clarificarea ori evaluarea unor fapte sau împrejurări care prezintă importanță pentru aflarea adevărului, este necesară opinia unui expert.»* . [4.pp.439-452] De asemenea, conform alin.(2) al aceluiași articol, expertiza poate fi dispusă atât în cursul urmăririi penale, cât și în faza de judecată, din oficiu sau la cererea părților ori a subiecților procesuali principali.

În esență, expertiza presupune transpunerea unei cunoștințe științifice specializate într-un context juridic. Ea devine un proces epistemologic prin care faptele empirice sunt analizate, interpretate și transformate în informație probatorie. Expertul, ca «subiect al cunoașterii judiciare» are misiunea de a observa, interpreta și verifica urmele materiale, raportându-se la metodologii științifice recunoscute.

Epistemologia expertizei presupune, prin urmare, rigurozitate metodologică, verificabilitate și obiectivitate. Conform principiului legalității probelor, nicio expertiză nu poate produce efecte dacă nu respectă standardele științifice și procesuale care îi conferă credibilitate.

În concluzie, expertiza este un pod între adevărul științific și adevărul juridic. Adevărul științific se bazează pe demonstrație și legi naturale, în timp ce adevărul juridic rezultă din aprecierea probelor de către magistrat. Expertiza le unește, oferind

judecătorului o perspectivă verificabilă asupra faptelor. În plan epistemologic, criminalistica este o știință a descoperirii și validării probelor. Ea oferă metodologia prin care urmele sunt transformate în informații, iar informațiile în cunoaștere probatorie. Expertiza criminalistică devine, astfel, un proces de raționament aplicat bazat pe observare, analiză comparativă și interpretare logică.

Rolul expertizei criminalistice în investigarea criminalității organizate. Criminalitatea organizată constituie una dintre cele mai complexe și mai periculoase forme de manifestare a infracționalității contemporane. În ultimele decenii, atât în Uniunea Europeană cât și pe plan global, s-a constatat o extindere semnificativă a rețelelor infracționale și o diversificare a formelor de acțiune specifice acestui tip de criminalitate, fenomen care afectează profund ordinea socială, economică și juridică. [1.p.15]

Înțelegerea acestui fenomen impune, ca prim pas, definirea clară și riguroasă a conceptului de criminalitate organizată. Lipsa unei definiții unitare, precise și cuprinzătoare, coroborată cu pluralitatea abordărilor doctrinare și instituționale, generează confuzii și divergențe în ceea ce privește natura, formele de manifestare, amploarea și gradul de pericol social al fenomenului. Această ambiguitate conceptuală are consecințe semnificative asupra modului în care este configurată reacția socială și juridică față de criminalitatea organizată. În absența unei delimitări teoretice coerente, politicile penale pot deveni ineficiente, iar măsurile legislative sau represive riscă să fie fragmentate sau neadaptate realităților criminologice, diminuând astfel eficiența luptei împotriva acestui fenomen complex și dinamic. [3.p.202]

În acest context, instrumentele probatorii cu valoare științifică, în special expertizele, devin indispensabile pentru depășirea acestor ambiguități conceptuale și pentru ancorarea intervenției judiciare într-o fundamentare tehnică obiectivă. Tocmai pentru că natura criminalității organizate este fluidă, transnațională și adesea ocultată, expertizele permit reconstrucția factuală a mecanismelor infracționale prin metode verificate și reproductibile. [2.p.46]

În practica judiciară, expertizele utilizate frecvent în investigarea criminalității organizate includ: *expertizele informatic-criminalistice,* folosite pentru analiza sistemelor, dispozitivelor și comunicațiilor electronice, având un rol esențial în cazurile de trafic de persoane, spălare de bani sau fraude informatice. *Expertizele financiar-contabile,* care contribuie la identificarea circuitelor ilicite, la urmărirea fluxurilor financiare și la probarea infracțiunilor de corupție ori evaziune. *Expertizele ADN și biologice,* indispensabile în cauzele de crimă organizată cu elemente de violență, trafic de persoane sau omoruri, precum și *expertizele balistice și traseologice,* care clarifică utilizarea armelor de foc sau a altor mijloace de constrângere în cadrul grupurilor criminale.

Prin urmare, din perspectivă juridică, valoarea epistemologică a acestor expertize rezidă în capacitatea lor de a produce cunoaștere obiectivă, verificabilă și logic coerentă. Spre deosebire de alte mijloace de probă, expertiza aduce un grad înalt de certitudine, întrucât se bazează pe standarde științifice și pe metode recunoscute internațional.

Aspecte aplicative și provocări în practica judiciară. Epistemologia aplicată a expertizei presupune nu doar rigoare științifică, ci și înțelegerea limitelor metodei. În practica judiciară, se pot observa trei tipuri majore de provocări.

Provocări metodologice. Din perspectivă epistemologică, fundamentul oricărei expertize îl constituie *metoda.* Or, una dintre principalele dificultăți cu care se confruntă sistemul judiciar românesc este lipsa unor standarde unitare la nivel național pentru verificarea, validarea și omologarea metodelor de analiză.

Lipsa unei metodologii uniformizate produce efecte directe asupra actului de justiție: determină discrepanțe în interpretarea rezultatelor între experți; reduce posibilitatea replicării și verificării independente a concluziilor și generează vulnerabilități probatorii care pot fi exploatate în faza de constatare judiciară.

Această realitate afectează însăși dimensiunea epistemologică a expertizei, întrucât știința criminalistică, privită ca proces de cunoaștere, își pierde caracterul universal și verificabil atunci când metodologia este fragmentată. În lipsa unor criterii uniforme de validare, actul experimental riscă să devină dependent de variabile subiective: pregătirea expertului, dotarea laboratorului, resursele instituționale sau chiar abordările regionale. Este necesară, prin urmare, instituirea unui cadru național unitar de acreditare a metodelor de expertiză criminalistică, armonizat cu standardele europene și cu recomandările *European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI).* O asemenea inițiativă ar garanta nu doar coerența științifică, ci și recunoașterea transnațională a expertizelor, aspect esențial într-un context în care criminalitatea organizată depășește granițele statelor.

Provocări instituționale. Pe lângă dificultățile metodologice, expertiza criminalistică se confruntă cu provocări instituționale, determinate de complexitatea relațiilor dintre organele judiciare, experții independenți și instituțiile internaționale. În cauzele privind criminalitatea organizată transnațională, colaborarea între entitățile implicate este adesea limitată de diferențe de reglementare, lipsa interoperabilității procedurale și absența unui mecanism coerent de schimb de date științifice. Această realitate se regăsește și în sfera cooperării judiciare internaționale, unde s-a demonstrat că lipsa uniformității între sistemele de drept europene generează obstacole practice în recunoașterea și executarea hotărârilor. Analog, în domeniul expertizei criminalistice, diferențele dintre standardele de acreditare, formare profesională a experților și procedurilor de laborator conduc la dificultăți similare. De exemplu, o expertiză realizată într-un stat membru al Uniunii Europene poate fi contestată într-un alt stat pe motivul neomologării metodei sau al lipsei recunoașterii statutului expertului.

În concluzie, pentru a depăși aceste obstacole, este necesară consolidarea unui cadru instituțional de interoperabilitate științifică, care să permită recunoașterea reciprocă a expertizelor criminalistice între statele membre.

Provocări epistemice. Cea mai profundă categorie de provocări privește însă dimensiunea epistemică a expertizei – adică raportul dintre cunoașterea științifică și obiectivitatea actului juridic. Deși expertiza are la bază metode raționale și verificabile, procesul de interpretare a datelor implică inevitabil factori cognitivi și contextuali.

Concluzii. Dimensiunea epistemologică a expertizei criminalistice dezvăluie complexitatea actului de cunoaștere aplicat în procesul penal. În investigarea criminalității organizate, expertiza nu este doar un instrument tehnic, ci și o formă de raționalitate probatorie, situată la intersecția dintre știință, drept și etică.

Provocările metodologice impun uniformizare și rigoare; cele instituționale «cer» cooperare și interoperabilitate, iar cele epistemice reclamă o reflecție critică asupra limitelor propriei cunoașteri. Numai printr-o abordare integrată a acestor dimensiuni se poate atinge idealul epistemologic al expertizei: adevărul științific pus în slujba adevărului judiciar.

Lista de referințe:

1. Darian Rakitovan, *Criminalitatea organizată în legislația penală a Republicii Serbia și a României,* Editura Universul Juridic, București, 2018, pag.15
2. Franț Ancuța Elena, Criminalistică, Curs universitar, Ediția a III-a revăzută și adăugită, pag. 48.
3. Măgureanu Alexandru Florin, *Criminologie. Curs universitar,* Editura Universul Juridic, București, 2025, pag. 202.
4. Morar Daniel Marius ș.a. *Codul de procedură penală în jurisprudența Curții Constituționale*, Editura Hamangiu, 2021, pp. 439 – 452

Мурашко Анастасія
аспірантка кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4114-2377
електронна адреса: anastasiamurashko999@gmail.com

МЕРЕЖЕВИЙ ПРОФАЙЛІНГ ЯК ЗАСІБ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

У тезах розглянуто питання використання мережевого профайлінгу, під яким запропоновано розуміти процес формування цифрового портрета особи/осіб на основі аналізу цифрових слідів, соціальних мереж та поведінки особи/осіб в інтернеті, зв'язків у цифровому середовищі та контенту, яким цікавиться чи виробляє особа/особи. Водночас визначено наступний алгоритм здійснення мережевого профілювання: по-перше, використання OSINT (дослідження цифрових слідів особи, фото, відео, згадок в профілях чи сторінках інших осіб тощо); по-друге, здійснення аналітичного опрацювання отриманої інформації, на шталт перегляду випадкових збігів чи повторень тощо; по-третє, визначення кола спілкування особи у соціальних мережах; по-четверте, порівняння отриманої інформації, аналіз патернів поведінки, цифрових слідів тощо; по-п'яте, здійснення фіксації та документування отриманої інформації, при цьому важливим є здійснення фіксації усього ланцюга збору доказової інформації.

Ключові слова: профайлінг, мережевий профайлінг.

Murashko Anastasiia
Postgraduate student at the Department of Operational- Investigative and Police Activities,
National University «Odesa Law Academy» Odesa, Ukraine

NETWORK PROFILING AS A TOOL FOR PERSONAL IDENTIFICATION

The abstract addresses the issue of using network profiling, which is proposed to be understood as the process of creating a digital portrait of an individual or individuals based on the analysis of digital traces, social networks, online behavior, connections within the digital environment, and the content the individual(s) engage with or produce. At the same time, the following algorithm for conducting network profiling is defined: first, the use of OSINT (investigation of an individual's digital traces, photos, videos, mentions in profiles or pages of other individuals, etc.); second, analytical processing of the obtained information, such as reviewing random matches or repetitions; third, identification of the individual's circle of communication on social networks; fourth, comparison of the collected information, analysis of behavior patterns, digital traces, and

other data; fifth, recording and documenting the collected information, with an emphasis on maintaining the entire chain of evidence collection.

Keywords: profiling, network profiling.

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій все більшої потреби набуває формування нової концепції розслідування злочинної діяльності, оновлення підходів до її виявлення та попередження. З цифровізацією, активним використанням соціальних мереж і глобальних цифрових платформ виникають нові види злочинів, пов’язані з використанням кіберпростору, незаконним обігом даних і маніпулюванням інформацією. У таких умовах правоохоронні органи стикаються з потребою у впровадженні інноваційних інструментів аналізу поведінки осіб у цифровому середовищі. Зокрема, поширення набуває мережевий профайлінг. Попри значний потенціал, його застосування супроводжується низкою проблем: етичних, правових і технічних. Так, актуальними залишаються питання законності збору та обробки персональних даних, достовірності цифрових доказів, алгоритмічної упередженості та дотримання прав людини у процесі профілювання. Це вимагає наукового осмислення сутності мережевого профайлінгу, його місця в системі сучасної криміналістики та визначення меж його легітимного використання у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень.

Під мережевим профайлінгом пропонуємо розуміти процес формування цифрового портрета особи/осіб на основі аналізу цифрових слідів, соціальних мереж та поведінки особи/осіб в інтернеті, зв’язків у цифровому середовищі та контенту, яким цікавиться чи виробляє особа/особи.

Так, до прикладу, розглянемо можливості ідентифікації особи з використанням мережевого профайлінгу на основі соціальних мереж. Слід констатувати, що на сьогодні соціальні мережі стали не лише засобом спілкування, а й значним джерелом інформації про особу, її звички, соціальні зв’язки, вподобання, місця відвідування/роботи/перебування тощо. Аналіз такого масиву інформації надає реальні можливості для «офізичування» людини та виявлення її місця знаходження на основі присутності та активності в соціальних мережах. Для цього застосовуються спеціалізовані програми, які дозволяють збирати, систематизувати та аналізувати публічну інформацію з різних платформ. Серед таких інструментів виділяються Brandwatch (збирає публічні згадки за ключовими словами чи нікнеймами, допомагає виявити та знайти акаунти особи тощо) та Talkwalker (здійснює широкий моніторинг соціальних мереж, форумів; завдяки цьому можна здійснювати пошук публічні фото, виявити мережу контактів, проте розпізнавання зображень має певні похибки), які забезпечують моніторинг публічних згадок, аналіз настроїв і виявлення патернів поведінки користувачів. Вони дозволяють відстежувати активність підозрюваних, перевіряти повторювані підписи, геотеги та пов’язані акаунти, що може стати першочерговим кроком у процесі цифрової ідентифікації.

Для глибшого аналізу соціальних зв'язків застосовуються інструменти NetMiner (виявляє ключові контакти у мережі підозрюваного, трасування зв'язків між акаунтами, візуалізацію структурних патернів) та NodeXL (здійснює початковий аналіз мережі акаунтів, виявлення аномальних вузлів або бот-світів; корисний для прототипування гіпотез), що реалізують методи соціально-мережевого аналізу. Вони дозволяють будувати графи взаємодій, виявляти центральні вузли та кластери, оцінювати зв'язки між акаунтами та визначати потенційно значущих учасників мережі. Так, у реальних дослідженнях аналіз графів допомагає виявляти ключових учасників злочинних спільнот, потенційні канали поширення забороненого контенту або організаторів схем шахрайства. Водночас слід відзначити, що у сучасних умовах можливе використання більш широкого спектру програмного забезпечення, що надає змогу здійснювати пошук особи в віртуальному середовищі.

Так, в цілому, можна визначити наступний алгоритм здійснення мережевого профілювання:

по-перше, використання OSINT (дослідження цифрових слідів особи, фото, відео, згадок в профілях чи сторінках інших осіб тощо);

по-друге, здійснення аналітичного опрацювання отриманої інформації, на шталт перегляду випадкових збігів чи повторень тощо;

по-третє, визначення кола спілкування особи у соціальних мережах;

по-четверте, порівняння отриманої інформації, аналіз патернів поведінки, цифрових слідів тощо;

по-п'яте, здійснення фіксації та документування отриманої інформації, при цьому важливим є здійснення фіксації усього ланцюга збору доказової інформації.

Вказане зумовлює більш ефективне проведення слідчих (розшукових) дій, проте, слід наголосити, що у даному випадку дослідженню та опрацюванню підлягає інформація, що знаходиться у відкритих джерелах даних та містить певні обмеження, зокрема, можливі похибки в отриманих результатах, зважаючи на це, у вказаному аспекті критично важливим є використання комбінованого методу збору та обробки інформації, зокрема, порівняння даних, отриманих з використанням цифрових технологій, та «ручною» перевіркою з аналітичним опрацюванням слідчим.

Підводячи підсумок, слід наголосити, що сучасні методи збору та опрацювання великих масивів інформації, аналіз соціальних мереж та інших відкритих джерел інформації стає дедалі важливим інструментом для ідентифікації особи під час досудового розслідування, що забезпечує нові можливості для досудового розслідування та більш швидкого виявлення невідомої особи.

Савицька Олена
старший судовий експерт
відділу інженерно-технічних досліджень Волинського відділення
Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз,
м. Луцьк, Україна,
ORCID: http://orcid.org/ 0009-0004-8577-284X
електронна адрес: savitska.olena@ukr.net

Хомич Наталія
заступник директора з наукової роботи Львівського науково-дослідного
інституту судових експертиз,
м. Львів, Україна,
ORCID: http://orcid.org/ 0009-0008-9857-2221
електронна адреса: homicnata@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ ТА СУДОВО-ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Анотація. Розглянуто сутність та особливості екологічних злочинів, визначено їх місце в системі злочинності, зокрема організованої. Акцентовано увагу на зростанні рівня організованої екологічної злочинності, що пов’язана з незаконним видобутком природних ресурсів, забрудненням довкілля та корупційними схемами у сфері природокористування. Підкреслено значення судово-експертної діяльності як важливого елемента доказової бази, що сприяє підвищенню ефективності розслідування екологічних злочинів.

Ключові слова: екологічні злочини, організована злочинність, судово-експертне забезпечення, екологічна безпека, екологічна експертиза, довкілля.

Savytska Olena
senior forensic expert
Department of Engineering and Technical Research, Volyn Branch,
Lviv Scientific Research Institute of Forensic Examinations,
Lutsk, Ukraine,

Khomych Nataliia
deputy Director for Research Lviv Scientific Research Institute of Forensic
Examinations,
Lviv, Ukraine

ENVIRONMENTAL CRIMES AND FORENSIC SUPPORT FOR THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME

The essence and features of environmental crimes are considered, their place in the system of crime, in particular organized crime, is determined. Attention is focused on the growing level of organized environmental crime, which is associated with the illegal extraction of natural resources, environmental pollution, and corruption schemes in the field of environmental management. The importance of forensic expertise as an important element of the evidentiary base, which contributes to increasing the efficiency of the investigation of environmental crimes, is emphasized.

Keywords: environmental crimes, organized crime, forensic support, environmental safety, environmental expertise, environment.

Організована злочинність у сфері природокористування становить серйозну загрозу екологічній безпеці держави та призводить до масштабних екологічних збитків. Незаконна вирубка лісів, незаконний видобуток корисних копалин, забруднення водних об'єктів і атмосферного повітря, а також незаконне поводження з відходами – це види діяльності, які часто мають організований або навіть транснаціональний характер. Їх наслідки відчутні як на національному, так і на глобальному рівні, оскільки вони впливають на стан природних ресурсів, біорізноманіття та здоров'я населення.

У зв'язку з зростанням масштабів та складністю таких злочинів особливого значення набуває судово-експертне забезпечення розслідувань, зокрема проведення інженерно-екологічних судових експертиз дозволяє об'єктивно встановити розмір завданої екологічної шкоди, її механізм та причинно-наслідкові зв'язки між діями суб'єктів господарювання і наслідками для довкілля.

Відповідно до статті 13 Конституції України, земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією [1].

Цей припис підкреслює важливість належного державного контролю за збереженням природних ресурсів як національного надбання.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [2].

Екологічна експертиза – це система державних природоохоронних заходів, спрямованих на перевірку відповідності проектів і планів у галузі будівництва та використання природних ресурсів вимогам екологічного захисту природного середовища [3].

Таким чином під час розслідування екологічних злочинів, особливо тих, що мають ознаки організованої злочинності, ключову роль відіграє **судово-експертне забезпечення, що** дозволяє встановити:

- причинно-наслідкові зв'язки між діями суб'єктів господарювання та заподіяною шкодою довкіллю;
- розмір матеріальних збитків, завданих державі чи громадам;
- наявність порушень норм екологічної безпеки, технологічних регламентів чи вимог природоохоронного законодавства.

Відповідно до розділу 8 Кримінального кодексу України незаконна діяльність у сфері природокористування становить небезпеку не лише для навколишнього природного середовища, а й для національної безпеки [4].

Тому екологічна експертиза виступає одним із ключових факторів доказування екологічного правопорушення (злочину), встановлення джерел і характеру екологічного правопорушення, визначення його масштабу та наслідків, а також визначення кола винних осіб і притягнення їх до відповідальності.

У розслідуваннях екологічних злочинів, що мають ознаки організованої злочинності, призначаються різні види експертиз, в тому числі:

- **інженерно-екологічна експертиза** — визначає ступінь впливу господарської діяльності на природне середовище;
- **технічна та хімічна** експертиза — для аналізу складу викидів, відходів або матеріалів;
- **земельно-технічна** експертиза — для визначення меж самовільно зайнятих земельних ділянок;
- **біологічна експертиза** — досліджує наслідки для флори, фауни та здоров'я людей;
- **гідрометеорологічна експертиза** — оцінює зміни стану природних середовищ під впливом техногенних факторів.

Отже, комплексне застосування інженерно-екологічних, хімічних, земельно-технічних, біологічних і гідрометеорологічних експертиз (досліджень) забезпечує об'єктивне встановлення фактичних обставин справи, визначення шкоди та механізму її заподіяння. Це сприяє формуванню науково обґрунтованої доказової бази, необхідної для кваліфікації злочину та притягнення винних до відповідальності.

10 квітня 2025 Парламентська асамблея Ради Європи підтримала проект Конвенції Ради Європи про захист довкілля через кримінальне право, що присвячений боротьбі з екологічними злочинами, який має охопити широкий спектр правопорушень, включаючи особливо тяжкі злочини, які можна порівняти з тим, що ми зазвичай називаємо «екоцидом», про що опубліковано Прес службою Апарату Верховної Ради України 11.04.2025 [5].

Хоча текст Конвенції потребує доопрацювання в окремих аспектах, її ухвалення стане важливим кроком у напрямі зміцнення міжнародного співробітництва у сфері кримінально-правового захисту довкілля.

Статтею 441 Кримінального кодексу України, закріплено поняття **«Екоцид»** що означає масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння

атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [4].

Проект Конвенції Ради Європи не лише встановлює перелік злочинів проти довкілля, а й передбачає конкретні механізми контролю, створення різних спільних слідчих груп, обмін інформацією та координацію дій між державами-учасницями.

Прийняття нової Конвенції сприятиме зміцненню міжнародного співробітництва у сфері боротьби з екологічними злочинами. Комплексне поєднання правових, експертних та міжнародних механізмів забезпечить підвищення рівня екологічної безпеки держави.

Отже, позиція Парламентської асамблеї Ради Європи щодо підтримки проекту Конвенції про захист довкілля через кримінальне право є надзвичайно важливим кроком у боротьбі за екологічну справедливість у Європі та за її межами, що демонструє чітке розуміння необхідності правового реагування на серйозні злочини проти довкілля.

Ефективне судово-експертне забезпечення розслідувань, удосконалення національного законодавства та впровадження міжнародних і європейських ініціатив у сфері кримінально-правового захисту довкілля є ключовими умовами формування реальної системи екологічної безпеки України. Реалізація цих заходів забезпечить посилення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, сприятиме підвищенню рівня екологічної справедливості та утвердженню міжнародного авторитету України як держави, що послідовно виконує свої зобов’язання у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Отже, організована злочинність у сфері природокористування становить серйозну загрозу екологічній безпеці не тільки України, а й усьому Європейському континенті. Її подолання потребує комплексу заходів спрямованих на подолання екологічних наслідків зокрема щодо водних, земельних та лісових ресурсів, а також якості повітря.

Перелік використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 №4038-XII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12 .
3. Державна екологічна експертиза// Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб./ уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина.— Херсон: ПП Вишемирський В. С. 2013. https://archive.org/details/dovidnyk2013/page/n73/mode/2up .
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
5. Офіційний вебпортал парламенту України Верховна Рада України. https://www.rada.gov.ua/news/razom/260887.html

Петренко Яна
науковий співробітник лабораторії інженерно-технічних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4444-2209
електронна адреса: yanapetrenko193@gmail.com

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННИХ ПОРУБОК ЛІСУ ЯК ПРОЯВУ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У тезах висвітлено деякі типові схеми незаконних порубок лісів в Україні як складову організованої злочинної діяльності. Розглянуто випадки корупційних чинників у лісовому господарстві та роль судово-експертних досліджень у їх виявленні й розслідуванні.

Ключові слова: незаконна порубка дерев, злочинні угрупування, судово-експертна практика.

Petrenko Yana
Researcher of Laboratory of Engineering and Technical Studies, National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Kharkiv, Ukraine

EXPERT SUPPORT OF THE INVESTIGATION OF ILLEGAL FOREST FELLING AS A MANIFESTATION OF ORGANIZED CRIME

The abstracts highlight some typical schemes of illegal logging in Ukraine as a component of organized criminal activity. Cases of corruption factors in forestry and the role of forensic research in their detection and investigation are considered.

Key words: illegal logging, criminal groups, forensic practice.

Ліси України є одним із найбільших її природних багатств, проте перебувають під постійною загрозою через незаконні порубки. Такі дії негативно впливають на якісні, захисні, водоохоронні, кліматичні функції лісу, а також функцію зі збереження біорізноманіття. Попит на українську деревину зріс як всередині країни - через постійні обстріли країною-окупантом критичної інфраструктури, - так і в країнах Європейського Союзу, які після введення санкцій на російську деревину стали основними імпортерами українського лісу [1, с. 12].

З початком війни здатність державних органів і громадського суспільства виявляти та запобігати незаконним порубкам значно знизилася. Незаконною рубкою вважається будь-яка заготівля деревини без спеціального дозволу або з недотриманням вимог лісового та природоохоронного законодавства [3].

Почастішали випадки незаконних порубок, які здійснюються злочинними угрупованнями з метою особистої вигоди. При цьому постійні лісокористувачі, на яких покладається охорона і захист лісу, перебувають у змові з місцевими жителями, лісорубними бригадами або лісозаготівельними організаціями, оформленими як фізичні особи-підприємці. Зловживаючи своїм становищем, вони виходять за межі дозволеного, збільшуючи фактичні обсяги рубок [5].

Типовими порушеннями є перевищення погоджених обсягів заготівлі деревини або проведення рубок за межами визначеної території. Наприклад, лісокористувач отримує дозвіл на вирубку 300 м³ деревини, а фактично вирубує 350 м³. Аналогічно, дозвіл на 1 га може перетворитися на 1,1 га фактичної рубки [1, с. 24].

Також поширені випадки, коли дозвільні документи формально є в наявності, проте складені з недотриманням вимог лісового законодавства: у матеріали лісовпорядкування та відведення лісосіки у рубку вносяться недостовірні відомості про породи дерев, стан (сирорostучий або сухостійний), діаметр стовбурів.

У судово-експертній практиці неодноразово фіксуються факти, коли вносяться недостовірні дані в матеріали відведення лісосіки стосовно запланованого обсягу заготівлі деревини передбаченого лісорубним квитком, взяття до рубки дерев, не передбачених матеріалами відведення, а також дерев інших діаметрів із заниженням ступеню товщини на висоті 130 см. Зокрема деревний склад, середній діаметр, висота насадження, порода дерева та його стан мають значні розбіжності з матеріалами відведення та лісорубним квитком.

Наприклад, директор лісового господарства організував процес, направлений на привласнення надлишкової лісопродукції, яка утворюється внаслідок заниження фактичних об’ємів при здійсненні відводів на лісових ділянках. Для проведення рубок посадові особи залучають своїх підконтрольних фізичних осіб-підприємців для проведення рубок в частині заниження фактичного об’єму деревини, яка не оприбутковується. Під час здійснення незаконних порубок лісничі надають вказівки підлеглим майстрам лісу щодо відпуску неоприбуткованої деревини невстановленим суб’єктам господарської діяльності.

В іншій події досудового розслідування посадова особа розробила злочинну схему з незаконної порубки дерев на території лісового господарства з метою подальшої її реалізації на території області та привласнення грошових коштів отриманих від збуту вказаної деревини. До своєї діяльності вона залучила майстра лісу який є відповідальною особою за своєчасне виявлення та припинення незаконної порубки дерев у визначених за ним кварталах лісництва. В межах введених йому лісових ділянок було зафіксовано факти маскування пнів зрубаних дерев, зокрема шляхом їхнього спилювання врівень із землею або нанесення на них мастила, шару ґрунту, гілля, листя, кори, з метою ускладнення виявлення слідів вирубки.

Ймовірно, реальні масштаби незаконних рубок значно перевищують офіційні дані, оскільки постійні лісокористувачі часто свідомо не повідомляють про випадки незаконних рубок на їхній території, навіть у разі виявлення. Це зумовлено тим, що у разі невстановлення винних осіб лісокористувач повинен самостійно відшкодувати завдані збитки.

Досудові розслідування свідчать, що поширенню незаконних рубок значною мірою сприяє корупція в лісовій галузі, а злочинні схеми нерідко розробляються самими постійними лісокористувачами з урахуванням особливостей місцевої практики.

Таким чином, незаконні порубки в Україні набули системного характеру та становлять серйозну загрозу для збереження лісових екосистем. Їх поширенню сприяють недосконаліть контролю, корупція та занижений рівень відповідальності постійних лісокористувачів. Ефективна протидія цим явищам потребує посилення державного і громадського моніторингу, удосконалення механізмів прозорості у сфері лісокористування та невідворотності покарання за екологічні злочини.

Перелік використаних джерел:

1. Гриник Єгор, Білецький Андрій, Кабрехо ле Ру Аманда. 2023. Як корупція загрожує лісам України: Типологія й огляд кейсів корупції та незаконних рубок. Working paper 43, Basel Institute of Governance. URL: baselgovernance.org/publications/deepdive1-ukraine.

2. Методика встановлення причинно-наслідкових зв’язків та зв’язків обумовленості при вирішенні ситуаційних завдань в інженерно-технічних експертизах (реєстраційний код 10.5.16).

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10.12.2004 № 17: // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text.

4. Про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди : Директива Європейського Парламенту і Ради від 21.04.2004 № 2004/35/ЄС // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994 965#Text .

5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон від 21.05.1997 № 1264- XII // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/ed20240528.

Рубець Катерина
судовий експерт лабораторії почеркознавчих та технічних досліджень документів Львівського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-3587-0522
електронна адреса: katirubets@ukr.net

МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

У тезах висвітлено роль і можливості почеркознавчої експертизи у процесі розслідування злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями. Розкрито значення почеркознавчих досліджень для ідентифікації осіб, встановлення авторства документів і виявлення зв'язків між учасниками злочинних об'єднань.

Ключові слова: почеркознавча експертиза, організована група, злочинна організація, ідентифікація особи, почерк, зразки.

Rubets Kateryna
forensic expert of the laboratory of handwriting and technical research of documents Lviv Scientific Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Ukraine, Lviv, Ukraine

POSSIBILITIES AND APPLICATION OF HANDWRITING EXAMINATION IN THE INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED BY ORGANIZED GROUPS AND CRIMINAL ORGANIZATIONS

The theses highlight the role and capabilities of handwriting examination in the investigation of crimes committed by organized groups and criminal organizations. The significance of handwriting analysis for identifying individuals, establishing document authorship, and revealing connections between members of criminal associations is disclosed.

Key words: Handwriting examination, organized group, criminal organization, identification of a person, handwriting, samples.

Організована злочинність залишається однією з найбільш небезпечних форм кримінальної діяльності, що характеризується високим рівнем конспірації, розподілом ролей між учасниками та використанням сучасних технічних засобів для приховування доказів. За таких умов особливого значення набувають

спеціальні знання, зокрема у сфері судової почеркознавчої експертизи, яка забезпечує можливість ідентифікації осіб за індивідуальними ознаками почерку.

Почеркознавчі дослідження є важливим елементом системи доказування у кримінальному провадженні. Вони сприяють встановленню авторства рукописних документів, виявленню підробок та визначенню ролі окремих учасників злочинної діяльності. У справах, що пов'язані з діяльністю організованих груп, застосування почеркознавчої експертизи дозволяє не лише ідентифікувати виконавців, а й простежити зв'язки між членами групи через спільні способи оформлення документів або характерні почеркові риси.

Отже, дослідження застосування почеркознавчої експертизи у розслідуванні злочинів, учинених організованими групами, має як теоретичне, так і практичне значення для вдосконалення криміналістичної методики та підвищення ефективності доказування.

З огляду національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, вбачається відсутність єдиного визначення для поняття «організована злочинність». Інколи під нею розуміють «тривале злочинне підприємництво, яке спрямоване на отримання прибутку від незаконної діяльності, яка часто користується великим суспільним попитом. [1, 10].

Аналізуючи положення Кримінального кодексу України під організованою злочинністю можемо розуміти сукупність злочинів, що вчиняються організованими групами або злочинними організаціями, тобто стійкими об'єднаннями осіб, які попередньо зорганізувалися для спільної злочинної діяльності (відповідно до ч. 3 та ч. 4 ст. 28 Кримінального кодексу України).

Розслідування злочинів, скоєних організованими групами та злочинними організаціями, має особливе значення через їхню складність, високий рівень конспірації та ретельну підготовку до вчинення кримінальних правопорушень. В умовах такої діяльності учасники прагнуть максимально приховати свою особу та роль у злочині, що ускладнює ідентифікацію виконавців та організаторів.

У процесі розслідування злочинів, учинених організованими групами, почеркознавча експертиза використовується як ефективний інструмент встановлення індивідуально-психофізіологічних особливостей письма, що дозволяє ідентифікувати осіб, причетних до виготовлення або підписання документів. Така експертиза має не лише доказове, але й оперативно-розшукове значення, адже результати її проведення можуть сприяти виявленню кола підозрюваних та встановленню їхньої ролі у структурі злочинного об'єднання.

У злочинах, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, коло об'єктів почеркознавчих досліджень є особливо широким і різноманітним, що зумовлено високим рівнем організації та конспірації таких злочинів.

До основних об'єктів почеркознавчої експертизи у цій категорії кримінальних правопорушень належать:

- рукописні документи (заяви, розписки, листи, чорнові записи, плани, інструкції, списки учасників, адреси, схеми розподілу коштів тощо);
- підписи (на фінансових, договірних, транспортних, банківських, бухгалтерських документах, документах прикриття);
- графічні позначення (умовні символи, абревіатури, криптоніми, псевдоніми, цифрові коди, маркування товарів або упаковок, що можуть використовуватись у злочинній діяльності);
- фрагменти рукописів, вилучені на місцях подій або у документах із ознаками фальсифікації.

Такі об'єкти досліджуються з метою ідентифікації виконавця письма або підпису, встановлення фактів спільного виконання документів кількома особами, виявлення ознак маскування почерку.

Особливо цінним є застосування почеркознавчої експертизи під час дослідження чорнових записів, схем, кодованих повідомлень, псевдонімів, рукописних інструкцій чи записників із фінансовими розрахунками. Саме такі матеріали часто виявляються у справах, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, фінансовими махінаціями чи контрабандою. Навіть короткий рукописний фрагмент за наявності достатньої для експерта кільеокті зразків може дати можливість експерту визначити особу, яка фактично керувала діяльністю групи або здійснювала документальне забезпечення її операцій.

Важливо, що в умовах організованої злочинності нерідко спостерігається виконання текстів друкованими літерами, лівою рукою чи з наслідуванням чужого почерку. Такі випадки вимагають від експерта особливої майстерності, уміння працювати з частковими ознаками, виявляти закономірності, приховані під зовнішньою варіативністю. Саме тут почеркознавча експертиза стає важливою ланкою у ланцюгу криміналістичних доказів.

У процесі роботи з матеріалами кримінальних проваджень, що стосуються діяльності організованих груп та злочинних організацій, судовий експерт-почеркознавець стикається з низкою специфічних проблем, це зокрема навмисна зміна почерку та підписів; спільне використання шаблонів/бланків — ускладнює прив'язку до конкретної особи; множинні автори — один документ міг бути складений кількома особами або редагований; наявність цифрових/друкованих елементів — частина листівок, повідомлень може бути надрукована або згенерована, що знижує ролі почеркознавства в окремих фрагментах.; ризик знищення/приховування зразків — учасники групи можуть знищувати оригінали або намагатися «підчистити» сліди.

У таких випадках, для органів які призначають експертизу важливо правильно відібрати належні по якості зразки. У науково-методичних рекомендаціях із підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень систематизовано і регламентовано порядок відбору зразків для проведення почеркознавчої експертизи, що забезпечує достовірність та об'єктивність експертного дослідження [2].

Отримані результати почеркознавчої експертизи дають змогу не лише встановити конкретного виконавця рукописного тексту чи підпису, а й виявити в процесі подальшого розслідування загальні почеркові особливості, притаманні кільком учасникам групи. Це дозволяє, зокрема органам досудового розслідування відтворити внутрішню структуру злочинного угруповання, простежити канали документального оформлення їхньої діяльності та забезпечити належне доказування у кримінальному провадженні. Таким чином, почеркознавча експертиза виступає одним із ключових інструментів криміналістики, який підвищує ефективність розслідування складних злочинів та сприяє встановленню істини у кримінальному процесі.

Перелік використаних джерел:

1. Крамаренко Ю. М., Скок О. С., Шевченко Т. В., Хашев В. Г. Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та закордоном : монограф. / Ю. М. Крамаренко, О. С. Скок, Т. В. Шевченко, В. Г. Хашев. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 216 с.
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково – методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5.URL :https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/z0705-98.

Савчук Олена
завідувач лабораторії почеркознавчих та технічних досліджень документів Львівського науково – дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-3713-4741,
електронна адреса: o.savchuk.lndise@gmail.com

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПІДПИСІВ ТА ПОЧЕРКУ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ СТРУКТУР

У тезах розглянуто міждисциплінарні підходи до аналізу підписів і почерку у документуванні діяльності організованих злочинних структур, поєднуючи методи криміналістики, психології, нейронаук і цифрових технологій.
Ключові слова: почеркознавство, злочинність, нейронаука.

Savchuk Olena
Head of the Handwriting and Document Technical Examination Laboratory of the Lviv Scientific Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Ukraine, Lviv, Ukraine

INTERDISCIPLINARY APPROACHES TO THE ANALYSIS OF SIGNATURE AND HANDWRITING IN DOCUMENTING THE ACTIVITIES OF ORGANIZED CRIMINAL STRUCTURES

The study explores interdisciplinary approaches to the analysis of signatures and handwriting in documenting the activities of organized criminal structures, integrating methods of forensics, psychology, neuroscience, and digital technologies
Keywords: handwriting analysis, organized crime, neuroscience.

В умовах глобалізації та інтенсивного розвитку транснаціональної організованої злочинності особливої актуальності набуває вдосконалення та ефективний розвиток методів експертного дослідження документів. Одним із важливих напрямів криміналістичних досліджень у цій сфері є почеркознавча експертиза, зокрема, дослідження підписів, коротких записів та інших рукописних текстів, які виступають носіями ідентифікаційної інформації про виконавця. Документи, пов'язані з діяльністю організованих злочинних структур (ОЗС), часто є результатом навмисної зміни почерку і підпису, виконання їх з наслідуванням, використання технічних засобів. Все це ускладнює процес ідентифікаційного та діагностичного почеркознавчого дослідження.

Проблематика ідентифікації виконавця рукописного тексту чи підпису традиційно розглядається в межах криміналістичного почеркознавства. Проте сучасний рівень розвитку науки актуалізує потребу у міждисциплінарному підході до її вивчення. Якщо класичне почеркознавство зосереджувалося переважно на аналізі суто графічної структури письмових знаків, то сучасні дослідження розглядають почерк як складний психомоторний акт. Під час письма відбувається взаємодія індивідуальних когнітивних, нейрофізіологічних та емоційних процесів [1, с.328]. Таким чином, для комплексного дослідження почеркових об'єктів та достовірної ідентифікації їх виконавця необхідна інтеграція знань і методів різних наукових галузей, зокрема, криміналістичного почеркознавства, психології, нейронаук, інформаційних технологій, статистики. Такий підхід дозволяє досліджувати об'єкти почеркознавчої експертизи не лише як сукупність суто графічних ознак, але і як відображення діяльності нервової системи, когнітивних механізмів та психоемоційного стану особи, що суттєво підвищує достовірність почеркознавчого дослідження.

У контексті протидії організованій злочинності такі міждисциплінарні дослідження набувають особливої актуальності. Оперативна та науково достовірна ідентифікація може стати ключовим доказом у справах, пов'язаних із підробленням документів, фінансовими махінаціями чи вимаганням. Використання комплексного підходу дає змогу ефективніше виявляти сліди діяльності злочинних угруповань, викривати та простежувати механізми їхньої взаємодії, взаємозв'язки між учасниками злочинних епізодів.

Сучасні методики почеркознавчого дослідження можуть бути інтегровані у ширшу систему, що дозволяє виявляти зв'язки між окремими злочинними епізодами та учасниками організованих угруповань. Поєднання традиційних криміналістичних знань із новітніми науковими стратегіями створює ефективний інструмент для виявлення, документування та нейтралізації організованої злочинної діяльності.

Почерк – це унікальний відбиток індивідуальної нейродинаміки, який зберігає стабільні характеристики навіть при зміні зовнішніх умов. Дослідження показують, що навіть при свідомій спробі змінити свій почерк людина зберігає певні інваріантні риси - характер натиску, ритм рухів, топографічні характеристики, співвідношення вертикальних і горизонтальних елементів [2, с. 1119]. Знання цих механізмів дозволяє експерту не лише фіксувати графічні ознаки, але й розуміти їх як прояви певних фізіологічних процесів: тремору, напруженості, стресу тощо. Ці аспекти особливо важливі при дослідженні рукописних текстів чи підписів, виконаних в афективних чи стресових станах; при дослідженні підписів, виконаних з наслідуванням або за наявності автопідлогу; при комплексних почеркознавчо – психологічних дослідженнях.

У кримінальних провадженнях, пов'язаних з ОЗС, психологічний компонент набуває особливого значення. Злочинці можуть виконувати підписи під примусом, у стані афекту чи стресу, або навмисно імітувати (наслідувати) почерк чи підпис

іншої особи. Такі фактори створюють «моторну деформацію», яку можливо виявити, проаналізувати та пояснити за допомогою нейромоторного аналізу.

Документи, пов'язані з діяльністю організованих злочинних структур, часто відзначаються високим рівнем конспірації: підписи можуть бути виконані різними особами-посередниками, частково навмисно змінені, відтворені технічними засобами. Для прикриття особи справжнього підписанта злочинці нерідко створюють «підписи-маскування» - спрощені, без чітких ідентифікаційно значимих ознак. У таких випадках класичні методи порівняльного аналізу доцільно доповнювати психологічними та технологічними інструментами. Наприклад, у низці фінансових розслідувань у США використовують комбінацію експертної оцінки та т.зв. статистичної моделі ймовірності збігу, що дозволяє доводити факти багаторазового виконання підписів однією особою [3, с. 31].

Нейронаукові дослідження останніх років дозволили виокремити так звані *stability regions* — стабільні ділянки підпису, які залишаються незмінними навіть за наявності навмисних змін [4, с. 106]. Виявлення таких зон дає змогу ефективніше ідентифікувати особу навіть за короткими записами чи підписами.

У практиці Європейського Союзу дедалі більшого поширення набувають методи *forensic stylometry* — аналізу лінгвістичних та власне почеркознавчих ознак письма. Цей метод набуває особливого значення у випадках, коли ОЗС використовують стандартизовані документи.

Міждисциплінарний підхід до аналізу почеркових об'єктів відкриває нові можливості для підвищення ефективності документування діяльності організованих злочинних структур. Поєднання методів почеркознавства, психології, нейронаук і цифрових технологій забезпечує комплексне бачення процесу письма та дозволяє виявляти закономірності, недоступні при традиційних підходах.

Міжнародний досвід демонструє, що розвиток стандартизованих методик, цифрових баз зразків почерку та алгоритмічних систем аналізу є перспективним напрямом удосконалення експертної практики. Водночас ключова роль залишається за фаховим експертом, який здатний інтерпретувати та уніфікувати результати комплексного дослідження у правовому контексті.

Багатопрофільний системний спосіб дослідження має великі перспективи та значну практичну цінність. Інтеграція знань з різних галузей забезпечує більш об'єктивну ідентифікацію виконавця завдяки використанню кількісних параметрів; можливість оцінки психофізіологічного стану особи під час письма, що має значення у певних криміналістичних ситуаціях (застосування тиску, погроз, при хворобі); розробку системи навчання експертів, що володіють криміналістичними, психологічними та нейрофізіологічними компетенціями; підвищення доказового статусу висновку експерта, оскільки його аргументація спирається на об'єктивні біологічні показники.

Поєднання знань, вмінь та методів різних наукових дисциплін сприятиме формуванню нової наукової моделі судового почеркознавства, зорієнтованої на

стандартизацію та сумісність із міжнародними стандартами доказової достовірності. Також інтердисциплінарність дозволить у подальшому більш гнучко реагувати на виклики цифрової доби та працювати над створенням методик дослідження електронного підпису, графічних файлів, записів за допомогою стилуса чи планшетного письма.

Таким чином, при проведенні почеркознавчої експертизи у справах, що стосуються організованих злочинних структур, найбільш доцільно застосовувати такі рівні дослідження:

- криміналістичний - власне почеркознавча ідентифікація, виявлення писемних ознак, аналіз письмово-рухових навичок;

- психологічний - аналіз мотиваційних та емоційних чинників, які впливають на варіативність письма та незвичні чинники, що впливають на почерк/підпис;

- нейромоторний - оцінка моторних інваріантів (тремор, стабільність руху, темп);

-цифровий - застосування алгоритмів машинного навчання, «комп'ютерного зору» та статистичного аналізу.

Об'єднання цих рівнів дає змогу створювати багатофакторні моделі ідентифікації, що відповідає сучасній тенденції «human + machine expertise» - співпраці судового експерта та аналітичних систем. Такий підхід відповідає вимогам доказової науки, підвищує об'єктивність експертних висновків і забезпечує новий рівень достовірності при документуванні діяльності організованих злочинних структур.

Перелік використаних джерел:

1.Eric Kandel Principles of neural science sixth edition https://www.yumpu.com/en/document/view/65627020/free-download-pdf-principles-of-neural-science-6th-edition.

2. Sita, J., Found, B., & Rogers, D. Forensic Handwriting Examiners' Expertise for Signature Comparison. Journal of Forensic Sciences, https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12353558.

3. Hicklin, A., Eisenhart, L., Richetelli, N. et al. (2022). Accuracy and reliability of forensic handwriting comparisons. Proceedings of the National Academy of Sciences. https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2119944119.

4. Rothwell, R., Patel, S., & Khan, M. (2023). Neuroscientific Insights into Handwriting Dynamics and Identity Verification. Frontiers in Human Neuroscience https://www.mbfbioscience.com/products/neuroinfo.

Сон Людмила
аспірантка кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-4740-119X
електронна адреса: son@avantime.ua

ВИДИ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКРАДЕННЯМ ДІТЕЙ

Розглянуто основні напрями проведення ідентифікаційних досліджень під час розслідування злочинів, пов'язаних із викраденням дітей. Виокремлені завдання та основна функціональна спрямованість таких досліджень під час розслідування правопорушень цієї категорії.

Ключові слова: ідентифікаційні дослідження, криміналістична ідентифікація, викрадення дітей, кримінальне правопорушення.

Lyudmila Son
Postgraduate student of the Department of Operational-Investigative and Police Activities
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

TYPES OF IDENTIFICATION RESEARCH DURING THE INVESTIGATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS RELATED TO CHILD ABDUCTIONS

The main directions of conducting identification research during the investigation of crimes related to child abduction are considered. The tasks and main functional focus of such research during the investigation of offenses of this category are highlighted.

Keywords: identification research, forensic identification, child abduction, criminal offense.

Розслідування більшості кримінальних правопорушень передбачає використання у відповідних формах спеціальних знань, зокрема й ідентифікаційних досліджень[1;2], з метою експертного та кваліфікованого пізнання окремих явищ та процесів, а також формування якісної доказової бази під час здійснення досудового розслідування із метою забезпечення досягнення кінцевої мети кримінального судочинства. Опрацювання матеріалів практики свідчить, що при комплексному методологічному підході ідентифікаційні дослідження під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із викраденням дітей можна трактувати як інтегративний комплекс криміналістичних, біологічних, цифрових та трасологічних методів, спрямованих

на встановлення індивідуальних властивостей осіб, предметів і процесів, що утворюють слідову картину кримінального правопорушення, котре пізнається відповідними суб'єктами. Не звертаючись до детальної характеристики сутності такої злочинної діяльності, слушно звернути увагу, що специфіка таких кримінальних правопорушень полягає у високій динамічності поведінки викрадача, латентності способу підготовки та реалізації злочинного наміру, а також у швидкому руйнуванні або модифікації слідової картини. Зважаючи на викладене, ідентифікаційні дослідження мають бути не лише технічно досконалими, але й тактично виваженими, забезпечуючи раціональну синхронізацію слідчих (розшукових) дій та інший процесуальних заходів, які можуть використовуватись відповідним органом досудового розслідування.

Зважаючи на межі цього дослідження, звернімо увагу на ідентифікаційні дослідження, які спрямовані на встановлення особи дитини та осіб, причетних до її викрадення. У цьому контексті пріоритетну увагу відіграють молекулярно-генетичні методи, передусім ДНК-профілювання. Використання високочутливих технологій ампліфікації дає змогу отримувати ідентифікаційні маркери навіть із деградованих зразків біологічного матеріалу. Це забезпечує достовірність визначення генетичних зв'язків, що є критично важливим у випадках підміни дитини, її транспортування через кордон або змінювання зовнішності. У поєднанні з цим застосовуються антропологічні та фотопортретні експертизи, які дозволяють здійснювати морфологічний, геометричний і поведінковий аналіз зовнішності осіб, зафіксованих на цифрових носіях.

Окреме значення має фоноскопічна ідентифікація, покликана встановлювати індивідуальні акустичні параметри голосу викрадача у випадках, коли він використовував телекомунікаційні засоби для висунення вимог.

Цифрова ідентифікація утворює розгалужений пласт доказової інформації. Дослідження телекомунікаційних метаданих, маршрутизації сигналів, геолокаційних даних, логів доступу до мобільних додатків і записів відеоспостереження дозволяє реконструювати часово-просторову модель поведінки викрадача. Використання математичних алгоритмів кореляції та аналітичної обробки великих масивів цифрових даних створює можливість виявлення прихованих контактів, спільних точок маршруту та потенційних місць утримання дитини. Така інформація набуває особливої цінності у випадках, коли злочинець активно застосовує засоби протидії спостереженню або використовує тимчасові мобільні пристрої. Трасологічні та мікроскопічні дослідження формують додатковий рівень ідентифікаційної інформації. Сліди взуття, транспортних засобів, мікрочастинки ґрунту, волокон або лакофарбових покриттів можуть вказувати на місця перебування дитини чи переміщення викрадача. Одорологічні дослідження, засновані на аналізі запахового сліду, дозволяють оперативно локалізувати територію, де дитина могла перебувати останнім часом. Висока чутливість службових собак і стандартизовані лабораторні методики обробки запахових зразків підвищують доказову цінність таких даних.

Комплексність ідентифікаційних досліджень зумовлює необхідність впровадження системної взаємодії між слідчим, експертними установами та оперативними підрозділами. Процес формування доказового масиву у таких провадженнях вимагає чіткої синхронізації: від своєчасного відбору біологічних і матеріальних слідів до глибокого аналітичного опрацювання цифрових масивів. Будь-яка затримка або порушення технології може призвести до втрати критичної інформації, що, своєю чергою, ускладнить відновлення об’єктивної картини події.

Отже, ідентифікаційні дослідження у кримінальних провадженнях щодо викрадення дітей становлять багатоаспектну систему наукових підходів, яка забезпечує комплексне, методично верифіковане та високоточне встановлення фактів, необхідних для розкриття злочину. Їх ефективне застосування виступає ключовою гарантією захисту прав неповнолітніх та сприяє підвищенню результативності діяльності правоохоронних органів.

Перелік використаних джерел:

1. Бірюков В.В. Криміналістична ідентифікація: метод, методики, технології. *Криміналістика та судова експертиза.* 2014. Вип. 59. С.12-19

2. Безкоровайний Б.В. До питання видів криміналістичної ідентифікації. *Право.ua.* 2015. №4. С.86-90

Тодорова Ксенія
судовий експерт лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів
Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України, м. Одеса, Україна
*ORCID: https://orcid.org/*0009-0005-8218-7079
електронна адреса: krivaya.1983@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ ПОРТРЕТНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

У тезах розглянуто наукові та методичні аспекти судової портретної експертизи. Показані цілі та завдання портретної ідентифікації та вимоги, що висуваються до об'єктів дослідження.

Ключові слова: злочинність, криміналістика, правоохоронні органи, загальні ознаки зовнішності, окремі ознаки зовнішності, портретна експертиза, ідентифікація.

Todorova Kseniya
Forensic Expert,
Odesa Research Institute of Forensic Expertise
of the Ministry of Justice of Ukraine, Odesa, Ukraine

THE USE OF PORTRAIT EXPERTISE IN SOLVING CRIMES

The theses examine the scientific and methodological aspects of forensic portrait examination. The goals and tasks of portrait identification and the requirements for research objects are presented.

Keywords: crime, forensic science, law enforcement agencies, general features of appearance, individual features of appearance, portrait examination, identification.

У правоохоронних органів нерідко виникає ситуація коли необхідно ідентифікувати невідому особу, зовнішність якої зафіксовано технічними засобами. Виходячи з цього, призначення та проведення портретної експертизи стає надзвичайно необхідною для встановлення правосуддя.

Судова портретна експертиза є одним з найбільш актуальних криміналістичних видів експертиз, що проводяться з метою розшуку та встановлення особи злочинця, потерпілої особи чи безвісті зниклої особи, або особи трупа. Методологія портретної експертизи базується на глибоких дослідженнях анатомічних, фізіологічних ознак зовнішності людини, які обов'язково повинні бути зафіксовані технічними засобами на матеріальних носіях. В цьому випадку матеріальними носіями, що містять достовірну інформацію про зовнішність людини виступають будь-які об'єкти, а саме цифрові

зображення, кіно- і відеозаписи, де використовуються окремі кадри як статичний матеріал, що несе інформацію про зовнішні ознаки особи, фотографії будь-якого жанру, з обов'язковою умовою об'єктивного відображення на них портрету зафіксованої особи, яку передбачається встановити.

Портрет можна вважати цілком задовільним, коли він відтворює оригінал точно, зі всіма рисами його зовнішності з найбільш властивим йому виразом. Таким чином, неповторність об'єктів матеріального світу є однією з головних передумов ідентифікації особистості за зовнішнім виглядом, що й зумовлює основну властивість зовнішності – її індивідуальність. При створенні класифікації та відборі елементів зовнішності за основу використовувалася прийнята в криміналістиці методика словесного портрета. У власному сенсі слова зовнішній вигляд людини — це її зовнішній образ, тобто сукупність даних людини, що сприймаються візуально. Опираючись на працю Снеткова В.О. (1979 р.), криміналістично значущими являються власні анатомічні ознаки побудови зовнішності людини, особливі прикмети та його супутні елементи. До анатомічних елементів та ознак зовнішньої побудови тіла та його частин відносять: функціональні елементи та ознаки (постава, хода та інші), загально-фізичні елементи, які складають його тип (антропологічний тип, стать, вік, фізичну побудову тіла). До супутніх елементів відносять предмети одягу (штани, куртка) або його частини (форма, колір), дрібні носильні речі або їх частини (сумка, її замок). Особливими прикметами, згідно методичних рекомендацій за авторством Нізовцева Ю.Ю. [1], являються ознаки зовнішності, які рідко зустрічаються та представляють собою відхилення від нормальної будови або стану (аномалії), вони можуть бути вродженими або набутими. З анатомічних особливих прикмет можна відмітити такі фізичні недоліки, як «заяча губа», нетипова довжина рук чи ніг, зрощені пальці, а також рубці, хірургічні шви, татуювання тощо. Анатомічні, функціональні (динамічні) та загально-фізичні елементи зовнішності невід'ємно належать людині. Супутні елементи лише додатково доповнюють зовнішній образ людини та можуть бути змінені у будь-який час.

Елементи зовнішності умовно поділяють на загальні та окремі. Загальні найбільш великі, помітні. Окремі – це частини загальних великих елементів зовнішності. Опис складається послідовно: спочатку характеризуються елементи зовнішності в цілому, а потім – його частини. Опис елементів зовнішності характеризуються як у фас, так і в профіль. Під час детального опису елементів зовнішності обов'язково зазначаються їх ознаки: форму (контур), розмір, положення, колір, вираженість, а також симетрію, або їх асиметрію. При проведенні дослідження голова людини визначається за розмірами (мала, середня, велика) та формою (округла, куполоподібна, яйцевидна, кілевидна, сплощена). Волосяний покрив голови (зачіски) у чоловіків визначається в анфас з урахуванням лінії та напрямку росту волосся, їх довжини та характеру – пряме, хвилясте, кучеряве; у жінок – анфас з урахуванням довжини волосся та виду

зачіски. Контури чола, надбрівних дуг і перенісся визначаються в профіль. Опис брів проводиться в анфас. При їх зображенні враховуються такі ознаки, як контур по верхньому краю брів, положення по нижньому краю та ширина. Ніс порівнюють з іншими частинами тіла (наприклад, обличчя), попередньо поділивши обличчя на три рівні частини: лобову, носову, ротову. Визначається розмір носа в цілому, що характеризується його довжиною (від перенісся до підстави) і може бути малим, середнім, великим; далі визначається ширина носа між крилами (широка, середня, вузька); виступанням в профіль (мале, середнє, велике); глибина перенісся (мала, середня, велика); контур спинки носа (увігнутий, прямий, опуклий, звивистий, опуклий з горбинкою); становище підстави носа (горизонтальне, піднесене, опущене). При опису очей враховується розмір, форма очної щілини, ступінь відкриття ока, наявність нависання верхньої повіки, наявність асиметрії. Рот описується за розміром, шириною, формою змикання губ. Підборіддя характеризується за формою, виступанням, розміром.

Згідно методики «ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями» [2], ідентифікація осіб, які підлягають дослідженню, неможлива без використання спеціальних методів дослідження, до яких відносяться методи зіставлення, суміщення та накладання, які сприяють забезпеченню позитивного або негативного результату. Одним із основних методів дослідження, являється метод візуального зіставлення, що ґрунтується на сприйнятті експертом однотипних ознак чи їх розбіжностей. Методами зіставлення увага концентрується на виділених ділянках зовнішності, з виключенням фрагментів зовнішності, які заважають концентруватись на однотипних ознаках зовнішності. Методами суміщення позитивний результат (тобто збіг) досягається у випадках, якщо всі елементи зовнішності суміщаються, виглядають гармонійно та являються продовженням один одного, з однаковим відображенням, якщо суміщається один елемент зовнішності, а інші не утворюють безперервного продовження один одного, – фіксується розбіжність порівнюваних портретів. Метод накладення може бути використаний, якщо зображення співпадають за проєкцією та розміром. Він полягає в накладанні одного зображення на інше і виконується таким чином, щоб кожна пара порівнюваних частин (точок) зображень обличь накривали одна одну. Різновидом методів удосконалюється дослідження та ґрунтуються висновки експерта.

Слід зазначити, що до числа об’єктів судово-портретної експертизи недоцільно відносити рентгенівські знімки голови та її частин, а також череп людини, тому що, ці об’єкти являються матеріалом судово-медичної експертизи та потребують спеціальних знань з антропології та медицини. Разом з тим можливо проведення комплексного дослідження судової портретної експертизи та медико-криміналістичної експертизи для досягнення найкращого результату та виявлення найбільш вагомих ознак зовнішності, що сприяють ідентифікації особи.

Для проведення портретної експертизи експерту надаються об'єкти, які повинні відповідати певним вимогам. Серед яких:

– доброякісність зображення (висока роздільна здатність зображення);
– представляють собою контрастні, чіткі знімки з повним відображенням на них загальних та окремих ознак зовнішності особи, які у по-дальшому будуть підлягати дослідженню;
– достатнє освітлення, без наявності тіней, які ускладнюють процес ідентифікації;
– особи, на об'єктах, що порівнюються, мають бути приблизно одного віку або з незначною різницею в віці.

Не допускається надання на експертизу фотознімків/відеозаписів, на яких:

– особи зображені у різних ракурсах, що унеможливлює порівняння та виявлення зіставних ознак;
– особи зображені у затемненні (нічну час доби), що унеможливлює виявлення окремих ознак.

Перелік використаних джерел:

1. Методичні рекомендації / Ю. Ю. Нізовцев; ІСТЕ СБУ. Київ, 2013. 54 с.;
2. Методика ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями / [укл. Коструб А.М., Павленко О.С., Чашницька Т.Г.]. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2013. 31 с.

Усенко Олена
кандидат юридичних наук, судовий експерт,
завідувач Чернігівського відділення Київського науково-дослідного
інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Чернігів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0534-5422,
електронна адреса: chernihiv@kndise.gov.ua

ВИСНОВОК ЗЕМЕЛЬНО-ОЦІНОЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ

У тезах розглянуто використання висновку земельно-оціночної експертизи як спеціальних знань у кримінальних провадженнях, пов’язаних з організованою злочинністю у сфері незаконного обігу земель. Проаналізовано процесуальні та криміналістичні аспекти призначення експертизи, її роль у доказуванні та формуванні доказової бази. Наведено пропозиції щодо підвищення ефективності використання експертних знань у протидії злочинам, пов’язаним із земельними активами.

Ключові слова: організована злочинність, земельно-оціночна експертиза, експерт, висновок експерта.

Usenko Olena
PhD in Law, forensic expert, Head of the Chernihiv Branch of the Kyiv
Scientific Research Institute of Forensic Examinations
of the Ministry of Justice of Ukraine,
Chernihiv, Ukraine

CONCLUSION OF LAND VALUATION EXPERTISE AS THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME IN THE FIELD OF LAND TURNOVER

The theses examine the use of a land valuation expert opinion as special knowledge in criminal proceedings related to organized crime in the field of illegal land turnover. The procedural and forensic aspects of appointing such expertise, its role in evidentiary processes, and the formation of the evidence base are analyzed. Proposals are presented regarding the enhancement of the effectiveness of the use of expert knowledge in combating crimes related to land assets.

Key words: organized crime, land valuation expertise, expert, expert opinion.

Земля в Україні є одним з найбільш цінних активів держави, а її ринок одним із найбільш криміналізованих сфер економіки. Організовані злочинні угруповання

активно використовують корупційні схеми, підробку документів, маніпуляції оцінками та незаконне відчуження земельних ділянок. Виявлення та доведення таких злочинів неможливе без застосування спеціальних знань у сфері земельної оцінки. Саме тому питання використання судової земельно-оціночної експертизи є ключовим щодо доказування збитків, збільшення вартості активів, заниження оцінки при продажах та інших незаконних дій.

У межах кримінально-правового регулювання у сфері обігу земель можна виокремити кілька груп злочинів, які найчастіше трапляються на практиці та для яких земельно-оціночна експертиза має велике доказове значення. Кожна група характеризується специфічними ознаками, процесуальними труднощами та типовими питаннями, що ставляться експерту [1, с.147].

Шахрайство (ст. 190 КК України) в контексті обігу земель найчастіше проявляється як введення в оману щодо стану, вартості або правового режиму земельної ділянки з метою отримання майнової вигоди [3]. Практичні форми: пред'явлення неправдивих відомостей про ринкову вартість для отримання кредиту під заставу землі, укладання фіктивних договорів купівлі-продажу тощо. Для доведення складу ст. 190 необхідно продемонструвати, що потерпілий зазнав матеріального збитку саме внаслідок введення в оману, а не внаслідок ринкових коливань чи добровільної угоди. Тут судова земельно-оціночна експертиза виконує такі завдання: встановлює ринкову вартість ділянки на конкретну дату(и); порівнює ринкову вартість із сумою, фактично отриманою за договором; визначає розмір матеріального збитку (в розумінні кримінально-правовому). Доведення шахрайства потребує встановлення умислу та причинно-наслідкового зв'язку; висновок експерта не замінює доведення умислу, однак є ключовим для встановлення наявності та розміру шкоди як елемента заподіяної майнової шкоди.

Розтрата та незаконне заволодіння (ст. 191 КК України), у випадках, коли майно територіальної громади чи держави (земельні ділянки) передається у приватну власність або використання внаслідок протиправних дій службових осіб, мова йде про розтрату або незаконне заволодіння [3]. Такі правопорушення часто супроводжуються заниженням вартості при оцінці або оформленням прав через підроблені або неповні документи. Експертиза виявляє, чи відповідає договірна/офіційно задекларована вартість реальній ринковій вартості, а також дає можливість розрахувати розмір матеріальної шкоди, завданої громаді або державі. У справах ст. 191 висновок експерта часто є одним із ключових елементів для кваліфікації дій як такої, що призвели до незаконного відчуження державних ресурсів. Слідчий має витребувати з публічних реєстрів документи про початковий правочин, акти прийому-передачі, рішення органів місцевого самоврядування. Важливо встановити дату фактичного виникнення прав – для визначення, чи мала місце згода уповноважених осіб і чи були вони обізнані про реальну вартість.

Зловживання владою у земельній сфері (ст. 364 КК України) проявляється, наприклад, у протиправному сприянні у виділенні земель, у коригуванні

нормативів грошової оцінки, у забезпеченні преференцій окремим суб'єктам господарювання [3]. Такі дії рідко здійснюються «поодинці» і часто супроводжуються іншими правопорушеннями (шахрайство, підроблення документів). Земельно-оціночна експертиза допомагає встановити, чи було прийнято управлінське рішення, що спричинило збитки, та який саме обсяг збитків спричинений. Експертне дослідження дозволяє кількісно визначити економічний наслідок зловживання рішеннями органів влади. Необхідне поєднання доказів: документальні рішення уповноважених органів, результати експертизи, свідчення посадових осіб, внутрішні процедури органу. При розслідуванні важливо зберегти хронологію прийняття рішень та провести ретроспективний аналіз оцінки.

Підроблення технічної документації з землеустрою (ст. 366, 358 КК України та суміжні норми), підроблення витягів з ДЗК, фальсифікація висновків оцінювачів — ці дії прямо впливають на реєстрацію прав і на вартість ділянки [3]. Підроблені документи можуть бути використані для отримання кредитів, проведення операцій з відчуження або прикриття незаконних транзакцій. Крім безпосередньої земельно-оціночної експертизи, у таких справах часто призначають додаткові технічні експертизи (почеркознавчі, комп'ютерно-технічні, експертизи на предмет достовірності електронних документів). Оцінний висновок використовується для визначення впливу підробки на економічний результат (наприклад, наскільки занижена ціна була обґрунтована підробленими документами). Тут важлива координація кількох видів експертиз та чітка детермінованість питань: технічна експертиза встановлює факт підробки, оціночна — економічні наслідки.

Корупція у сфері земель включає отримання неправомірної вигоди за прийняття рішень про відведення, зміну цільового призначення або внесення змін у документацію [3]. Часто такі випадки пов'язані з непрямими способами легалізації — перетворенням землі на активи через занижені оцінки або фіктивні угоди. Експертиза необхідна для кількісного визначення вигоди осіб, для виявлення розриву між ринковою та фактичною вартістю, а також для ув'язки економічного результату з діями конкретних осіб. Розслідування корупції потребує широкого кола доказів: банківські виписки, ланцюги переходу прав у реєстрах, покази свідків, а також експертні висновки щодо вартості. Проблемою може стати встановлення безпосереднього зв'язку між неправомірною вигодою та конкретними рішеннями щодо земель.

Легалізація доходів від злочинної діяльності через операції з нерухомістю і землею (ст. 209 КК України) — типова модель для організованих угруповань. Земельні ділянки використовуються як засіб переміщення та збереження капіталу [3]. Оціночна експертиза допомагає встановити реальні суми вкладень і відповідність операцій ринковій поведінці. Висновки експертів часто використовуються разом із фінансовими розслідуваннями для відстеження походження коштів. Тут важливо поєднати оцінні висновки з фінансово-

економічною експертизою, аналізом банківських операцій та міжнародними запитами (якщо є перерахунки за кордон).

Таким чином можемо сформулювати узагальнені процесуальні рекомендації для всіх видів справ: Чітка фіксація дати, на яку проводиться оцінка. Часто ключове значення має саме визначення вартості на дату правочину або на дату вчинення протиправних дій (тут доречною є ретроспективна оцінка). Повнота документального пакету. Витяги з ДЗК/ДРРП, технічна документація, договори, акти, рішення органів влади — обов'язкові. Неповнота пакета створює ризик недостовірного висновку [2, с.211]. Суворе формулювання питань. Питання мають бути конкретними, уникати правових і моральних оцінок, чітко визначати дату й предмет дослідження. Комбінація експертиз. Часто для повного розкриття злочину потрібні не лише оцінні дослідження, а й технічні, фінансові та почеркознавчі експертизи. Контроль за незалежністю експерта. Необхідно уникати призначення експерта, пов'язаного зі стороною, чи експертної установи з конфліктом інтересів.

Описані групи злочинів і пов'язані із ними процесуальні вимоги ілюструють, що земельно-оціночна експертиза є не просто технічною операцією, а складовою комплексної слідчої стратегії. Висновок експерта виступає ключовим елементом доказової ланки, що дозволяє кількісно визначити матеріальні наслідки протиправних дій, але лише в сукупності з іншими доказами він набуває повного доказового значення.

У ході дослідження встановлено, що земельно-оціночна експертиза відіграє ключову роль у кримінальних провадженнях щодо організованої злочинності у сфері незаконного обігу земель. Саме висновок експерта створює можливість об'єктивно встановити фактичну ринкову вартість земельних ділянок, розмір матеріальних збитків або незаконно отриманої вигоди, що є обов'язковими ознаками складу багатьох злочинів економічної спрямованості. Спеціальні знання експерта дозволяють перевести економічну сторону діяння у доказову форму, яка прийнятна для кримінального судочинства. У справах щодо шахрайства, розтрати державного майна, зловживання владою чи корупційних схем експертиза виступає не допоміжним, а визначальним елементом доказування. Практика показує, що основними проблемами є неповнота інформації, помилки у формулюванні питань експерту та відсутність чіткої стандартизації процедур ретроспективної оцінки. Тому доцільним є нормативне уточнення порядку призначення та проведення таких досліджень, розроблення типових переліків питань та підвищення кваліфікаційних вимог до експертів з оцінки земель.

Перелік використаних джерел:

1. Організована злочинність в Україні: визначення, аналіз, протидія. Практичний посібник./ Романюк Б.В., Бусол О. Ю. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 256 с.
2. Кірічек Ю.О. Оцінка земель. Навчальний посібник. Дніпропетровськ: Літограф, 2016. 454с.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/234.

Хижняк Євген
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8263-0353
електронна адреса: khyzhniak@onua.edu.ua

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ З ЕКСПЕРТНИМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ

У тезах доповіді висвітлено значення взаємодії слідчих, оперативних та експертних підрозділів під час розслідування умисних убивств. Розкрито роль спеціалістів і судових експертиз у встановленні механізму злочину, ідентифікації осіб, зборі та оцінці доказів, що забезпечує повноту та об'єктивність розслідування.

Ключові слова: досудове розслідування, умисні вбивства, взаємодія, слідчий, оперативний працівник, експерт, спеціаліст.

Khyzhniak Yevhen
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

INTERACTION BETWEEN INVESTIGATIVE AND OPERATIONAL UNITS WITH EXPERTS DURING THE INVESTIGATION OF INTENTIONAL MURDER

The work examines the importance of interaction between investigative, operational and expert units during the investigation of intentional murders. The role of specialists and forensic examinations in establishing the mechanism of the crime, identifying individuals, collecting and evaluating evidence, which ensures the completeness and objectivity of the investigation, is revealed.

Keywords: pre-trial investigation, intentional murders, interaction, investigator, operational officer, expert, specialist.

Важливим тактичним аспектом розслідування умисних вбивств є взаємодія слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів з експертними. Спеціалісти та експерти є носіями спеціальних знань, які можуть бути визначені як «система професійних або практичних навичок та знань в межах однієї або декількох сфер науки, техніки, ремесл, мистецтва, релігії, психології, якими

володіє обізнана особа в рамках кримінального провадження та застосовує їх для вирішення завдань тактичного чи стратегічного значення» [1, с.34]. Їх залучення дозволяє досягати як тактичних, так і стратегічних цілей. Зокрема, спеціалісти беруть участь у проведенні оглядів, обшуків, слідчих експериментів, відборі зразків для експертиз, а у певних випадках – і під час допитів. При огляді місця події за фактом виявлення трупа чи його частин вони використовують техніко-криміналістичне обладнання: UV-лампи, дактилоскопічні порошки, фото- та відеотехніку, реагенти для виявлення слідів біологічного походження тощо. Завдяки цьому здійснюється виявлення, фіксація та вилучення слідів крові, слини, зброї, волосся, мікрооб'єктів, відбитків рук чи взуття, предметів із можливими біологічними чи хімічними речовинами. Крім того, спеціаліст може консультувати слідчого щодо механізму вчинення злочину, особливостей поведінки учасників події та їх індивідуальних характеристик. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, при огляді трупа, у тому числі пов'язаного з ексгумацією, обов'язковою є участь судово-медичного експерта або лікаря. Окрім того, доказове значення мають довідки і висновки спеціалістів з ідентифікації особи, зброї, вибухових пристроїв, наркотичних та психотропних речовин, сильнодіючих лікарських засобів тощо [2].

Важливою в плані якісного та швидкого здійснення розслідування умисних вбивств є можливість застосування спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби МВС, яка може залучатися до участі у проведенні огляду місця події у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток за усним з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки [3].

Особливе місце у взаємодії слідчого та експерта займає проведення експертиз. Висновок експертизи має доказове значення і нерідко є ключовим для кваліфікації діяння. Зокрема, без висновку судово-медичної експертизи щодо насильницького характеру смерті неможливо інкримінувати вчинене за ст. 115 КК України. Саме результати цієї експертизи дозволяють встановити причину смерті, механізм і характер тілесних ушкоджень, час їх нанесення, знаряддя та спосіб вчинення злочину. Крім того, вони допомагають перевіряти свідчення учасників провадження, виявляти ознаки інсценування чи спроби приховування злочину.

У практиці розслідування вбивств проводиться широкий спектр експертиз. Враховуючи слідчу практику, В.В. Кікінчу та К.Г. Мішина звертають увагу на те, що під час розслідування вбивств зазвичай призначається значна кількість експертиз, серед яких: «судово-медична експертиза трупа (судово-гістологічне дослідження, що проводиться в межах основної судово-медичної експертизи); судово-медична експертиза живої особи (як правило підозрюваного); судово-медична експертиза за результатами слідчого експерименту; комплексна медико-криміналістична експертиза, судово-біологічні експертизи (судово-імунологічна, судово-цитологічна); молекулярно-генетична експертиза (експертиза ДНК); судово-психіатрична (судово-психолого-психіатрична) експертиза; судово-

наркологічна експертиза; судово-дактилоскопічна експертиза; судово-трасологічна експертиза (слідів ніг, слідів транспортних засобів, цілого за частинами); експертиза волокон і волокнистих матеріалів; судово-криміналістична експертиза холодної зброї» [4, с. 50]. Їх вид та обсяг залежать від виявлених слідів, речових доказів та інших матеріальних об'єктів. При цьому прийняття рішення про своєчасність та вид проведення конкретної судової експертизи безпосередньо залежить від налагодження якісної комунікації між слідчим, працівником оперативного підрозділу та експертом. Останній надає слідчому консультації та поради щодо можливості проведення тієї чи іншої судової експертизи, орієнтовний перелік конкретних запитань, які можуть бути винесені на експертне дослідження, а також роз'яснює необхідність направлення до експертної установи конкретних види об'єктів (зразків)та їх особливості. Відповідно слідчий та оперативний працівник забезпечують можливість та результативність проведення певної судової експертизи за рахунок збирання зазначених експертом об'єктів (зразків).

Перелік використаних джерел:

1. Гресь Ю.О., Чумак С.П., Холод О.В. Щодо деяких особливостей сучасного розуміння сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник.* 2023. № 4. С. 29-37.

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні: Закон України від 9 жовтня 2024 року № 4009-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n958

3. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Наказ Міністерства Внутрішніх справ України від 3 листопада 2015 № 1339. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#n14

4. Кікінчук В.В., Мішина К.Г. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, учинених засудженими в місцях позбавлення волі. *Право і безпека.* 2022. № 1 (84). С. 47-55.

Чабанець Тетяна
заступник директора – завідувач Київського відділення
Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3146-2051
електронна адреса: t.chabanets@gmail.com

Тарасютіна Світлана
провідний судовий експерт відділу економічних та товарознавчих досліджень
Київського відділення Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4271-0487
електронна адреса: ex0953191170@gmail.com

СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ: ОРІЄНТИРИ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

У тезах висвітлено актуальні питання проведення судово-товарознавчої експертизи з визначення ринкової вартості товарів і послуг з урахуванням умов договорів, що впливають на їх придбання. Акцентовано увагу на необхідності дотримання експертами принципів законності, незалежності, об’єктивності та повноти дослідження відповідно до вимог чинного законодавства.

Ключові слова: судово-товарознавча експертиза, ринкова вартість, ціна, умови договорів, висновок експерта.

Chabanets Tetiana
Deputy Director – Head of the Kyiv Branch
National Scientific Center «Honored Prof. M.S. Bokarius Forensic Science Institute»
Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Tarasiutina Svitlana
Lead Forensic Expert, Department of Economic and Commodity Research,
Kyiv Branch of the National Scientific Center
«Bokarius Forensic Science Institute»
Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

FORENSIC COMMODITY EXAMINATION IN PUBLIC PROCUREMENT: STRATEGIC GUIDELINES AND PRACTICAL CHALLENGES

This paper highlights key issues in conducting forensic commodity examinations aimed at determining the market value of goods and services within the framework of public procurement, with due regard to the specific contractual conditions under which such assets are acquired. The analysis underscores the critical importance of strict compliance by forensic experts with the fundamental principles of legality, independence, objectivity, and comprehensiveness of examination, as mandated by current legislation.

Keywords: forensic commodity examination, market value, pricing, contractual conditions, expert opinion.

Сфера публічних закупівель є системно чутливою до проявів корупційних ризиків, що зумовлено високим ступенем концентрації бюджетних ресурсів, асиметрією інформації між учасниками процесу, а також наявністю дискреційних повноважень у розпорядників державних коштів. Зазначені чинники об’єктивно підвищують імовірність зловживань у процесі встановлення ціни закупівлі товарів та послуг.

Це зумовлює стабільну тенденцію зростання кількості судово-товарознавчих експертиз, призначених з метою визначення ринкової вартості товарів і послуг, що є предметом публічних закупівель.

Проведення таких експертиз відіграє визначальну роль у встановленні вартості, а сформовані експертні висновки у більшості випадків слугують підґрунтям для призначення подальших економічних експертиз, за результатами яких визначають різницю між фактичною ціною реалізації та ринковою вартістю, з подальшою кваліфікацією вказаних різниць компетентними органами як розміру збитку, нанесеного державі в особі певних підприємств.

З огляду на значущість висновків, сформованих за результатами судово-товарознавчих експертиз, їх проведення вимагає від експертів високого рівня ґрунтовного володіння спеціальними знаннями, фахової компетентності, а також неухильного дотримання норм чинного законодавства, вимог науково-методичних документів і застосування методологічно обґрунтованих підходів.

Визначення вартості майна та майнових прав в Україні здійснюється на підставі Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» (далі — Закон про оцінку) [1], положеннями якого встановлено вимоги до процедурної та методичної частини оцінки. Відповідно до цього Закону, оцінка здійснюється суб’єктами оціночної діяльності на підставі національних стандартів оцінки, які затверджуються Кабінетом Міністрів України, а також методик та інших нормативно-правових актів, які розробляються з урахуванням вимог зазначених стандартів та затверджуються Кабінетом Міністрів України або Фондом державного майна України.

Згідно зі статтею 4 Закону про оцінку, діяльність судових експертів, пов’язана з оцінкою майна, здійснюється на умовах та в порядку, визначених

Законом України «Про судову експертизу», з дотриманням вимог методичного регулювання, передбачених законодавством у сфері оцінки.

Відповідно до статті 9 Закону про оцінку, оцінка майна — це процес визначення його вартості на певну дату відповідно до процедур, встановлених нормативно-правовими актами. При цьому будь-які нормативно-правові акти, що регулюють питання вартості (ціни) майна, не можуть суперечити національним стандартам оцінки. Відтак, встановлення вартості майна у межах судово-експертного дослідження має здійснюватися виключно з дотриманням методологічних підходів, процедур та вимог, визначених законодавством про оцінку майна.

Керуючись пунктом 52 Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» (далі — Національний стандарт № 1) [2], судовий експерт під час визначення ринкової вартості зобов’язаний самостійно здійснити пошук інформаційних джерел (за винятком документів, надання яких покладається на замовника оцінки згідно з умовами договору), провести їх аналіз та викласти обґрунтовані висновки. При цьому експерт повинен проаналізувати всі джерела інформації, що стосуються об’єкта оцінки, ринкові тенденції щодо подібного майна, дані про укладені угоди з аналогічними об’єктами (у разі застосування порівняльного підходу), а також іншу істотну інформацію. У разі неповноти або відсутності зазначених даних у висновку має бути зазначено, яким чином це вплинуло на результати оцінки.

Згідно з пунктом 49 Національного стандарту № 1, при застосуванні порівняльного підходу ключовими елементами для порівняння виступають характеристики подібного об’єкта майна, зокрема: його місце розташування, фізичні параметри, функціональне призначення, умови продажу тощо. Для врахування відмінностей між об’єктами використовуються відповідні коригування — у формі додавання або віднімання грошового еквівалента (коефіцієнтного чи процентного) до ціни продажу (або пропозиції) аналога, або шляхом комбінування зазначених підходів.

Практика аналізу укладених договорів щодо постачання товарів та послуг, що є предметами державних закупівель, свідчить про те, що умови таких правочинів у переважній більшості випадків формуються індивідуально, відповідно до специфічних потреб, технічних вимог та внутрішніх процедур конкретного замовника.

Здебільшого договорами обумовлено, що ціна включає ціну самого товару, вартість завантаження, транспортування до місця призначення, розвантаження, монтаж, навчання персоналу, оплату з відтермінуванням платежу після фактичного постачання у межах обумовленого договором строку, гарантійні зобов’язання, строки поставки, документальне забезпечення постачання товару, що включає обов’язкову наявність товаросупровідних та/або певних дозвільних документів, надання безвідкличної безумовної банківської гарантії у певному відсотковому виразі від ціни договору як забезпечення його виконання тощо.

Відповідно до вимог, викладених у пункті 16 Національного стандарту № 1, ринкова вартість об’єкта оцінки за порівняльним підходом визначається на основі інформації про ціни продажу (пропонування) подібного майна, достовірність яких не викликає сумнівів у оцінювача. У разі відсутності або недостатності такої інформації обов’язковим є зазначення впливу цього фактора на точність висновків. Якщо ж ціни продажу відсутні, допускається використання цін пропонування з відповідними поправками, що враховують ринкову ситуацію та її динаміку. При істотному впливі зовнішніх факторів, які унеможливлюють надання достовірного висновку (економічна нестабільність, відсутність актуальних джерел інформації тощо), оцінювач має надати відповідні пояснення, застереження або базувати висновок на попередніх рівнях цін чи припущеннях про стабілізацію ринку.

Таким чином, належне врахування умов постачання є обов’язковою передумовою для формування неупередженого та методологічно обґрунтованого експертного висновку. Ігнорування або формальне тлумачення таких обставин суперечить засадам судово-експертної діяльності, визначеним у статті 3 Закону України «Про судову експертизу» [3], зокрема принципам законності, незалежності, об’єктивності та повноти дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : Закон України від 12.07.2001 № 2658-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2658-14.

2. Про затвердження Національного стандарту N 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» : Постанова Кабінету Міністрів України; Стандарт від 10.09.2003 № 1440 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1440-2003-%D0%BF.

3. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12.

Черемнова Антоніна
кандидат юридичних наук, доцент,
вчений секретар Одеського науково-дослідного інституту
судових експертиз Міністерства юстиції України,
професор кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0221-6337
електронна адреса: cheremnova2506@gmail.com

РОЛЬ ТА МОЖЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В МЕХАНІЗМІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

У роботі досліджено зростання екологічних злочинів в умовах збройної агресії РФ проти України, окреслено масштаб завданої довкіллю шкоди та обґрунтовано ключову роль судової інженерно-екологічної експертизи у встановленні механізму, причин і наслідків забруднення, а також у забезпеченні ефективного розслідування. Визначено об’єкти судової інженерно-екологічної експертизи, завдання. На вирішення яких спрямоване її проведення, а також наведено орієнтовний перелік питань, що можуть бути винесені на розгляд експерта.

Ключові слова: судова експертиза, судова інженерно-екологічна експертиза, екологічні злочини, спеціальні знання, судовий експерт.

Cheremnova Antonina
Candidate of Law, Associate Professor,
Scientific Secretary of the Odesa Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine,
Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

THE ROLE AND POSSIBILITIES OF FORENSIC EXPERTISE IN THE MECHANISM OF INVESTIGATING ENVIRONMENTAL CRIMES

The work examines the growth of environmental crimes in the context of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, outlines the scale of environmental damage and justifies the key role of forensic environmental expertise in establishing the mechanism, causes and consequences of pollution, as well as in ensuring an effective investigation. The objects of forensic environmental expertise and tasks are determined. The solution of which is aimed at its conduct, and an indicative list of issues that can be submitted to the expert for consideration is also provided.

Keywords: forensic expertise, forensic environmental expertise, environmental crimes, special knowledge, forensic expert.

Однією із важливих загроз сьогодення виступає злочинна діяльність, пов'язана із заподіянням шкоди екологічній безпеці людства. Дана проблема не обмежуються певною країною або континентом, а є загальною для усієї світової спільності. Тому боротьба із даним проявом злочинної діяльності здійснюється як суб'єктами, які діють в межах своїх повноважень у конкретних країнах, так і на міжнародній світовій арені. Однак результативність такої діяльності безпосередньо залежить від продуктивності виявлення, попередження та розслідування кожного без винятку екологічного злочину, що покладає підвищену відповідальність на локальні правоохоронні та інші уповноважені у сфері забезпечення екологічної безпеки інституції кожної окремої держави.

Питання протидії та розслідування екологічних злочинів для України є неновим. Однак з 2022 року у зв'язку із ескалацією збройної агресії РФ воно набуло нового стратегічного значення у зв'язку із кількістю вчинених країною-агресором злочинів проти екологічної безпеки нашої держави та масштабністю завданої шкоди внаслідок знищення, пошкодження та забруднення природних об'єктів та екосистеми України, викликаних ракетними та мінометними обстрілами, що провокують лісові пожежі, викиди токсичних речовин через руйнування промислових підприємств, отруєння ґрунтів та вод через нафтопродукти, військову техніку, ракети та інші боєприпаси окупантів. Окрім того, як слушно зазначає М.Є Кисельов, найбільшої шкоди діями російських військ екології було завдано пожежами у біосферному заповіднику Асканія Нова та у національному природному парку «Білобережжя Святослава» на Кінбурнській косі, а також внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС, що призвело до підтоплення значних територій у нижній частині русла р. Дніпро [1, с.123-124]. Також не слід забувати про систематичне створення загроз радіаційній безпеці, що пов'язано із ворожими обстрілами Південноукраїнської [2] та Запорізької АЕС (остання з березня 2022 року знаходиться під контролем російських військових, які окупували місто Енергодар, та обмежили доступ до неї для представників МАГАТЕ) [3], ударами дронів по саркофагу над блоком №4 Чорнобильської АЕС [4] та атаками на підстанції [5], що ставить під загрозу безпеку роботи Хмельницької, Рівненської та інших АЕС в Україні.

За оцінками експертів Державної екологічної інспекції шкода, заподіяна довкіллю, становить понад 5,994 трильйонів гривень, що еквівалентно 1,411 трильйонів $ США [6]. Не кажучи вже про систематичне вчинення інших кримінальних правопорушень проти довкілля та таких, що створюють безпосередню загрозу для нього, окремими злочинцями або злочинними угрупованнями.

С.О. Книженко зазначає, що під час розслідування екологічних злочинів важливим є призначення та проведення наступних експертиз: 1) екологічної

експертизи та експертиз екологічної спрямованості; 2) технічних експертиз; 3) криміналістичних експертиз; 4) інших експертиз. До експертиз екологічної спрямованості науковиця відносить: дендрологічну, орнітологічну, зоологічну, іхтіологічну, ентомологічну, геологічну, водогосподарську, рибогосподарську, ветеринарну, санітарно-гігієнічну, гідрометеорологічну експертизи» [7, с.15]. Дійсно, вирішення питань, що впливають на кваліфікацію злочинних дій, а також дозволяють встановити механізм та розмір завданої шкоди, передбачає необхідність проведення широкого кола експертних досліджень, у тому числі й судово-ґрунтознавчої, судово-біологічної, судово-хімічної, токсикологічної, інженерно-технічної, агротехнічної, технологічної та інших експертиз. Проведення експертиз під час розслідування екологічних злочинів спрямоване на встановлення характеру, механізму, часу, місця та інших умов забруднення навколишнього середовища, а також причин такого забруднення та обставин, що сприяли учиненню екологічних злочинів, їх наслідків, характеру та розміру заподіяної шкоди.

Однак вважається за доцільне детально зупинитися на дослідженні саме судової екологічної експертизи як одного із важливих напрямів сучасних судово-експертних досліджень.

Слід зазначити, що тривалий час у теорії та практиці експертної діяльності велася дискусія щодо необхідності визначення місця екологічної експертизи. Згідно наказу Міністерства юстиції України «Зміни до деяких нормативно-правових актів з питань судово-експертної діяльності»[8] в «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» було виключено підпункт 1.2.8 «Екологічна експертиза» та виключено розділ VIII «Екологічна експертиза» з «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [9]. Зараз відповідно до підпункту 1.2.2. «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» екологічні дослідження здійснюються в межах інженерно-технічного виду досліджень, підвид – інженерно-екологічна експертиза.

С.І.Сімакова та І.В.Малишко серед об’єктів судово-екологічної експертизи називають: «локальну ділянку місцевості, де було виявлено ознаки негативного антропогенного впливу; проби атмосферного повітря, води, ґрунту, відібрані у межах антропогенно-порушеного об’єкта довкілля; зразки флори та фауни, що зазнали негативного антропогенного впливу; різноманітні механізми, обладнання та деталі з місця, де відбулася подія чи настали її наслідки; технічну документацію, технологічні регламенти та акти перевірки екологічного стану об’єктів; результати обстеження об’єктів довкілля санітарно-епідеміологічними, природоохоронними та іншими спеціально уповноваженими органами» [10, с.524.].

До основних завдань інженерно-екологічної експертизи належать: визначення обставин, що пов’язані з настанням надзвичайної екологічної ситуації;

встановлення технічних та організаційних причин порушень технологічного процесу виробництва, якщо це сприяло виділенню забруднюючих речовин, енергії та викидам інших шкідливих речовин і накопиченню промислових відходів; встановлення відповідності дій осіб (або їх бездіяльності), причетних до надзвичайної екологічної ситуації, вимогам нормативних актів у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів; встановлення причинно-наслідкових залежностей між діями/бездіяльністю спеціально уповноважених осіб (у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та екологічної безпеки) і наслідками, що настали.

До орієнтовного переліку вирішуваних питань відносяться такі питання: Які причини виникнення надзвичайної екологічної ситуації та які обставини їх обумовили? Недотримання вимог яких нормативних актів з охорони навколишнього природного середовища допущені у досліджуваному випадку надзвичайної екологічної ситуації? Дії яких осіб не відповідали вимогам нормативних актів з охорони навколишнього природного середовища? Дії (бездіяльність) яких осіб знаходяться з технічної точки зору у причинному зв’язку з настанням досліджуваної події?

Наведений перелік питань не є вичерпним, адже судова інженерно-екологічна експертиза охоплює широке коло питань, встановлення яких має значення для правильної кваліфікації протиправних дій відповідно до конкретної статті Кримінального кодексу України, встановлення обставин, що мають значення для здійснення досудового розслідування та судового розгляду конкретного кримінального правопорушення, а також вироблення заходів з попередження та протидії посяганням на екологічну безпеку.

Щодо основних аспектів ролі та можливостей судової інженерно-екологічної експертизи в механізмі розслідування екологічних злочинів, то слід виокремити наступне: 1) судова інженерно-екологічна експертиза є інструментом об’єктивного встановлення фактичних обставин екологічного правопорушення (злочину); 2) забезпечує визначення розміру шкоди, заподіяної довкіллю; 3) здійснює ідентифікацію джерел негативного впливу та технологічних процесів, які забруднюють чи завдають іншу шкоду довкіллю; 4) забезпечує доказування причинно-наслідкових зв’язків між діями/бездіяльністю осіб і наслідками, що настали; 5) використання міжнародної співпраці при розслідуванні екологічних злочинів.

Отже, судова інженерно-екологічна експертиза є невід’ємним елементом механізму розслідування екологічних злочинів, оскільки забезпечує наукове підґрунтя для встановлення фактів, оцінки шкоди та формування доказової бази. Розвиток інженерно-екологічних експертиз, удосконалення методичного забезпечення та впровадження сучасних технологій дозволяють ефективно протидіяти злочинам проти довкілля, сприяючи захисту екологічної безпеки та збереженню природних ресурсів.

Перелік використаних джерел:

1. Кисельов М.Є. Особливості отримання вихідних даних для проведення судово-екологічної експертизи під час дії режиму воєнного стану. *Криміналістика і судова експертиза.* 2025. Вип. 70. С.122-140.

2. Війська РФ обстріляли Південноукраїнську АЕС – «Енергоатом». *Радіо Свобода.* Публікація від 19 вересня 2022. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-pivdennoukrainska-aes-obstril/32040559.html

3. Russia seizes Ukraine nuclear plant. *DW Global Media Forum.* Published March 4, 2022. URL: https://www.dw.com/en/ukraine-nuclear-plant-fire-extinguished-russia-seizes-site/a-61008531

4. Russian drone strike caused tens of millions worth of damage to Chornobyl. *The Guardian.* Published May 7, 2025. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/may/07/russian-drone-strike-caused-tens-of-millions-worth-of-damage-to-chornobyl

5. IAEA: Russian attack hits Ukraine's nuclear grid. *The New Voice of Ukraine.* Published October 31, 2025. URL: https://english.nv.ua/nation/russian-strikes-cut-power-grid-to-ukraine-s-nuclear-plants-iaea-reports-50556903.html

6. ЕкоЗагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. https://ecozagroza.gov.ua

7. Книженко С.О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів: автореф. дис…. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. Харків: ХНУВС, 2006. 19 с.

8. Зміни до деяких нормативно-правових актів з питань судово-експертної діяльності: наказ Міністерства юстиції України 13 травня 2024 року № 1414/5 // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0700-24#Text

9. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України 08 жовтня 1998 року № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26 грудня 2012 № 1950/5) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98?find=1&text=%D0%B1%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3#w1_13

10. Сімакова С.І., Малишко І.В. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях проти довкілля. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 8. С.521-525. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/118.pdf

Чіпко Наталія
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https: //orcid.org/0000-0002-4008-817X
електронна адреса:chipkonatali@gmail.com

ЕКСПЕТРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВА З ДОРОГОЦІННИМ КАМІННЯМ ТА МЕТАЛАМИ, ЩО ВЧИНЕНІ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

У тезах розглянуто деякі способи вчинення шахрайства, що вчинене організованою групою, з дорогоцінним камінням та металами, за допомогою мережі Інтернет. Враховуючи, специфіку предмета злочину, вказано на найбільш актуальні види судових експертиз, їх характеристику, під час розслідування таких кримінальних правопорушень.

Ключові слова: шахрайство, судова експертиза, дорогоцінне каміння та метали, організована злочинність, форми кібершахрайства.

Chipko Nataliia
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy,» Odesa, Ukraine

EXPERT SUPPORT FOR INVESTIGATING INTERNET FRAUD INVOLVING PRECIOUS STONES AND METALS COMMITTED BY ORGANIZED GROUPS

The abstract discusses some methods of committing fraud involving precious stones and metals by organized groups using the Internet. Given the specific nature of the crime, the most relevant types of forensic examinations and their characteristics during the investigation of such criminal offenses are indicated.

Key words: fraud, forensic examination, precious stones and metals, organized crime, forms of cyber fraud.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовив суттєві зміни у структурі світової економіки, зокрема у сфері обігу дорогоцінного каміння та металів. Віртуальні торговельні платформи, онлайн-аукціони та спеціалізовані інтернет-магазини стали невід’ємною частиною сучасного ринку цінних ресурсів, забезпечуючи зручність і доступність для широкого кола користувачів. Водночас

цифровізація економічних процесів створила передумови для появи нових ризиків, серед яких особливе місце посідають злочини шахрайського характеру.

Інтернет-шахрайство у сфері обігу дорогоцінних металів і каміння є складним соціально-правовим явищем, що поєднує елементи фінансових, інформаційних та майнових правопорушень. Зловмисники використовують можливості анонімності в мережі, фіктивні електронні ресурси, підроблені документи та засоби соціальної інженерії для введення громадян в оману з метою незаконного заволодіння їхніми коштами або майном. Така діяльність має не лише економічні, а й репутаційні наслідки, оскільки підриває довіру до легальних учасників ринку дорогоцінних матеріалів.

Особливої суспільної небезпеки дані кримінальні правопорушення набувають, коли вчиняються в рамках організованих злочинних груп, що діють із використанням сучасних технологій, міжнародних схем, систем маскування незаконної діяльності та електронно-обчислювальної техніки.

Як зазначає Стрелюк Я.В., «небезпечність такого шахрайства полягає у тому, що електронно-обчислювальна техніка значно полегшує вчинення шахрайства, дозволяє заволодіти значними коштами, завдаючи непоправної шкоди власникам». [1, с. 121].

Однією з домінуючих форм Інтернет-шахрайства у даному випадку є створення фальшивих сайтів, що маскуються під реальні торговельні майданчики або ювелірні фірми. Такі веб-сайти часто характеризуються високим рівнем візуальної та функціональної імітації відомих брендів, включають сфабриковані відгуки клієнтів та підроблені сертифікати якості, що підвищує довіру до них. Типова схема шахрайства передбачає пропозицію придбати ювелірний виріб або інвестиційний метал за ціною, значно нижчою за ринкову. Після здійснення авансового платежу контакт з продавцем переривається і веб-ресурс видаляється або перестає функціонувати. У деяких випадках покупцеві надсилають товар низької якості або підроблений виріб, що ускладнює ідентифікацію та подальше відстеження злочинної ланки.

Окрема категорія шахрайських практик пов’язана з інвестиційними пропозиціями у дорогоцінні метали (золото, платина) та дорогоцінне каміння (зокрема, діаманти). Зловмисники розробляють веб-платформи або мобільні застосунки, які нібито надають доступ до «віртуального золота» або часток у «міжнародних фондах дорогоцінних каменів». Інвестори, сподіваючись на високі прибутки, переводять кошти на такі платформи, які не мають жодного зв’язку з офіційними фінансовими інституціями; в окремих комплексних схемах зловмисники імітують фальшиві біржові інтерфейси з вигаданими графіками та підробленими звітами про нібито отриманий дохід.

Фішингові атаки залишаються одним із найефективніших каналів збору конфіденційної інформації. Шахраї розсилають електронні листи або повідомлення від імені відомих ювелірних компаній, банків чи платіжних систем із закликом перейти на підроблений сайт. На такому ресурсі користувачі вводять

персональні дані, реквізити банківських карток або облікові відомості, які потім використовуються для несанкціонованого доступу до фінансових коштів.

Ще однією загрозою є збут контрафактної продукції: в інтернеті пропонуються «ексклюзивні» партії дорогоцінного каміння або злитків золота з нібито офіційними сертифікатами. У реальності такі документи часто підроблені, а самі вироби — це імітації або сплави з недорогоцінних металів. Для приховування походження продукції використовуються складні логістичні ланцюги, що ускладнює оперативне встановлення джерела постачання.

Однак, жодне розслідування вищевказаних шахрайських схем, не може бути здійснено без проведення необхідних експертиз.

У першу чергу, однією з найважливіших експертиз є гемологічна. В Інструкції

««Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» вказано, що об'єктом даної експертизи є: дорогоцінне каміння, діаманти, дорогоцінне каміння органогенного походження, напівдорогоцінне каміння, декоративне каміння та вироби з нього, ювелірні вироби зі вставками каміння та сировина (алмазна, бурштинова тощо)» [2]. Завданням даної експертизи є визначення виду, походження, натуральності, наявності обробки або штучного вдосконалення каменів, експерти встановлюють, чи є камінь природним, синтетичним або імітацією, визначають тип і рівень дефектів, а також проводять порівняльне дослідження із сертифікатами або еталонними зразками.

Для визначення розміру завданих збитків призначається товарознавча або оціночно-економічна експертиза. Вона полягає у визначенні ринкової вартості підроблених або втрачених дорогоцінних виробів, оцінці економічної шкоди, заподіяної потерпілим. Експерт порівнює реальну цінність предмета з заявленою, враховуючи його фізичні характеристики, пробу, рідкість та інші показники.

У випадках, коли шахрайство супроводжується використанням підроблених сертифікатів автентичності, чеків, договорів купівлі-продажу або інвестиційних угод, призначається почеркознавча та технічна експертиза документів. Її завданням є встановлення факту підроблення підписів, зміни реквізитів, монтажу текстів або виготовлення документа за допомогою технічних засобів копіювання.

Такі дослідження дають змогу встановити, чи мають документи юридичну силу та чи могли вони бути використані з метою введення потерпілих в оману.

Оскільки більшість таких шахрайств здійснюється за допомогою інтернет-технологій, важливе місце посідає комп'ютерно-технічна експертиза. Вона спрямована на відновлення, аналіз і фіксацію цифрових доказів: листування, електронних транзакцій, історії браузера, IP-адрес, даних із соціальних мереж та платіжних систем.

Результати експертизи дозволяють встановити осіб, які керували фіктивними сайтами, використовували анонімні облікові записи чи здійснювали перекази

коштів. Також може проводитись лінгвістичний аналіз текстів оголошень і повідомлень для ідентифікації авторів.

Організовані злочинні групи у сфері обігу дорогоцінних каменів і металів часто діють транснаціонально, використовуючи підставні компанії, підроблені сертифікати міжнародних гемологічних інститутів і складні фінансові операції. Тому експертне забезпечення має бути інтегрованим і міжнародно орієнтованим.

Важливу роль відіграє міжвідомча співпраця між експертними установами, митними та фінансовими органами, банківським сектором і правоохоронними структурами інших країн. Для встановлення автентичності каменів доцільним є обмін спектральними базами даних та еталонними зразками.

Організовані групи часто комбінують декілька злочинних способів — від підроблення документів до легалізації отриманих коштів через купівлю-продаж дорогоцінностей. У таких випадках ефективною є комплексна експертиза, коли результати гемологічного, фінансового й документознавчого досліджень узагальнюються у єдиній системі доказів.

Таким чином, експертне забезпечення є невід'ємною складовою системи протидії шахрайству з дорогоцінним камінням і металами. Саме завдяки залученню спеціальних знань у галузях гемології, товарознавства, фінансів і криміналістики можливо виявити та довести складні злочинні схеми, притаманні організованим групам. Слід констатувати, що ефективність розслідування таких злочинів залежить від комплексності експертних досліджень, узгодженості дій експертів і слідчих, а також від наявності сучасної технічної бази.

Перелік використаних джерел:

1. Стрелюк Я.В. Характеристика шахрайства: кримінально-правовий аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 11. С. 118–123. URL : chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/01/streliuk_11.pdf

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.; у ред. наказу Мін'юсту України від 26.12.2012 р. № 1950/5). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n13

Секція 2
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Афонін Дмитро
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0951-7968
електронна адреса: dsafon26@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ OSINT ДЛЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проаналізовано специфіку використання технологій розвідки з відкритих джерел (OSINT) у протидії організованій злочинності, яка трансформується в умовах воєнного стану. Проаналізовано законодавчі прогалини щодо легалізації цифрових доказів та запропоновано шляхи вдосконалення нормативно-правової бази для ефективного документування злочинної діяльності в кіберпросторі.

Ключові слова: OSINT, організована злочинність, воєнний стан, оперативно-розшукова діяльність, цифрові докази, кримінальний аналіз.

Afonin Dmytro
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Operational- Investigative and Police Activities,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0951-7968
електронна адреса: dsafon26@gmail.com

FEATURES OF OSINT FOR DOCUMENTING CRIMES COMMITTED BY SOCIALLY DANGEROUS ORGANIZED GROUPS UNDER MARTIAL LAW

The theses investigate the specifics of using Open Source Intelligence (OSINT) technologies in countering organized crime, which is transforming under martial law conditions. Legislative gaps regarding the legalization of digital evidence are analyzed,

and ways to improve the regulatory framework for effective documentation of criminal activity in cyberspace are proposed.

Keywords: *OSINT, organized crime, martial law, operational-search activity, digital evidence, criminal analysis.*

Введення воєнного стану в Україні стало каталізатором суттєвих змін у структурі та тактиці дій організованої злочинності. Традиційні форми контролю над територіями поступаються місцем гнучким мережевим структурам, які активно використовують цифровий простір для вчинення транскордонних злочинів, шахрайства та легалізації активів. В умовах, коли значна частина комунікацій та фінансових потоків організованих злочинних груп (ОЗГ) перемістилася в Інтернет, розвідка на основі відкритих джерел (OSINT) трансформується з допоміжного інструменту в ключовий елемент оперативно-розшукового переслідування.

Аналіз оперативної обстановки свідчить, що ОЗГ активно адаптуються до реалій війни, використовуючи псевдоволонтерські рухи для прикриття незаконної діяльності, організовуючи схеми незаконного перетину кордону через телеграм-канали та використовуючи криптовалюти для відмивання коштів. Документування такої діяльності вимагає від правоохоронців застосування специфічних методів пошуку та фіксації цифрових слідів (метаданих, IP-адрес, транзакцій у блокчейні), що актуалізує питання наявності у працівників оперативних підрозділів відповідних спеціальних знань.

Важливим вектором підвищення ефективності OSINT-розслідувань є поглиблення міжнародної співпраці. Взаємодія з Європолом, який створив спеціальну OSINT Taskforce для розслідування воєнних злочинів, та використання можливостей платформи EMPACT дозволяє українським правоохоронцям отримувати доступ до передових методик та баз даних [1]. Спільні тренінги за підтримки ОБСЄ та Ради Європи сприяють уніфікації стандартів збору доказів, що є критично важливим для їх подальшого визнання у міжнародних судових інстанціях, зокрема у Міжнародному кримінальному суді.

Окремої уваги заслуговує феномен «павутини підзвітності», який сформувався в Україні завдяки синергії зусиль правоохоронних органів та громадянського суспільства. Неурядові організації та журналісти-розслідувачі, використовуючи інструменти OSINT, часто діють швидше за державні структури, фіксуючи сліди злочинів у режимі реального часу. Інтеграція цих даних у кримінальні провадження вимагає розробки чітких алгоритмів верифікації, що дозволить трансформувати інформацію з відкритих джерел у допустимі докази, здатні витримати судовий розгляд.

Практичний аспект застосування OSINT особливо яскраво проявляється у діяльності з розшуку активів, отриманих злочинним шляхом. Використання спеціалізованих інструментів для аналізу блокчейн-транзакцій та моніторингу зв’язків між юридичними особами дозволяє виявляти приховані статки

організованих груп, що легалізуються через криптовалютні операції. Застосування алгоритмів штучного інтелекту для обробки великих масивів даних значно пришвидшує цей процес, надаючи слідству можливість оперативно реагувати на спроби виведення капіталів за кордон.

Однак ефективному використанню OSINT перешкоджає недосконаліть чинного законодавства. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» не містить прямої регламентації моніторингу відкритого простору Інтернету як окремого оперативно-розшукового заходу та не визначає правовий статус інформації, отриманої з мережі, до моменту її процесуального оформлення у кримінальному провадженні [2]. Особливо гостро стоїть питання легітимності створення та використання «віртуальних засобів» (легендованих акаунтів) для збору інформації про діяльність ОЗГ без розкриття приналежності до правоохоронних органів.

Окремою проблемою є використання спеціальних знань на стадії оперативно-розшукового переслідування. Складні схеми кіберзлочинів чи фінансових махінацій, що вчиняються ОЗГ, неможливо задокументувати без залучення фахівців у сфері ІТ та фінансового моніторингу. Водночас процедура залучення таких спеціалістів залишається забюрократизованою, а право на проведення перевірок фінансово-господарської діяльності обмежене компетенцією окремих органів, що знижує наступальність у боротьбі з організованою злочинністю.

Судова практика також демонструє неоднозначний підхід до допустимості доказів, отриманих шляхом OSINT. Суди вимагають гарантій автентичності та цілісності електронних доказів, що потребує впровадження чітких стандартів фіксації веб-сторінок (хешування, використання спеціалізованого ПЗ) та дотримання ланцюга збереження доказів [3].

Для вирішення окреслених проблем пропонується: внести зміни до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», передбачивши право оперативних підрозділів здійснювати пошук та фіксацію інформації з відкритих телекомунікаційних мереж, а також використовувати віртуальні імітаційні засоби для виконання спеціальних завдань; унормувати в КПК України поняття «електронний доказ» та деталізувати процедуру його збирання, зокрема шляхом використання OSINT-інструментів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій; спростити процедуру залучення спеціалістів на стадії оперативно-розшукового переслідування для аналізу великих масивів даних та деанонімізації користувачів у мережі Інтернет.

Перелік використаних джерел:

1. Особливості застосування методів OSINT (у тому числі Протоколу Берклі) для документування окремих правопорушень, учинених суспільно небезпечними організованими групами і злочинними організаціями в умовах воєнного стану :

науково-практичні рекомендації / Д.С. Афонін, В.Ю. Калугін, І.О. Биков, Т.О. Рекуненко, В.Ю. Дрозд. Одеса, ОДУВС, 2024. 130 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text

3. Користін О., Кирилюк О. Основи аналітичної розвідки в системі державної безпеки: навчальний посібник. Київ: НА СБ України, 2023. 144 с.

Бершавська Анастасія
аспірант кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-7331-3138,
електронна адреса: Sernas103@gmail.com

ДО ПИТАННЯ МОДЕЛЮВАННЯ ОСОБИ-ПОСОБНИКА ДЕРЖАВІ-АГРЕСОРУ

В матеріалах сконцентровано увагу на теоретичних та прикладних аспектах дослідження особи пособника держави-агресору в цілях подальшого розроблення інтеграційних психолого-криміналістичних моделей особи такого злочинця. Констатується, що це забезпечить ефективний процес доведення вини конкретного злочинця.

Ключові слова: взаємодія, експертне забезпечення, міжнародна кооперація, організована злочинність, судово-експертні мереж.

Bershavska Anastasia
Postgraduate student of the Department of Operational-Investigative and Police Activities,
National University «Odesa Law Academy» Odesa, Ukraine

ON THE ISSUE OF MODELING A PERSON AS A HELPER TO THE AGGRESSOR STATE

The materials focus on the theoretical and applied aspects of studying the personality of an accomplice of the aggressor state in order to further develop integrative psychological and forensic models of the personality of such a criminal. It is stated that this will ensure an effective process of proving the guilt of a particular criminal.

Keywords: interaction, expert support, international cooperation, organized crime, forensic networks.

Російсько-українська війна актуалізувала питання справедливості та обґрунтованості висування обвинувачення особам за дії, що підривають суверенітет і цілісність держави, адже такі злочини безпосередньо впливають на національну безпеку та довіру європейських партнерів до національного правосуддя. В цьому контексті важливим є врахування світової практики протидії злочинам, що завдають шкоду національній безпеці державі, яка має безліч прикладів ефективної взаємодії співробітників правоохоронних органів із спеціалістами у галузі криміналістичної психології та судової психіатрії. Так, у

дослідженні колективу науковців Кембриджського університету «Психопатологія у нідерландських жінок із терористичною поведінкою: емпіричне серійне дослідження (case-series study)», оприлюдненого в 2023 році автори прийшли до висновку про те, що серед 14 жінок, засуджених за терористичну діяльність та злочини проти держави, 50 % осіб мали діагностовані психічні розлади (особистісні, аутистичні спектри тощо) [1]. Виявлені психологами особливості внутрішнього світу осіб, які вчиняють такі злочини, закономірності, що визначають своєрідність їхньої кримінальної поведінки, предкримінальні та післякримінальні мотиваційні чинники, психологічні типології можна успішно реалізовувати в оперативно-розшуковій та слідчій практиці при вирішенні різноманітних пошуково-пізнавальних, організаційно-тактичних і методичних завдань.

В криміналістичній науці особа злочинця як один з системоутворюючих елементів механізму злочину виступає складовою частиною криміналістичної характеристики окремого виду злочинів. Традиційно вивчення соціальних, психологічних, фізіологічних ознак підозрюваного дає змогу встановити мотиви їх злочинної діяльності, що відповідно зумовлює висунення версій щодо способів вчинення злочину та прогнозування подальших дій правопорушника, визначення напрямів пошуку доказів чи оптимізації тактики проведення слідчих (розшукових) дій із такою особою. Серед осіб, які завдають шкоду національній безпеці державі, про типізацію їх мотивів окремі науковці згадували [2]. Тому за цією ознакою пособника державі-агресору можна виділити умовно чотири типи такого злочинця зокрема: 1) ідеологічні, що керується переконаннями або ідеологією, добровільно підтримує агресору; 2) корисливі – фінансовими чи економічними цілями; 3) вимушені (примушені), які діють під впливом прямої загрози чи страху такої загрози; 4) змішані за мотиваціями – це поєднання декілька мотивів. Останній тип описаний найчастіше у матеріалах судової практики, саме тому прикладене значення таких типів мінімальне.

Як свідчить аналіз на підставі узагальнення матеріалів судово-слідчої практики, поведінка пособника державі-агресору завжди підпорядкована багато чисельним закономірностям криміналістичного характеру. Наведемо основні наші висновки. По-перше, його не можна назвати типовим злочинцем, що має чіткі кримінальні схильності чи мотивації. Найважливіше, що його може проявляти – це високий рівень лояльності до держави-агресору чи її ідеології, всупереч національним інтересам. По-друге, така особа здатна вести подвійний спосіб життя – публічно демонструвати патріотизм і одночасно працювати на користь агресору, тому вона при її викритті проявляється її природна схильність до маніпуляцій, брехні та пояснення своєї діяльності впливом пропаганди або загрозами власної безпеці. По-третє, не можна виключати, що така особа дійсно діє під впливом зовнішніх матеріальних, ідеологічних чи особистих мотивів. Ці чинники формують широкий спектр закономірностей криміналістичного характеру, які можуть бути використані при розробці пошукових профілів

злочинців як поведінкових стереотипів у поєднанні із особливостями конкретного злочинця як особистості.

При цьому комплекси цих закономірностей можуть бути об'єктами професійного криміналістичного моделювання. Метод моделювання є одним з універсальних методів пізнання в криміналістичній науці, який застосовується, коли вивчення самого об'єкта, явища, процесу з тих чи інших причин неможливе або недоцільне. У криміналістиці використовують багато видів моделювання: уявне (наприклад, під час розробки слідчих версій і планування розслідування); фізичне (створення матеріальних моделей макетів, муляжів, предметів-аналогів); математичне (моделювання умов протікання процесів і явищ за допомогою відповідних розрахунків) [3]. Криміналістичне моделювання особи пособника державі-агресору, на нашу думку, полягає у розробленні інтеграційної психолого-криміналістичної моделі профілю такого злочинця, з тим щоб максимально обґрунтувати справедливість висування обвинувачення конкретній особі.

Для реалізації наукових цілей моделювання особи пособника державі-агресору важливим є врахування не тільки результатів психологічних чи психіатричних експертиз, а й матеріалів журналістських досліджень, які фактично виступають у ролі соціальних дослідників**,** намагаючись скласти психологічний та соціальний портрет сучасного українського пособника чи колаборанта. В 2024 році в статті Ізобели Кошів The Guardian «Ув'язнені як колаборанти: історії українців, які опинилися у в'язниці» ці особи не виправдовуються, але журналіст намагається дослідити життєвий шлях конкретних осіб і причини вибору між лояльністю до держави й адаптацією до окупації. Ці особи дуже різні за віком, статтю, освітою, мотивацією та рівнем залучення**:** серед них жінки, пенсіонери, колишні чиновники, вчителі, медики; частина з них свідомо підтримувала окупаційну владу, інші – діяли через побоювання за життя себе чи членів родини, сподівання на зручне життя в окупації. Через ці різні життєві історії The Guardian показує, багатошаровість людських мотивацій, вносячи свій внесок у формування суспільного портрета зрадника чи пособника, що важливо для розуміння природи колабораціонізму в умовах війни.

Отже, розроблення інтеграційних психолого-криміналістичних моделей особи пособника державі-агресору забезпечить ефективний процес доведення вини конкретного злочинця. Залучення до цього процесу судових експертів психологічного чи психіатричного напряму судової медицини, використання матеріалів журналістських розслідувань забезпечить слідчому в подальшому цілеспрямованість процесу збирання доказів.

Перелік використаних джерел:

1. Психопатологія у нідерландських жінок із терористичною поведінкою: емпіричне серійне дослідження. *BJPsych Open*. 2023. Т. 9, № 6. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/bjpsych-open/article/psychopathology-in-

dutch-women-with-terrorist-behaviours-empirical-case-series-study/64BB09B105FB85848E42AAA32880FA16

2. Загиней-Заболотенко З.А., Допіряк Б.П. Форми умисних дій, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництво), в судовій практиці. Науковий вісник 136 Ужгородського національного університету. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 3. С. 301–309

3. Криміналістика : мультимедійний навчальний підручник [Електронний ресурс] / Антонюк П. Є., Антощук А. О., Вакулик О. О. та ін., Запотоцький А. П., Курилін І. Р., Лісогор В. Г., Мировська А. В., Патик Л. Л., Полях А. М., Пясковський В. В. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2023. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/criminalistics/info/vstup.html

Біцюк Андрій
аспірант кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-4550-2949
електронна адреса: zonexxxxxxx@protonmail.com

ІДЕНТИФІКАЦІЯ НЕОБҐРУНТОВАНИХ АКТИВІВ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Розглянуто основні напрями проведення ідентифікаційних досліджень з метою виявлення необґрунтованих активів. Тезово, окреслені основні сучасні моделі та інструменти, які можуть використовуватись для вирішення таких завдань.

Ключові слова: ідентифікаційні дослідження, необґрунтовані активи, кримінальне правопорушення.

Bitsyuk Andriy
Postgraduate student of the Department of Operational-Investigative and Police Activities
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

IDENTIFICATION OF UNFOUNDED ASSETS: MODERN APPROACHES AND ANALYTICAL TOOLS

The main directions of conducting identification studies in order to identify unfounded assets are considered. In summary, the main modern models and tools that can be used to solve such problems are outlined.

Keywords: identification studies, unfounded assets, criminal offense.

Одним із ключових стратегічних завдань правоохоронних органів України поряд із протидією загрозам, сформованим внаслідок повномасштабної збройної агресії проти України є вжиття системних заходів, спрямованих на подолання корупції, зокрема своєчасного виявлення, документування та подальшого досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов’язаних із корупцією. Одним із структурних елементів такої діяльності правоохоронних органів є виявлення необґрунтованих активів та вжиття заходів щодо притягнення до передбаченої законом відповідальності осіб, які їх формували. Принагідно наголосити, що питання сутності та особливостей виявлення необґрунтованих активів привертало увагу значної кількості дослідників. Водночас, складність цієї тематики вимагає здійснення постійних наукових розвідок за цим напрямом.

Наголосимо, що *ф*еномен необґрунтованих активів характеризуються відсутністю підтвердженого законного походження, є ключовим викликом сучасної криміналістики, антикорупційної політики та фінансового контролю. Глобалізація економічних відносин, цифровізація фінансових транзакцій, а також зростання ролі офшорних юрисдикцій ускладнюють процес виявлення таких активів. Саме тому криміналістична ідентифікація необґрунтованих активів потребує застосування комплексу науково обґрунтованих методів, заснованих на інтеграції фінансового аналізу, цифрової криміналістики, OSINT-розвідки тощо.

Розпочинаючи аналіз, необхідно звернути увагу, що криміналістична ідентифікація необґрунтованих активів спирається на принцип фінансової реконструкції - встановлення повної історії активу, включно з усіма транзакціями, документами та фактичними обставинами його використання.

Аналізуючи безпосередньо методи та моделі ідентифікації таких активів, вважаємо, що їх можна розподілити на такі групи:

по-перше, фінансово-аналітичні методи та поглиблені інструменти виявлення диспропорційності. У структурі цього напряму додатково можна виокремити: а) криміналістичний аналіз та реконструкція економічної поведінки суб'єкта, який включає: побудову біографічного економічного профілю особи; математичні моделі прогнозованих витрат; дослідження динаміки накопичень; аналіз кредитних історій та боргових зобов'язань; б) використання бенфорд-аналізу та складних статистичних моделей, що охоплює: перевірка кореляцій транзакційних даних; статистичні моделі оцінки ймовірності фальсифікацій; аналіз сезонності фінансових операцій; в) непрямі методи фінансової оцінки та реконструкції витрат, під час якого розрахунки здійснюються шляхом аналізу: споживчого патерну; вартості подорожей; обсягів готівкових витрат; стилю життя;

по-друге, OSINT-криміналістика та цифрова аналітика. У межах цього напряму можна виокремити такі складові: а) аналіз соціальних мереж і цифрових відбитків, а саме: аналіз метаданих фото та відео; порівняння геолокацій; соціально-мережеве моделювання поведінки; б) Big Data та автоматизована криміналістика, де застосовуються: графові бази даних; алгоритми виявлення аномалій; машинне навчання для прогнозу ризиків;

по-третє, методи встановлення реального бенефіціарного володіння. У межах цього напряму можна виокремити такі складові: а) аналіз корпоративних структур та офшорних ланцюгів, зокрема: зіставлення директорських структур; аналіз трастових угод; визначення номінальних осіб; б) соціально-мережевий аналіз, якій дозволяє встановити: сімейні зв'язки; спільні контакти; поведінкові кореляції між особами.

Підсумовуючи, слушно звернути увагу, що ідентифікація необґрунтованих активів є міждисциплінарним напрямом, що поєднує фінансову аналітику, OSINT, машинне навчання, документознавство та міжнародне співробітництво. Сучасні

методи дозволяють фіксувати аномалії, встановлювати прихованих бенефіціарів та відтворювати повну історію активів навіть у складних офшорних схемах.

Перелік використаних джерел:

1. Ворожніцький Я.В. Удосконалення інституту визнання необґрунтованих активів. *Юридичний науковий електронний журнал.* №9. 2022. С.128-134;

2. Цехан Д.М., Єлхін О.В. Типові моделі формування доходів за результатами організованої злочинної діяльності загальнокримінальної спрямованості. *Південноукраїнський правничий часопис.* №1. 2023. С.118-123

3. Ясінь І.М. «Не кримінально правова» модель протидії незаконному збагаченню. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* №3. 2023. С.12-19

Бублик Олександр
старший науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0215-6653,
електронна адреса: olexbublyk@ukr.net

Бубліков Андрій
старший науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»,
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7382-8816 ,
електронна адреса: andriy.bublikov7@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ В КОМПЛЕКСНІЙ СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ЛІФТІВ ТА ЕКСПЕРТИЗІ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

У тезах розглянуто визначення технічного стану ліфтів та умов їх безпечної експлуатації при проведенні судових експертиз щодо дослідження причинних зв'язків та обставин, що передували настанню нещасного випадку під час користування або ремонту ліфтів. Проаналізовано повноту та об'єктивність висновку експертів за результатами проведених досліджень нещасних випадків, пов'язаних з травмуванням при користуванні ліфтами. Приведено найбільш характерні випадки травмування при користуванні ліфтами з експертної практики та визначення причинного зв'язку з діями/бездіяльністю технічного персоналу, що обслуговує ліфти.

Ключові слова: технічний стан ліфтів, безпечна експлуатація, судова експертиза, безпека життєдіяльності, причинні зв'язки.

Bublyk Oleksandr
Senior Researcher of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Kharkiv, Ukraine

Bublikov Andriy
Senior Researcher of National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Kharkiv, Ukraine

SPECIFICS OF RESEARCH ON THE CAUSAL RELATIONSHIP IN MULTIDISCIPLINARY FORENSIC EXAMINATION OF TECHNICAL CONDITION OF ELEVATORS AND EXAMINATION OF LIFE SAFETY

Conference proceedings discuss the determination of technical condition of elevators and the conditions for their safe operation when conducting forensic examinations to investigate causal relationships and circumstances that preceded the occurrence of an accident during the use or repair of elevators. Completeness and objectivity of forensic expert conclusions based on the results of researches on accidents involving injuries during the use of elevators are analyzed. The most typical cases of injuries during use of elevators from forensic expert practice and determination of causal relationship with the actions/inaction of the technical staff servicing elevators are presented.

Keywords: technical condition of elevators, safe operation, forensic examination, life safety, causal relationships.

В сучасній Україні все більшого значення набуває питання безпечної експлуатації ліфтів в житловому фонді, в промислових будівлях та торгово-розважальних спорудах. Значна частина ліфтів встановлена ще до 1991 року та потребує проведення капітальних ремонтів або встановлення нового обладнання ліфтів. Визначення технічного стану ліфтів та умов їх безпечної експлуатації неможливе без проведення судових експертиз щодо дослідження причинних зв'язків та обставин, що передували настанню нещасного випадку під час користування або ремонту ліфтів. Повнота та об'єктивність висновку експертів за результатами проведених досліджень нещасних випадків, пов'язаних з травмуванням при користуванні ліфтами, залежить від наявності фахових знань при дослідженні технічного стану ліфтів та потребує обов'язкового залучення експертів відповідної спеціальності. Згідно інформації в джерелі [1], де вказано наступне:

«…За статистичними даними в Україні термін експлуатації вичерпано майже у половини ліфтів. І аварії з ушкоджень і навіть смерті теж бувають, проте статистичних даних в Україні немає. Справа в тому, що … статистика аварій в ліфтах, в якій постраждало менше 4 чоловік не ведеться… Всього в Україні 98731 пасажирських підйомників. З них 48 666 працюють більше 25 років, а 3172 вже стоять, так як визнані небезпечними. І з кожним роком на кілька тисяч таких ліфтів стає більше. Застарілі ліфти потрібно міняти або модернізувати, але коштів у держави на це немає. Сьогодні в Україні жителі багатьох багатоквартирних будинків створюють ОСББ і вирішують проблеми своєї багатоповерхівки самі, в тому числі і ремонтують, модернізують і замінюють ліфти…».

На підставі аналізу експертної практики фахівців Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» (далі ННЦ ІСЕ) виявити найбільш характерні і розповсюджені недотримання нормативно-технічних вимог під час експлуатації і технічного обслуговування ліфтів та визначення наявності їх причинного зв'язку з настанням події нещасного випадку

та травматизмом. При проведенні комплексного дослідження визначити перелік нормативно-технічних вимог, які регламентують безпечну експлуатацію ліфтів. Експертне дослідження обставин події нещасного випадку, що настав при експлуатації ліфта, проводиться методами інформаційного моделювання обставин події нещасного випадку та ситуаційного аналізу фактичних даних із співставленням цих фактичних даних, що містяться в наданих на дослідження матеріалах, з вимогами нормативних документів, які відносяться до події, що розглядається.

Як правило, найбільший відсоток нещасних випадків пов'язаних із травмуванням при користуванні ліфтами відбувається при відмові в роботі ліфта та виконанні електротехнічним персоналом робіт в електроустановках ліфта з недотриманням вимог електробезпеки та безпеки життєдіяльності.

Предметом комплексної судової інженерно-технічної експертизи технічного стану ліфтів та експертизи безпеки життєдіяльності є фактичні дані та обставини події, пов'язаної з виникненням, розвитком і наслідками нештатних режимів в роботі ліфтів, їх електрообладнання, стан електроустаткування в аспекті його відповідності нормативним вимогам тощо. Дослідження проводяться на підставі спеціальних знань з відповідних напрямів оцінки технічного стану ліфтів, електротехніки та безпеки життєдіяльності.

Встановлення ланцюга розвитку подій причинності зв'язку між недотриманням вимог нормативно-технічних документів з обслуговування ліфтів, електробезпеки та безпеки життєдіяльності з даними обставинами нещасних випадків проводиться на підставі методики встановлення причинно-наслідкових зв'язків та зв'язків обумовленості при вирішенні ситуаційних завдань в інженерно-технічних експертизах (10.5.16) [2]. Вирішення досліджуваних питань щодо відповідності наданої на дослідження технічної та експлуатаційної документації щодо будови та проведених робіт при експлуатації ліфта, дій або бездіяльності осіб, причетних до обставин травмування постраждалих вимогам чинного законодавства в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності, проводиться з урахуванням визначень термінів гармонізованого міжнародного стандарту ДСТУ ISO 9000-2015 «Системи управління якістю. Основні положення та словник» [5].

Дослідження об'єктивних причинно-наслідкових зв'язків між обставинами, що передували інцидентам у вигляді нещасного випадку або аварійного режиму в електрообладнанні і механічних вузлах ліфта, і самою цією подією в сучасній експертній практиці є одним з важливих і актуальних завдань інженерно-технічних експертиз. Кримінальне та інші види права розглядають не взагалі причинний зв'язок, а причинно-наслідковий зв'язок між громадсько-небезпечними, противоправними діями (бездіяльністю) особи та громадсько-небезпечними наслідками.

Визнається за причину лише таке явище, яке не випадково, а об'єктивно, закономірно зумовлює настання наслідку: діяння суб'єкта заподіяло суспільно

небезпечний наслідок, діяння суб'єкта передує суспільно небезпечному наслідкові, діяння суб'єкта містить неминучість або реальну можливість настання суспільно небезпечного наслідку, суспільно небезпечний наслідок закономірно породжується у конкретних умовах місця, часу та обставин саме цим діянням суб'єкта, а не діянням інших осіб чи інших зовнішніх сил та обставин, а також настання суспільно небезпечного наслідку після дій (бездіяльності) суб'єкта.

«…Нещасні випадки, пов'язані з використанням ліфтів, трапляються рідко, що робить ліфти одним із найбезпечніших видів транспорту. Згідно з даними статистики, щорічно в середньому в пасажирських підйомниках гине близько 15 осіб, тоді як на дорогах ця цифра сягає біля 30 тисяч. Це означає, що ризик аварії в ліфті приблизно в 2000 разів нижчий, ніж у громадському чи особистому транспорті.

Загалом, дотримання правил експлуатації та своєчасне технічне обслуговування ліфтів забезпечують високий рівень безпеки для пасажирів…» (джерело [1]).

Конструктивно ліфт виконаний як складна електроустановка. Згідно НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» [8] *«…електроустановками називається сукупність машин, апаратів, ліній та допоміжного обладнання (разом з спорудами та приміщеннями, у яких вони встановлені), призначених для виробництва, перетворення, трансформації, передачі, розподілу електричної енергії і перетворення її в інший вид енергії…».*

Аналіз експертної практики фахівців ННЦ ІСЕ дає можливість виділити серед причин настання нещасних випадків, пов'язаних з експлуатацією ліфтів, об'єктивні (технічні) та суб'єктивні (організаційні) фактори.

В джерелі [3] зазначено, зокрема, наступне: *«…До об'єктивних факторів відносяться створення безпечних виробничих процесів та упередження небезпечних аварійних ситуацій шляхом використання ергономічних та комфортних конструктивних схем ліфтів, їх своєчасне технічне обслуговування та перевірка надійної роботи механізмів блокування у відповідності до діючих нормативно-технічних вимог з застосуванням відповідних засобів захисту.*

Суб'єктивними (організаційними) факторами на підприємстві по технічному обслуговуванню ліфтів є професійний відбір, навчання працюючих та перевірка їх знань і навиків безпечної праці, включення вимог безпеки в нормативно-технічну, проектно-конструкторську, технологічну документацію і дотримання цих вимог та забезпечення функціонування системи управління охороною праці та безпекою життєдіяльності шляхом створення відповідних служб і призначення посадових осіб для вирішення конкретних питань охорони праці. Створення роботодавцем на підприємстві дієвого контролю за функціонуванням системи управління охороною праці дозволяє запобігти настанню нещасних випадків…».

Слід відмітити, що згідно інформації в джерелі [10], *«…настанню небажаних наслідків нещасного випадку зазвичай передує настання небезпечної обставини, яка є необхідною передумовою появи таких небажаних наслідків. Як правило, такою обставиною є невиконання нормативно-технічних вимог. Невідповідність обладнання вимогам правил улаштування, недотримання вимог правил безпечної та технічної експлуатації ліфтів, відсутність розроблених технологічних процесів або виконання робіт всупереч розробленим, невідповідний допуск до виконання робіт…»*.

Для можливості оцінки відповідності технічного стану ліфтів при проведенні експертних досліджень приведемо основні нормативно-технічні вимоги що регламентують безпечну експлуатацію ліфтів. Ліфти конструктивно поєднують в собі електроустановку (вхідний пристрій, шафа управління, електродвигун) та механічні вузли і агрегати (редуктор, лебідка, обмежувач швидкості, шахта ліфта з направляючими руху кабіни ліфта), розміщені в машинному приміщенні ліфта.

При виконанні комплексних експертиз технічного стану ліфтів та експертизи безпеки життєдіяльності важливим є врахування вимог технічних регламентів щодо обладнання ліфта та правил його експлуатації, які зобов’язують власника ліфту або організацію, що обслуговує ліфт, до виконання комплексу заходів по забезпеченню роботи ліфтів шляхом здійснення їх технічного обслуговування та поточного ремонту. При неналежному проведенні технічного обслуговування збільшується вірогідність прояву аварійного (несправного) стану обладнання ліфту. Прояви такого аварійного стану ліфта повинні попереджатися своєчасними профілактичними оглядами, регламентним обслуговуванням та ремонтами з своєчасною заміною ненадійного обладнання.

Недотримання вищевикладених нормативно-технічних вимог створюють умови, при яких настання шкідливих наслідків може відбутися з великим ступенем імовірності.

При вивченні даної тематики в джерелі [2] відмічається, зокрема, що *«…причини, які призвели до створення небезпечної (аварійної) обстановки, є першопричинами, за відсутності яких подія з небажаними наслідками не могла б відбутися. Безпосередня причина діє лише за наявності головної. Характерною ознакою безпосередньої причини є те, що вона ініціює результативність усього причинного зв’язку, забезпечує його незворотність аж до настання небажаних (шкідливих) наслідків.*

Дії конкретних функціональних осіб, з технічної точки зору мають причинний зв’язок з небажаною подією у тому випадку, коли такі дії є невідповідними (суперечать нормативним вимогам), призвели до такого улаштування обладнання, умов його експлуатації, до виконання робіт всупереч розробленим технологічним процесам, допуску до виконання робіт ненавченого персоналу і тому подібне, що створило умови, при яких настання небажаної події могло відбутися з великим ступенем імовірності і відбулося.

Слід зазначити, що за нашою думкою небажані шкідливі наслідки мають причинно-наслідковий зв'язок з діями конкретних осіб лише у тому випадку, коли фактичні їх дії є невідповідними (суперечать вимогам нормативно-правових актів, нормативних актів підприємства або інших нормативних вимог), та ці дії призводять до виникнення таких обставин, при яких настання небажаних шкідливих наслідків могло відбутися з великим ступенем вірогідності і така небезпечна подія настала…».

Для підтвердження та наочності вищевикладеного приведемо декілька прикладів із експертної практики.

Так, в період відчутності стабільного постачання електроенергії споживачам є непоодинокими випадки зупинок ліфтів з заблокованими людьми в кабіні ліфта. В одній з багатоповерхівок міста було заблоковано в кабіні знеструмленого ліфта кур'єра компанії-постачальника товарів. При цьому неодноразові спроби кур'єра зв'язатися з диспетчером обслуговуючого ліфт підприємства результату не дали. Всупереч вимогам правил користування ліфтом кур'єр при спробі самостійно вибратися з кабіни ліфта впав з значної висоти в шахту ліфта та отримав травми, несумісні з життям. При виконанні експертизи технічного стану ліфта було встановлено, що електромеханік з обслуговування даного ліфта не дотримався нормативно-технічних вимог та допустив несправний стан механізму блокування дверей кабіни та шахти ліфта і відсутність диспетчерського обслуговування.

В іншому випадку при користуванні ліфтом багатоповерхівки чоловік похилого віку повільно вивозив з кабіни ліфту, що зупинився на площадці його поверху, дитячу коляску з немовлям через відкриті двері кабіни та шахти ліфту. В цей час кабіна несподівано для користувачів ліфта почала рухатися та при пересіканні міжповерхового перекриття немовля в дитячій колясці загинуло. При виконанні експертизи технічного стану ліфта було виявлено встановлення під час проведення ревізії ліфта електромеханіком по обслуговуванню даного ліфта непередбаченої конструкцією електричної схеми управління ліфтом перемички в електричну схему плати управління ліфтом та забув зняти непередбачену конструкцією перемичку, що призвело до можливості виклику ліфта з будь-якого поверху при зупинці ліфта на іншому поверсі будинку з відкритими дверима кабіни та шахти ліфта.

Поширеними є випадки значного зносу конструктивних елементів механізмів ліфта та несвоєчасна їх заміна технічним персоналом обслуговуючих підприємств. Так під час користування ліфтом жінка та чоловік похилого віку відчули під час руху з 6-го до 1-го поверху значні вібрації кабіни ліфту та неочікувану різку зупинку кабіни ліфту. При цьому пасажирка ліфту підвернула ногу та отримала перелом кіток ноги. При виконанні експертизи технічного стану ліфта було виявлено значний наднормативний знос ущільнюючих елементів між направляючими рейками шахти ліфта та кабіною ліфта, що призвело до травмування людини.

В іншому випадку на виробничому підприємстві при користуванні вантажним ліфтом вантажник визвав ліфт на верхній поверх промислової споруди та підтягнув до дверей шахти ліфту візок з вантажем, знаходячись спиною до відкритих дверей шати ліфту. При цьому вантажник ліфту не впевнився, що викликана ним кабіна літу зупинилася на його поверсі та рухаючись спиною через відкриті двері шахти ліфта впав на дно шахти разом з вантажем та отримав травми, несумісні з життям. Проведе експертами комплексне дослідження встановило, що ліфт на момент настання події нещасного випадку знаходився у несправному працездатному стані.

В приведених випадках при виконанні комплексних експертиз технічного стану ліфта, електротехнічних експертиз та експертизи безпеки життєдіяльності було виявлено перебування ліфтів на момент події досліджуваних випадків в несправному робочому стані. Своєчасні дії електромеханіків обслуговуючих ліфти підприємств у відповідності до нормативно-технічних вимог унеможливили б настання нещасних випадків у наведених вище дослідженнях.

Слід зазначити, що згідно інформації в джерелі [10] у вищенаведених виробничих ситуаціях *«…безпосередньо посадові особи (керівник та електромеханік обслуговуючих ліфти підприємств), які організували до виконання роботи підвищеної небезпеки в електроустановках ліфтів та їх механізмах, мали технічну можливість уникнути настання негативних наслідків події нещасного випадку, шляхом безумовного дотримання вимог нормативних документів з технічної експлуатації ліфтів, електробезпеки та безпеки життєдіяльності, а їх дії (бездіяльність) з технічної точки зору, знаходяться в причинному зв'язку з настанням досліджуваних нещасних випадків…».*

Як правило, при виконанні комплексних експертиз технічного стану ліфтів та експертизи безпеки життєдіяльності та встановленні причин нещасних випадків необхідно установити механізм травмування, тобто з'ясувати, який чинник з потенційно небезпечного став реальним небезпечним фактором конкретного нещасного випадку. За наявності пристроїв блокування та електробезпеки встановлення таких обставин неможливе без аналізу схемних рішень, виявлення реальних параметрів захисних пристроїв, оцінки дій електротехнічного персоналу тощо. Також при проведенні комплексних експертиз технічного стану ліфтів, електротехнічних експертиз та експертизи безпеки життєдіяльності наведені вище реальні випадки й інші ситуації зумовили розширення меж досліджень в даних експертизах та вимагають обов'язкового залучення фахівців відповідних галузей знань.

З урахуванням вищевикладеного слід зазначити, що в джерелі [10] відмічається, що *«…настання нещасних випадків пов'язаних із травматизмом при користуванні ліфтами, свідчить у першу чергу про недотримання технічним персоналом нормативних вимог з технічного обслуговування обладнання ліфтів, незадовільне функціонування системи управління охороною праці на обслуговуючому ліфти підприємстві, низький рівень трудової та виробничої*

дисципліни та зобов'язує вжиття відповідних заходів посадовими особами…», як того вимагає ст. 13 Закону [13].

Перелік використаних джерел:

1. Статистика ліфтових аварій в Україні. URL: https://lift.kiev.ua/statistika-liftovyh-avarij

2. Горбенко В.О. Встановлення причинності та обумовленості під час проведення судових експертиз, в яких вирішуються ситуаційні завдання. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики.* Харків, 2018. С. 48-51

3. Богданюк І.В., Бублик О.В., Чернюк В.Ф., Супрун В.С. Деякі питання дослідження причинно-наслідкового зв'язку при виконанні комплексних судових інженерно-технічних експертиз у галузі охорони праці та електротехнічних експертиз. Теорія та практика судової експертизи та криміналістики. Вип. 19. 2019. DOI: https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.042

4. Вісник Асоціації кримінального права України, 2017, № 1(8) http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/07/05_Bagirov.pdfA.A.

5. ДСТУ ISO 9000-2015 «Системи управління якістю. Основні положення та словник».

6. НАОП 0.00-1.02-08. «Правила будови і безпечної експлуатації ліфтів».

7. ДСТУ 9050:2020 «Система технічного обслуговування та ремонтування техніки. Терміни та визначення понять».

8. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів. – 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Атіка, 2009. 512 с.

9. НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок».

10. Інженерно технічна в галузі безпеки життєдіяльності, електротехнічна, пожежно-технічна, авто-технічна, експертиза. Методика дослідження причинних зв'язків при проведенні інженерно-технічних експертиз, в яких вирішуються ситуаційні завдання . За загальною редакцією: Горбенка В.О. 2017.

11. ДСТУ 2860-94 «Надійність техніки. Терміни та визначення».

12. Дудоров О.О. Причинний зв'язок: кримінально-правові аспекти. Вісник Запорізького національного університету № 4 (І), 2012 С. 214. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/10299.

13. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text.

14.Експертиза ліфтів та все, що про неї потрібно знати. URL: https://ukrshidlift.ub.ua/analitic/28974-ekspertiza-liftov-i-vse-chto-o-ney-nujno-znat.html.

Ващук Олеся
доктор юридичних наук, професор,
дослідник Гданського університету,
м. Гданськ, Республіка Польща
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3161-2870
електронна адреса: earth.olesia@gmail.com

АЛГОРИТМ ФІКСАЦІЇ ТА ЕКСПЕРТНОГО АНАЛІЗУ ЦИФРОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ГРУП У МЕСЕНДЖЕРАХ TELEGRAM, WHATSAPP І SIGNAL

У тезах запропоновано покроковий алгоритм фіксації, зберігання та експертного аналізу цифрових комунікацій організованих злочинних груп у месенджерах Telegram, WhatsApp і Signal. Розглянуто типові помилки та надано практичні рекомендації для слідчих і судових експертів.

Ключові слова: цифрові докази, месенджери, Telegram, WhatsApp, Signal, експертний аналіз, організована злочинність.

Vashchuk Olesia
Doctor of Law, Professor,
researcher at the University of Gdansk, Gdansk, Republic of Poland, Odesa, Ukraine

ALGORITHM FOR RECORDING AND FORENSIC ANALYSIS OF DIGITAL COMMUNICATIONS OF ORGANIZED CRIMINAL GROUPS IN TELEGRAM, WHATSAPP AND SIGNAL

The paper presents a step-by-step algorithm for recording, preserving, and forensic examination of digital communications of organized criminal groups in Telegram, WhatsApp and Signal. Typical procedural errors and practical recommendations are outlined.

Key words: digital evidence, messengers, organized crime, forensic analysis, digital trace.

У сучасному цифровому середовищі мобільні месенджери стали ключовими платформами для комунікації, координації та конспірації діяльності організованих злочинних груп. Telegram, WhatsApp і Signal забезпечують високий рівень приватності завдяки застосуванню наскрізного шифрування, а також функціям прихованих і секретних чатів, автоматичного видалення повідомлень, анонімізації облікових записів, тимчасових номерів і використання VPN, що суттєво ускладнює процес фіксації, вилучення, збереження та експертного аналізу

цифрових даних та обумовлює потребу у чіткому, науково обґрунтованому алгоритмі роботи з такими доказами.

Цифрові комунікації у месенджерах є не лише засобом передавання інформації, але й цифровим відображенням структури та динаміки діяльності організованих груп. Саме вони дозволяють відтворити розподіл ролей, встановити механізми координації, визначити ієрархічні зв'язки, виявити ключових організаторів та виконавців, а також підтвердити планування злочинних дій, їх узгодженість у часі й просторі. Усе це значною мірою залежить від якості первинної фіксації даних, оскільки втручання в інтерфейс месенджера або вміст пристрою може призвести до незворотних змін.

Первинна фіксація повинна здійснюватися з максимальною точністю та безперервністю шляхом відеозапису всіх дій під час огляду пристрою. Важливо фіксувати інтерфейс месенджера в реальному часі, стан чатів, наявність непрочитаних повідомлень, назви груп, кількість учасників, часові мітки, ідентифікатори користувачів, дані про адміністраторів і характер налаштувань приватності. Відеозапис повинен документувати навіть найдрібніші дії, що унеможливлює сумніви щодо цілісності даних і демонструє, що інформація не була змінена в процесі огляду. Недостатня фіксація або відсутність відеозапису належить до найтиповіших помилок, які істотно підривають доказову цінність інформації.

Процесуальний огляд мобільного пристрою повинен передбачати документування технічних характеристик, зокрема моделі, серійного номера, встановлених SIM-карт, типу мережевих підключень, версій операційної системи та всіх месенджерів, активних VPN, хмарних резервних копій і стану синхронізації, що дозволяють визначити потенціал відновлення інформації, встановити можливі механізми приховування діяльності та оцінити структуру цифрового сліду. Не менш важливим є аналіз хмарних сервісів, адже саме там часто зберігаються резервні копії, що можуть містити значний обсяг видалених або недоступних локально повідомлень.

Створення цифрової копії пам'яті пристрою у форматі forensic image є критичною умовою належного експертного аналізу. Копія повинна бути повною, цілісною та верифікованою за допомогою хеш-функцій MD5 або SHA-256, що гарантує незмінність даних у подальших дослідженнях. Збереження лише одного екземпляра копії суперечить вимогам цифрової криміналістики, тому повинні створюватися як мінімум два ідентичні резервні образи. Використання спеціалізованих інструментів дозволяє відновити тимчасові файли, системні журнали, кеші, фрагменти видалених зображень і повідомлень, а також метадані, які часто є навіть цінішими за контент повідомлень.

Особливості побудови баз даних месенджерів визначають специфіку експертного аналізу. У Telegram ключовими є локальні кеші, тимчасові файли, журнали взаємодії з ботами, фрагменти прихованих або секретних чатів, ID

користувачів, інформація про адміністраторів і залишки видалених файлів. У WhatsApp значну роль відіграють файли msgstore.db і wa.db, які містять історію переписок, вкладення та журнали викликів, а також можуть містити фрагменти видалених або змінених повідомлень. У Signal дані зберігаються у зашифрованому вигляді, однак навіть у таких умовах медіафайли часто зберігаються у відкритих кешах, які можуть бути цінним джерелом доказів.

Аналітичний етап дослідження передбачає встановлення ролей учасників групи, оцінку характеру їхньої взаємодії, визначення послідовності передавання команд і виконання завдань, аналіз часової узгодженості дій, виявлення кореляції між цифровими даними та іншими видами доказів. Застосування інструментів OSINT, аналіз геолокаційних даних, журналів входів, характеристик пристрою, поведінкових патернів і зв'язків між учасниками, що дозволяє формувати цифровий профіль користувача та відновлювати приховані елементи його діяльності. Використання систем візуалізації зв'язків (link analysis) дає можливість побудувати структуру комунікацій, визначити ключові вузли комунікаційної мережі та виявити латентні або епізодичні зв'язки між учасниками.

Усі ці дії неможливо здійснити належним чином без дотримання певного комплексу рекомендацій, який є основою правильної цифрової криміналістики. Слідчі та експерти повинні залучати спеціаліста на найраннішому етапі, забезпечувати повну незмінність даних, використовувати лише сертифіковані інструменти, фіксувати кожен крок за допомогою відеозапису, створювати кілька forensic-копій, документувати технічні параметри пристрою, досліджувати хмарні резервні копії, аналізувати метадані й цифрові відбитки пристроїв, звертати увагу на ознаки використання VPN та одноразових номерів, а також не нехтувати пошуком прихованих чатів, тимчасових каналів та залишків видаленого контенту, які зберігаються у кешах та системних журналах. Окрім того, під час аналізу необхідно поєднувати цифрові дані з іншими джерелами доказової інформації, зокрема геолокацією, журналами з'єднань, записами камер спостереження і банківськими операціями, що дозволяє формувати комплексний криміналістичний портрет діяльності групи.

У підсумку слід зазначити, що запропонований алгоритм фіксації та експертного аналізу цифрових комунікацій у месенджерах забезпечує цілісне, достовірне й науково обґрунтоване дослідження інформації, що має вирішальне значення для ефективної протидії організованій злочинності. Дотримання методичних, технічних та процесуальних вимог дає можливість уникнути критичних помилок, сформувати надійний доказовий масив і підвищити результативність кримінальних розслідувань у сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових комунікацій.

Перелік використаних джерел:

1. Casey E. Digital Evidence and Computer Crime: Forensic Science, Computers and the Internet, 3rd Edition. Academic Press, 2011.
2. Hoog A. Android Forensics. Investigation, Analysis and Mobile Security for Google Android. Syngress, 2011.
3. Ayers R. , Brothers S. and Jansen W. Guidelines on Mobile Device Forensics, Special Publication (NIST SP), National Institute of Standards and Technology, Gaithersburg, MD, 2014.
4. Ekbal R., Mastorakis N. E. Elimination and Analysis of Ephemeral Messages in Android Social Media Apps: A Forensic Perspective. International Journal of Computers 10, 2025.
5. Verhaar M. B. From Chat to Crime: Telegram's Secrets!. 2025.
6. Patel B., Mann P. S. A Survey on Mobile Digital Forensic: Taxonomy, Tools, and Challenges. Security and Privacy. 2025. Т. 8. №. 2.
7. Kim G. et al. Analyzing the Web and UWP versions of WhatsApp for digital forensics. Forensic Science International: Digital Investigation. 2025. Т. 52.

Винокуров Юрій
Перший заступник голови Донецької обласної військової адміністрації,
м. Краматорськ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-9339-8174
електронна адреса: yurii2307@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ У РОЗСЛІДУВАННІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

У тезах розкрито значення спеціальних економічних знань у виявленні й розслідуванні діяльності організованих злочинних угруповань у сфері економіки. Підкреслено роль власних спеціальних економічних знань працівника оперативного підрозділу на етапі виявлення проявів протиправної діяльності організованих злочинних угруповань у сфері економіки, а також необхідність звернення до застосування як процесуальних, так і непроцесуальних форм їх використання під час досудового тат судового провадження.

Ключові слова: економічні злочини, досудове розслідування, спеціальні знання, судова експертиза, економічна експертиза.

Vynokurov Yurii
First Deputy Head of the Donetsk Regional Military Administration,
Kramatorsk, Ukraine

USE OF SPECIAL ECONOMIC KNOWLEDGE IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME IN THE SPHERE OF ECONOMY

The theses highlight the importance of special economic knowledge in detecting and investigating the activities of organized criminal groups operating in the economic sphere. Emphasis is placed on the role of the operative officer's own specialized economic knowledge at the stage of identifying manifestations of unlawful activity by organized criminal groups in the economic sector, as well as the necessity of applying both procedural and non-procedural forms of such knowledge during pre-trial and judicial proceedings.

Keywords: economic crimes, pre-trial investigation, special knowledge, forensic examination, economic expertise.

Організована злочинність у сфері економіки характеризується високим рівнем латентності, складною структурою, використанням легальних господарських операцій для маскування протиправних намірів та залученням фахівців із високим рівнем фінансової, юридичної та ІТ-компетентності. У

сучасних умовах розвитку суспільства організовані злочинні угруповання у процесі формування злочинних надприбутків все частіше звертають до реалізації складних економічних схем, що носять транскордонний характер. У таких умовах ефективне розслідування злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, що діють у сфері економіки, вимагає комплексного застосування спеціальних економічних знань, що дозволяють правильно оцінити економічну сутність операцій, виявити аномалії у фінансових потоках, встановити усі структурні етапи злочинної схеми, відтворити механізм розкрадань або ухилення від сплати податків, а також ідентифікувати реальних бенефіціарів злочинної діяльності.

Боротьба із проявами організованої злочинності у сфері економіки потребує широкого застосування економічних знань на усіх етапах виявлення та документування даного прояву злочинної діяльності.

Етап виявлення проявів протиправної діяльності організованих злочинних угруповань у сфері економіки потребує наявності у працівника оперативного підрозділу або слідчого власних спеціальних економічних знань. Спеціальні знання у криміналістичних джерелах визначаються по-зрізному, проте спільним у наукових підходах є їх трактування через призму володіння певним суб'єктом поглиблених знань та навичок, які виходять за межі загальної освіти та дозволяють вирішувати специфічні завдання на різних етапах досудового та судового провадження. У світлі цього працівники слідчих та оперативних підрозділів, які працюють за лініями протидії економічній злочинності повинні володіти поглибленими знаннями у даній сфері, розуміти специфіку діяльності різних суб'єктів господарювання, а також орієнтуватися у характерних схемах ухилення від оподаткування, легалізації (відмивання) доходів, здобутих злочинним шляхом, та інших економічних зловживаннях. Наявність таких знань забезпечує можливість своєчасного виявлення ознак протиправної діяльності, оцінки її масштабів, способів маскування, структури організованої групи та ролі окремих її учасників. Оперативний працівник повинен не лише аналізувати окремі економічні показники, звітність чи іншу документацію, а й вміти вибудовувати цілісну картину діяльності суб'єкта, визначаючи, які елементи його функціонування виходять за межі звичайної господарської практики та можуть свідчити про фіктивність, обман або умисне приховування доходів.

Застосування власних спеціальних економічних знань на етапі виявлення проявів організованої злочинної діяльності у економічній сфері передбачає: аналітичне опрацювання оперативним працівником звітної документації та тендерних заявок суб'єктів господарювання, економічної доцільності їх діяльності та відповідності ринку відповідних товарів чи послуг; розуміння податкових та фінансових механізмів, які можуть бути використані організованими злочинними угрупованнями для мінімізації уваги контролюючих органів; виявлення ознак можливого використання фіктивних підприємств, «транзитних» компаній,

конвертаційних центрів у діяльності суб'єкта господарювання; ідентифікацію фінансових операцій, що не мають реального економічного підґрунтя; визначення ключових осіб, відповідальних за облік, юридичний супровід, фінансове управління та організацію злочинних схем.

У випадку недостатності власних спеціальних економічних знань, оперативний працівник може звертатися за додатковими консультаціями до обізнаних осіб, не розкриваючи конкретних деталей своєї роботи та назву суб'єкта господарювання.

Однак застосування спеціальних економічних знань на етапі виявлення проявів протиправної діяльності організованих злочинних угруповань у сфері економіки є як важливим інструментом виявлення фактів уже вчинених кримінальних правопорушень, так і засобом превентивного розпізнавання ризиків, що дозволяє своєчасно документувати діяльність організованих злочинних угруповань.

На етапі досудового розслідування звернення до застосування спеціальних економічних знань є невід'ємною складовою діяльності працівників правоохоронних органів, що впливає як на рух самого розслідування, так і процес формування міцної та достовірної доказової бази. Використання спеціальних економічних знань не обмежується лише призначенням та проведенням таких експертиз, як економічна, експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку й звітності, експертиза документів фінансово-кредитних операцій, будівельно-технічна, експертиза ціноутворення, інженерно-економічна [1, с.308; 2, с.326], а полягає у широкому зверненні до їх застосування під час організації та проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій. Воно набуває як процесуальної, так і непроцесуальної форми та передбачає застосування власних спеціальних економічних знань слідчого, оперативного працівника, спеціаліста та експерта.

І.І. Когутич до процесуальних форм застосування спеціальних знань і технічних засобів відносить: «1) безпосереднє використання їх слідчим, прокурором (у тому числі криміналістом) і складом суду під час виконання своїх процесуальних функцій збирання, дослідження й оцінки доказів; 2) участь спеціалістів у провадженні слідчих (розшукових) дій; 3) призначення і провадження судових експертиз». До непроцесуальних форм вчений відносить «консультативну та довідкову діяльність суб'єктів спеціальних знань (усну чи у вигляді довідок); проведення ревізійних чи аудиторських дій; участь суб'єктів спеціальних знань в оперативно-розшукових заходах; попередні дослідження матеріальних об'єктів спеціалістами й експертами (в усній чи письмовій формі); результати перевірок за криміналістичними обліками (у вигляді довідок)» [3, с.114].

Непроцесуальні форми використання спеціальних економічних знань спрямовані на висунення слідчих версій та визначення напрямів здійснення розслідування, а також забезпечення якісного планування та проведення слідчих

(розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій. Попри неможливість використання непроцесуальних результатів спеціальних знань для формування доказової бази та судового розгляду матеріалів провадження, консультації та довідки спеціалістів, результати проведених ревізій та аудиторських перевірок можуть використовуватися для додаткового мотивування та обґрунтування підстав прийняття конкретних процесуальних рішень, а також роз'яснення логіки здійснення розслідування.

Перелік використаних джерел:

1. Мусієнко О., Пилипенко М., Макітренко В. Використання спеціальних знань під час розслідування економічних злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4. С.306-311.

2. Часова Т.О. Особливості доказування економічних злочинів. *Часопис Київського університету права.* 2019. №4. С.324-328.

3. Когутич І.І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України.* 2015. Т. 12. № 2. С. 112-123.

Войчишена Марина
доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кропивницький, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1854-3631
електронна адреса: voychishena.mv@gmail.com

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

У тезах розглянуто сутність і значення криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів. Охарактеризовано сучасні криміналістичні методи та засоби розслідування: особливості роботи із цифровими доказами, розвідки з відкритих джерел, криміналістичний ДНК-аналіз та використання можливостей судових експертиз.

Ключові слова: криміналістичне забезпечення, досудове розслідування, воєнні злочини, судова експертиза.

Voychyshena Maryna
Doctor of Philosophy in Law, Senior Lecturer, Department of Criminal Procedure and Forensics, Faculty of Training Specialists for Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine, Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, Ukraine

CRIMINALIST SUPPORT OF WAR CRIMES INVESTIGATION

The abstracts consider the essence and significance of forensic support for war crimes investigation. Modern forensic methods and means of investigation are characterized: features of working with digital evidence, open source intelligence, forensic DNA analysis and use of forensic expertise.

Keywords: forensic support, pre-trial investigation, war crimes, forensic expertise

За офіційною інформацією Офісу Генерального прокурора станом на 03.11.2025 року зареєстровано 190909 воєнних злочинів, передбачених ст. 438 КК України [2], а тому перед працівниками правоохоронних органів стоїть завдання щодо документування фактів вчинення воєнних злочинів, ефективного та результативного досудового розслідування, притягнення осіб, винних у вчиненні вказаних злочинів до кримінальної відповідальності.

Суттєве значення для розслідування воєнних злочинів має криміналістичне забезпечення, що полягає у використанні спеціальних знань, науково-технічних засобів та сучасних досягнень науки з метою виявлення, фіксації та дослідження доказів. Науковцями в галузі криміналістики розробляються сучасні криміналістичні методи та засоби розслідування, до яких можна віднести особливості роботи із цифровими доказами, використання можливостей штучного інтелекту та розвідки з відкритих джерел, криміналістичний ДНК-аналіз та використання спеціальних знань з метою дослідження доказів.

У зв'язку з розвитком сучасних технологій, використання мобільних пристроїв, комп'ютерної техніки та мережі Інтернет, зберігання цифрової інформації на електронних носіях та хмарних сховищах виникає необхідність у фіксації і дослідженні цифрових доказів. Засоби і методи цифрової криміналістики орієнтовані на забезпечення технічних процедур пошуку, вилучення, зберігання й аналізу інформації, яка міститься в комп'ютерних засобах, електронних мережах, мобільних телефонах та інших цифрових пристроях, хмарних сховищах тощо [4, с. 49]. Вони широко застосовуються в оперативно-розшуковій діяльності з метою виявлення ознак кримінального правопорушення, на стадії досудового розслідування при підготовці та проведенні негласних і гласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних зі збиранням цифрових доказів, у судових експертизах, які їх досліджують [4, с. 50].

Розвідка з відкритих джерел надає можливість отримати та зафіксувати інформацію про обставини вчинення воєнних злочинів та осіб, що їх вчинили (інтернет-ресурси, соціальні мережі, пошукові сайти та платформи, супутникові зображення, карти, відтворення записів відеоспостереження в режимі реального часу). Програмне забезпечення для Open Source Intelligence (OSINT) набуває все більшого значення як інструмент для збору загальнодоступної інформації з різних відкритих джерел, серед яких пошукові системи, соціальні мережі офіційні державні документи. Завдяки використанню передових алгоритмів, OSINT-інструменти здатні здійснювати перехресний аналіз даних, що дозволяє отримувати точну інформацію та виявляти раніше недоступні взаємозв'язки [5, с. 909].

На сьогодні одним із способів ідентифікації особи є ДНК-аналіз, який здійснюється за допомогою оцінки та порівняння ДНК у наданих зразках біологічного матеріалу. Об'єктами ДНК-аналізу є біологічний матеріал у вигляді зразків, які містять ДНК людини, а саме: кров, слина, волосся з коренем, потожирові виділення, сперма, частини епітелію, внутрішніх органів, кісток, м'язової тканини тощо. Під час проведення судової молекулярно-генетичної експертизи використовуються різні методи ДНК-аналізу в залежності від об'єктів дослідження та питань, які підлягають вирішенню. Загалом, ДНК-аналіз є новітнім засобом криміналістичної техніки, який в умовах сьогодення набуває активного розвитку та використання.

Слід зазначити, що найбільш широку мережу лабораторій судової генетики мають установи Експертної служби МВС України, яка виконує також і функції з ведення автоматизованих криміналістичних обліків генетичних ознак людини [4, с. 22]. Також лабораторії молекулярно-генетичних досліджень функціонують у деяких експертних установах Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства юстиції України. У системі МВС України в обласних науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах МВС України [3, с. 379]. Таким чином, ідентифікація осіб, загиблих в умовах збройного конфлікту здійснюється за допомогою судової молекулярно-генетичної експертизи.

Істотну роль у доказуванні воєнних злочинів відіграє судова експертиза, яка сприяє вивченню та дослідженню слідів, речових доказів, аналізу наявних відомостей та перевірки показань учасників кримінального провадження. Аналіз і узагальнення судових рішень говорить про те, що під час розслідування воєнних злочинів призначаються такі судові експертизи: судово-медична, товарознавча, транспортно-товарознавча, психіатрична, психологічна, експертиза зброї та слідів її застосування, вибухотехнічна, молекулярно-генетична, портретна, лінгвістична, військова, комплексна медико-криміналістична, фототехнічна експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. Криміналістичне дослідження ДНК : технології та можливості : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, С. І. Перлін, В. В. Кікінчук та ін.; вид. 2-ге, переробл. та допов. Харків, 2022. 120 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/84ef41da-0612-4e11-85dd-96d736270f33

2. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/yuvenalni-prokurori-631-ditina-zaginula-v-ukrayini-vnaslidok-zbroinoyi-agresiyi-rf

3. Розслідування воєнних злочинів і пов'язаних з війною кримінальних правопорушень: кримінально-правові, кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти : наук.-практ. посіб. / І. В. Клименко та ін.; за заг. ред. В. В. Сокуренка. Харків: Право, 2024. 432 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/entities/publication/4d8a5fcd-ce4f-4673-9f31-ade051e082af

4. Степанюк Р. Л., Гусєва В.О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058151.pdf#page74

5. Тома М.Г., Василова О.В. Інструменти Osint: фіксація воєнних злочинів в Україні. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. № 2. С. 905–909. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/136.pdf

Головач Ростислав
судовий експерт
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-7902-7560,
електронна адреса: vekvnnc@gmail.com

Шереметов Сергій
завідувач лабораторії
Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
електронна адреса: s.sheremetov60@gmail.com

Бабенко Володимир
кандидат військових наук, доцент,
завідувач відділу Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9835-5595 ,
електронна адреса: babenko1012@ukr.net

СУДОВА ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА У ПРОТИДІЇ ВІЙСЬКОВІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У тезах розглянуто роль судової військової експертизи у протидії військово-організованій злочинності під час війни. Визначено основні напрями досліджень та ключові виклики воєнного часу, що впливають на формування доказової бази.

Ключові слова: військова експертиза; військові злочини; організована злочинність.

Holovach Rostyslav
Forensic Expert
Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise
Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Sheremetov Serhiy
Head of Laboratory
Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise
Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Babenko Volodymyr
Candidate of Military Sciences, Associate Professor,
Head of Department Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

MILITARY FORENSIC EXAMINATION IN COUNTERING ORGANISED MILITARY CRIME UNDER WARTIME CONDITIONS

The abstract examines the role of military forensic examination in countering military-organised crime during wartime. It identifies the main research areas and key wartime challenges that affect the formation of the evidence base.

Keywords: military forensic examination; military crimes; organised crime.

Судова військова експертиза як спеціалізований вид судової експертизи, спрямована на встановлення фактів і суджень про факти щодо дій чи бездіяльності органів військового управління, військових частин (підрозділів) і військовослужбовців (у т.ч. посадових осіб) у ході розслідування військових злочинів. [1]

В умовах військового конфлікту в Україні військова експертиза, зокрема, досліджує факти організованої злочинної діяльності, пов’язаної з військовою службою, до прикладу: корупцію; неправомірне використання військового майна; контрабанда через лінію фронту, незаконні виплати, розкрадання військового майна, торгівлю зброєю, порушення норм ведення бойових дій, уживання наркотичних засобів військовослужбовцями тощо.

Організована злочинність в Україні у XXI столітті є суттєвою перешкодою для досягнення належних стандартів у сфері оборони та правопорядку, а тому її дослідження слід вважати однією з найактуальніших суспільних проблем. Вона не тільки становить небезпеку в усіх сферах суспільного життя, але й створює соціальну напругу в країні, завдає шкоди правопорядку, негативно впливає на соціальний, культурний та економічний розвиток.

В умовах правового режиму воєнного стану змінюється кримінологічна характеристика організованої злочинності – її структура, динаміка та географія. У її складі з’являються особи, які, попри декларований патріотизм, переслідують власні корисливі інтереси. До таких проявів можна віднести: вербування військовослужбовців після перемоги до лав організованих злочинних формувань; вільний доступ до нелегальної зброї; участь колишніх військовослужбовців та працівників правоохоронних органів у кримінальних схемах; нелегальне переправлення чоловіків за кордон з метою уникнення мобілізації тощо.

Існують також значні ризики проникнення кримінальних елементів до бойових підрозділів Збройних Сил України. Окремої уваги потребує питання використання зброї кримінальними структурами. З огляду на те, що зброя є одним із ключових ресурсів організованої злочинності, вже сьогодні спостерігається

підвищений інтерес до її придбання. Торговці зброєю реалізують ручні гранати, вибухові пристрої, кулемети, автомати та навіть РПГ. За наявності зброї на чорному ринку її постачання може здійснюватися як контрабандним шляхом, так і через блокпости, що може свідчити про причетність до таких схем окремих військовослужбовців та представників правоохоронних органів. [2, с.558]

Військова експертиза є ефективним інструментом для участі в розкритті складних схем злочинної діяльності у військовій сфері, що сприяє протидії організованій злочинності та забезпеченню дотримання норм міжнародного гуманітарного права. Загалом, військова експертиза в Україні виступає необхідним елементом системи правосуддя, який сприяє забезпеченню законності й справедливості у військових справах, підвищує ефективність розслідувань і запобігає негативним наслідкам злочинної діяльності в умовах воєнного стану.

Проведення судової військової експертизи у воєнний час ускладнюється обмеженим доступом до місця подій, пошкодженням доказів та неможливістю оперативного збору матеріалів, що впливає на їх збереження й об’єктивність аналізу. Судові військові експерти залучаються до встановлення належності військових злочинів до організованих форм злочинності, аналізу схем злочинної діяльності, а також до досліджень, пов’язаних із корупцією, контрабандою військового майна, незаконними виплатами, торгівлею зброєю тощо. Така діяльність є ключовою для ефективного розслідування та судового розгляду справ, пов’язаних з організованою злочинною активністю. Експерти проводять глибокий аналіз речових доказів, документів та відомостей про структуру й механізми функціонування злочинних груп, що дозволяє встановлювати ознаки організованості, зокрема сталість розподілу ролей, рівень координації учасників і системність протиправних дій.

Крім того, військова експертиза підтримує розслідування різних злочинів у військовій сфері шляхом науково обґрунтованої оцінки доказів, аналізу схем кримінальних оборудок та фіксації дотримання військових нормативів. Військові експерти застосовують спеціалізовані методики для виявлення фактів, що свідчать про участь організованих злочинних груп, що дає змогу слідству ефективно протидіяти таким злочинам і належно кваліфікувати кримінальні провадження.

Отже, експертне забезпечення розслідування військової організованої злочинності в Україні є ключовим ресурсом для органів досудового розслідування та суду, оскільки забезпечує якісну доказову базу й підтримує верховенство права у складних кримінальних провадженнях. Судові військові експертизи із застосуванням спеціалізованих методик та наукових підходів сприяють виявленню ознак організованої злочинної діяльності та системному аналізу злочинних схем, зокрема пов’язаних із корупцією, контрабандою військового майна та незаконною торгівлею зброєю.

Таке експертне забезпечення не лише дає змогу формувати чіткі, об’єктивні й обґрунтовані висновки як основу доказів, а й підвищує ефективність

правоохоронних органів у протидії військово-організованій злочинності. Воно забезпечує можливість глибокого й комплексного розгляду справ з урахуванням специфіки воєнного конфлікту, що є критично важливим для підтримання правопорядку та безпеки держави. Водночас експертна діяльність сприяє імплементації міжнародних стандартів та гарантує дотримання належних правових процедур у військових кримінальних провадженнях. [2]

Таким чином, експертне забезпечення є ключовим ресурсом для органів досудового розслідування та суду у боротьбі з військово-організованою злочинністю, підвищуючи якість доказової бази та підтримуючи верховенство права у складних кримінальних провадженнях.

Важливим напрямом є використання міжнародного досвіду у проведенні судових військових експертиз, зокрема співпраця з міжнародними структурами для вдосконалення процесу розслідування військових злочинів.

Олегом Батюком та Серафимою Дмитрів в статті [3, с.1] проаналізовано нормативно-правові акти України та держав – членів організації Європолу та Євроюсту, які входять до спільних слідчих груп, у межах Європейського Союзу в частині організації розслідування військових злочинів.

Визначено, що універсальна юрисдикція може бути передбачена нормою міжнародного звичаєвого або договірного права та здійснюватися або шляхом прийняття внутрішніх законодавчих актів (законодавча універсальна юрисдикція), або у формі слідства над особами, підозрюваними у скоєнні правопорушень, і передачі їх суду (правозастосовна універсальна юрисдикція). Підстави для здійснення універсальної юрисдикції щодо військових злочинів є одночасно в міжнародному договірному і звичаєвому праві. Запропоновано сформувати єдину концепцію розслідування військових злочинів, учинених в умовах збройного конфлікту, і кримінального переслідування винних осіб. Саме ця концепція, на думку авторів, визначається як така, що має важливе наукове і практичне значення, комплексну, міждисциплінарну цілісну теоретичну систему щодо діяльності в особливих умовах, яка загалом об’єднує сукупність теоретичних положень про специфічні закономірності у сфері правового забезпечення, організації розслідування і збору доказової інформації про військові злочини, розшуку, затримання та передачі посадових осіб, причетних до вчинення військових злочинів, здійснення міжнародного судочинства щодо винних осіб. Така концепція дасть змогу об’єднати наукові положення про діяльність органів кримінальної юстиції в умовах збройного конфлікту в єдину систему, що, своєю чергою, сприяє виявленню недосліджених питань і системному вирішенню відповідних проблем. Для слідчої та судової практики вона важлива тим, що озброює органи кримінальної юстиції науково обґрунтованими рекомендаціями з організації розслідування військових злочинів, а також методикою їх проведення

Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що війна неминуче змінила характер функціонування організованої злочинності в Україні та її взаємодію зі злочинними угрупованнями інших держав. Незважаючи на воєнний стан та

супутні кризові явища, українське суспільство не повинно забувати, що організована злочинність щоденно посягає на стабільність і безпеку країни, а також на життя, честь, гідність і майно громадян. Проведення судових військових експертиз потребує подальшого наукового опрацювання, удосконалення нормативної бази та спеціалізованих методик.

Ключові напрямки розвитку включають:

підвищення рівня підготовки експертів з урахуванням сучасних викликів, технологій та методів ведення бойових дій;

розвиток міжнародної співпраці та впровадження кращих практик для підвищення якості та ефективності експертної діяльності;

інтеграція експертної роботи з національною системою безпеки, що дозволяє оперативно реагувати на загрози та забезпечувати обмін інформацією між силовими структурами;

стандартизація методик, адаптованих до умов війни, що гарантує об’єктивність оцінки дій військових посадових осіб;

посилення матеріально-технічного та фінансового забезпечення, без якого ефективна експертна робота неможлива.

Реалізація цих напрямів зміцнить інституційну спроможність судових військових експертиз і підвищить їхню роль у забезпеченні верховенства права, національної безпеки та міжнародної справедливості в умовах воєнного часу та після війни.

Таким чином, конференція не лише консолідує знання та досвід, а й безпосередньо сприяє підвищенню ефективності розслідування військово-організованої злочинності та зміцненню верховенства права.

Перелік використаних джерел:

1. Військова експертиза. Загальні положення. URL: https://kndise.gov.ua/expertise/military-examinations.

2. Богатирьов І.Г. Організована злочинність в Україні у XXI столітті: нові виклики. URL: http://lsej.org.ua/7_2024/134.pdf.

3. Батюк О.В., Дмитрів С.О. До питання організації розслідування військових злочинів. Стаття. URL: https://sls-journal.com.ua/uk/journals/tom-4-3-2021/do-pitannya-organizatsiyi-rozsliduvannya-viyskovikh-zlochiniv.

Grecu Polixenia
Expert, Departamentul de Ştiinţe Juridice şi Ştiinţe Administrative, Facultatea de Ştiinţe Juridice şi Ştiinţe Administrative, Universitatea Spiru Haret, Bucureşti, România
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-5075-2374
email: polixenia.grecu@spiruharet.ro

SEMNIFICAȚIA URMELOR DE APĂRARE ÎN INTERPRETAREA MECANISMULUI AGRESIUNII

Leziunile de apărare reprezintă un element esențial în reconstituirea dinamicii agresiunilor violente. Aceste răni, localizate de obicei la nivelul membrelor superioare sau al altor zone accesibile, furnizează dovezi importante ale încercării victimei de a se apăra sau de a se proteja împotriva atacului. Modelul, distribuția și severitatea lor permit investigatorilor și medicilor legiști să diferențieze între o luptă activă, o apărare pasivă sau absența rezistenței.

Lucrarea de față analizează relevanța criminalistică și medico-legală a leziunilor de apărare, evidențiind modul în care interpretarea acestora contribuie la înțelegerea mecanismului, intensității și succesiunii actelor de agresiune.

Cuvinte cheie: leziuni de apărare, mecanismul agresiunii, patologie medico-legală, rezistență, interpretarea rănilor.

Grecu Polixenia
Expert, Department of Legal and Administrative Sciences, Faculty of Legal and Administrative Sciences, Spiru Haret University, Bucharest, Romania

THE SIGNIFICANCE OF DEFENSIVE INJURIES IN INTERPRETING THE MECHANISM OF ASSAULT GRECU POLIXENIA

Defensive injuries represent a vital element in reconstructing the dynamics of violent assaults. These wounds, typically located on the upper limbs or other accessible areas, provide crucial evidence of the victim's attempt to resist or shield themselves from attack. Their pattern, distribution, and severity allow investigators and forensic pathologists to differentiate between active struggle, passive defense, or the absence of resistance.

This paper explores the forensic and medico-legal relevance of defensive injuries, emphasizing how their analysis contributes to understanding the mechanism, intensity, and sequence of aggression.

Keywords: defensive injuries, assault mechanism, forensic pathology, resistance, wound interpretation.

Introducere. În investigarea agresiunilor violente, prezența și interpretarea leziunilor de apărare joacă un rol decisiv în reconstituirea succesiunii evenimentelor și în înțelegerea interacțiunii dintre victimă și agresor. Aceste leziuni, situate adesea pe mâini, antebrațe sau alte zone accesibile ale corpului, reprezintă manifestarea fizică a încercării instinctive a victimei de a se proteja de vătămare și nu reflectă doar un act de autoprotecție, ci constituie și indicatori importanți ai naturii, intensității și direcției violenței exercitate.

Din perspectivă criminalistică, leziunile de apărare se numără printre cele mai fiabile semne ale unei agresiuni interpersonale, distingând frecvent traumatismele produse prin omor sau loviri de cele autoprovocate sau accidentale [1, p.78].

Leziunile de apărare apar, de regulă, atunci când victima își ridică instinctiv brațele pentru a bloca o lovitură, apucă o armă sau încearcă să îndepărteze agresorul. Morfologia și localizarea acestor traumatisme pot oferi informații importante despre mecanismul atacului.

Din punct de vedere medico-legal, identificarea leziunilor de apărare este esențială pentru stabilirea modului de producere a morții. Prezența lor susține ipoteza unei agresiuni însoțite de rezistență activă, contrazicând scenariile de suicid sau accident. În cazurile de violență sexuală sau domestică, leziunile de apărare au o importanță deosebită deoarece confirmă încercarea victimei de a se opune dominării fizice, consolidând în fața instanței veridicitatea declarațiilor acesteia [2, p.54].

Tipuri, caracteristici și interpretarea criminalistică a leziunilor de apărare. Leziunile de apărare sunt clasificate în funcție de tipul armei utilizate, mecanismul de acțiune și regiunile anatomice implicate. Deși forma lor poate varia considerabil, toate aceste leziuni au o caracteristică esențială în comun, și anume apar ca urmare a unor mișcări voluntare, instinctive, menite să se opună atacului sau să diminueze intensitatea vătămării [3, p.47].

O distincție fundamentală există între leziunile de apărare active și cele pasive. Apărarea activă presupune încercări directe ale victimei de a apuca, prinde sau dezarma arma agresorului, în timp ce apărarea pasivă rezultă din mișcări reflexe de protecție sau blocare. Leziunile active sunt de obicei plăgi tăiate, înțepate sau secționate situate pe palme, degete sau fața internă a antebrațelor, zone expuse natural atunci când victima încearcă să oprească un cuțit sau o armă [4, p.128]. În schimb, leziunile pasive sunt frecvent contuzii, excoriații sau fracturi localizate pe dosul mâinilor, fața externă a antebrațelor sau partea superioară a brațelor, rezultate când victima își ridică membrele pentru a proteja fața sau toracele.

Morfologia acestor leziuni are o semnificație criminalistică importantă. Inciziile curate și liniare sugerează contactul cu o armă tăietoare bine ascuțită, în timp ce marginile neregulate sau învinețite indică interacțiunea cu instrumente contondente sau zimțate [5, p.52].

Plăgile înjunghiate profunde la nivelul antebrațelor pot semnala un nivel ridicat de agresivitate și proximitate între victimă și atacator.

Prezența unor plăgi multiple, suprapuse, cu orientări diferite, reflectă de obicei mișcări rapide, haotice, caracteristice luptei, confirmând faptul că victima era conștientă și activă în momentul agresiunii [6, p.34].

Fracturile ulnei sau radiusului, cunoscute drept «fracturi de parare», reprezintă indicatori clasici ai apărării împotriva loviturilor aplicate cu obiecte contondente precum bâte, bare metalice sau țevi. Aceste fracturi apar pe fața externă a antebrațului și reflectă mișcări reflexe de blocare a loviturilor îndreptate către cap sau torace [7, p.84].

Identificarea lor în timpul examenului radiologic sau autopsiei întărește concluzia că victima a încercat să se apere și nu a suferit lovituri în mod pasiv. De asemenea, excoriațiile sau echimozele de pe dosul mâinilor, umeri sau genunchi pot confirma existența unei lupte sau încercarea victimei de a fugi.

Interpretarea criminalistică se bazează în mare măsură și pe corelarea leziunilor defensive ale victimei cu eventualele leziuni ale agresorului. Relația spațială dintre aceste răni, cum ar fi tăieturi sau zgârieturi pe mâinile și degetele atacatorului, poate demonstra contactul fizic direct și angajarea reciprocă în confruntare. Microtraseele materiale, precum celule epiteliale, fibre textile sau urme de sânge depuse în zonele de contact, pot confirma lupta corp la corp, în special când sunt susținute de analize ADN [8, p.32].

Din perspectivă medico-legală, tiparul leziunilor de apărare oferă informații despre momentul și intensitatea agresiunii. Rănile proaspete, hemoragice, cu reacție vitală evident, precum infiltrarea sanguină sau inflamația țesuturilor, indică faptul că victima era vie și conștientă în timpul atacului. Absența reacției vitale sugerează leziuni post-mortem, uneori create pentru a simula o luptă și a induce în eroare anchetatorii. Distribuția și numărul acestor leziuni pot sugera durata agresiunii și nivelul de forță folosit.

În cazurile de violență domestică sau agresiuni sexuale, leziunile de apărare au o valoare probatorie suplimentară. Prezența lor confirmă opoziția fizică a victimei și contrazice scenariile de consimțământ sau autovătămare. Totuși, absența leziunilor nu implică automat lipsa rezistenței: aceasta poate fi cauzată de imobilizarea victimei, intoxicație, pierderea stării de conștiență sau alte forme de incapacitate impuse de agresor.

Concluzii. Analiza leziunilor de apărare rămâne unul dintre cele mai revelatoare și valoroase aspecte ale investigației criminalistice în cazurile de agresiune violentă sau omucidere. Aceste leziuni, păstrate pe corpul victimei, oferă mult mai mult decât simple date anatomice; ele reprezintă expresii fizice ale instinctului uman, ultimul act de rezistență în fața agresiunii. Identificarea, documentarea și interpretarea lor atentă permit experților criminaliști să reconstituie cu precizie dinamica violenței și să distingă între diferitele modalități de producere a morții.

Prin eforturile combinate ale medicului legist și ale criminalistului, leziunile de apărare devin un element central al analizei reconstructive. Distribuția, morfologia și relația lor cu alte răni ajută la stabilirea direcției atacului, a numărului de lovituri și a nivelului de forță aplicat.

Leziunile de apărare îndeplinesc, de asemenea, o funcție etică și judiciară. Acestea constituie mărturia tăcută a victimei, păstrată în forma sa fizică, permițând actului de justiție să descopere adevărul chiar și atunci când vocea victimei a fost redusă la tăcere. Responsabilitatea expertului criminalist constă în a traduce aceste urme mute în concluzii semnificative, asigurând că interpretarea violenței este ghidată de acuratețe, obiectivitate și respect pentru demnitatea umană.

Lista de referințe:

1. Cârjan, Lazăr, Pătru, Alina Daniela, Criminalistică. Curs în tehnologie IFR, Editura Fundației România de Mâine, București, 2013, 246 p.
2. DiMaio, V. J. M., DiMaio, D., Patologie medico-legală, ediția a II-a, CRC Press, Boca Raton, 2001, 592 p.
3. Pătru, Alina Daniela, Cercetarea locului faptei. Fundamente teoretice și practici criminalistice moderne, Editura Sitech, Craiova, 2025, 198 p.
4. Pătru, Alina Daniela, Criminalistică, Editura Sitech, Craiova, 2024, 207 p.
5. Pătru, Alina Daniela, Dincolo de vizibil. Tehnici microscopice în criminalistică, Editura Sitech, Craiova, 2025, 188 p.
6. Pătru, Alina Daniela, Scenele violenței. Analiza urmelor și reconstituirea faptelor, Editura Sitech, Craiova, 2025, 232 p.
7. Pătru, Alina Daniela, Urmele de sânge. Identificare, tipare și relevanță judiciară, Editura Sitech, Craiova, 2025, 214 p.
8. Spitz, W. U., Spitz, D. J., Investigația medico-legală a morții. Ghid pentru aplicarea patologiei în investigarea infracțiunilor, ediția a V-a, Charles C. Thomas Publisher, Springfield, 2020, 768 p.

Дрига Єлизавета
аспірантка кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-0565-3543
електронна адреса: dryha.l@ukr.net

ЗНАЧЕННЯ ВИСНОВКУ СПЕЦІАЛІСТА У ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ ТА БОЄПРИПАСІВ

У тезах доповіді проаналізовано роль висновку спеціаліста у розслідуванні незаконного обігу зброї та боєприпасів. Розкрито його доказове й тактичне значення, вплив на кваліфікацію, планування слідчих дій, оцінку ризиків та прийняття процесуальних рішень у сучасних умовах.

Ключові слова: спеціальні знання, висновок спеціаліста, досудове розслідування, незаконний обіг зброї та боєприпасів.

Dryha Yelyzaveta
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

THE IMPORTANCE OF A SPECIALIST'S OPINION IN PROCEEDINGS CONCERNING THE ILLEGAL CIRCULATION OF WEAPONS AND AMMUNITION

The report's theses analyze the role of a specialist's opinion in investigating the illicit trafficking of weapons and ammunition. Its evidentiary and tactical significance, impact on qualification, planning of investigative actions, risk assessment and procedural decision-making in modern conditions are revealed.

Keywords: special knowledge, specialist's opinion, pre-trial investigation, illicit trafficking of weapons and ammunition.

Проблематика незаконного обігу зброї та боєприпасів має особливу актуальність в умовах збройної агресії РФ проти України, коли суттєво зростає кількість нелегальної зброї, яка перебуває на руках як у цивільного населення, так і представників кримінального світу, а способи її модифікації, переробки та приховування набувають нових форм. Ефективність протидії кримінальним правопорушенням, пов’язаним із незаконним обігом зброї та боєприпасів до неї, значною мірою залежить від повного, об’єктивного та своєчасного використання спеціальних знань.

Однією із важливих форм застосування спеціальних знань є висновок спеціаліста, стосовно доказового значення якого у наукових джерелах висловлюються різні думки. Проте слід констатувати, що звернення до висновка спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у провадженнях щодо незаконних дій, пов'язаних зі зброєю та боєприпасами, має важливе значення для здійснення усього розслідування. Звернення до спеціаліста за отримання висновку від нього особливо важливе у провадженнях, де необхідне негайне компетентне технічне оцінювання вилучених предметів, визначення їх властивостей та характеристик, а також подальших дій слідчого як щодо досліджуваних предметів, так і щодо розслідування у цілому.

Традиційно висновок спеціаліста у криміналістичній літературі розглядався як одна із непроцесуальних форм використання спеціальних знань, що було обумовлено неможливістю процесуального використання інформації, що надавалася спеціалістом у якості висновка, як доказу у кримінальному провадженні. Частково така ситуація змінилася у зв'язку із внесенням змін до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року доповнив КПК України положеннями статті 298-1 «Процесуальні джерела доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки», серед яких законодавець визначив у тому числі й висновок спеціаліста [1]. Для практики розслідування кримінальних проступків на досудовому етапі така норма породила можливість обґрунтованого та швидкого прийняття процесуальних рішень. Однак в контексті судового провадження виникли нові проблемні питання, як зазначає О.О. Торбас, вказує на неясність сфери застосування висновку спеціаліста та його співвідношення з висновком експерта [2, с.282].

Наступним кроком, що розширив можливості процесуального використання знань спеціаліста, стало доповнення на підставі Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні» № 4009-IX від 9 жовтня 2024 року ч.5 ст.71 КПК України пунктом 9, який закріпив важливу у контексті розслідування фактів незаконного обігу зброї та боєприпасів можливість спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, щодо ідентифікації зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу [3]. Крім того, у ч.3 ст.214 КПК України закріплено, що єдиною невідкладною слідчою (розшуковою) дією, що може проводитися до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, є огляд місця події. Відомості ж вносяться невідкладно після завершення огляду або отримання довідки, висновку спеціаліста [4]. Фактично

висновок спеціаліста виступає джерелом доказової інформації, що вказує на наявність ознак складу конкретного кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Кримінального кодексу України, на підставі вивчення та віднесення об'єктів, виявлених під час огляду місця події, до зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв. При огляді місця події висновок спеціаліста допомагає правильно ідентифікувати сліди пострілу, визначити тип зброї та напрямок стрільби, встановити небезпечні зони, а також зібрати боєприпасові залишки, гільзи та інші мікрооб'єкти, що мають потенційну доказову цінність.

Також висновок спеціаліста має як процесуальне, так і криміналістичне значення під час проведення обшуку у певному приміщенні, споруді чи транспортному засобі, а також здійснення особистого обшуку затриманої особи, коли слідством виявляється зброя, боєприпаси, вибухові пристрої і речовини. Тактичне значення висновку спеціаліста полягає у можливості обґрунтованого висунення слідчих версій та планування слідчих (розшукових) дій. Отримані спеціальні відомості дозволяють визначити, який обсяг обшуку необхідний, яким має бути порядок його проведення, чи потрібне залучення вибухотехніків або криміналістів зі спеціальним спорядженням.

У практиці досудового розслідування висновок спеціаліста суттєво впливає й на тактику допитів. Зокрема, розуміння технічних особливостей вилученої зброї або способів її переробки дозволяє формувати змістовні блоки запитань, спрямовані на встановлення рівня обізнаності підозрюваного, його можливих зв'язків з виготівниками боєприпасів або учасниками незаконних каналів збуту.

Також висновок спеціаліста має принципове значення під час здійснення контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки у провадженнях щодо незаконного обігу зброї та боєприпасів. Ідентифікація об'єктів як зброї, боєприпасів, вибухових пристроїв чи речовин, незаконні дії щодо яких документувалися правоохоронцями у рамках контролю за вчиненням злочину, безпосередньо впливає на кваліфікацію дій злочинців та прийняття певних процесуальних рішень щодо них.

У ситуаціях виявлення об'єктів, схожих на зброю, боєприпаси до неї, вибухові пристрої чи речовини, спеціаліст консультує щодо безпечного поводження з такими предметами, вказує на технічно значущі деталі, допомагає у правильному вилученні й пакуванні зброї (боєприпасів чи вибухових речовин), визначає ознаки переробки чи модифікації зброї, а також уточнює, чи має предмет ознаки зброї у кримінально-правовому розумінні. Його висновок дозволяє уникнути помилок, які унеможливлюють подальше експертне дослідження. Первинна оцінка спеціаліста допомагає визначити, чи є предмет вогнепальною зброєю, встановити ступінь її придатності до використання. Важливим є також вирішення спеціалістом питання, чи підпадає вона під ознаки «переробленої зброї» або «вибухового пристрою», які в умовах сьогодення маскуються під різноманітні об'єкти загального використання. Також спеціаліст зазначає, чи є

необхідність призначення додаткових експертних досліджень, та надає консультації щодо питань, що можуть бути винесені на експертизу.

Важливим є також внесок висновку спеціаліста у прийняття процесуальних рішень щодо повідомлення про підозру та застосування запобіжного заходу. Дані щодо кількості боєприпасів, їх бойових характеристик, придатності зброї до стрільби та потенційної небезпечності об'єктів дозволяють прокурору мотивувати наявність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, зокрема можливість повторного вчинення незаконних дій, знищення боєприпасів або впливу на свідків.

Судова практика свідчить, що саме висновки спеціалістів часто підтверджують правильність та своєчасність тактичних рішень слідчого під час роботи зі зброєю та боєприпасами. Судді використовують їх як орієнтир для перевірки логічності побудови доказової бази, а також для оцінки належності та допустимості доказів, пов'язаних із вилученням і дослідженням зброї.

Таким чином, у провадженнях щодо незаконного обігу зброї та боєприпасів висновок спеціаліста набуває комплексного доказового й тактичного значення, зміцнює доказову базу, підвищує якість планування слідства та забезпечує об'єктивність судового розгляду.

Перелік використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19/ed20241101#Text.

2. Торбас О.О. Висновок спеціаліста як джерело доказів у кримінальному процесі. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С.281-283.

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні: Закон України від 9 жовтня 2024 року № 4009-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4009-20/ed20241101#n23

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

Загородній Віктор
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1225-2814
електронна адреса: gponua@ukr.net

Загородній Ігор
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0923-1887
електронна адреса: zagorodniyiv@ukr.net

ВЛАСНІ СПЕЦІАЛЬНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗНАННЯ СЛІДЧОГО ТА ДЕТЕКТИВА

У тезах розкрито зміст власних спеціальних криміналістичних знань слідчого та детектива як інтегрованої системи теоретичних, технічних, тактичних і психологічних компетентностей, що забезпечують ефективність досудового розслідування.

Ключові слова: криміналістика, спеціальні знання, слідчий, детектив, тактика, техніка, докази, розслідування.

Zahorodnii Victor
Candidate of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

Zahorodnii Ihor
Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

OWN SPECIAL FORENSIC KNOWLEDGE OF THE INVESTIGATOR AND DETECTIVE

The abstract reveals the content of the investigator's and detective's own special forensic knowledge as an integrated system of theoretical, technical, tactical and psychological competencies that ensure the effectiveness of pre-trial investigation.

Key words: criminalistics, special knowledge, investigator, detective, tactics, techniques, evidence, investigation.

Власні спеціальні криміналістичні знання слідчого та детектива становлять важливий елемент професійної компетентності, що забезпечує ефективність досудового розслідування та якісне збирання доказової інформації. Ці знання формуються на межі юридичної, криміналістичної, психологічної та технічної підготовки, поєднуючи теоретичні концепції з практичним досвідом оперативно-розшукової й слідчої діяльності. Вони охоплюють систему уявлень про механізм учинення злочину, закономірності виникнення та збереження слідів, прийоми криміналістичної техніки і тактики, можливості експертних досліджень, а також навички аналітичного мислення, необхідного для побудови слідчих версій. У сучасних умовах роботи правоохоронних органів ці знання нерозривно пов'язані з інноваційними цифровими інструментами, базами даних та автоматизованими системами аналізу інформації.

Одним із ключових компонентів власних спеціальних знань є розуміння природи криміналістичних закономірностей, що дають змогу слідчому або детективу прогнозувати типові моделі поведінки злочинця, очікувані матеріальні та ідеальні сліди, можливі способи приховування або маскування злочинної діяльності. Такий прогностичний підхід забезпечує вибір оптимальних тактичних прийомів, а також правильний алгоритм дій під час огляду місця події, допиту, обшуку чи інших слідчих (розшукових) дій. Важливим є й розуміння криміналістичного значення часу, простору та обстановки, що дає можливість реконструювати хід подій, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виявляти суперечності та уточнювати деталі, які мають доказове значення.

Значну роль у професійній діяльності відіграють спеціальні знання у сфері криміналістичної техніки. Йдеться про володіння методами фіксації об'єктів, уміння працювати з фото- та відеозасобами, цифровими сканерами, трасологічними наборами, дактилоскопічними порошками, приладами для виявлення прихованих слідів, тепловізійними засобами й сучасними мобільними лабораторіями. Слідчий має розуміти можливості та межі кожного технічного інструменту, правильно обирати спосіб виявлення та вилучення слідів залежно від матеріалу поверхні, характеру події та погодних умов. Також необхідні знання щодо забезпечення належного пакування, транспортування та збереження речових доказів, оскільки неправильне поводження може призвести до їх пошкодження або втрати доказової цінності [1].

Не менш вагомими у структурі спеціальних криміналістичних знань є тактичні прийоми проведення слідчих дій. Слідчий повинен розуміти

психологічні засади спілкування з учасниками кримінального провадження, розпізнавати маніпулятивні техніки, оцінювати рівень стресу чи тривоги свідків і потерпілих, що впливають на точність їхніх показань. Успішний допит залежить від уміння створити необхідну комунікативну атмосферу, визначити черговість питань, використовувати тактичні паузи, варіювати форми стимулювання пам'яті та контролювати невербальну поведінку. Такі навички ґрунтуються не лише на знаннях криміналістичної тактики, а й на розумінні психології особистості та групової динаміки.

Окремого значення набувають спеціальні знання щодо організації взаємодії з оперативними підрозділами, експертними установами, аналітичними центрами та іншими структурами системи правопорядку. Слідчий має розуміти можливості оперативно-розшукових заходів, їх процесуальні межі, а також особливості використання негласної інформації в доказуванні. Він повинен уміти правильно формулювати запити на проведення експертиз, орієнтуватися в методиках різних експертних галузей, оцінювати результати досліджень і інтегрувати їх у загальну систему доказів. Важливими є знання щодо криміналістичного обліку, баз даних, систем розпізнавання, автоматизованих інформаційно-пошукових комплексів, що забезпечують швидкий доступ до релевантної інформації та підтримують прийняття рішень.

Складовою професійної підготовки є також уміння аналізувати кримінологічну інформацію, соціальні та психологічні чинники злочинної поведінки. Детектив або слідчий повинен уміти співвідносити фактичні дані з типовими моделями злочинної діяльності, визначати рівень організованості групи, мотиви, ролі учасників, ступінь їхньої підготовленості. Такі знання допомагають сформувати більш точні слідчі версії, спрогнозувати подальші дії групи, визначити найбільш ефективні тактичні заходи та мінімізувати ризики протидії розслідуванню з боку підозрюваних.

У сучасних умовах цифровізації правоохоронної діяльності особливо важливими є знання у сфері кіберкриміналістики, цифрових слідів, аналізу мобільних пристроїв, соціальних мереж, електронних комунікацій та мережевих поведінкових моделей. Слідчий та детектив мають розуміти принципи роботи цифрових репозитаріїв, клауд-сервісів, криптографічних систем, а також методи відновлення видаленої інформації, виявлення цифрових аномалій, локалізації джерел мережевої активності. Це розширює можливості доказування, забезпечує повноту реконструкції події та дає можливість застосовувати сучасні методи аналізу великих масивів даних.

Не менш значущим є і вміння критично мислити, аналізувати інформаційні прогалини, оцінювати достовірність доказів та їхню взаємну узгодженість. Спеціальні криміналістичні знання слідчого передбачають розуміння специфіки доказового процесу, уміння розмежовувати фактичні дані й припущення, уникати логічних помилок та когнітивних викривлень. Важливим є і здатність адаптувати власні знання до конкретної ситуації, обирати тактики залежно від моделі

злочинної поведінки, рівня ризику, професійності злочинця та наявних ресурсів розслідування.

Таким чином, власні спеціальні криміналістичні знання слідчого та детектива є цілісною багаторівневою системою, що поєднує теоретичні положення криміналістики, прикладні технології, тактичні прийоми, психологічні аспекти комунікації та інноваційні цифрові інструменти. Їх наявність забезпечує ефективність розслідування, підвищує якість збирання, фіксації та оцінки доказів, мінімізує помилки й сприяє встановленню об’єктивної істини у кримінальному провадженні. Успішний слідчий або детектив – це фахівець, який постійно розширює власну компетентність, інтегрує нові знання в практику та критично оцінює результати своєї діяльності, забезпечуючи високий професійний стандарт та довіру суспільства до роботи правоохоронних органів.

Перелік використаних джерел:

1. Криміналістика : підручник; за ред. В. М. Шевчука ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава мудрого. Харків : Право, 2024. 1008 с.

Згода Юлія
аспірантка кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія» ,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-3810-170X
електронна адреса: zgoda.yuliia@onua.edu.ua

РОЛЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО АБО НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

У тезах розглянуті положення, що стосуються значення та ролі проведення судових експертиз під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану. Визначені основні тактичні та стратегічні завдання, вирішення яких у тому числі нерозривно пов’язане із використанням спеціальних знань саме у формі проведення судових експертиз.

Ключові слова: корисливі кримінальні правопорушення, спеціальні знання, судові експертизи.

Zhoda Yuliia
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

THE ROLE OF FORENSIC EXPERT EXAMINATIONS DURING THE INVESTIGATION OF MERGER-BASED CRIMINAL OFFENSES IN CONDITIONS OF WAR OR STATE OF EMERGENCY

The theses consider the provisions relating to the significance and role of conducting forensic examinations during the investigation of mercenary criminal offenses in conditions of war or state of emergency. The main tactical and strategic tasks are identified, the solution of which, among other things, is inextricably linked to the use of special knowledge in the form of conducting forensic examinations.

Keywords: mercenary criminal offenses, special knowledge, forensic examinations.

Повнота та об’єктивність розслідування корисливих кримінальних правопорушень передбачає необхідність проведення різних видів судових експертиз для встановлення широкого кола обставин, що є важливими як для руху досудового розслідування, так і належної кваліфікації дій злочинця або злочинної групи. У контексті воєнного або надзвичайного стану роль судово-експертних

досліджень істотно посилюється ще й у зв'язку із тим фактом, що стандартні алгоритми здійснення розслідування нерідко дають збій та не можуть бути повноцінно реалізовані через дестабілізацію безпекової ситуації в країні, ускладнених умов фіксації доказової інформації та високою мобільністю окремих злочинців та злочинних груп. За таких обставин експертні дослідження стають однією з ключових гарантій забезпечення об'єктивності, достовірності та непохитності доказової бази під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про судову експертизу», «судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1]. Висновок експерта як кінцевий продукт проведення певної судової експертизи є важливим джерелом доказів при розслідуванні усіх без винятку кримінальних правопорушень. Тому загальноприйнятим у криміналістичній науковій літературі є визначення судових експертиз як однієї із основних процесуальних форм використання спеціальних знань у розслідуванні.

А.М. Тимчишин звертає увагу на той факт, що у деяких випадках вирішення слідчих ситуацій, що склалися у розслідуванні, є неможливим без залучення експерта і проведення відповідних обставинам слідства судових експертиз [2, с.232]. Дане твердження є надзвичайно актуальним, адже чітко відповідає сучасним реаліям вітчизняної слідчої та експертної практики, бо об'єкти, які підлягають експертному дослідженню, можуть зазнавати додаткових ушкоджень унаслідок бойових дій або перебувати на територіях із обмеженим доступом (на тимчасово окупованих територіях або територіях ведення бойових дій). Така ситуація створює підвищені вимоги до оперативності реагування слідчого та точності їх первинної криміналістичної фіксації. За таких обставин роль експерта є визначальною, адже саме він здатний виявити у пошкоджених або частково знищених об'єктах ті фактичні дані, які дозволяють відновити первинну картину злочинної події.

Під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану судові експертизи забезпечують вирішення ряду важливих тактичних та стратегічних завдань, зокрема дозволяють:

- ідентифікувати осіб, причетних до вчинення корисливих кримінальних правопорушень;
- виявити інші нерозкриті кримінальні правопорушення, до яких причетний злочинець або злочинна група;
- встановити причину знищення, пошкодження або зникнення майна (що є важливим у контексті існування об'єктивної можливості знищення, пошкодження або зникнення майна не лише через корисливі дії конкретної особи

або групи осіб, а у зв'язку зі злочинною активність армії РФ та ракетними обстрілами цивільних об'єктів);

- встановити безпосередній спосіб та час учинення злочину;
- виявити ознаки маскування корисливих кримінальних правопорушень під наслідки бойових дій;
- ідентифікувати знаряддя, які використовувалися для вчинення злочину;
- процесуальним шляхом зафіксувати факт заподіяння майнової шкоди та визначити її розмір;
- виявити підробки та приховані маніпуляції з різноманітними документами;
- встановити існування причинно-наслідкових зв'язків між підозрюваним, його діями та предметом злочинного посягання у просторово-часовому контексті.

Таким чином, судово-експертні дослідження під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану є одним з основних засобів установлення істини у кримінальному провадженні. Проведення різноманітних судових експертиз забезпечує можливість відтворення обставин учиненого корисливого злочину в умовах, коли інші джерела доказової інформації істотно обмежені або недоступні, а також гарантує високий рівень доказової надійності, необхідний для прийняття законних і обґрунтованих процесуальних рішень.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text

2. Тимчишин А.М. Судова експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2023. №1. С.228-235.

Кіліміченко Христина
аспірантка кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-7262-8828
електронна адреса: kristina.tcimbal@gmail.com

ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТІВ ЖІНОК, ПРИЧЕТНИХ ДО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У тезах розкрито значення психологічних знань під час підготовки до допиту жінок, причетних до злочинів проти основ національної безпеки. Обґрунтовано важливість урахування індивідуально-психологічних особливостей, мотивів і впливів, що визначають поведінку допитуваної, для формування ефективної тактичної моделі допиту та отримання достовірних показань.

Ключові слова: допит, злочини проти основ національної безпеки, жінки-злочинці, когнітивне інтрерв'ю.

Kilimichenko Khrystyna
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

MAIN ISSUES OF USING PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE IN PREPARING FOR INTERROGATION OF WOMEN INVOLVED IN COMMITTING CRIMES AGAINST THE BASIS OF NATIONAL SECURITY

The theses reveal the importance of psychological knowledge when preparing for the interrogation of women involved in crimes against the foundations of national security. The importance of taking into account individual psychological characteristics, motives and influences that determine the behavior of the interrogated woman is substantiated for the formation of an effective tactical model of interrogation and obtaining reliable testimony.

Keywords: interrogation, crimes against the foundations of national security, female criminals, cognitive interview.

Злочини проти основ національної безпеки характеризуються високим рівнем суспільної небезпеки та потребують використання спеціальних знань, зокрема психологічних, на всіх етапах досудового розслідування. Особливої актуальності психологічна підготовка набуває під час проведення допитів жінок,

причетних до вчинення таких кримінальних правопорушень. Це обумовлено як специфікою психологічних реакцій і мотивацій жінок у ситуаціях протиправної діяльності, так і об'єктивними складнощами, що виникають під час документування злочинів, пов'язаних із посяганням на державний суверенітет, конституційний лад, обороноздатність, економічну та інформаційну безпеку держави.

Допит є невід'ємною складовою розслідування злочинів проти основ національної безпеки, а отримана за результатами його проведення інформаціє є важливою складовою доказової бази. Тому ретельність підготовки до його проведення та якість отриманих результатів безпосередньо впливають на результати судового розгляду. Враховуючи рівень суспільної небезпечності злочинів проти основ національної безпеки та суспільний резонанс, яким супроводжується досудове розслідування та судове провадження щодо таких кримінальних правопорушень, здобуті під час допиту докази повинні відповідати вимогам належності та допустимості, детально розкривати важливу для слідства інформацію та виключати можливість неоднозначного їх тлумачення. Беручи до уваги той факт, що допит є досить складною вербальною дією, що безпосередньо передбачає отримання інформації від певної особи, яка є носієм властивих їх психологічно-поведінкових, соціальних та біологічних характеристик, процес отримання та оцінки здобутої від допитуваної особи вимагає розуміння загальних психологічних механізмів формування показань, врахування психолого-криміналістичного портрету допитуваної особи та контексту її злочинної поведінки.

Аналізуючи механізм злочинної поведінки, необхідно враховувати, що вона формується під впливом поєднання зовнішніх обставин і індивідуально-психологічних характеристик особи. Це поєднання визначає особливості кожного етапу кримінальної активності: формування мотиву, прийняття рішення, реалізації задуманого та поведінки після вчинення злочину. Важливо усвідомлювати, що дії на кожній стадії є результатом взаємодії між зовнішнім середовищем та особистістю правопорушника. І як зазначають О.М. Бандурка та О.М. Литвинов, «злочинна поведінка детермінується особливостями психіки злочинця і є системою його взаємопов'язаних реакцій на умови зовнішнього середовища» [1, с.11]. Тому при підготовці до допиту жінок, причетних до вчинення злочинів проти основ національної безпеки, важливим є вивчення детальної інформації щодо їхніх індивідуально-психологічних характеристик, соціального оточення, життєвого досвіду та особливостей мотиваційної сфери. Отримання такої інформації дозволяє слідчому не лише правильно інтерпретувати невербальні прояви поведінки допитуваної, а й вибудувати найбільш ефективну тактичну лінію допиту.

Особливу увагу слід приділяти попередньому аналізу психологічних чинників, які могли вплинути на залучення жінки до злочинної діяльності: ступінь усвідомлення нею характеру та змісту власних дій; рівень залежності від інших

учасників злочину, зокрема «вербувальника» та «куратора»; можливість та характер психологічного тиску на злочинницю; наявності вразливих станів або травматичного досвіду. Для жінок, причетних до злочинів проти основ національної безпеки, визначальними можуть бути такі фактори, як ідеологічний вплив, маніпулятивний тиск, емоційна вразливість, соціальна ізоляція або фінансова залежність.

Урахування цих аспектів створює передумови для коректного вибору тактичних прийомів допиту: способів встановлення психологічного контакту, прийомів зниження захисних реакцій, оптимального темпу й структури постановки запитань. Ефективність допиту значною мірою залежить від здатності слідчого адаптувати комунікативну стратегію до індивідуальних особливостей жінки, її емоційного стану, рівня тривожності та мотиваційних установок.

Таким чином, попереднє вивчення психологічного портрета допитуваної виступає ключовим інструментом у формуванні тактичної моделі допиту, що дозволяє отримати повні, правдиві й несуперечливі свідчення та мінімізувати ризики негативного результату допиту.

Необхідно підкреслити також, що звернення до психологічних знань при підготовці до проведення допиту жінок, причетних до вчинення зазначеної категорії злочинів, передбачає консультування зі спеціалістами-психологами, підбір особи, яка проводитиме допит, та її особиста підготовка в контексті визначення лінії поведінки, створення необхідних умов для успішного проведення допиту, вибір психологічних прийомів встановлення контакту та його підтримання впродовж усього допиту задля отримання повних та достовірних показань.

Жінки частіше, ніж чоловіки, орієнтовані на емоційно-змістовний компонент комунікації, тому важливо забезпечити структурованість бесіди, визначитися із переліком питань та їх чіткими формулюваннями, а також виключити можливість зовнішніх подразників. Попередньо оцінивши психологічний портрет допитуваної, слідчий може прийняти рішення про доцільність застосування методики процесуального інтерв'ю для проведення допиту, яка передбачає створення атмосфери психологічної безпеки. Важливим є дотримання принципу емпатичної нейтральності шляхом демонстрації зацікавленості в об'єктивному встановленні фактів без осуду чи емоційного тиску. Суб'єкт, який проводить допит, повинен контролювати власні емоції, уникати підвищеного тону та різких оціночних суджень, поступово підводячи до ключових запитань та уточнення важливих для слідства деталей.

Перелік використаних джерел:

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Злочинна поведінка: норма, аномалія чи патологія? *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 6-12.

Котляренко Олександр
кандидат юридичних наук, полковник юстиції у відставці,
завідувач відділу досліджень діяльності військ лабораторії військових досліджень Київського науково-дослідного інституту судових експерти,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8776-2515
електронна адреса: lida_oleg@ukr.net.

БОЙОВИЙ ІМУНІТЕТ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗАВДАНЬ СУДОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У тезах проаналізовано поняття «бойовий імунітет». Акцентовано увагу, що воно є складним для правозастосування у судово-експертній діяльності, адже такі його категорії як «розумна обачність» та «виправданий ризик» мають оціночний характер. Зроблено висновок, що враховуючи довготривалий характер збройної агресії російської федерації проти України, на теперішній час потреба в удосконаленні завдань судової військової експертизи є вкрай необхідною.

Ключові слова: бойовий імунітет, судова військова експертиза, воєнні (бойові) дії, Збройні Сили України.

Kotlyarenko Oleksandr
Ph.D in Law, colonel of justice,
Head of the Department of Research on the Activities of Troops, Military Research Laboratory, Kyiv Research Institute of Forensic Experts, Kyiv, Ukraine

COMBAT IMMUNITY AS A FACTOR IN TRANSFORMING THE TASKS OF FORENSIC MILITARY EXPERTISE

The theses analyze the concept of «combat immunity». It is emphasized that it is difficult to apply in forensic activities, since its categories such as «reasonable caution» and «justified risk» are of an evaluative nature. It is concluded that, given the long-term nature of the russian federation’s armed aggression against Ukraine, the current need to improve the tasks of forensic military expertise is extremely necessary.

Key words: combat immunity, forensic military expertise, military (combat) operations, Armed Forces of Ukraine.

Новий етап повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, який розпочався 24 лютого 2022 року, спричинив запровадження воєнного стану та фактичний початок воєнних (бойових) дій, а також введення в дію низку актів надзвичайного правового регулювання. Йдеться про наявність безпрецедентних до того часу політико-правових рішень, ухвалених органами державної влади, які спрямовані на відсіч збройної агресії.

Вказані події зумовили значне збільшення чисельності Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, діяльність яких безпосередньо пов'язана із застосування зброї та бойової техніки. Довготривале ведення воєнних (бойових) дій на території України негативно позначилося на стані злочинності у воєнній сфері, призвело до суттєвого зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених розділами XIX, XX Кримінального кодексу України.

Як відомо, запорукою ефективного, швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування згаданих кримінальних правопорушень є використання спеціальних знань та можливостей судової експертизи, зокрема військової: щодо застосування видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, тимчасового оперативного підпорядкування підрозділів, порядку віддання та виконання наказів, управління військами, тощо.

З огляду на виклики сьогодення, пов'язані з постійно триваючою збройною агресією російської федерації, а саме прийняття військовими службовими особами усіх рівнів нестандартних управлінських рішень в умовах воєнного стану, перебування значної кількості підрозділів Збройних Сил України на лінії безпосереднього зіткнення із переважаючими силами противника, де ситуація постійно змінюється, для органів досудового розслідування під час розслідування у кримінальних провадженнях за фактами подій, що призвели до втрати особового складу, військової техніки та озброєння в процесі ведення воєнних (бойових) дій або проведення оборонних чи наступальних операцій, існує постійна потреба у проведенні саме судових військових експертиз. При цьому, під час проведення таких експертиз виникає необхідність у наданні оцінки діям (бездіяльності) військового командування, а також управлінських рішень як безпосередньо командирів підрозділів нижчої ланки, так і вищого військового командування.

Для аналізу і оцінки прийнятих начальниками органів військового управління управлінських рішень потрібно залучати судових експертів, які мають досвід проходження військової служби в органах військового управління на посадах старшого (вищого) офіцерського складу, експертно-аналітичні здібності, як правило, мають науковий ступінь (вчене звання), допуск до державної таємниці та оперативний (стратегічний) рівень військової освіти, яких катастрофічно не вистачає сьогодні в існуючих державних спеціалізованих експертних установах.

Із набрав чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року № 2124-IX, зокрема із введенням поняття «бойовий імунітет», виникла також потреба у проведенні експертної оцінки обстановки, в якій відбувалися втрати особового складу бойової техніки та іншого військового майна, настали негативні наслідки застосування озброєння та військової техніки під час відсічі збройної агресії, можливості

передбачити їх під час планування таких завдань (дій), а також виправданості їх настання.

Варто відмітити, що саме визначення поняття «бойовий імунітет» є складним для правозастосування у військово-юридичній спільноті, адже такі його категорії як «розумна обачність» та «виправданий ризик» досить важко застосувати через їх оціночний характер, оскільки їх тлумачення завжди має «суб'єктивний відтінок», а також є такими, що не сприймаються однаково будь-яким суб'єктом застосування. На нашу думку, на етапі планування операції (бойових дій) командири (начальники) змушені передбачати втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, але спрогнозувати їх кількісні показники, а тим більше здійснити процедуру оцінки прийнятих командиром рішень з позиції прояву ним «розумної обачності» та охоплення заподіяної шкоди «виправданим ризиком» на практиці може виявитися дуже складним завданням, що підтверджується актуальною судовою практикою.

У цьому контекст вбачаємо доречною тезу, висловлену директором Одеського НДІСЕ Дмитром Кішком у вітальній промові до учасників конференції, у якій він зазначив, що «військова експертиза – це синтез технічного, юридичного, криміналістичного, а часто – і гуманітарного напрямків. Це та сфера, де точність стає моральним обов'язком, а методика – питанням національної безпеки» [1].

Відтак, розширення меж людського розсуду під час аналізу прийнятих командиром рішень крізь призму правової категорії «бойовий імунітет» не приносить очікуваної ясності і недвозначності, не забезпечує передбачуваності застосування правових норм, та, як наслідок, визначення стандарту розумної та обачливої поведінки особистості може попадати в залежність від суб'єктивної оцінки судового експерта.

Варто відмітити, що нещодавно на базі Національної асоціації адвокатів України було проведено професійне обговорення з порушеного нами питання. За результатами дискусії модератор заходу Олексій Шевчук резюмував, що «бойовий імунітет і судова експертиза є невіддільними категоріями» [2].

Необхідність експертних висновків із цих питань обумовлена потребою застосування спеціальних знань відповідних фахівців у військовій (воєнній) сфері, оскільки саме існування поняття «бойовий імунітет» **є не підставою** для звільнення від кримінальної відповідальності, **а обставиною**, що виключає протиправність діяння, адже заподіяння шкоди суб'єкту кримінально-правової охорони при виконанні завдань із відсічі збройної агресії іншої держави проти України є правомірним.

Так, кримінальна відповідальність наставатиме, якщо загибель особового складу, втрата бойової техніки, захоплення ворогом наших територій сталися у зв'язку з бездіяльністю військової влади або перевищенням військовою посадовою (службовою) особою влади чи службових повноважень.

Досліджувати подібні обставини надзвичайно складно, адже під час оцінювання рішень командувачів (командирів) потрібно брати до уваги спеціальні,

специфічні лише для конкретної воєнної ситуації обставини. Наприклад, чи були досконало вивчені наявні розвідувальні дані, чи під час ухвалення рішення було проведено рекогносцировку, виконано інші вимоги бойових (оперативних, планувальних) документів, чи були військовослужбовці забезпечені необхідною зброєю та всіма засобами особистого захисту. Належну оцінку таким обставинам можуть дати лише судові військові експерти, які мають спеціальні знання не лише у військовій сфері, а й у інших суміжних сферах (воєнній, правовій, тощо).

Підсумовуючи викладене, вважаємо необхідним наголосити, що враховуючи наявність беззаперечних чинників, які, насамперед, спричинені довготривалою збройною агресією російської федерації проти України, на теперішній час потреба в удосконаленні визначених «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» завдань судової військової експертизи є надто гострою та вкрай необхідною, адже очевидно, що в осяжному майбутньому кількість, обсяги та різновиди судових військових (а можливо і воєнних) експертиз, зокрема для з’ясування наявності обставин, що виключають протиправність діяння (бойовий імунітет) відповідних суб’єктів, лише збільшуватиметься.

Перелік використаних джерел:

1. Вітальне слово директора Одеського НДІСЕ Кішка Д.І. до учасників *Всеукраїнської науково-практичної конференції «Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення»*, (25.04.2025). URL: https://ondise.minjust.gov.ua/pro-pochatok-roboti vseukra%D1%97nsko%D1%97-naukovo-praktichno%D1%97-konferenci%D1%97-vijskova-ekspertiza-v-umovax-sogodennya-problemni-pitannya-ta-shlyaxi-%D1%97x-virishennya/.

2. Бойовий імунітет: хто і як має оцінювати рішення командира ? *Незалежне професійне обговорення на тему «Бойовий імунітет як механізм правового захисту військових»*, (01.05.2025). URL: https://unba.org.ua/news/10229-bojovij-imunitet-hto-i-yak-mae-ocinyuvati-rishennya-komandira.html.

Кривенченко Дар'я
судовий експерт лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-1284-0663,
електронна адреса: dasakrivencenko@gmail.com

Семко Юлія
судовий експерт лабораторії психологічних, мистецтвознавчих та інших видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-3239-5811,
електронна адреса:juliassmk@ukr.net

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОЗНАК ЗАКЛИКІВ ДО ПІДТРИМКИ РІШЕНЬ ТА/АБО ДІЙ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА, ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ТА/АБО ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА

У тезах розглянуто лінгвістичні ознаки закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора. Проаналізовано основні ознаки, зокрема граматичні особливості таких закликів. Акцентовано на їх актуальності у зв'язку зі збройною агресією РФ.

Ключові слова: лінгвістична (семантико-текстуальна) експертиза, заклики, підтримка, збройна агресія РФ.

Kryvenchenko Daria
Forensic Expert at the Laboratory of Psychological, Artistic and Other Types of Research of the Odessa Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine, Odesa, Ukraine

Semko Yuliia
Forensic Expert at the Laboratory of Psychological, Artistic and Other Types of Research of the Odessa Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine, Odesa, Ukraine

ON THE ISSUE OF IDENTIFYING LINGUISTIC FEATURES OF CALLS TO SUPPORT THE DECISIONS AND/OR ACTIONS OF THE AGGRESSOR STATE, ITS ARMED FORCES AND/OR OCCUPATION ADMINISTRATION

This abstract examines the linguistic features of appeals that support the decisions and/or actions of an aggressor state, its armed formations, and/or its occupation administration. The main features, particularly the grammatical features, of such appeals are analysed. The relevance of these features in connection with the armed aggression of the Russian Federation is emphasised.

Key words: linguistic (semantic-textual) expertise, appeals, support, armed aggression by the Russian Federation.

Із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію незалежної України на законодавчому рівні відбулося оновлення й доповнення нормативно-правових актів держави, зокрема і Кримінального Кодексу України. Так його доповнили статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», де частиною 1 передбачено кримінальну відповідальність за публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора [1].

Судові експерти-лінгвісти вивчають досліджуваний матеріал (дописи, коментарі користувачів соціальних мереж) на підставі відповідної методики [2]. Актуальна політична ситуація, пов’язана зі збройною агресію РФ, ставить перед експертами нові завдання та виклики. Одним із нагальних питань є дослідження публічних закликів, спрямованих на підтримку рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора.

Питання щодо закликів як мовленнєвого акту, що є об’єктом семантико-текстуальних досліджень, висвітлено такими вченими: Л. Ажнюк, Л. Бережан, Є. Ковкіна, Н. Кондратенко, С. Мясоєдова, О. Нарушевич-Васильєва, М. Осадчий, Н. Стасюк, Л. Суховецька та ін.

Для поняття «заклик» характерна багатозначність. «Академічний тлумачний словник української мови» подає таке тлумачення: «Заклик – 1. Прохання, запрошення прийти, приїхати, з’явитися куди-небудь. // Звук, вигук, що кличе, закликає. 2. Звертання до певної групи людей, у якому в стислій формі висловлено провідну ідею часу, політичну вимогу, завдання; відозва, гасло. // Прохання, вимога розгорнути яку-небудь діяльність, певним чином поводити себе. 3. Те саме, що виклик 2» [3].

Заклик містить низку ознак, за якими він вирізняється з-поміж інших видів спонукань. Так, від наказу він відрізняється відсутністю субординації, від прохання – наявністю великої залежності від адресата, від поради – характером зацікавленості при збігові субординаційної лінії. Такі типи мовленнєвих актів використовують для передачі комунікативних намірів, які різняться між собою. На відміну від інших спонукань, заклик «не потребує негайного виконання і, найпевніше, є рекомендацією для поведінки, базованої на тих чи тих морально-етичних, ідеологічних, ціннісних категоріях» [4, с. 82].

Заклики є складовою суспільно-політичної комунікації, для якої характерні звернення до масової аудиторії, доступність багатьом людям, популяризація інформації агітаційного змісту. Інформаційні повідомлення публічного характеру зазвичай загальнодоступні й відкриті, вони мають актуально висвітлювати зображувані події та нагальні питання сьогодення. Визначення у повідомленнях висловлювань, виражених у формі публічних закликів, сьогодні є одним з основних завдань лінгвістичних (семантико-текстуальних) досліджень мовлення [5, с. 281].

Заклики можуть мати пряму та непряму форми. Прямий заклик – це найбільш радикальна, явна форма словесного впливу на поведінку суб'єкта, що містить дієслово спонукального наказового способу [6, с. 111].

До непрямих за формою закликів належать висловлювання, у складі яких відсутні граматичні показники наказового способу дії, а також прямо не зазначений адресат висловлювання. На рівні конотації у непрямих закликах висвітлюється думка адресанта про необхідність вчинення зазначених дій. Враховуючи публічність закликів, мається на увазі, що кожен читач є адресатом і потенційним виконавцем висловленої дії [2, с. 21].

Розглянемо ключові лексеми «публічний», «підтримка», «рішення», «дія» в академічному тлумачному словнику української мови в 11-ти томах:

публічний – 1. Який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний. 2. Признач. для широкого відвідування, користування; громадський;

підтримка – 1. Дія за значенням підтримати, підтримувати;

підтримувати – 2. Подавати матеріальну, моральну і т. ін. допомогу, сприяти в чому-небудь. //Приєднуючись, надаючи підкріплення, збільшувати чисельність;

рішення – 1. розм. Дія за значенням рішати, рішити 1, 3. // Результат цієї дії;

рішати – 3. перех. Доводити до кінця, завершувати що-небудь. // Мати основне, вирішальне значення у закінченні, завершенні чого-небудь;

дія – 1. Робота, діяльність, здійснення чого-небудь [3].

Таким чином, публічний заклик до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора – це прилюдне (у присутності публіки) звертання до певної групи людей, у якому в стислій формі виражено вимогу щодо сприяння або схвалення дій держави-агресора, збройних формувань та/або її окупаційної адміністрації.

У структурі висловлювання, що виражене у формі заклику, має міститися мовленнєва мета, яка за своїм семантичним наповненням має конкретне спрямування на виконання вказаної дії (підтримка дій або рішень). Одним із головних чинників, що відображують наявність висловлювань, виражених у формі закликів, є спонукальні речення. Названі конструкції можуть включати в себе різного типу звертання: від найпростіших до ускладнених, виражених персоніфікованою метафорою. На основі методики нами були розроблені основні лінгвістичні критерії закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора.

На граматичному рівні іллокуція заклику передається за допомогою:

1) присудкових конструкцій, серед яких розповсюдженими є:

а) дієслово у формі наказового способу як в однині, так і в множині, наприклад: підтримай, приєднуйся, допоможи, сприяй тощо *(«Поддержите спецоперацию на Донбассе и наших ребят!», «Поддержите новую власть в Геническе!», «Ставь лайк, если считаешь, что Россия делает правильно!»);*

б) складені дієслова у формі наказового способу, де допоміжні слова (наприклад, продовжувати, прагнути, хотіти, починати і т. ін.), узгоджуються з підметом, при цьому вказуючи на спосіб та час дії, на бажаність, початок, тривалість чи кінець дії, яка називається основним дієсловом, вираженим інфінітивом, наприклад: продовжуйте підтримувати *(«Давайте соберём деньги на поддержку русских солдат, они воюют против фашистов за мир!»)*;

в) присудковий прислівник + інфінітив, наприклад: треба підтримати, треба допомагати, пора приєднуватися, необхідно сприяти, де прислівники треба, необхідно, пора підсилюють семантику обов'язковості виконання дії, семантика якої розкривається через тлумачення інфінітивної форми дієслова *(«Надо помогать русской армии в освобождении Донбасса от нацистов»);*

2) номіналізації. Реченням із номіналізацією притаманна найбільша семантико-синтаксична конденсація, а отже, і найбільша завуальованість їх семантико-синтаксичного наповнення, що надає заклику непрямої форми. Частіше номінативні речення використовуються у закликах-гаслах, що обумовлено ознакою до чіткості й лаконічності зазначеного виду заклику (*«Я поддерживаю Президента!», «Мы полностью поддерживаем Верховного Главнокомандующего Владимира Путина!», «Я поддерживаю армию России!», «Слава российскому воину-освободителю!»).*

Отже, визначення ознак закликів до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора є надзвичайно актуальним для судової лінгвістичної (семантико-текстуальної) експертизи та потребує подальшого вивчення.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

2. Свиридова Л. В., Ковкіна Є. В. Методика семантико-текстуальних досліджень висловлювань, виражених у формі закликів. Харків: ХНДІСЕ, 2018. 26 с.

3. Академічний тлумачний словник української мови. URL: http://sum.in.ua.

4. Стасюк Н. Заклик як агітаційна форма політичного дискурсу: прагмалінгвістичний аспект. Рідний край. Полтава, 2014. № 1. С. 80-85.

5. Ковкіна Є. В., Свиридова Л. В., Дідушок Н. Я. Семантико-текстуальні дослідження закликів. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2020. № 22. С. 280–292.

6. Гапончук В. Публічні заклики до вчинення злочинних дій: лінгвістичний аналіз. Історико-правовий часопис. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. Вип. 1(11). С. 108–113.

Ляховецький Сергій
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-5162-0336
електронна адреса: 17721772q@gmail.com

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У КОНТЕКСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ДОВЕДЕННЯ ОСОБИ ДО САМОГУБСТВА

У тезах розглянуто можливості контент-аналізу соціальних мереж для виявлення ознак доведення особи до самогубства, зокрема ідентифікацію психологічного тиску, кібербулінгу, деструктивних комунікацій та поведінкових змін жертви.

Ключові слова: контент-аналіз, соціальні мережі, доведення до самогубства, кібербулінг, психологічний тиск, цифрові сліди, онлайн-комунікація, криміналістична діагностика.

Liakhovetskyi Serhii
Postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

CONTENT ANALYSIS OF SOCIAL NETWORKS IN THE CONTEXT OF DETECTING SIGNS OF A PERSON'S SUICIDE

The abstract discusses the possibilities of content analysis of social networks to identify signs of driving a person to suicide, in particular the identification of psychological pressure, cyberbullying, destructive communications and behavioural changes in the victim.

Key words: content analysis, social networks, driving to suicide, cyberbullying, psychological pressure, digital traces, online communication, forensic diagnostics.

Контент-аналіз соціальних мереж у контексті виявлення ознак доведення особи до самогубства набуває особливої актуальності в умовах цифровізації суспільства, коли форми психологічного впливу, примусу та маніпуляції переміщуються у віртуальний простір. Злочини, пов'язані з доведенням до самогубства, нерідко здійснюються прихованими способами, через тривалу психологічну обробку жертви, використання методів цькування, шантажування, приниження, ізоляції та нав'язування деструктивних ідей. Оскільки значна частина комунікації молоді та дорослих відбувається у віртуальних середовищах,

аналіз цифрових слідів стає важливим інструментом криміналістичної діагностики. У цьому контексті контент-аналіз як метод системного дослідження повідомлень, текстів, зображень, відео та комунікаційних патернів у соціальних мережах дозволяє реконструювати структуру взаємодій, оцінити емоційний вплив та виявити ознаки кримінально караного тиску.

Соціальні мережі відзначаються високим рівнем анонімності, швидкістю поширення інформації та можливістю здійснення цілеспрямованого психологічного впливу на вразливих осіб. У випадках доведення до самогубства такі платформи можуть використовуватися як інструмент тривалого непрямого насильства. Типовими є прояви кібербулінгу, що включають систематичні образи, погрози, висміювання, дискредитацію репутації, створення фейкових акаунтів, що компрометують потерпілого. Деструктивний вплив може здійснюватися й у закритих групах, де жертві нав’язують суїцидальні ідеї, пропонують «іспити», завдання або практики, спрямовані на поступове руйнування психологічної стійкості. У контексті кримінально-правової кваліфікації важливо довести не лише факт наявності таких комунікацій, а й їхній причинно-наслідковий зв’язок із сформованим наміром жертви вчинити самогубство [1].

Контент-аналіз дозволяє виявити характерні ознаки психологічного тиску в онлайновому середовищі. До таких належать повторюваність деструктивних повідомлень, їхня ескалація, зменшення часових інтервалів між актами впливу, перехід від латентних форм маніпуляції до відвертого примусу. Важливою ознакою є також ідентифікація стратегій впливу: використання образ, погроз розголошення інтимної інформації, ізоляції у спільнотах, нав’язування почуття провини, знецінення досягнень та особистісних рис. Аналіз емоційно-семантичного наповнення повідомлень дозволяє виявити маркери токсичності, агресії, принижень або нав’язування думки про безвихідь. Такі патерни можуть фіксуватися на основі лінгвістичного аналізу, машинного навчання або експертної оцінки судових психологів.

Особливого значення набуває аналіз цифрових слідів, що демонструють зміну поведінкових реакцій жертви під впливом злочинця. Це можуть бути зміни у стилі комунікації, скорочення соціальних контактів, вияв ознак депресивного стану, публікації із натяками на втрату сенсу життя, різкі коливання емоційного фону, видалення контенту або різкі заяви про небажання жити. Контент-аналіз дозволяє простежити динаміку таких змін, що є важливим для експертної реконструкції причинного зв’язку між впливом та наслідком.

Важливим аспектом є аналіз комунікативних мереж: виявлення групових дій, «ланцюгів впливу», ролі ключових користувачів, які координують психологічний тиск. У деяких випадках злочинці діють у складі спільнот, що займаються нав’язуванням суїцидальної поведінки, або заздалегідь готують інформаційне середовище для посилення вразливості жертви. Аналіз структури таких спільнот дає змогу зрозуміти механізм включення жертви до деструктивних взаємодій, а

також виявити регуляторів поведінкових сценаріїв, які спрямовують потерпілого до самогубства.

Не менш важливим є аналіз мультимедійних матеріалів, що включають фото- та відеоконтент, меми, аудіоповідомлення, які можуть містити приховані форми психологічного впливу. Візуальні образи, що створюють депресивний настрій, романтизують смерть або демонструють способи самогубства, здатні підсилювати деструктивні наративи та формувати небезпечні моделі наслідування. У соціальних мережах такі матеріали часто маскуються під художній контент або «емоційні висловлювання», що ускладнює виявлення ознак злочину.

З огляду на криміналістичну практику, контент-аналіз стає ефективним інструментом встановлення суб'єктивної сторони злочину, дозволяючи визначити мотив, інтенсивність впливу, послідовність дій, момент переходу від звичайного спілкування до кримінально значущої маніпуляції. Цей метод дає можливість зібрати доказову базу у цифровому форматі, забезпечити її збереження, автентичність та подальшу експертну оцінку. Систематизація отриманих даних сприяє формуванню комплексної картини психологічного тиску, відтворенню комунікативної динаміки та обґрунтуванню висновків про наявність або відсутність ознак доведення до самогубства.

Нарешті, контент-аналіз соціальних мереж є ключовим інструментом превенції. Завдяки моніторингу ризикових груп, виявленню токсичного контенту, аналізу поведінкових змін користувачів, можливо своєчасно ідентифікувати осіб, які перебувають у зоні суїцидального ризику, а також виявляти групи або окремих користувачів, що здійснюють деструктивний вплив. Це забезпечує можливість раннього втручання та запобігання трагедії до її настання.

Таким чином, контент-аналіз соціальних мереж у криміналістичному розслідуванні доведення особи до самогубства є багатовимірним інструментом, що дозволяє виявити приховані форми психологічного насильства, реконструювати комунікативну динаміку, довести причинний зв'язок між впливом і наслідком та сприяти ефективній превенції. У цифрову епоху цей метод набуває статусу одного з найважливіших напрямів сучасної криміналістичної діагностики та безпеки.

Перелік використаних джерел:

1. Кірієнко В.О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання доведенню особи до самогубства або до замаху на самогубство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 21 с.

Макогін Ірина
доктор філософії в галузі права, старший юрисконсульт відділу правового забезпечення Головного управління Національної поліції в Черкаській області, м. Черкаси, України
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-5183-9214
електронна адреса: irinamakogin48@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЕРТИЗИ ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

У роботі досліджено особливості проведення судової експертизи холодної зброї у кримінальних провадженнях щодо вбивств, учинених через необережність. Розкрито значення експертного дослідження для встановлення обставин злочину, визначення характеру ушкоджень та знаряддя їх спричинення.

Ключові слова: експертиза, холодна зброя, вбивство з необережності, кримінальне провадження.

Makohin Iryna
Doctor of Philosophy in Law, Senior Legal Advisor, Legal Support Department, National Police Headquarters in Cherkasy Region, Cherkasy, Ukraine

FEATURES OF COLD WEAPON EXAMINATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS FOR MURDERS COMMITTED THROUGH NEGLIGENCE

This paper examines the features of forensic examination of cold weapons in criminal proceedings concerning negligent homicide. It reveals the importance of expert examination for establishing the circumstances of the crime, determining the nature of the injuries and the instruments used to cause them.

Key words: examination, cold weapons, negligent homicide, criminal proceedings.

Одним із важливих завдань криміналістики є встановлення об’єктивної істини у кримінальних провадженнях, пов’язаних із позбавленням життя людини. Особливу складність становлять справи про вбивства, учинені через необережність, де відсутній умисел, а обставини події часто мають випадковий характер. У таких випадках вирішальне значення для встановлення істини має проведення судової експертизи холодної зброї, адже саме вона дає змогу з’ясувати, чи є предмет, яким завдано ушкодження, холодною зброєю, визначити механізм її застосування та характер отриманих травм.

Холодна зброя - предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового завдання тяжких (небезпечних для

життя у момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких заснована на використанні м'язової сили людини [1].

Дослідження холодної зброї вимагає від експерта глибоких знань у галузі криміналістики, судової медицини та матеріалознавства, так як навіть незначні деталі можуть вплинути на правову оцінку діяння.

Судова експертиза холодної зброї посідає важливе місце у системі доказування під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних із заподіянням смерті з необережності. Саме результати експертних досліджень допомагають слідчим і суду встановити істотні обставини події: характер отриманих ушкоджень, тип і властивості знаряддя, а також механізм його застосування. На відміну від справ, де злочин вчинено умисно, у випадках необережного позбавлення життя виникає потреба у детальному аналізі ситуації, щоб відмежувати дії, що свідчать про наявність необережності у формі самовпевненості чи недбалості.

У межах експертизи перед фахівцем стоїть завдання встановити, чи відповідає конкретний предмет ознакам холодної зброї, визначеним чинним законодавством і нормативними документами. Для цього досліджуються конструктивні параметри (форма, довжина, твердість клинка, наявність упору, руків'я тощо), матеріали виготовлення, функціональні властивості та фактична здатність предмета заподіяти тілесні ушкодження.

Експертне дослідження холодної зброї включає наступні елементи: попереднє дослідження (ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, з'ясування мети дослідження, з'ясування поставлених перед експертом питань, вивчення пакування та стану наданих об'єктів, визначення необхідного комплексу методів дослідження і послідовність їх застосування); роздільне (детальне) дослідження (виявлення, аналіз та оцінка ознак досліджуваного предмета (пристрою), які мають значення для вирішення поставлених перед експертом питань, встановлення наявності у об'єкта сукупності двох основних критеріїв: призначеності для ураження цілі, придатності для неодноразового ураження цілі), порівняльне дослідження (визначення подібності або відмінності досліджуваного об'єкта за таким комплексом ознак, як конструкція в цілому, наявність характерних елементів, їх форма і розміри з відомими аналогами історично сформованих різновидів холодної зброї), експериментальне дослідження, оцінка результатів дослідження та формулювання висновків (аналіз результатів випробувань кожного виду, порівняння отриманих при випробуваннях характеристик та параметрів досліджуваних об'єктів зі встановленими Методикою вимогами, формулювання висновку (висновків) про групову приналежність досліджуваного предмету) і оформлення результатів експертного дослідження [2].

Особливої уваги потребують випадки, коли смерть настала внаслідок необережного поводження зі зброєю — наприклад, під час побутового конфлікту, полювання, туристичного відпочинку чи навіть при демонстрації зброї.

Експерт повинен дослідити, чи могла травма бути завдана випадково, без спрямованого наміру на ураження. Для цього аналізується напрямок, глибина та кут ранового каналу, сила впливу, а також положення тіла потерпілого і підозрюваного у момент контакту. Важливу роль відіграє комплексне дослідження — судово-медичне, трасологічне та біологічне — яке дозволяє встановити причинно-наслідковий зв’язок між діями особи та настанням смерті.

Експерт також оцінює наявність слідів на самому предметі: мікрочастинок крові, епітелію, волокон одягу, деформацій або пошкоджень клинка. Ці сліди не лише підтверджують контакт зі тілом потерпілого, а й можуть свідчити про обставини події, зокрема кількість контактів, напрямок руху зброї, наявність опору. Додатково аналізуються пошкодження на одязі, що дає можливість реконструювати механізм утворення ран і підтвердити або спростувати версію про необережність.

Серед актуальних проблем експертної практики можна виокремити кілька напрямів.

По-перше, недостатня стандартизація методик дослідження саморобних і модифікованих предметів, які не завжди мають чітко визначені конструктивні параметри.

По-друге, нестача сучасного обладнання для високоточних вимірювань, мікроскопічного аналізу й цифрової реконструкції події.

По-третє, існують труднощі з інтерпретацією результатів, коли тілесні ушкодження мають нехарактерну для холодної зброї форму або виникли внаслідок складних рухових дій.

Вирішення цих проблем можливе шляхом упровадження у практику експертних підрозділів сучасних технологій 3D-сканування, цифрової фотограмметрії, моделювання траєкторій руху зброї та створення електронних баз даних зразків холодної зброї. Підвищення кваліфікації експертів і забезпечення міжвідомчої взаємодії між експертними установами, слідчими органами та науковими інституціями сприятиме підвищенню об’єктивності та точності експертних висновків.

Отже, експертиза холодної зброї у кримінальних провадженнях щодо вбивств, учинених через необережність, має комплексний характер і потребує поєднання технічних, медичних та правових знань. Її результати часто є ключовими для встановлення істини у справі, правильного визначення форми вини та забезпечення справедливості судового рішення.

Перелік використаних джерел:

1. Методика криміналістичного дослідження холодної зброї та конструктивно схожих з нею виробів : затв. рішенням розширеного засідання секції Науково-

консультаційної та методичної ради при Міністерстві юстиції України з проблем трасології та судової балістики із залученням членів Координаційної ради з питань судової експертизи від 15.01.1999 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002320-99#Text

2. Мультимедійний навчальний посібник «Холодна зброя»: Національна академія внутрішніх справ. URL: https://www.naiau.kiev.ua/books/xolodna-zbroya/pages/rozdil_6.html

Мунтяну Юліан
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-0684-2481
електронна адреса: muntianu.yulian@gmail.com

СУЧАСНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ НЕВІДОМОГО ЗЛОЧИНЦЯ, ПРИЧЕТНОГО ДО ЗАХОПЛЕННЯ ТА УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗАРУЧНИКІВ

У роботі розглядаються сучасні методи ідентифікації осіб, причетних до захоплення та умисного вбивства заручників. Аналізуються перспективи використання ШІ, систем відеоспостереження, методологій OSINT та профайлінгу, що забезпечують швидке встановлення злочинця та підвищують ефективність досудового розслідування.

Ключові слова: розслідування захоплення та умисного вбивства заручників, цифрова криміналістика, штучний інтелект, OSINT.

Muntianu Yulian
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

MODERN METHODS OF IDENTIFICATION OF AN UNKNOWN CRIMINAL INVOLVED IN THE CAPTURE AND MURDER OF HOSTAGES

The paper examines modern methods of identifying persons involved in the capture and murder of hostages. The prospects for using AI, video surveillance systems, OSINT methodologies and profiling are analyzed, which ensure the rapid identification of the criminal and increase the effectiveness of the pre-trial investigation.

Keywords: investigation of the capture and murder of hostages, digital forensics, artificial intelligence, OSINT.

В умовах постійного зростання рівня насильницької злочинності у світі надзвичайно важливого значення набуває необхідність точної та швидкої ідентифікації осіб, причетних до вчинення особливо тяжких злочинів, зокрема пов’язаних із захопленням заручників та їх умисним вбивством.

Швидкість і точність ідентифікації особи злочинця у таких ситуаціях є важливою умовою встановлення мети, мотиву, злочинного досвіду та способу дій правопорушника, що безпосередньо впливає на планування та проведення

першочергових слідчих (розшукових) дій, вибір стратегії та тактики ведення переговорів та звільнення заручників, а також попередження їх убивства.

При цьому досудове розслідування таких категорій кримінальних правопорушень вимагає використання не лише класичних криміналістичних прийомів, а й сучасних методів ідентифікації особи, зокрема із використанням інформаційних технологій та систем штучного інтелекту.

Так, можливість використання штучного інтелекту в судово-експертній діяльності вже визнана вітчизняними науковцями [3]. Водночас, впровадження сучасних технологій у роботу слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів потенційно передбачає можливість значного підвищення ефективності досудового розслідування.

Зокрема, використання спеціальних програм на основі штучного інтелекту, таких як Amped FIVE, Adobe Photoshop Forensics Tools, Remini, дозволяє покращити якість наявних фотоматеріалів та зображень із камер спостереження, що спрощує встановлення осіб, зображених на них.

Значною перевагою штучного інтелекту є швидкість виконання однотипних повторюваних завдань та ефективний пошук збігів даних, що надає можливість автоматично й оперативно аналізувати великі бази даних правоохоронних органів та знаходити у них збіги, які сприяють ідентифікації особи злочинця при інтеграції ШІ у роботу таких баз.

Також інтеграція технологій розпізнавання обличчя у мережу систем міського відеоспостереження надає можливість ідентифікувати осіб, встановлювати основні маршрути їх пересування та автоматично виявляти збіги за рисами обличчя, що значно підвищує точність ідентифікації.

Зазначені технології вже довели свою ефективність у швидкому розкритті тяжких та особливо тяжких злочинів, зокрема шляхом ідентифікації правопорушників за зовнішніми ознаками після впровадження в містах України програми «Безпечне місто», яка включає єдину мережу камер відеоспостереження із функцією розпізнавання зовнішності та автоматичну аналітичну систему пошуку й ідентифікації даних.

Не менш ефективним сучасним методом ідентифікації особи злочинця є використання OSINT (*open source intelligence* – розвідка з відкритих джерел). Особливістю OSINT є наявність широкого спектра методів та інструментів пошуку й аналізу цифрової інформації в загальнодоступних джерелах, у тому числі в соціальних мережах.

Використання відкритих систем пошуку за зображеннями (Google Images, TinEye) [2] у сукупності з розробленими OSINT-інструментами для пошуку відомостей у соціальних мережах та месенджерах може бути ефективним способом отримання інформації про особу, причетну до захоплення заручників. Соціальні мережі (Facebook, Instagram, Twitter) і месенджери з функцією

створення каналів та груп, форуми, блоги – усе це надає можливість отримати дані про коло спілкування, інтереси та місця перебування особи.

Крім того, в межах OSINT розроблено методику пошуку геолокації за зображенням, яка навіть за відсутності безпосереднього зображення обличчя (але за умови, що фото зроблене саме злочинцем), дозволяє встановити місце фотографування, а вже у визначеній локації можливо проаналізувати записи з камер відеоспостереження для виявлення особи, яка зробила відповідний знімок.

Ще одним ефективним сучасним методом встановлення особи невідомого злочинця є профайлінг – складання психологічного портрета злочинця, що включає характерні та специфічні риси особистості. Одним із завдань профайлінгу є визначення кола можливих підозрюваних. Проаналізувавши сліди на місці злочину та доступну інформацію, профайлер надає слідчому рекомендації, які допомагають вийти на осіб, причетних до скоєння правопорушення [1].

До основних функції криміналістичного профайлінгу відносять:

- визначення можливого місця проживання, роботи або навчання злочинця;
- формування списку осіб, які за своїми психологічними якостями, поведінкою чи способом життя здатні вчинити злочин;
- пошук закономірностей і зв’язків між окремими правопорушеннями, що може сприяти розкриттю не лише одного злочину, а й серії правопорушень [1].

Таким чином, профайлінг, забезпечуючи накопичення та систематизацію даних про психологічний портрет особи, значно спрощує процес ідентифікації злочинця, надаючи інформацію необхідну для його виявлення. Первинна інформація про поведінку та дії злочинця або групи злочинців, особливості здійснення захоплення та утримання заручника (заручників) та модель спілкування із представниками правоохоронних органів є важливим джерелом інформації для конкретизації психолого-криміналістичного портрету злочинця, побудованого із використанням методології профайлінгу.

Водночас слід зазначити, що криміналістичне профілювання, використання даних з відкритих джерел (OSINT), цифровий аналіз фотоматеріалів із застосуванням ШІ демонструють високу ефективність в ідентифікації особи злочинця лише за умови їх належної інтеграції в структуру інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів.

Наведений перелік методів не є вичерпним, оскільки сучасний розвиток технологій та соціальних наук надає криміналістиці широкі можливості для впровадження й удосконалення новітніх технік та способів ідентифікації особи злочинця в усіх категоріях кримінальних правопорушень, забезпечуючи виконання завдань кримінального провадження та принципу невідворотності покарання. Особливого значення зазначені методи, які сприяють ідентифікації особи злочинця, набувають саме у контексті розслідування захоплення та умисного вбивства заручників в силу того, що боротьба із даним проявом

злочинної діяльності вимагає від працівників правоохоронних органів швидкого реагування та прийняття тактично виважених рішень.

Перелік використаних джерел:

1. Мурашко А.С. Профайлінг як метод розслідування злочинів, що вчиняються проти життя та здоров'я особи. *Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку* : матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеляна, К.І. Спасової; уклад.: Ю.Д. Батан, О.С. Бондарчук, В. С. Кучерявенко; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. С. 179-182.

2. Торбас О.О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень: підручник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 180 с.

3. Шепітько М., Латиш К. Використання штучного інтелекту в судово-експертній діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. Випуск 3 (36). С. 24–36.

Недашківська Ольга
старший судовий експерт сектору товарознавчих досліджень відділу товарознавчих, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Житомир, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2568-0201,
електронна адреса: persik.emir@gmail.com

Гунько Олександр
директор Житомирського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,
м. Житомир, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-7119-720X,
електронна адреса: omgunko@ukr.net

РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

У тезах розглянуто роль спеціальних знань і судово-експертного забезпечення під час розслідування організованої злочинності в умовах збройного конфлікту. Акцент зроблено на нових підходах, цифрових інструментах та удосконаленні експертних процедур.

Ключові слова: судова експертиза, спеціальні знання, організована злочинність, збройний конфлікт, цифрові докази.

Olga Nedashkivska
Senior Forensic Expert of the Commodity Research Sector Department of Commodity, Economic, Construction, Land Research and Valuation Activities,
Zhytomyr Scientific Research Expert and Forensic Center Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Zhytomyr, Ukraine

Oleksandr Hunko
Director of the Zhytomyr Scientific Research Expert and Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Zhytomyr, Ukraine

THE ROLE OF SPECIALIZED KNOWLEDGE IN COMBATING ORGANIZED CRIME DURING THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE

The theses examine the role of specialized knowledge and forensic support in investigating organized crime during armed conflict. The focus is placed on new approaches, digital instruments, and the improvement of expert procedures.

Keywords: forensic examination, specialized knowledge, organized crime, armed conflict, digital evidence.

Збройний конфлікт в Україні суттєво трансформував криміногенну ситуацію, спричинивши появу нових форм організованої злочинності, посилення транснаціональних кримінальних потоків та ускладнення процесів досудового розслідування. Виявлення, документування й доведення діяльності організованих злочинних угруповань неможливі без широкого застосування спеціальних знань і комплексного експертного забезпечення [1]. Експертна складова набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє об'єктивно дослідити джерела походження зброї, аналізувати фінансові зв'язки, ідентифікувати учасників ОЗУ за цифровими слідами, встановлювати маршрути переміщення товарів та техніки, фіксувати воєнні злочини, незаконний обіг стратегічно важливих матеріалів і гуманітарної допомоги.

Збройний конфлікт створив унікальні умови для активізації організованої злочинності через:

- послаблення контролю на окремих територіях, що сприяє контрабанді, нелегальному переміщенню зброї, вибухових речовин, кольорових металів, автомобілів, техніки;
- високу мобільність кримінальних груп, які адаптуються до воєнної логістики та використовують прикордонні маршрути;
- тінізацію ринку гуманітарної допомоги, паливних ресурсів, військового спорядження;
- активізацію кібервимагання, фінансових шахрайств, криптовалютних схем, що потребує сучасної цифрової експертизи;
- зростання корупційних ризиків у сферах оборонного замовлення, логістики і будівництва фортифікацій.

Такі умови ставлять перед слідчими підрозділами завдання, які неможливо вирішити без експертів у галузі криміналістики, вибухотехніки, економіки, товарознавства, кібербезпеки, трасології, психології, військової справи та міжнародного гуманітарного права.

Сучасне експертне забезпечення розслідування організованої злочинності в Україні охоплює такі ключові напрями [2].

1. Криміналістичні експертизи:

- трасологічні дослідження слідів проникнення, використаної техніки, інструментів;
- балістичні дослідження зброї та боєприпасів, у тому числі військового походження;
- експертиза вибухових речовин та саморобних вибухових пристроїв;
- судово-біологічні дослідження для верифікації членів організованих груп.

2. Товарознавчі та матеріалознавчі експертизи набувають особливої ваги через значне поширення:

- контрабанди товарів подвійного призначення;
- крадіжок гуманітарних вантажів та військового майна;
- фальсифікації товарів критичної інфраструктури (кабелі, генератори, обладнання);
- незаконного продажу будівельних матеріалів та комплектуючих для фортифікацій.

Товарознавча експертиза дозволяє встановити ідентичність та оригінальність об’єктів, ринкову вартість, збитки, шлях походження товару за маркуванням, технологією виробництва та ін.

3. Економічні та фінансові експертизи зосереджені на:

- викритті схем відмивання коштів;
- аналізі фінансування ОЗУ через криптовалютні гаманці;
- дослідженні незаконних оборудок у сфері оборонних закупівель.

4. Цифрові та кіберекспертизи:

-відновлюють видалені дані;
-ідентифікують учасників злочинних груп у соцмережах;
- аналізують кібератаки;
- досліджують бот-мережі;
- виявляють використання шахрайських платформ для збору коштів.

Використання спеціальних знань у воєнний час для розслідування пов’язано з труднощами роботи в умовах обмеженого доступу до місць подій, що зумовлює розробку дистанційних методик:

- аналіз фотознімків з дронів,
- 3D-моделювання місця події,
- дистанційний збір цифрових доказів.

Експерти беруть участь у документуванні воєнних злочинів, оцінці руйнувань цивільної інфраструктури та дослідженні використання заборонених засобів ведення війни [2].

Використання можливостей штучного інтелекту стає важливим аспектом упровадження сучасних цифрових технологій для:

- ідентифікації осіб на фото- та відеоматеріалах,
- аналізу великих масивів даних про фінансові операції,
- визначення маршрутів переміщення викраденого майна,
- розпізнавання фейкових документів.

Активно впроваджується блокчейн-фіксація ланцюга збереження речових доказів, часу та порядку їх отримання, цифрових логів експертних дій, що мінімізує ризик підроблення або втрати доказів.

Функціонують реєстри балістичних слідів, електронні картотеки зброї, бази даних серійних номерів техніки, каталоги гуманітарних вантажів, системи аналізу фінансових транзакцій.

Проблеми та виклики експертного забезпечення в умовах війни:

- кадровий дефіцит;
- перевантаження експертних установ;
- дефіцит сучасного обладнання;
- складність верифікації цифрових доказів;
- активне використання deepfake-технологій, VPN-систем, зашифрованих каналів зв'язку [3].

Підвищення ефективності експертного забезпечення можливо забезпечити шляхом розбудови національної системи експертної акредитації за стандартами ЄС, інтеграції українських експертів у європейські мережі, розвитку військово-криміналістичної експертизи через створення мобільних експертних лабораторій, підготовки спеціалістів з аналізу боєприпасів, дронів, РЕБ-обладнання.

Вагомим є подальший розвиток та удосконалення електронного документообігу, єдиної бази експертних висновків, автоматизованого контролю якості експертизи [4].

Отже, у сучасних умовах використання спеціальних знань і розвиток експертного забезпечення стають одними з найважливіших елементів у системі боротьби з організованою злочинністю в умовах збройного конфлікту. Експертизи дозволяють об'єктивно оцінювати докази в умовах воєнного ризику, встановлювати ланцюги злочинних зв'язків, виявляти нелегальні фінансові потоки, документувати воєнні та організовані злочини, забезпечувати правову відповідальність організаторів і виконавців.

Експертне забезпечення стає не лише технічним інструментом, а й стратегічним компонентом національної безпеки. Його розвиток визначатиме спроможність держави протидіяти організованій злочинності, відновлювати справедливість на звільнених територіях, забезпечувати верховенство права та інтеграцію у європейський простір судових стандартів.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.01.1994 р. № 4038-XII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text

2. Пиріг І. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*, 2024. № 2. С. 347–352. https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-347-352.

3. В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва, В. М. Шевчук та ін. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці й судовій експертизі : колективна монографія / за заг. ред. В. Ю. Шепітька. НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2024. 208 с.

4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Дата оновлення: 31.12.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text

Pătru Alina Daniela
Lector universitar doctor, Departamentul de Ştiinţe Juridice şi Ştiinţe Administrative, Facultatea de Ştiinţe Juridice şi Ştiinţe Administrative, Universitatea Spiru Haret, Bucureşti, Romania
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-2558-8549
adresa electronică: alina.pătru@spiruharet.ro

URMELE DE ARMĂ ALBĂ – INTERPRETAREA LEZIUNILOR ȘI MECANISMUL PRODUCERII

Leziunile produse prin arme albe reprezintă unele dintre cele mai informative, dar și mai complexe forme de evidență în investigarea infracțiunilor violente.

Acest articol analizează modul în care examinarea criminalistică, ce integrează fixarea locului faptei, morfologia leziunilor și analiza microscopică, contribuie la reconstituirea mecanismului de producere a leziunilor și la identificarea armei folosite. Sunt evidențiate diferențele dintre leziunile auto-provocate și cele produse de o altă persoană, precum și modul în care interpretarea științifică transformă urmele fizice în probe cu relevanță juridică.

Cuvinte-cheie: armă albă, morfologia leziunilor, patologie medico-legală, mecanism de tăiere, analiza tiparelor leziunilor.

Pătru Alina Daniela
Lecturer, PhD, Department of Legal and Administrative Sciences, Faculty of Legal and Administrative Sciences, Spiru Haret University, Bucharest, Romania

TRACES OF SHARP WEAPONS – INTERPRETATION OF INJURIES AND MECHANISM OF INFLICTION

Sharp-force injuries offer some of the most informative yet complex forms of evidence in violent crime investigations.

This paper examines how forensic analysis—integrating scene documentation, wound morphology, and microscopic examination—contributes to reconstructing the mechanism of injury and identifying the weapon used. Emphasis is placed on distinguishing between self-inflicted and externally inflicted wounds, and on understanding how scientific interpretation transforms physical traces into legally relevant evidence.

Keywords: sharp weapon, wound morphology, forensic pathology, cutting mechanism, injury pattern analysis.

Introducere. În domeniul științelor criminalistice, studiul leziunilor produse prin arme albe ocupă un loc central în investigarea infracțiunilor violente. Aceste leziuni, provocate de cuțite, bricege, fragmente de sticlă sau alte instrumente ascuțite ori

tăietoare-înțepătoare, se disting prin precizia lor și prin bogăția de informații morfologice pe care o păstrează. Fiecare rană de pe corpul victimei funcționează ca un veritabil registru fizic al evenimentului, conservând urme ale direcției, intensității și dinamicii atacului. Interpretarea corectă a acestor urme necesită o combinație de observație criminalistică, expertiză medicală și analiză tehnică, toate orientate spre reconstituirea circumstanțelor în care au fost produse leziunile.

Traumatismele prin arme albe pot rezulta din acțiuni de tăiere, înjunghiere, secționare sau lovire cu margine ascuțită, fiecare generând tipare distinctive care reflectă atât geometria armei, cât și mișcările agresorului. Spre deosebire de leziunile contuze, care pot deforma sau ascunde natura impactului, rănile provocate de instrumente ascuțite sunt de regulă bine delimitate, permițând expertului criminalist să deducă tipul marginii tăietoare, lățimea instrumentului și, uneori, chiar numărul suprafețelor tăietoare.

Din perspectivă medico-legală, autopsia reprezintă etapa în care constatările externe sunt integrate cu examinarea internă. Medicul legist analizează dimensiunile, marginile și orientarea fiecărei răni, notând caracteristici precum marginile curate, punțile tisulare sau înclinația secțiunii, care ajută la diferențierea dintre plăgile tăiate și cele înțepate. Disecția internă relevă traiectul obiectului penetrant, organele afectate și forța necesară pentru a produce leziunile [1, p.21]. Aceste detalii sunt apoi corelate cu informațiile de la locul faptei și cu eventualele arme recuperate.

Interpretarea leziunilor prin arme albe nu se limitează la examinarea fizică a corpului. Analiza microscopică, examenul histologic și studiul micro-traseelor, precum identificarea fragmentelor metalice, fibrelor textile sau reziduurilor biologice, pot stabili o legătură directă între armă și victimă. Totodată, poziția și forma rănilor reflectă adesea interacțiunea psihologică și fizică dintre victimă și agresor, dezvăluind dacă leziunile au fost defensive, ofensive sau provocate postmortem.

Clasificarea și caracteristicile leziunilor produse prin arme albe. Leziunile produse prin arme albe sunt în general împărțite în trei categorii principale, plăgi tăiate, plăgi înțepate și plăgi despicătoare, fiecare reflectând un mecanism distinct de aplicare a forței și un anumit tip de instrument utilizat. Clasificarea corectă reprezintă fundamentul interpretării criminalistice, deoarece tipul leziunii indică atât arma probabilă, cât și dinamica interacțiunii dintre victimă și agresor.

Plăgile tăiate sunt produse atunci când muchia ascuțită a instrumentului se deplasează tangential pe suprafața pielii cu presiune suficientă pentru a secționa țesuturile subiacente [2, p.48]. Aceste răni sunt de obicei mai lungi decât sunt profunde și prezintă margini curate, bine delimitate, cu echimoze sau abraziuni minime. Marginile tind să se deschidă din cauza elasticității naturale a pielii, iar extremitățile pot prezenta prelungiri superficiale, semnificând zonele de intrare și ieșire ale lamei. Astfel de plăgi apar frecvent pe regiuni expuse, gât, antebrațe, încheieturi, iar direcția și adâncimea lor pot sugera mișcarea și chiar dominanța mâinii agresorului. În cazurile de auto-vătămare, experții observă adesea «urme de ezitare», mici tăieturi paralele și superficiale, care reflectă încercările inițiale ale victimei înaintea inciziei fatale [3, p.71].

Plăgile înțepate rezultă dintr-un impuls perpendicular sau aproape perpendicular al unui instrument ascuțit, introdus în corp. Acestea sunt de regulă mai profunde decât sunt lungi la suprafață, reflectând pătrunderea în organe vitale.

Prezența «urmelor de gărzi» sau a echimozelor în jurul plăgii poate demonstra introducerea completă a lamei, indicând aplicarea unei forțe considerabile. Intern, traiectul plăgii, direcția, profunzimea și raportarea la repere anatomice, permite medicului legist să reconstituie poziția victimei și a agresorului în momentul impactului.

Plăgile despicătoare ocupă o poziție intermediară între traumatismul contuz și cel tăietor, fiind produse de instrumente grele și ascuțite precum topoarele, macetele sau satârele. Acestea combină efectele de tăiere cu cele de zdrobire, conducând frecvent la secționări profunde și fracturi osoase [4, p.65]. Marginile rănii pot prezenta neregularități datorate inerției și masei armei, iar analiza microscopică poate evidenția uneori striații sau urme specifice lamei, utile în comparația criminalistică atunci când arma suspectă este recuperată.

Dincolo de clasificarea individuală, distribuția și orientarea leziunilor pe corp au o valoare interpretativă majoră. Rănile multiple, grupate în anumite regiuni, pot indica vizarea deliberată a zonelor vitale, în timp ce distribuția haotică sugerează o luptă intensă. Prezența leziunilor de apărare, localizate în mod tipic pe mâini, antebrațe și suprafețele externe ale brațelor, demonstrează că victima a încercat să se protejeze sau să apuce arma în timpul atacului [5, p.78]. În schimb, absența acestor urme poate sugera un atac surpriză, incapacitatea victimei sau o posibilă auto-vătămare.

Fiecare tip de leziune prin armă albă prezintă atât caracteristici macroscopice, cât și microscopice care amplifică valoarea interpretării criminalistice. Analiza histologică a marginilor rănilor poate evidenția reacții vitale precum inflamația sau hemoragia tisulară, confirmând că leziunea a fost produsă ante-mortem. În schimb, rănile postmortem lipsesc de aceste reacții, având margini palide și curate și prezentând sângerare minimă.

Clasificarea leziunilor produse prin arme albe depășește simpla anatomie descriptivă, reprezentând fundamentul reconstituirii actului violent. Prin fixare atentă, măsurători precise și comparație metodică, specialiștii pot deduce nu doar caracteristicile armei, ci și succesiunea acțiunilor, pozițiile participanților și gradul de intenție implicat.

Concluzii. Leziunile produse prin arme albe reprezintă unele dintre cele mai valoroase și informative urme în investigarea infracțiunilor violente, oferind indicii esențiale despre arma folosită, dinamica agresiunii și interacțiunea dintre victimă și agresor. Analiza lor depășește simplele constatări descriptive, transformându-se într-un proces complex de corelare între datele obținute la fața locului, examinarea medico-legală și studiul microscopic al marginilor și conținutului plăgilor.

Prin clasificarea corectă a rănilor, tăiate, înțepate sau despicătoare, experții criminaliști pot identifica tipul instrumentului utilizat, modul de acțiune și intensitatea forței aplicate. Distribuția și orientarea leziunilor pe corp, prezența sau absența rănilor

de apărare și caracteristicile anatomice ale traiectelor interne contribuie la reconstituirea fidelă a evenimentelor, oferind o perspectivă obiectivă asupra mecanismului agresiunii.

Corelarea constatărilor medico-legale cu probele din teren, cum ar fi tiparele de sânge, poziționarea corpului sau recuperarea armei suspecte, permite o interpretare integrată și coerentă. Această abordare interdisciplinară este esențială pentru stabilirea circumstanțelor reale ale producerii leziunilor și pentru diferențierea între rănile auto-provocate, cele provocate de o altă persoană sau cele produse post-mortem.

Lista de referințe:

1. Cârjan, Lazăr, Pătru, Alina Daniela, Criminalistică. Curs în tehnologie IFR, Editura Fundației România de Mâine, București, 2013, 246 p.

2. DiMaio, V. J. M., DiMaio, D., Patologie medico-legală, ediția a II-a, CRC Press, Boca Raton, 2001, 592 p.

3. Pătru, Alina Daniela, Criminalistică, Editura Sitech, Craiova, 2024, 207 p.

4. Pătru, Alina Daniela, Scenele violenței. Analiza urmelor și reconstituirea faptelor, Editura Sitech, Craiova, 2025, 232 p.

5. Spitz, W. U., Spitz, D. J., Investigația medico-legală a morții. Ghid pentru aplicarea patologiei în investigarea infracțiunilor, ediția a V-a, Charles C. Thomas Publisher, Springfield, 2020, 768 p.

Полуянов Сергій
головний судовий експерт відділу криміналістичних досліджень Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна
електронна адреса: kyiv@nncise.org.ua

Кожухар Олег
судовий експерт відділу криміналістичних досліджень Київського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С.Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-2578-7167
електронна адреса: olanko@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО АГРЕСІЇ ПРОТИ СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

У тезах розглянуто деякі питання організації і проведення судових експертиз щодо агресії проти суверенітету та територіальної цілісності України. Запропонований алгоритм дій судового військового експерта, показані шляхи організації і підтримання його взаємодії з фахівцями інших експертних спеціальностей.

Ключові слова: збройна агресія, військова експертиза, комісія, взаємодія.

Poluianov Serhii
chief forensic expert of the department of forensic research of the Kyiv branch of the National scientific center «Institute of forensic examinations Honor. prof. M.S. Bokarius» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Kozhukhar Oleh
forensic expert of the department of forensic research of the Kyiv branch of the National scientific center «Institute of forensic examinations Honor. prof. M.S. Bokarius» of the Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF MILITARY EXPERTISE ON AGGRESSION AGAINST THE SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITY OF UKRAINE

The abstracts consider some issues of organizing and conducting forensic military examinations on aggression against the sovereignty and territorial integrity of Ukraine.

An algorithm of actions of a forensic military expert is proposed, ways of organizing and maintaining his interaction with specialists of other expert specialties are shown.

Key words: armed aggression, military expertise, commission, interaction.

Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень визначені основні завдання військової експертизи. Вони стосуються дій органів управління і військових підрозділів (частин, з'єднань) Збройних Сил України та інших складових Сил Оборони [1, VIII, 8.1]. При цьому не враховано, що на теперішній час відсутній орієнтовний перелік питань щодо документального планування та підготовки ворога до ведення агресивної війни проти України, розв'язання ворогом агресивної війни проти України, з залученням військових формувань країни агресора та вчиненням нею агресивних дій, а також причинно-наслідкові зв'язки щодо наслідків бойових дій військових формувань країни агресора.

На нашу думку, основними завданнями судової військової експертизи при проведенні дослідження щодо збройної агресії дій іноземних держав проти суверенітету та територіальної цілісності України є встановлення обставин застосування озброєння і військової техніки та дій військових службових осіб збройних сил агресора під час підготовки та ведення війни (бойових дій), що призвели до загибелі та поранення громадян, руйнування об'єктів критичної та цивільної інфраструктури.

Варіант алгоритму дій судового експерта за спеціальністю 16.1 при проведенні судової військової експертизи щодо збройної агресії проти суверенітету та територіальної цілісності України відображено на рис. 1.

АЛГОРИТМ ДІЙ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА
при проведенні експертизи за напрямком військових досліджень

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПРОТИВНИКА?

Вивчення матеріалів із відкритих джерел інформації (інтернет-сторінок, медіаресурсів); інформація, отримана із матеріалів кримінального провадження (дані від розвідувальних органів, протоколи допитів свідків, поіменний список керівного складу тощо).

ЯК І ЯКІ САМЕ СЛУЖБОВІ І/АБО ПОСАДОВІ ОСОБИ КРАЇНИ АГРЕСОРА (ЯК ВІЙСЬКОВІ, ТАК І ЦИВІЛЬНІ) ЗДІЙСНЮВАЛИ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДГОТОВКУ ДО ВЕДЕННЯ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ?

Вивчення матеріалів кримінального провадження (дані від розвідувальних органів тощо); матеріали із відкритих джерел інформації (інтернет-сторінок, медіаресурсів); речові докази (мапи, інші документи планового, розпорядчого й керівного характеру.

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ ВОРОГОМ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ?

Вивчення матеріалів кримінального провадження (дані від розвідувальних органів, бойові накази, розпорядження (шифротелеграми) частинам і підрозділам, рішення командирів частин, підрозділів щодо здійснення дій, мапи (робочі мапи, плани, схеми) рішень (маршрутів висування); протоколи допиту свідків тощо), матеріали із відкритих джерел інформації (інтернет-сторінок, медіаресурсів).

ЗА ЯКИХ ОБСТАВИН ТА ЯКІ САМЕ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ (УГРУПУВАННЯ) КРАЇНИ АГРЕСОРА ВЧИНЯЛИ БОЙОВІ ДІЇ?

Матеріали кримінального провадження (дані від розвідувальних органів, бойові накази, розпорядження (шифротелеграми) частинам і підрозділам, рішення командирів частин, підрозділів щодо здійснення дій, мапи (робочі мапи, плани, схеми) рішень (маршрутів висування) тощо), матеріали із відкритих джерел інформації (інтернет-сторінок, медіаресурсів).

АЛГОРИТМ ДІЙ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА
при проведенні експертизи за напрямком військових досліджень
(завершення)

ЯКИЙ БУВ БОЙОВИЙ І ЧИСЕЛЬНИЙ СКЛАД ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ КРАЇНИ АГРЕСОРА ТОЩО?

Матеріали кримінального провадження (дані від розвідувальних органів, списки (відомості) особового складу частини, підрозділу, журнал бойових дій частин, журнал обліку бойової підготовки, журнал обліку інструктажу особового складу, книга видачі зброї, план-завдання екіпажу (розрахунку, водію) машини, поіменний список інструктажу, список утрат особового складу (техніки), протоколи допиту свідків.

ПІД ЧИЇМ КОМАНДУВАННЯМ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ (ЧАСТИНИ, ПІДРОЗДІЛИ) ЗДІЙСНЮВАЛИ АГРЕСИВНІ ДІЇ?

Вивчення матеріалів кримінального провадження (дані від розвідувальних органів, бойові накази, розпорядження (шифротелеграми) частинам, підрозділам, рішення командирів частин, підрозділів щодо здійснення дій, мапи (робочі мапи, плани, схеми) рішень (маршрутів висування), журнал обліку відданих та отриманих розпоряджень, таблиця позивних посадових осіб, протоколи допиту свідків тощо), матеріали із відкритих джерел інформації (інтернет-сторінок, медіаресурсів).

ЯКИМИ НОРМАТИВНИМИ АКТАМИ (МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА, НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА КРАЇНИ АГРЕСОРА, ТОЩО) ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ЗАСОБІВ ТА МЕТОДІВ ВЕДЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ РЕГЛАМЕНТОВАНО ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ І ПОСАДОВИХ ОСІБ КРАЇНИ АГРЕСОРА?

Конвенція про мирне врегулювання міжнародних спорів 1907 року, Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року, Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі (Нюрнберзького трибуналу) 1945 року, Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, прийнята Резолюцією 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН від 24.10.1970 р., … Федеральный закон от 31.05.1996 г. № 61-ФЗ «Об обороне», Федеральный закон от 27.05.1998 г. № 76-ФЗ «О статусе военнослужащих», Устав внутренней службы Вооруженных Сил Российской Федерации.

ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИЙ ЗВ'ЯЗОК

Рис. 1 Алгоритм дій судового експерта з вирішення орієнтовних питань під час проведення судової військової експертизи щодо збройної агресії проти суверенітету та територіальної цілісності України.

Слід зауважити, що судова експертиза, яка досліджує наслідки агресії проти суверенітету та територіальної цілісності України, як правило буде комплексною. Під час проведення дослідження разом з військовими експертами будуть працювати фахівці інших експертних спеціальностей. Наприклад, в ході вивчення наслідків нанесення вогневого удару по населеному пункту це можуть бути фахівці вибухово-технічної, будівельно-технічної, електротехнічної експертизи, у випадку нанесення шкоди лісам і сільськогосподарським угіддям – пожежно-технічної, товарознавчої, інженерно-екологічної, ветеринарної експертизи. У кожного з них може бути своя відпрацьована методика дослідження, свої індивідуальні прийоми, правила і норми дій. Імовірно, що, дослідження за різними напрямками будуть проводитись одночасно. Варіант загального алгоритму дій комісії експертів запропонований на рис. 2.

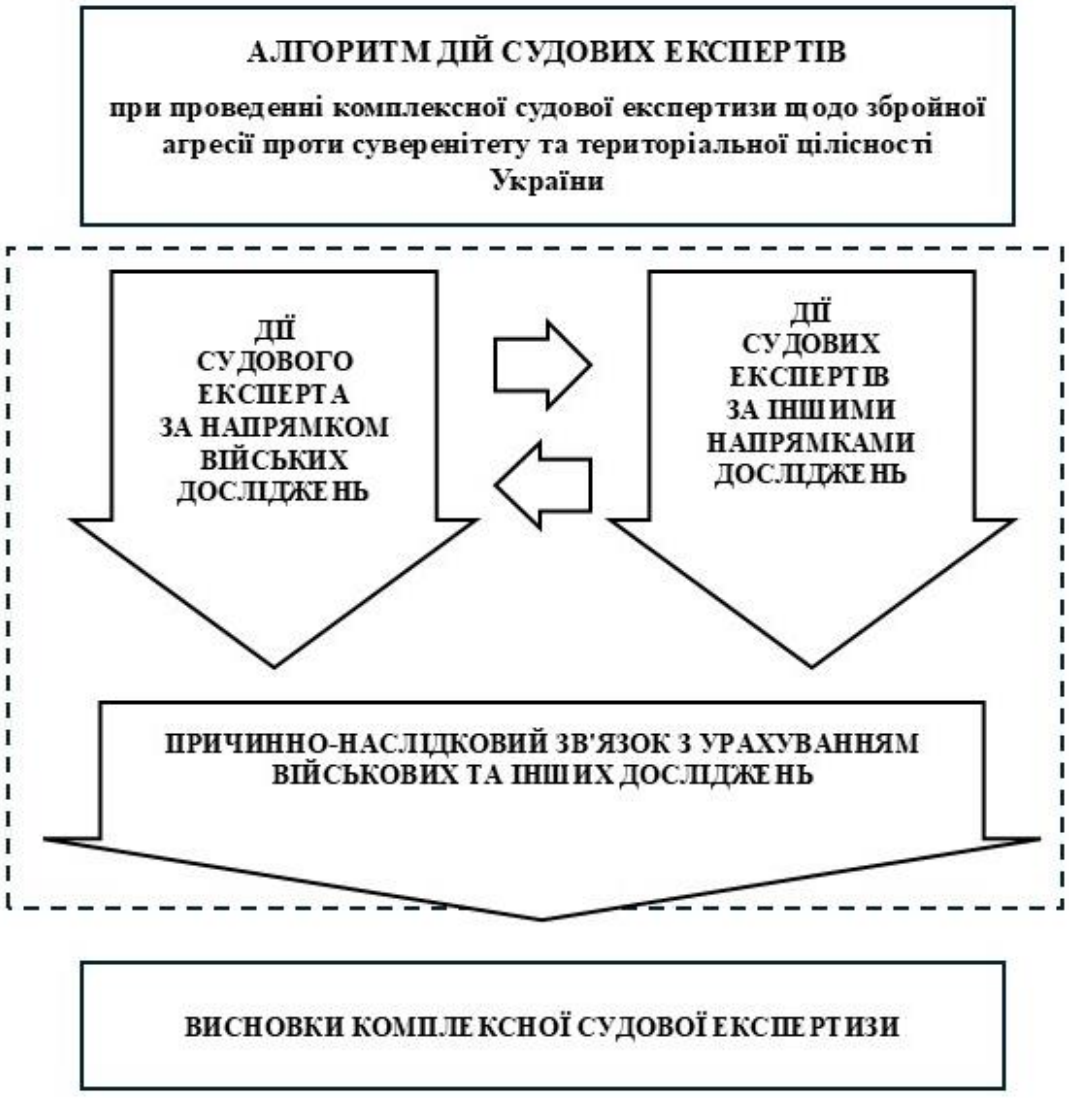

Рис. 2 Алгоритм дій судових експертів при проведенні комплексної судової експертизи щодо збройної агресії проти суверенітету та територіальної цілісності України.

Зауважимо, що складання якісного, повного і обґрунтованого висновку експертів комплексної судової експертизи можливо тільки за умов організації і систематичного підтримання взаємодії між експертами різних спеціальностей. Цю взаємодію повинен організувати голова комісії вже в ході проведення першої наради комісії експертів. **Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень чітко визначають, що у випадках** проведення дослідження слідів пострілу, зброї та засобів з некінетичним принципом ураження, ракетно-реактивної зброї головою експертної комісії призначається особа, атестована як судовий експерт з експертизи зброї та слідів її використання **[2, I, 4.1]**.

Комісія є тимчасовим колективом, який часто не має злагодженості, чіткого взаєморозуміння, алгоритмів спільних дій. Тому організація взаємодії представляє певні ускладнення для голови комісії. Йому потрібно переконати членів комісії у необхідності організованості, свідомої узгодженої роботи, спрямованої на своєчасне досягнення єдиного кінцевого результату [3, с.181]. Голова комісії визначає способи підтримання взаємодії, послідовність і терміни виконання окремих досліджень та інших заходів, доводить до членів комісії інформацію про порядок зв’язку, обміну отриманими даними.

Взаємодія між експертами підтримується і вдосконалюється в ході:

- оперативного обміну інформацією в ході ознайомлення з матеріалами кримінального провадження і проведення досліджень;
- обговорення проблемних питань на проміжних нарадах;
- формулювання синтезуючого розділу дослідницької частини і висновків експертів, проведення підсумкової наради.

Злагоджена співпраця експертів різних спеціальностей дозволить досягнути наміченого результату – повного висновку, обґрунтованого проведеними дослідженнями і професійною оцінкою фахівців.

Перелік використаних джерел:

1. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року (Із змінами).

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08 жовтня 1998 року (Із змінами).

3. Власова, О. І. Соціальна психологія організацій та управління : підручник / О. І. Власова, Ю. В. Никоненко. Київ : ЦУЛ, 2025. 392 с.

Іван Старенький
старший судовий експерт лабораторії досліджень об'єктів інформаційних технологій, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-2271-8512
електронна адреса: ivanstarenkii777@gmail.com

ДИНАМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ШКІДЛИВОГО ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ RACCOON STEALER

У тезах розглянуто практичний випадок дослідження шкідливого програмного забезпечення типу «Stealer», а саме «Raccoon Stealer». Наведено перелік програмних продуктів за допомогою яких проводиться динамічне дослідження.

Ключові слова: Raccoon Stealer, динамічне дослідження, оболонка PowerShell, віртуальне середовище.

Ivan Starenkiy
senior forensic expert of the laboratory for research of information technology objects, telecommunication systems (equipment) and means of the Odessa Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine, Odesa, Ukraine

DYNAMIC RESEARCH OF RACCOON STEALER MALWARE

The theses examine a practical case of analyzing malicious software of the Stealer type, specifically Raccoon Stealer. A list of software tools used to perform dynamic analysis is provided

Keywords: Raccoon Stealer, Malware, Dynamic Research, Operating System, Program Shell «PowerShell», Isolated Virtual Environment.

Будь яке дослідження потенційного шкідливого програмного забезпечення (ШПЗ) повинно виконуватися в два етапи: перший, це статичний аналіз об'єкту дослідження, в процесі виконання якого збирається максимальний обсяг даних щодо шкідливого зразку, що в подальшому допоможе визначити вектор подальшого дослідження даного шкідливого зразку, і другий етап – динамічне дослідження.

Динамічне дослідження ШПЗ необхідно проводити в ізольованому віртуальному середовищі, аби запобігти вірогідним негативним наслідкам дії шкідливого зразку на операційну систему (ОС) робочої станції (РС), що в своїй перспективі можуть спричинити втрату доступу до робочого середовища ОС, або викликати виток інформації на віддалений С2-сервер (Command and Control)

зловмисників, або ж динамічне дослідження можна проводити на спеціально підготовленому для таких задач персональному комп'ютері (ПК), який після завершення кожного такого дослідження, програмним шляхом повертається в момент часу до початку динамічного дослідження, так би мовити, скидається до «заводських налаштувань».

В ході своєї професійної діяльності, автором було визначено наступний перелік програмних продуктів, які є найоптимальнішими для проведення динамічного дослідження зразків ШПЗ, це «Process Monitor» [1], «Process Hacker» [2], «Autoruns» [3], «Microsoft Network Monitor» [4], «Wireshark» [5].

Використання ПЗ «Process Monitor» (див. рис. 1) дозволить відслідковувати абсолютно всі процеси в середовищі ОС до, під час, та після динамічного дослідження зразку ШПЗ, що дозволить сформувати повну картину подій, до, та після ініціалізації об'єкту дослідження в системі.

1:40:29.6294140 PM	2.1.0-4.exe	624	TCP Reconnect	DESKTOP-30RF073:62594 -> k3s-agent-huge-hel-krj.k3s.alteox.app:http	SUCCESS
1:40:31.6294962 PM	2.1.0-4.exe	624	TCP Reconnect	DESKTOP-30RF073:62594 -> k3s-agent-huge-hel-krj.k3s.alteox.app:http	SUCCESS
1:40:31.6466036 PM	svchost.exe	1120	UDP Send	DESKTOP-30RF073:58146 -> 10.0.2.3:domain	SUCCESS
1:40:31.6771948 PM	svchost.exe	1120	UDP Send	DESKTOP-30RF073:58146 -> 10.0.2.3:domain	SUCCESS
1:40:31.7023522 PM	svchost.exe	1120	UDP Receive	DESKTOP-30RF073:58146 -> 10.0.2.3:domain	SUCCESS
1:40:35.6296037 PM	2.1.0-4.exe	624	TCP Reconnect	DESKTOP-30RF073:62594 -> k3s-agent-huge-hel-krj.k3s.alteox.app:http	SUCCESS
1:40:43.6300130 PM	2.1.0-4.exe	624	TCP Reconnect	DESKTOP-30RF073:62594 -> k3s-agent-huge-hel-krj.k3s.alteox.app:http	SUCCESS
1:40:49.6242175 PM	2.1.0-4.exe	624	TCP Disconnect	DESKTOP-30RF073:62594 -> k3s-agent-huge-hel-krj.k3s.alteox.app:http	SUCCESS

Рисунок 1 – Моніторинг процесів зразку ШПЗ
в середовищі ПЗ «Process Monitor»

Використання ПЗ «Autoruns» дозволить встановити перелік ПЗ та процесів, що запускаються в фоновому режимі при початку роботи ОС, і ніяким чином візуально про себе не повідомляють.

Загально можна виділити два основних сценарії застосування ПЗ «Autoruns», це використання даного програмного продукту (ПП) в ізольованому віртуальному середовищі, в якому безпосередньо буде проводитися динамічне дослідження шкідливих зразків, та інший сценарій, який передбачає створення віртуальної машини з побітової копії носія інформації, в пам'яті якого було ініціалізовано запуск шкідливого файли, що в свою чергу спричинило до зараження системи ШПЗ.

За допомогою ПЗ «Microsoft Network Monitor», або «Wireshark», запущеного заздалегідь до моменту динамічного аналізу, можна відстежити мережеву активність тестового зразку, та встановити IP-адреси, до яких він буде звертатися, див. рис. 2.

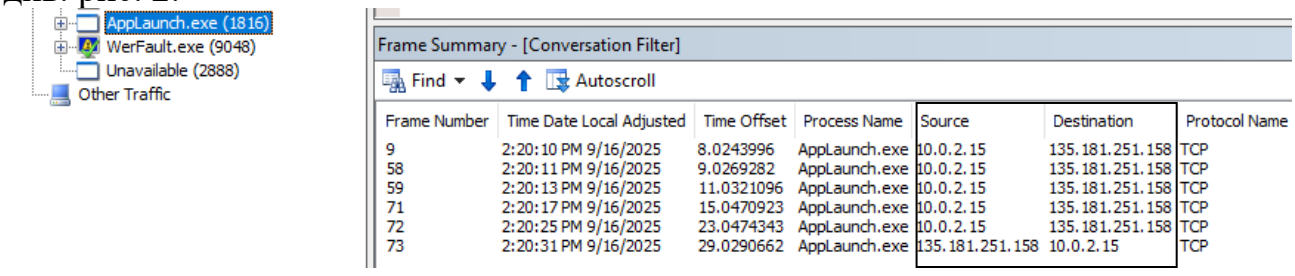

Рисунок 2 – Дослідження зразку ШПЗ за допомогою ПЗ «Microsoft Network Monitor»

Коли за допомогою ПЗ «Autoruns» та «Microsoft Network Monitor» вдається встановити процеси ШПЗ, а також відомості щодо мережевої активності, наступним кроком є використання ПЗ «Process Hacker» (див. рис. 3), або його аналогів, який дозволить встановити наявність або відсутність дочірніх процесів у шкідливого файлу.

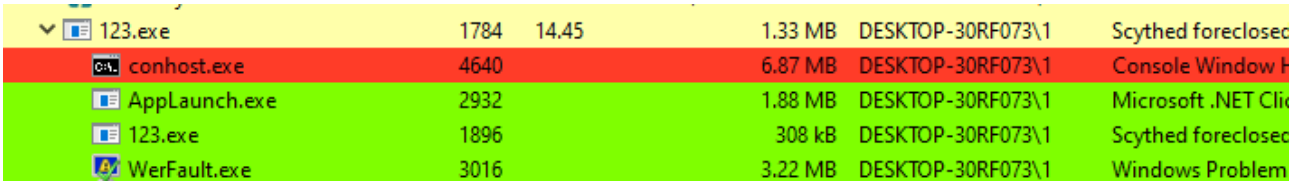

Рисунок 3 – Динамічне дослідження зразку ШПЗ
за допомогою ПЗ «Process Hacker»

Невід'ємною перевагою ПЗ «Process Hacker» є одна з його функціональних можливостей, що передбачає створення дампу пам'яті власноруч обраного процесу.

Ключовою перевагою зняття дампу пам'яті шкідливого процесу під час його динамічного дослідження, на противагу статичному аналізу, коли програмний код може бути зашифровано складними алгоритмами шифрування, дешифрування яких провести або вкрай складно, або навіть неможливо – є те, що під час свого виконання, ШПЗ взаємодіє з ОС в розпакованому, розшифрованому та робочому стані, що дозволяє в подальшому встановити з якими файлами, процесами, а також яку інформацію отримав, під час свого виконання, зразок ШПЗ від ОС.

Так, зі збереженого дампу пам'яті процесу «AppLaunch.exe», наведеного на рис. 3, за допомогою наведеної нижче команди для програмної оболонки «PowerShell» (успішність виконання якої потребує попереднього встановлення необхідних ПП), виконується пошук по ключовим словам (де «XXXXX», це перелік ключових слів, який вдалося встановити під час статичного та динамічного аналізів тестового зразку) серед збереженої в дампі пам'яті інформації:

```
    &  «$env:TEMP\Strings\strings64.exe»  -accepteula  -n  6  -u
C:\шлях_до_файлу_дампу_пам'яті\файл_дампу_пам'яті.dmp |
      Select-String -SimpleMatch -Pattern 'XXXXX'
```

Використання для свого пошуку наступного переліку ключових слів «txt», «.exe», «tlgrm», «wallet», «dscrd_», «sqlite», «login», «Content-Type», «User Data», «SELECT», «stable», «machineId», ««encrypted_key»:»«, «MachineGuid», «local state», «NSS_Shutdown», «PK11_GetInternalKeySlot», «PK11_Authenticate», «PK11SDR_Decrypt», «webextension@metamask.io», «http://», «GdipGetImageEncoders»,

«GdipGetImageEncodersSize», «GdipCreateBitmapFromHBITMAP», «GdipSaveImageToFile», «BaseNamedObjects», «lnk» та «RAM:», дозволить встановити відомості щодо наступних функціональних можливостей зразку ШПЗ:

1. Взаємодія з WEB-оглядачами;
2. Взаємодія з криптогаманцями/WEB-розширенням;
3. Взаємодія з мережою Інтернет;
4. Взаємодія з месенджарами;
5. Створення звітних файлів;
6. Ідентифікація жертви;
8. Можливість робити знімки екрану PC.

Ключовими моментами з наведеного вище переліку функціональних можливостей ШПЗ типу «Stealer» – є виявлення свідчень щодо файлів з розширенням «*.txt», а саме «passwords.txt», «cookies.txt», «ffcookies.txt», «autofill.txt», «CC.txt», що вказує на функціональну можливість ШПЗ обробляти інформаційне наповнення накопичувача PC, та узагальнювати виявлені «цільові дані» в звітні файли, та надсилати їх на C2-сервер, IP-адресу якого було встановлено під час динамічного дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. Process Monitor. URL: https://learn.microsoft.com/en-us/sysinternals/downloads/procmon.
2. Process Hacker. URL: https://systeminformer.sourceforge.io/
3. Autoruns. URL: https://learn.microsoft.com/ru-ru/sysinternals/downloads/autoruns.
4. Microsoft Network Monitor. URL:https://www.microsoft.com/en-us/download/details.aspx?id=4865.
5. Wireshark. URL: https://www.wireshark.org/.

Стародубов Олександр
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-6266-4813
електронна адреса: criminalistic@onua.edu.ua

СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

В тезах досліджено судову експертизу як системоутворюючий компонент тактичних операцій. Проаналізовано її інформаційна, прогностична та оціночна функції як основа криміналістичного моделювання. Визначено тактику використання висновків для планування допиту, обшуку та інтеграції з іншими слідчими (розшуковими) діями, забезпечуючи стійкість доказів.

Ключові слова: судова експертиза, тактичні операції, криміналістичне моделювання, злочин, компонент

Starodubov Oleksandr
Postgraduate student of the Department of Criminalistics,
Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FORENSIC EXAMINATION AS A STRUCTURAL COMPONENT OF TACTICAL OPERATIONS

This abstract examines forensic examination as a system-forming component of tactical operations. Its informational, prognostic, and evaluative functions are analyzed as the basis for criminalistic modeling. The tactics for utilizing the expert conclusions are determined for planning interrogation, search, and integration with other investigative (search) actions, thereby ensuring the stability of evidence.

Key words: forensic examination, tactical operations, criminalistic modeling, crime, component

Аналіз матеріалів практики та наявних наукових думок свідчить, що встановлення об’єктивної істини у кримінальному провадженні неможливе без ефективного використання спеціальних знань. У цьому контексті, судова експертиза виступає як специфічний вид державної діяльності, що забезпечує використання природничих та технічних знань різних галузей наук для пояснення і тлумачення фактів та явищ у судочинстві. Вона не просто підвищує доказове значення матеріалів кримінального провадження, але й стає важливим елементом, що формує стратегію та тактику всього досудового розслідування.

Актуальність дослідження ролі експертизи в тактичних операціях зумовлена зростаючою складністю сучасних злочинів, особливо у сфері економіки, високих технологій та кібербезпеки. Ці злочини часто залишають мінімальні сліди, які можуть бути виявлені та інтерпретовані лише за допомогою високоспеціалізованих досліджень. Отже, інтеграція експертних даних має відбуватися вже на етапі планування комплексів слідчих (розшукових) дій в межах відповідних тактичних операцій.

Незважаючи на ключове значення експертної діяльності, у сфері її організаційно-тактичного застосування існують значні прогалини. Недостатній рівень науково-методичного та фінансового забезпечення часто унеможливлює повне та об'єктивне дослідження фактів. Крім того, відсутність систематизованих знань щодо сучасних можливостей судових експертиз серед суб'єктів розслідування, а іноді й ігнорування висновків експертів, створюють організаційно-тактичні проблеми, що можуть призводити до експертних помилок процесуально-правового та організаційно-технічного характеру. Таким чином, необхідність вдосконалення тактики використання експертних висновків є нагальною.

Судова експертиза, згідно з процесуальним законодавством, є процесуальною дією. Її сутність полягає в дослідженні експертом, за завданням слідчого або судді, речових доказів та інших матеріалів справи з метою встановлення фактичних даних та обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

Інтеграція експертизи в криміналістичну тактику відбувається на рівні тактичних операцій. Криміналістична тактична операція визначається як комплекс взаємопов'язаних, планових слідчих (розшукових) дій, а також негласних слідчих (розшукових) дій, об'єднаних єдиною метою — вирішенням складного слідчого завдання. У цьому контексті, експертиза виступає не лише як дія, що формує доказову базу, але і як первинне джерело інформації, необхідної для **планування** цих комплексних дій.

Процесуальною основою тактичної надійності даних, отриманих від експерта, є принципи судово-експертної діяльності, закріплені в законодавстві: законність, незалежність, об'єктивність і повнота дослідження. Дотримання цих принципів є обов'язковою гарантією допустимості та доказової сили висновку, що має прямий вплив на успішність всієї тактичної операції.

Висновки експерта мають багатоаспектне функціональне навантаження, що виходить за межі простого встановлення факту. Вони суттєво впливають на обрання цілей використання слідчим. Хоча експертиза призначається для вирішення конкретних питань, її висновок, особливо сформульований ініціативно, може призвести до зміни цілей використання. Це може виражатися як у звуженні, так і в розширенні напрямів розслідування порівняно з тими, що були поставлені слідчим при призначенні дослідження.

Функціональний підхід дозволяє розглянути експертизу як інструмент управління процесуальним ризиком. Принцип, згідно з яким об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені лише у мірі, необхідній для дослідження , означає, що слідчий може мати лише одну можливість провести певну, особливо руйнівну, експертизу. У цьому випадку, повноцінна реалізація прогностичної функції експертизи дозволяє слідчому заздалегідь оцінити шанси на успіх і необхідність проведення дослідження, що призведе до витрачання об'єкта. Таким чином, експертиза виконує функцію ризик-менеджменту в доказовому процесі, забезпечуючи мінімізацію втрати критичних доказів.

Ефективне використання спеціальних знань у криміналістичній тактиці ґрунтується на ключових функціях, які виконує судова експертиза: інформаційній, прогностичній та оціночній.

Інформаційна функція полягає у наданні первинних фактичних даних, які можуть бути встановлені лише на основі спеціальних знань. Сюди належить ідентифікація об'єктів, встановлення механізму події, класифікація речовин. Ці дані є критичним підґрунтям для висунення криміналістичних версій та, що особливо важливо для тактичних операцій, локалізації об'єктів пошуку. Наприклад, якщо експертиза визначила точний хімічний склад вибухової речовини, це звужує коло можливих місць її зберігання, що є ключовим при плануванні обшуку.

Прогностична функція має фундаментальне значення для криміналістичного моделювання. Вона дозволяє передбачити результат подальших слідчих (розшукових) дій або розвитку подій, ґрунтуючись на науковому передбаченні та достовірних знаннях, отриманих під час експертного дослідження. Наприклад, висновок експерта про психофізіологічний стан підозрюваного або оцінка його комунікативних особливостей можуть бути використані для прогнозування його поведінки під час допиту. Це дає можливість слідчому обрати найбільш ефективний тактичний прийом, мінімізуючи ризики протидії або отримання неправдивих свідчень.

Оціночна функція пов'язана із суб'єктивною діяльністю експерта під час дослідження, яка, однак, підкріплюється встановленою методикою, що є гарантією достовірності висновку. На рівні слідчого та суду ця функція трансформується у необхідність ретельної оцінки висновку експерта за загальними правилами оцінки доказів. Оціночна функція дозволяє слідству перевірити відповідність висновку завданню, його повноту, наукову обґрунтованість та узгодженість з іншими зібраними у справі доказами.

Проведення судової експертизи в діяльності з розслідування кримінальних правопорушень є майже невід'ємним елементом, оскільки практично кожен випадок вимагає використання спеціальних знань, тобто залучення спеціалістів чи судових експертів. Для забезпечення тактичної ефективності висновку експерта, слідчий повинен здійснити ретельну підготовку, яка є ключовим етапом.

Підготовка до призначення експертизи охоплює такі основні етапи: 1) збирання необхідних матеріалів для дослідження; 2) вибір оптимального моменту призначення судової експертизи; 3) визначення предмета судової експертизи (фактичні дані, що встановлюються на основі спеціальних знань); 4) формулювання запитань експерту; 5) вибір експертної установи або конкретного експерта.

Особлива увага має приділятися формулюванню запитань, оскільки вони визначають предмет експертизи. Запитання повинні відповідати таким основним вимогам: не виходити за межі спеціальних знань експерта. не мати правового характеру (експерт не вирішує питання винуватості або правової кваліфікації); бути конкретними, короткими та мати логічну послідовність; характеризуватися повнотою та мати комплексний характер.

Порушення цих вимог, зокрема постановка питань, що виходять за межі компетенції експерта або мають правовий характер, є типовим джерелом процесуальних помилок, що у підсумку знижує доказову силу отриманого висновку і підриває тактичну стійкість усієї слідчих (розшукових) дій/тактичних операції.

Висновок експерта є потужним інструментом, який дозволяє слідчому обрати найбільш ефективні тактичні прийоми під час проведення ключових слідчих (розшукових) дій.

Так, використання висновку експерта під час допиту є одним із найбільш розроблених тактичних напрямків. Висновки застосовуються для формування тактичних прийомів, спрямованих на подолання протидії, викриття неправдивих свідчень та стимулювання повних та правдивих показань. Слідчий може використати інформацію, що міститься у висновку, для створення у підозрюваного уявлення про повну обізнаність слідства щодо механізму злочину, точних обставин або ідентифікації знаряддя. Це дозволяє ефективно використовувати тактику психологічного впливу. Однак, слідчі повинні бути уважними, оскільки не всі тактичні прийоми, що застосовуються до звичайних доказів, можуть бути повною мірою застосовані до експертних висновків, особливо тих, у яких була виявлена експертна ініціатива.

У тактичних операціях, що включають обшук, експертні дані відіграють роль інформаційного локалізатора. Якщо експертиза, проведена до обшуку (наприклад, щодо вилучених зразків), встановила сліди певної речовини або типові ознаки знаряддя, ця інформація дозволяє чітко локалізувати пошук. Замість загального пошуку, слідчий може цілеспрямовано шукати об’єкти, що відповідають встановленим експертом характеристикам, звужуючи коло пошукових об’єктів і підвищуючи ефективність обшуку. Експертні висновки допомагають перетворити розшукову діяльність на точний, сфокусований процес.

Висновки про механізм події, які часто встановлюються під час трасологічних, балістичних або автотехнічних експертиз, є вихідними даними для

моделювання умов проведення слідчого експерименту. Тактично важливо забезпечити максимальну об'єктивність експерименту, і саме експертні дані (наприклад, про кут пострілу, швидкість транспортного засобу або траєкторію руху) дозволяють відтворити обставини події з науковою точністю.

Тактична специфіка використання інформації, одержаної внаслідок експертної ініціативи, полягає у її несподіваності. Експерт виявляє ініціативу у дослідженні тих чи інших питань, як правило, несподівано навіть для самого себе, що ускладнює її попереднє тактичне планування [див. докладніше: 1, 226-227; 2, С. 92-97].

Однак, такі ініціативно сформульовані висновки мають величезне значення для вирішення профілактичних завдань у кримінальному провадженні. Вони дозволяють ідентифікувати причини та умови, які сприяли вчиненню злочину. З точки зору тактичної операції, інформація, отримана внаслідок експертної ініціативи, може бути використана для коригування тактичних прийомів проведення наступних слідчих (розшукових) дій, включаючи допит або організацію подальших тактичних операцій, які спочатку не були заплановані. Хоча загальні цілі використання таких висновків збігаються з цілями використання інших доказів, експертна ініціатива може суттєво розширити або звузити напрями розслідування, що вимагає гнучкості від слідчого при обранні тактики.

Перелік використаних джерел:

1. Щербанюк Д.В. Деякі особливості використання на досудовому розслідуванні висновку експерта, в якому реалізовано право на експертну ініціативу. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу.* Харків. 2017. С. 226-227. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/106.pdf

2. Щербанюк Д.В. Особливості тактики використання під час досудового розслідування висновку експерта, в якому реалізовано право на експертну ініціативу. *Право і безпека.* 2017. № 3 (66). С. 92-97. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0ae12d93-be9

Федорчук Олександр
кандидат юридичних наук
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-1945-8647
електронна адреса: criminalistic@onua.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У СТРУКТУРІ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовані особливості місця спеціальний знань у загальній концепції протидії злочинності у сфері службової діяльності. Основний акцент звернутий на сутність та напрями використання спеціальних знань у межах роботи оперативних підрозділів за вказаним напрямом роботи.

Ключові слова: *спеціальні знання; концепція; оперативно-розшукова діяльність.*

Fedorchuk Oleksandr
Candidate of Law
Associate Professor, Department of Criminalistic, Forensic Examinations and Polygraphology
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN THE STRUCTURE OF THE CONCEPT OF COMBATING CRIME IN THE SPHERE OF OFFICIAL ACTIVITIES

The peculiarities of the place of special knowledge in the general concept of combating crime in the sphere of official activities are analyzed. The main emphasis is on the essence and directions of using special knowledge within the work of operational units in the specified direction of work.

Keywords: *special knowledge; concept; operational-search activities.*

Формування цілісної та несуперечливої концепції протидії злочинності у сфері службової діяльності вимагає визначення місця окремих компонентів та форм діяльності відповідних суб'єктів у її структурі. Так, невід'ємним складником діяльності правоохоронних органів щодо протидії злочинності у сфері службової діяльності є використання спеціальних знань для вирішення завдань щодо своєчасного виявлення, оперативно-розшукового документування та подальшого досудового розслідування. Перш за все, необхідно звернути увагу,

що чинне законодавство України не містить нормативного визначення категорії «спеціальні знання», що в окремих випадках може призводити до доволі широкого трактування такої термінологічної конструкції, а також неоднозначного сприйняття та визначення органами, які здійснюють кримінальне переслідування чітких вимог та характеристик до суб'єктів таких знань, зокрема й у випадках їх залучення на стадії оперативно-розшукової діяльності про що свідчить аналіз нормативних приписів Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність»[2] та «Бюро економічної безпеки України»[1]. У той же час, відзначимо, що у науковій доктрині питання спеціальних знань, зокрема їх змісту, активно досліджується науковцями[3;4;5]. Не вдаючись у межах цього постановочного дослідження до аналізу усіх наукових підходів, ми солідаризуємось із позицією В.Ю. Шепітька, який визначаючи спеціальні знання вказує, що це «система наукових відомостей чи навичок об'єктивного характеру, які отримані внаслідок проходження вищої професійної підготовки, досвіду наукової та практичної діяльності та відповідають сучасному рівню»[4]. Загалом вказане визначення може бути повністю підтриманим, але необхідно звернути увагу, що на нашу думку, сучасні моделі освітніх технологій дозволяють здобувати відповідні знання не лише шляхом навчання у ЗВО, що також має враховуватись під час розслідування та трактування їх сутності.

Аналіз практики роботи правоохоронних органів щодо протидії злочинності у сфері службової діяльності свідчить, що спеціальні знання займають «наскрізне» положення, зокрема використовуються на усіх етапах реалізації відповідними правоохоронними органами своїх функцій у даній сфері. У той же час, необхідно наголосити, що суб'єкти і форми використання спеціальних знань на різних етапах протидії злочинності у сфері службової діяльності суттєво різнитимуться.

Перш за все, необхідно звернути увагу, що на стадії діяльності оперативних підрозділів щодо негласного документування злочинної діяльності згідно чинного законодавства неможливим є використання спеціальних знань у формі проведення судових експертиз, оскільки призначення експертизи можливе лише у межах розпочатого кримінального провадження. Водночас, аналіз практики роботи оперативних підрозділів свідчить, що ними у різних формах використовуються спеціальні знання у широкому тлумаченні цієї категорії, зокрема:

по-перше, у процесі здійснення кримінального аналізу, де суб'єктами таких знань виступають конкретні аналітики, а зміст спеціальних знань у загальному вигляді можна звести до таких основних позицій: а) спеціальні знання у сфері аудиту та бухгалтерського обліку, а також щодо різного типу фінансових операцій суб'єктів господарської діяльності; б) спеціальні знання щодо архітектурної побудови цифрового простору та особливостей роботи з цифровими даними; в) спеціальні знання щодо методології аналітичних досліджень та кримінального аналізу;

по-друге, у процесі використання конфіденційного співробітництва шляхом залучення до співпраці осіб, які володіють спеціальними знаннями, котрі необхідні для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності. У контексті цього, слушно пояснити, що такі особи можуть залучатись точково та фрагментарно для надання консультативної допомоги щодо особливостей пізнання відповідних явищ та процесів, а також використовуватись на постійній основі. Необхідно відзначити, що використання допомоги таких осіб на постійній основі, як правило, пов'язується із необхідністю оперативного обслуговування складних об'єктів, а також систематичного навчання таких осіб з метою підвищення рівня їх розвідувальних можливостей. Фактично, у даному випадку наявність та можливість використання спеціальних знань прямо корелює із характеристика розвідувальних можливостей таких осіб;

по-третє, у процесі проведення оперативно-технічних та інших засобів, які вимагають спеціальних навичок та компетенцій, зокрема й щодо використання пенітративної техніки тощо.

Наголосимо, що окреслені напрями можуть стосуватись оперативно-розшукового документування будь-яких видів кримінальних правопорушень, а під час здійснення такої діяльності щодо злочинів у сфері службової діяльності матимуть свої особливості зважаючи на використані технології кримінальної протиправності та форми злочинної діяльності. Межі та вказаної наукової роботи не дозволяють детально розкрити усі особливості використання спеціальних знань на етапі оперативно-розшукового документування злочинів у сфері службової діяльності, і, тому, ми звернемось до детального та системного аналізу вказаної проблематики у подальших наукових роботах.

Підсумовуючи викладене, звернімо увагу на те, що у структурі концепції протидії злочинності у сфері службової діяльності питання використання спеціальних знань є самостійним структурним елементом, а його характеристика у межах такої концепції передбачає: *по-перше,* алгоритм наскрізного використання спеціальних знань на усіх етапах роботи правоохоронних органів; *по-друге,* змісту спеціальних знань, які можуть використовуватись на різних етапах протидії такій злочинності; *по-третє,* характеристики та класифікації суб'єктів спеціальних знань, які можуть бути залученні на різних етапах протидії злочинності у сфері службової діяльності.

Перелік використаних джерел:

1. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text .

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text .

3. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних у досудовому слідстві: монографія. Київ: НАВС. 2008. 196 с.;

4. Шепітько В.Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза.* 2014. №1. С.11-18

5. Юсупов В.В. Спеціальні знання при проведенні кримінального провадження та в інших видах судочинства. *Юридичний науковий журнал.* №3. 2023. С.486-490

Цехан Дмитро
доктор юридичних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6503-6985
електронна адреса: dimatsekhan@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ НА СТАДІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

Проаналізовані проблемні питання використання спеціальних знань оперативними підрозділами та стадії здійснення оперативно-розшукового переслідування. Виокремлений відповідний комплекс проблемних питань, які пов’язані із даним напрямом та запропоновані загальні шляхи правового врегулювання існуючих прогалин.

Ключові слова: *оперативно-розшукове переслідування, оперативні підрозділи, спеціальні знання, кримінально-релевантні події.*

Tsekhan Dmytro
Doctor of Law, Professor,
Acting Head of the Department of Operational-Investigative and Police Activities,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FEATURES OF THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE AT THE STAGE OF OPERATIONAL AND SEARCH PROSECUTION

The problematic issues of the use of special knowledge by operational units and the stage of operational and search prosecution are analyzed. The corresponding set of problematic issues related to this direction is identified and general ways of legal regulation of existing gaps are proposed.

Keywords: *operational and search prosecution, operational units, special knowledge, criminal relevant events.*

Протягом останніх років сфера протидії злочинності зазнає суттєвих трансформацій, які спрямовані на формування в Україні інституційної системи протидії різним формам кримінальної протиправності, організації ранньої профілактики кримінальних правопорушень та посилення праксеологічної складової використання принципу наступальності у роботі правоохоронних органів. Безумовно, що у структурі вказаної системи вагоме місце займають суб’єкти та інституції, які забезпечують використання спеціальних знань під час

виявлення, документування та досудового розслідування кримінальних правопорушень. Принагідно звернути увагу, що проблематика використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування кримінальних правопорушень доволі детально досліджена у межах криміналістичної науки як на рівні окремих наукових публікацій щодо прикладних питань конкретної сфери застосування спеціальних знань, так і на рівні комплексних монографічних досліджень, котрі окреслюють й концептуальні проблеми використання спеціальних знань у сфері кримінальної юстиції. У той же час, слушно звернути увагу, що значно меншу кількість наукових розвідок щодо особливостей використання спеціальних знань на стадії оперативно-розшукового переслідування, що потребує поглибленої уваги до вивчення цього питання на даному етапі. З метою чіткості використання понятійно-категоріального апарату відзначимо, що під оперативно-розшуковим переслідуванням нами розуміється «забезпечувальний та підготовчий етап до досудового розслідування та кримінального переслідування із пріоритетним завданням виконання забезпечувальної функції щодо кримінального провадження»[1]. У практичній площині відповідна функція покладена на правоохоронні органи, які уповноважені на здійснення оперативно-розшукової та інших форм негласної діяльності. Зважаючи на викладене слушно звернутись до аналізу окремих положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо можливостей використання спеціальних знань вказаними суб'єктами. Так, детальне опрацювання норм вказаного нормативно-правового акту свідчить, що у ньому жодного разу не згадується термінологічна конструкція «спеціальні знання» та можливість їх використання під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Водночас, аналіз змісту ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»[3] дозволяє допустити можливість та необхідність використання спеціальних знань у межах реалізації окремих прав відповідних підрозділів, зокрема:

- «порушувати в установленому законом порядку питання про проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю або іншими видами господарської діяльності індивідуально та брати участь у їх проведені. Таке право належить виключно органам Бюро економічної безпеки України та Національному антикорупційному бюро України в межах їх компетенції»[3]. Частково виходячи за предмет цього дослідження, необхідно звернути увагу, що надання такого права виключно двом правоохоронним інституціям, на нашу думку, не є виправданим оскільки виявлення значної кількості кримінальних правопорушень економічної спрямованості відноситься й до повноважень інших правоохоронних органів, зокрема Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України.

- «безпосередньо проводити та ініціювати проведення кримінального аналізу»[3].

Закономірно, що реалізація першого визначеного нами права та його закріплення у законодавстві перш за все зумовлюється тим, що виявлення ознак кримінальних правопорушень економічної спрямованості, особливо на сучасному етапі коли такі кримінальні правопорушення набувають форми складних технологій кримінальної протиправності, не завжди може здійснюватися працівником оперативного підрозділу чи сформованими на відповідному суб'єкті господарської діяльності оперативними позиціями, оскільки чітке встановлення пошуковий ознак таких кримінальних правопорушень вимагає залучення осіб, які володіють спеціальними бухгалтерськими та іншими знаннями, які пов'язані із особливостями функціонування відповідного сектору економіки. У той же час, аналіз нормативно-правових актів свідчить, що процедура реалізації такого права оперативних підрозділів не врегульована, що створює практичні правові та процедурні проблеми реалізації відповідних прав оперативних підрозділів, оскільки залишається не зрозумілим та не визначеним: *по-перше,* перелік суб'єктів до який може звернутись відповідний оперативний підрозділ, зокрема чи це можуть бути експертні установи, органи державної влади, які уповноважені на здійснення таких перевірок, приватні аудиторські компанії, міжнародні аудиторські компанії тощо; *по-друге,* рівень суб'єкта, який уповноважений порушити відповідне питання та необхідність його погодження із відповідним структурним підрозділом органів прокуратури, який здійснює нагляд за додержанням законів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності; *по-третє,* обсяг та структура фактичних обставин достатніх для порушення питання про проведення такої перевірки; *по-четверте,* межі повноважень суб'єктів, які проводять таку перевірку; *по-п'яте,* відповідальність суб'єкта проведення перевірки за достовірність викладеної інформації, розголошення комерційної чи іншої таємниці, можливості передачі інформації, яка становить комерційну таємницю відповідному оперативному підрозділу якщо такі дані не стосуються кримінально-релевантної події щодо якої здійснюється пізнавальна діяльність.

Відзначимо, що частково деталізація щодо реалізації вказаного права закріплена у Законі України «Про Бюро економічної безпеки України»[2], де визначено, що вказані підрозділи мають право «залучати у межах компетенції у передбачений законодавством спосіб, у тому числі на договірних засадах, кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців»[2]. У той же час, вказана норма не вирішує усіх процедурних аспектів щодо залучення спеціальних знань, зокрема й на стадії оперативно-розшукового переслідування, зокрема у частині підтвердження кваліфікації залучених осіб, зокрема іноземних експертів, можливості доступу таких осіб у межах виконання ними своїх обов'язків до відомостей, які становлять державну таємницю тощо.

Не надає відповіді на вказані питання й відповідна система відомчих нормативно-правових актів, яка регулює деталізовані процедури оперативно-розшукового переслідування, зокрема й негласного характеру.

Підсумовуючи викладене, можна звернути увагу, що одним із шляхів вирішення вказаного питання є доповнення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» відповідним пунктом, який доцільно викласти у такій редакції «залучати у межах своєї компетенції для забезпечення реалізації своїх прав та передбачених законодавством функцій спеціалістів та експертів у порядку визначеному підзаконними нормативно-правовими актами», а з метою реалізації вказаних положень у частині процедурної регламентації розробити окремий міжвідомчий нормативно-правовий акт щодо особливостей залучення експертів та спеціалістів для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, зокрема й у частині можливості та процедурних особливостей участі таких осіб у проведенні зашифрованих та негласних оперативно-розшукових заходів.

Перелік використаних джерел:

1. Цехан Д.М., Гловюк І.В. Оперативно-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: проблеми співвідношення (функціональний аспект). *Порівняльно-аналітичне право.* №4. 2013. С.345-349

2. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28.01.2021 р. № 1150-IX [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text

Черниш Юрій
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-7029-740X
електронна адреса: chernyshyurii@onua.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОНТРАБАНДИ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

У тезах розглянуті положення, що стосуються залучення спеціалістів до участі у виявленні та розслідуванні контрабанди культурних цінностей у формі надання консультацій. Визначені основні сфери спеціальних знань, до яких виникає необхідність звернення як для визначення можливості та необхідності віднесення конкретних предметів до культурних цінностей, так і прогнозування способів їх маскування, приховування від митного контролю, зберігання і транспортування.

Ключові слова: контрабанда культурних цінностей, спеціальні знання, спеціаліст, консультації спеціалістів.

Chernysh Yuriy
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FEATURES OF USING SPECIALIST CONSULTATIONS DURING THE INVESTIGATION OF SMUGGLING OF CULTURAL VALUES

The theses consider the provisions relating to the involvement of specialists in the detection and investigation of smuggling of cultural values in the form of providing consultations. The main areas of special knowledge that arise for the need to address both to determine the possibility and necessity of classifying specific objects as cultural values, and to predict the methods of their masking, concealment from customs control, storage and transportation are identified.

Keywords: smuggling of cultural values, special knowledge, specialist, specialist consultations.

Невід'ємним елементом якісної організації та здійснення виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей виступає взаємодія слідчого зі

спеціалістами та експертами впродовж усього процесу розслідування даного прояву злочинної діяльності.

Однією із форм взаємодії між даними суб'єктами, яка хоч і не носить процесуального характеру, але відіграє важливе значення у боротьбі із контрабандою культурних цінностей, виступає надання консультацій спеціаліста на етапі підготовки та під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також впродовж усього кримінального провадження поза здійснення певних процесуальних дій.

Відповідно до ч.1. ст.71 Кримінального процесуального кодексу України у кримінальному провадженні спеціаліст як особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, може надавати консультації та пояснення під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [1]. М.Г. Щербаковський досить влучно визначає спеціальні знання спеціаліста саме через їх функціональну спрямованість, яка лежить у площині «прийняття уповноваженими особами процесуальних і тактичних рішень у кримінальному процесі» [2, с.65]. Тобто фактично потреба звернення до спеціальних знань може виникати не лише безпосередньо на робочому етапі проведення конкретної слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії, але й на етапі прийняття рішення про можливість та необхідність її проведення. Більше того, необхідно погодитися із Я.В. Недількою, який визначає, що на етапах досудового та судового провадження консультації спеціаліста використовуються для:

– висунення слідчих версій та плану розслідування;
– визначення комплексу техніко-криміналістичних засобів, які підлягають застосуванню під час проведення конкретних слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, їх цільового призначення та методики використання;
– визначення сфери спеціальних знань та/або конкретного спеціаліста, якого необхідно залучити до процесу розслідування;
– надання термінологічних підказок під час оформлення процесуальних документів;
– роз'яснення дії апаратних (технічних) і програмних засобів;
– визначення виду додаткової процесуальної дії, щодо проведення якої існує об'єктивна необхідність тощо [3, с.224].

Як бачимо, взаємодія між слідчим та спеціалістом через отримання консультацій від останнього базується на інформаційному обміні між даними суб'єктами з приводу питань, які носять принципове значення для організації та планування розслідування, висунення та перевірки версій, прийняття тактичних та стратегічних рішень у конкретному кримінальному провадженні. При цьому у якості спеціаліста до процесу виявлення та розслідування кримінальних правопорушень можуть залучатися, як відзначає С.О. Бухонський, як співробітники судово-експертних та експертно-криміналістичних підрозділів всіх

рівнів та різної відомчої приналежності, працівники контролюючих органів, так і представники зірних практичних, наукових та педагогічних колективів, які володіють глибокими знаннями у конкретних сферах діяльності, а також обізнані приватні особи, які не входять до штату яких-небудь офіційних структур [4, с.193].

В рамках боротьби із контрабандою культурних цінностей звернення до спеціалістів за консультацією може бути пов'язане із необхідністю застосування спеціальних знань та навичок, що стосуються досить широкого спектру сфер знань, виходячи зі специфіки самого предмету злочинного посягання, способу його приховування та переправлення через державний кордон України, а також інших обставин, пов'язаних із забезпеченням втілення злочинного замислу. Серед таких сфер спеціальних знань можна визначити наступні:

1. Знання у різних сферах образотворчого мистецтва, зокрема що стосується глибоких знання осіб, які можуть бути залученими у якості спеціалістів, щодо стилів, художніх шкіл, технік виконання, авторства, періодизації, що дозволяє ідентифікувати культурні цінності. При цьому, зазвичай, чим досконалішою та детальнішою є обізнаність конкретної особи, тим вужчою є її спеціалізація щодо конкретного виду мистецтва, періоду або творчості конкретного митця. Визначення «спеціалізації» обізнаної особи залежить від обсягу та достовірності наявної у працівників оперативних та слідчих підрозділів інформації щодо загальних або конкретних ознак предмету злочинного інтересу;

2. Знання у сфері етнографії та археології, що необхідні для розуміння походження артефактів, їхньої культурної та історичної належності, що особливо важливо при нелегальному обігу музейних археологічних предметів та предметів, здобутих незаконним шляхом «чорними» археологами;

3. Знання у сфері релігієзнавства, які допомагають розуміти функціональне та духовне призначення об'єктів культу, їхнє місце в богослужбовій традиції, а також канонічні особливості зображення святих, сюжетів і релігійної символіки. Це дозволяє правильно ідентифікувати предмет як об'єкт релігійного культу, а не декоративний виріб, визначати його конфесійну приналежність (православ'я, католицизм, протестантські течії, східні конфесії); встановлювати хронологічні рамки та регіональні особливості походження та спрогнозувати потенційне джерело походження (храми, монастирі, приватні колекції, археологічні пам'ятки);

4. Знання у сфері іконопису, що дозволяють відрізнити автентичні середньовічні твори від сучасних копій чи підробок, установити сліди реставрації, переробок або штучного «старіння», визначити мистецьку школу, традицію письма та майстерню, а також оцінити реальну культурну та ринкову вартість об'єкта;

5. Знання у сфері нумізматики, фалеристики та геральдики, що застосовуються для дослідження монет, медалей, орденів, печаток, гербів та

інших предметів, які особливо часто підробляють та незаконно переміщують через кордон. Знання у сфері нумізматики дозволяють установити автентичність монети та відмежувати оригінали від копій, визначити історичний період і територію обігу таких монет, що має значення для встановлення законного чи незаконного походження об'єкта, оцінити їх культурну та матеріальну вартість, а також з'ясувати, чи становлять монети частину скарбу або потенційно являються незаконно вилученими з археологічної пам'ятки. Фалеристика має значення для встановлення правового статусу предметів нагородної системи та їхнього історичного походження та дозволяє відрізнити державні нагороди від ювілейних або приватних виробів, встановити автентичність нагороди, установити належність предмета до певного періоду, держави або військової формації. Знання у сфері геральдики забезпечують можливість ідентифікації гербів, емблем, родових знаків, офіційних символів різних держав і територій, а також військових і громадських утворень, що розміщуються на різних об'єктах . Такі знання дозволяють установити джерело походження предмета за зображеними гербовими елементами, визначити його культурно-історичну цінність і приналежність до державних або родових реліквій, а також виявити фальсифікації;

6. Знання з антропології, остеології та палеонтології мають важливе значення, коли об'єктами протиправного переміщення через державний кордон є археологічні артефакти, що містять людські рештки або їх фрагменти (кості, черепи, муміфіковані останки), предмети культового чи ритуального призначення, виготовлені з використанням кісткової тканини, а також інші викопні рештки, скам'янілості та інші об'єкти, що становлять наукову, історичну та культурну цінність;

7. Знання у сфері поліграфічного виробництва та книгодрукування мають суттєве значення для протидії контрабанді таких культурних цінностей, як раритетні та унікальні книги, стародруки, об'єкти рукописної спадщини, графічні видань та інші друковані об'єкти, що становлять історико-культурну цінність. Дані знання спрямовані на дослідження технології виготовлення стародруків, водяні знаки, типографські шрифти, важливі для атрибуції книжкових пам'яток;

8. Знання у сфері етномузикології та традиційного музичного інструментарію, що мають значення для встановлення автентичності музичних інструментів, артефактів музичної культури, рідкісної партитури, старовинних фонограм тощо.

Знання усіх названих сфер є важливими як для визначення можливості та необхідності віднесення конкретних предметів до культурних цінностей, так і прогнозування способів їх маскування, приховування від митного контролю, зберігання і транспортування.

Окрім того, діяльність з виявлення та розслідування контрабанди культурних цінностей може потребувати звернення за консультаціями до осіб, які є носіями спеціальних знань в силу специфіки професійної діяльності. Серед

таких осіб необхідно назвати антикварів, арт-дилерів, реставраторів, експертів аукціонних домів, музейних працівників, приватних колекціонерів, співробітників галерей, фахівців з культурної спадщини ЮНЕСКО, а також представників ринку легального обігу творів мистецтва.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків, 2015. 560 с.

3. Неділько Я.В. Участь спеціаліста у формуванні доказів під час досудового розслідування та судового розгляду. *Криміналістика і судова експертиза.* 2025. Вип. 70. С.218-230.

4. Бухонський С.О. Залучення спеціаліста як форма використання спеціальних знань у чинному кримінально процесуальному законодавстві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. статей.* 2014. № 4. С. 190–198.

Секція 3
МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Динту Валерія
кандидат юридичних наук, доцент,
радник адвокатського бюро «Yetkin Avukatlık Bürosu»,
м. Анкара, Туреччина
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8948-1845
електронна адреса: criminalistic@onua.edu.ua

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ МЕДІАЦІЇ В ТУРЕЧЧИНІ

Тези присвячені досвіду Туреччини щодо кримінальної медіації, її застосування та роль правоохоронних органів. Показано етапи медіації, категорії злочинів, можливості участі сторін та значення цього інституту для підвищення ефективності розслідування.

Ключові слова: кримінальна медіація, Туреччина, кримінальне провадження, правоохоронні органи, криміналістика, альтернативне врегулювання, потерпілий, підозрюваний, доказування.

Dyntu Valeriia
Candidate of Legal Sciences, *Associate Professor*,
Advisor at a Law Firm «Yetkin Avukatlık Bürosu», Ankara, Turkey

CRIMINALISTIC SUPPORT OF CRIMINAL MEDIATION IN TURKEY

The theses are devoted to Turkey's experience with criminal mediation, its practical application, and the role of law enforcement agencies. The stages of mediation, categories of crimes, the participation possibilities of the parties, and the significance of this institution for improving the efficiency of criminal investigations are demonstrated.

Keywords: criminal mediation, Turkey, criminal proceedings, law enforcement agencies, criminalistics, alternative dispute resolution, victim, suspect, evidence.

Важливою складовою розвитку будь-якої правової системи є дослідження досвіду інших держав, з ціллю вивчення нових підходів до вирішення схожих проблемних ситуацій та запозичення позитивної практики з метою її ефективної імплементації в існуючи реалії.

Слід зазначити, що криміналістика є комплексною наукою, яка черпає інформацію з різних галузей знань з метою їх подальшого раціонального використання для реалізації своїх завдань. Так, зокрема, суттєве значення для криміналістики має кримінальне процесуальне право, оскільки воно формує єдину систему координат в якій має бути застосоване криміналістичне знання для оперативного та ефективного розслідування кримінальних правопорушень.

Однак, вбачається, що географія деліктів, здебільшого, не обмежується кордонами однієї держави, що детермінує необхідність розвитку взаємодії між правоохоронними органами різних країн світу. У зв'язку, з цим для розвитку науки криміналістики, важливе значення має дослідження зарубіжного досвіду, зокрема, найближчих сусідів, оскільки як показує практика, найбільш продуктивна взаємодія реалізується між правоохоронними органами держав пов'язаних спільним кордоном.

Так, наразі в Туреччині широкого застосування зазнала так звана кримінальна медіація. Вона виникла в США та в подальшому отримала своє розповсюдження в Європейських країнах. Кримінальна медіація була імплементована в Турецьку юридичну 415 практику з прийняттям нових Кримінального та Кримінально процесуального кодексів.

Вбачається, що кримінальна медіація покликана посилити активну особисту участь потерпілого та правопорушника у кримінальному процесі, скоротити строки кримінального провадження та розгрузити правоохоронні органи від навантаження, щодо розслідування кримінальних правопорушень в яких обидві сторони готові до продуктивного діалогу та знайдення консенсусу.

Кримінальний процесуальний кодекс Туреччини передбачає, що медіація може бути застосована між підозрюваним та потерпілим, або між фізичною та юридичною особами приватного права, що зазнали збитків в результаті реалізації кримінального правопорушення.

Медіація може бути застосована у наступних випадках:

- щодо злочинів, кримінальне провадження у яких було розпочате за скаргою;

- за наступні злочини, передбачені Кримінальним кодексом Туреччини незалежно від того, чи вимагають вони скарги чи ні: навмисне нанесення тілесних ушкоджень; тілесні ушкодження нанесені з необережності; порушення спокою місця проживання; викрадення дитини та її утримання; оприлюднення інформації або документів, що містять дані щодо комерційної або банківської таємниці, а також конфіденціальну інформацію щодо споживача.

Слід зазначити, що застосування кримінальної медіації щодо злочинів проти сексуальної недоторканності виключається, навітьякщо їх розслідування було розпочате за заявою потерпілого.

Постає питання, яка ж роль правоохоронних органів в процесі кримінальної медіації. На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що залучення правоохоронних органів до процесу кримінальної медіації в Туреччині можна поділити на три етапи.

Перший етап – підготовчий. Після отримання інформації щодо кримінального правопорушення слідчий зобов'язаний вчинити дії щодо виявлення та дослідження слідів злочину з метою визначення кваліфікації злочинного діяння. Підготовчий етап передбачає застосування криміналістичних знань в класичному їх розумінні. Після збирання доказової інформації та

визначення можливості застосування кримінальної медіації відповідні дані надаються прокуророві. Прокурор приймає рішення щодо застосування кримінальної медіації. В подальшому за злочин, який є предметом розслідування і підлягає медіації, прокурор або уповноважена особа правоохоронних органів за вказівкою прокурора пропонують медіацію підозрюваному та потерпілому або особі, яка постраждала внаслідок злочину. З наведеного вище вбачається, що в турецькій правовій системі 416 закон дозволяє прокурору делегувати правоохоронним органам відповідальність за оформлення офіційної пропозиції сторонам щодо медіації.

При наданні пропозиції щодо використання кримінальної медіації, уповноважена особа правоохоронних органів повинна детально роз'яснити сторонам характер пропозиції, а також наслідки її застосування. Таким чином, особа яка надає роз'яснення сторонам повинна добре розумітися на нормах матеріального та процесуального права.

Таким чином, наступним етапом є безпосередня підготовка пропозиції щодо застосування кримінальної медіації, робота зі сторонами, роз'яснення наслідків її застосування.

Слід зазначити, що незалежно від надання пропозиції щодо застосування кримінальної медіації, а також процесу її застосування, збір доказової інформації не зупиняється. Таким чином, можна говорити про те, що до позитивного завершення процесу кримінальної медіації кримінальне провадження триває в звичному режимі. Більш того, отримані докази можуть змінити хід проведення кримінальної медіації. У разі відмови сторонами у застосуванні медіації, розслідування продовжується у відповідності до норма діючого законодавства.

З наведеного вище вбачається, що третім етапом є збирання доказової інформації в процесі застосування кримінальної медіації, а також у разі відмови від її застосування на будь-якій її стадії.

Підсумовуючи можна сказати, що при реалізації кримінальної медіації слідчий здійснює дослідження події злочину, аналізує криміналістично важливу інформацію та приймає рішення про застосування медіації, при цьому не зупиняючи процес розслідування кримінального правопорушення.

Линник Тетяна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-7712-6543
електронна адреса: linniktv@ukr.net

ВИКЛИКИ ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

У тезах висвітлене реалізацію в Україні норм міжнародного гуманітарного права у вимірі вітчизняних адміністративних моделей, форм та механізмів, серед іншого пов’язаних із протидією російській агресії.

Ключові слова: імплементація, міжнародне гуманітарне право, російська агресія.

Lynnyk Tetiana
Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Constitutional Law and Theoretical and Legal Disciplines
Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

CHALLENGES OF THE LEGAL MODEL OF IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW NORMS IN UKRAINE

The abstracts highlight the implementation of international humanitarian law norms in Ukraine in the context of domestic administrative models, forms and mechanisms, including those related to countering Russian aggression.

Key words: implementation, international humanitarian law, Russian aggression.

Українська влада тривалий період приділяла увагу до питань міжнародного гуманітарного права (далі – МГП). Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 21 липня 2000 р. № 1157 було утворене Міжвідомчу комісію з імплементації в Україні МГП та затверджене Положення про неї [7]. Міжвідомчу комісію Положення визначало як постійно діючий координаційний орган, утворений КМУ з метою забезпечення реалізації міжнародно-правових зобов’язань України, що випливають з Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р., Додаткових протоколів до них та інших міжнародних договорів з питань гуманітарного права [7]. Головою Міжвідомчої комісії мав бути за посадою Міністр юстиції, а його заступником, також за посадою, голова Національного комітету Товариства Червоного Хреста; організаційне, матеріально-технічне та фінансове забезпечення діяльності Міжвідомчої комісії

покладалося на Міністерство юстиції, крім його представників у комісії було декілька посадовців різних відомств, основним виміром роботи цієї структури явно вбачалася участь у нормотворчості та у контролі за нормотворчістю, після 2006 року це Положення не зазнавало змін аж до свого скасування у 2017 році [7].

Нову Міжвідомчу комісію з питань застосування та реалізації норм МГП в Україні було затверджене постановою КМУ від 26 квітня 2017 р. № 329, якою було затверджене склад цієї комісії, затверджене Положення про неї та скасоване постанову КМУ від 21 липня 2000 р. № 1157; постанова КМУ № 329, із певними змінами [1]; [2], є чинною досі [8]. Положення 2017 р. визначило Міжвідомчу комісію як дорадчий орган, що діє при КМУ, у сфері сприяння забезпеченню реалізації міжнародно-правових зобов'язань у галузі МГП. Положення включило до компетенції Міжвідомчої комісії сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань застосування та реалізації норм МГП в Україні; збір і здійснення моніторингу інформації про дотримання норм МГП в Україні та випадки їх порушення, а також сприяння розробленню механізму належної фіксації таких порушень, надання пропозицій щодо вжиття заходів реагування на них [8].

Орган, якій відповідав за діяльність цієї Міжвідомчої комісії, з 2017 року неодноразово змінювався, спочатку це було Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, потім певний період відповідний функціонал було надане Міністерству України у справах ветеранів, а тепер за організаційне, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення діяльності комісії відповідає Міністерство розвитку громад та територій України, та її очолює голова, яким за посадою є Віце-прем'єр-міністр з відновлення України; секретарем Міжвідомчої комісії є керівник структурного підрозділу Міністерства розвитку [8].

Доволі примітно, що до Міжвіждомчої комісії включене, за згодою, не тільки представника Товариства Червоного Хреста України, але й представників Міжнародного комітету Червоного Хреста та Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, «два представники наукових/науково-навчальних установ, що спеціалізуються та проводять системні наукові дослідження у сфері МГП» та «два представники громадських організацій, які сприяють розповсюдженню та застосуванню норм МГП» [8]. Окремо слід вказати на Порядок маркування в особливий період будівель та споруд, транспортних засобів, які підпадають під дію норм МГП, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами), схвалений постановою КМУ від 21 жовтня 2022 р. № 1199 [5].

Порядок 2022 р. встановлює, що переліки об'єктів МГП визначаються органами державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання на підставі методик, які розробляються та затверджуються чотирма профільними центральними органами. Порядок 2022 р. передбачає, що переліки об'єктів МГП підлягають періодичному уточненню, але не рідше ніж один раз на рік станом на 1 січня поточного року, а інформація про заходи щодо

маркування об'єктів МГП відображається у планах цивільного захисту на особливий період, які розробляються органами державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання [5].

Відповідно до Порядку 2022 р. МОЗ України має визначати методику щодо медичних формувань та санітарно-транспортних засобів; МВС України – стосовно установок чи споруд, що містять небезпечні сили, а також об'єктів цивільного захисту; Мінрозвитку України – щодо об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення; Міністерство культури – щодо культурних цінностей тощо [5]. Наказом МОЗ України від 29 листопада 2024 р. № 1985 було затверджене Методику визначення медичних формувань та санітарно-транспортних засобів, що відносяться до об'єктів міжнародного гуманітарного права та потребують маркування відповідними розпізнавальними знаками (емблемами) [3]. Окремо слід вказати на постанову КМУ від 15 березня 2024 р. № 301, якою було затверджене Порядок проведення моніторингу стану дотримання норм МГП у зв'язку із збройною агресією проти України та Порядок функціонування, ведення та доступу до відомостей електронної інформаційної системи порушень норм МГП внаслідок збройної агресії проти України, при цьому створення та формування цієї електронної інформаційної системи покладалося на Мінрозвитку [4].

Водночас примітно, що схвалений водночас Порядок функціонування, ведення та доступу до відомостей електронної інформаційної системи порушень норм МГП внаслідок збройної агресії проти України надає навіть визначення МГП, як «системи міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів, встановлюють права і обов'язки суб'єктів міжнародного права, зокрема щодо заборони чи обмеження використання певних засобів і методів ведення збройної боротьби, забезпечення захисту жертв конфлікту тощо» [4]. Окремо слід згадати про діяльність Тимчасової спеціальної комісії парламенту з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права в умовах збройної агресії російської федерації проти України, створеної парламентською постановою від 1 липня 2022 р. № 2351-IX.

Як випливає із Звіту цієї Тимчасової спеціальної комісії, затвердженого постановою Верховної Ради України від 20 березня 2023 р. № 2965-IX [6], до її основних завдань було віднесено підготовку і доопрацювання законопроектів з питань: імплементації принципів і норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, що регулюють поведінку сторін конфлікту та встановлюють відповідальність за вчинення міжнародних злочинів; дотримання та захисту прав і свобод осіб, які перебувають у районі ведення бойових дій та на тимчасово окупованих територіях, захисту цивільних об'єктів, у тому числі культурних цінностей, під час воєнного стану [6]. Водночас практичні результати діяльності цієї Тимчасової спеціальної комісії вбачаються доволі обмеженими.

Отже, дослідивши аспекти адміністративних моделей, форм та механізмів реалізації в України норм міжнародного гуманітарного права, слід констатувати, що відповідний функціонал знайшов своє активне відображення на рівні підзаконних нормативних актів. Водночас діяльність Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні, так саме як й Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права в умовах збройної агресії російської федерації проти України потребує у цьому вимірі на істотне удосконалення. Не сприяють ефективності відповідної імплементації й розпорошеність компетенції у сфері імплементації міжнародного гуманітарного права між різними органами влади в Україні та періодична трансформація відповідних міністерств.

Перелік використаних джерел:

1. Про внесення змін до складу Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні: розпорядження КМУ від 22 серпня 2025 р. № 889-р. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-2025-р.

2. Про внесення змін до складу Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні: розпорядження КМУ від 27 серпня 2024 р. № 804-р. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/804-2024-р.

3. Про затвердження Методики визначення медичних формувань та санітарно-транспортних засобів, що відносяться до об’єктів міжнародного гуманітарного права та потребують маркування відповідними розпізнавальними знаками (емблемами): наказ МОЗ України від 29 листопада 2024 р. № 1985. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1914-24.

4. Про затвердження порядків з питань проведення моніторингу стану дотримання норм міжнародного гуманітарного права у зв’язку із збройною агресією проти України та функціонування, ведення та доступу до відомостей електронної інформаційної системи порушень норм міжнародного гуманітарного права внаслідок збройної агресії проти України: постанова КМУ від 15 березня 2024 р. № 301. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2024-п.

5. Про затвердження Порядку маркування в особливий період будівель та споруд, транспортних засобів, які підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами): постанова КМУ від 21 жовтня 2022 р. № 1199. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1199-2022-п.

6. Про звіт Тимчасової спеціальної комісії ВРУ з питань міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права в умовах збройної агресії рф проти України про виконану роботу: постанова ВРУ від 20 березня 2023 р. № 2965-IX. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2965-20.

7. Про утворення Міжвідомчої комісії з імплементації в Україні міжнародного гуманітарного права: постанова КМУ від 21 липня 2000 р. № 1157. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1157-2000-п.

8. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань застосування та реалізації норм міжнародного гуманітарного права в Україні: постанова КМУ від 26 квітня 2017 р. № 329. *ВРУ.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-2017-п.

Приходько Анна
кандидат юридичних наук,
експерт Асоціації Реінтеграції Криму,
Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1599-1324
електронна адреса: prykhodkoanna2018@gmail.com

РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ, ЗУМОВЛЕНИХ КОНФЛІКТОМ: ВИМІР СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ ООН

У статті проаналізовано сучасні рекомендації спеціальних доповідачів, експертів і робочих груп ООН щодо документування та розслідування міжнародних злочинів, зокрема пов'язаних із російською агресією проти України. Наголошено на їх значенні для формування процесуальної позиції слідчих, прокурорів і експертів.

Ключові слова: розслідування, міжнародні злочини, міжнародна взаємодія, ООН.

Prykhodko Anna
Candidate of Law,
Expert of the Crimea Reintegration Association,
Ukraine

INVESTIGATION OF INTERNATIONAL CRIMES RELATING TO THE CONFLICT: A DIMENSION OF MODERN UN STANDARDS

The article analyzes the current recommendations of UN special rapporteurs, experts and working groups on the documentation and investigation of international crimes, in particular those related to the Russian aggression against Ukraine. Their importance for the formation of the procedural position of investigators, prosecutors and experts is emphasized.

Keywords: investigation, international crimes, international interaction, UN.

Процедури розслідування міжнародних злочинів, повязаних із російською агресією проти України, так саме як й інших злочинів, вчинених за умов збройного конфлікту, потребують на застосування, врахування та дотримання не тільки загально відомих та ключових універсальних міжнародних договорів, на кшталт Римського Статуту чи Женевських конвенцій.

Так саме підлягають на врахування, особливо під час вчинення слідчим, прокурором, судовим експертом, представником потерпілих дискреційних процуесуальних дій, актів та вчинків, й сучасні рекомендації міжнародних органів, насамеред системи ООН. Варто вказати, що за останні роки в рамках діяльності низки спеціальних доповідачів, незалежних експертів та робочих груп ООН

склалася система документів, які подаються до Генеральної Асамблеї та Ради з прав людини та містять у собі грунтовні рекомендації щодо розслідування відповідних злочинів.

Наша Асоціація Реінтеграції Криму послідовно комунікує з відповідними органами ООН, надаючи на їх запит відповідні тематичні інформування щодо подій російської агресії, сформовані за участю наших експертів: професора Бабіна Б.В., доцентів Плотнікова О.В., Плешка Е.А. та Чвалюка А.М. та інших фахівців, та здійснює моніторинг схвалених в ООН доповідей.

Прикладом, цього року було оприлюднене Доповідь Спецдоповідача ООН щодо сприяння встановленню істини, правосуддю, відшкодуванню та гарантіям неповторення професору Бернара Дюема A/HRC/60/32 «Документування грубих порушень прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права». Цей документ містить низку рекомендацій стосовно збору, обробки та збереження найважливішої інформації щодо відповідних міжнародних злочинів, а також щодо захисту задіяних персоналу та установ [1].

Доповідь A/HRC/60/32 зазначає, що в умовах тривалих конфліктів діяльність з документування міжнародних злочинів має специфічні виклики, та пропонує міжнародному співтовариству, державам та їх органам, а також громадському сектору відповідні кроки з вирішення найбільш гострих питань. Серед іншого A/HRC/60/32 приписує опрацювати стратегії та процедури, що забезпечують захист або безпечні місця зберігання для документації та архівів, які стосуються серйозних порушень прав людини; забезпечити доступ до них жертвам, зокрема колективним, їх представникам, та органам національного слідства [1].

Окремо варто додати, що Доповідь A/HRC/60/32 приписує організаціям громадянського суспільства, що займаються документуванням міжнародних злочинів, «розробити чіткі та суворі внутрішні керівні вказівки та процедури для розслідування, документування, збору, збереження, захисту та архівування доказів, інформації та показань, пов’язаних із серйозними порушеннями прав людини, а також для опитування жертв та свідків відповідно до міжнародних стандартів з цього питання; та забезпечувати належну підготовку персоналу, який виконує ці функції» [1].

Інша Доповідь 2025 р. цього ж Спецдоповідача ООН, а саме A/80/175 «Сприяння правді, справедливості, відшкодуванню та гарантіям неповторення» досліджує взаємозв’язок перехідного правосуддя та економічних, соціальних та культурних прав, й приписує, щоб розслідування дій осіб, відповідальних за грубі порушення прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права, проводилося оперативно, ретельно, неупереджено та ефективно [4].

Доповідь A/80/175 приписує державам абезпечити ефективне, всебічне та трансформаційне відшкодування збитків жертвам, зокрема щодо медичної допомоги, психосоціальної реабілітації, доступу до освіти, житла, харчування та джерел засобів до існування, майнових прав та соціального забезпечення, а також забезпечити, щоб відшкодування було адаптовано до конкретних потреб жертв та

залишалося відмінним від загальних послуг соціального забезпечення, що надаються державою; та водночас забезпечити, щоб процеси перехідного правосуддя були інклюзивними та враховували потреби та перспективи жертв, включаючи осіб або групи, які перебувають у вразливих ситуаціях, зокрема жінок [4].

Крім загальних доповідей, на кшталт наведених вище, які можуть бути застосованими до розслідування усіх груп міжнародних злочинів, вчинених під час конфлікту, є й більш спеціалізовані, прикладом Доповідь 2025 р. A/HRC/60/35 «Насильницькі або недобровільні зникнення» Робочої групи ООН із насильницьких зникнень [2]; Доповідь 2025 р. A/80/174 «Військова діяльність та токсичні речовини» Спецдоповідача ООН з питання про наслідки для прав людини екологічно обґрунтованого регулювання та видалення небезпечних речовин та відходів професора Маркоса Орельяни [3] чи Доповідь 2025 р. A/HRC/59/54 Спецдоповідача ООН з питання про позасудові або довільні страти професора Морріса Тідболла-Бінця «Права сімей жертв незаконних вбивств» [].

Серед іншого, у Доповіді A/HRC/59/54 наголошувалося, що родини жертв незаконних вбивств, зокрема вчинених під час збройних конфліктів, мають завжди визнаватись як окремі жертви, у тому числі у профільному національному законодавстві, та у правоохоронній практиці, а також ціродини повинні мати право на встановлення істини, здійснення правосуддя та відшкодування спричинених збитків. Також Доповідь A/HRC/59/54 вимагала від від держав гарантувати родинам жертв незаконних вбивств ефективні засоби правового захисту, зокрема реституцію, реабілітацію, компенсацію, сатисфакцію та гарантії неповторення [5].

Особливе місце серед відповідних доповідей займають складені за підсумками візиту спецдоповідачів та робочих груп ООН в Україну; додамо що наша Асоціація здійснює періодичне запрошення таких посадових осіб до нашої держави в рамках їх мандатів, оскільки з 2022 року Уряд України оголосил відповідну згоду на такі моніторингові візити за визначенням.

Прикладом той самий професор Морріс Тідбол-Бінц опублікував за підсумками такого візиту окрему Доповідь A/HRC/59/54/Add.1 «Відвідування України», де провів аналіз наданої інформації включаючи свідчення, звіти та судово-медичні докази, надав рекомендації стосовно «забезпечення ефективних розслідувань та судового переслідування військових злочинів, зокрема незаконних вбивств, включаючи всю технічну, судово-медичну та консультативну допомогу, яка може знадобитися для пошуку, збору, належного управління та надійної ідентифікації загиблих та встановлення причин та обставин смерті» [5].

Таким чином сформовані в рамках діяльності спеціальних доповідачів, незалежних експертів та робочих груп ООН доповіді до Генеральної Асамблеї та Ради з прав людини є важливим джерелом для врахування слідчим, прокурором, судовим експертом, представником потерпілих в рамках формування відповідної процесуальної позиції під час розслідування міжнародних злочинів, повязаних із

російською агресією проти України, так саме як й інших злочинів, вчинених за умов збройного конфлікту.

Перелік використаних джерел:

1. Documentation of gross violations of human rights and serious violations of international humanitarian law. Report of the UN Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Bernard Duhaime. A/HRC/60/32. 2025. UN. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/60/32

2. Enforced or involuntary disappearance. Report of the UN Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances. 2025. UN. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/60/35

3. Implications for human rights of the environmentally sound management and disposal of hazardous substances and wastes. [Military activities and toxics]. Report of the Special Rapporteur on the implications for human rights of the environmentally sound management and disposal of hazardous substances and wastes, Marcos Orellana. A/80/174. 2025. UN. URL: https://docs.un.org/en/A/80/174

4. Promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence. Report of the UN Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence, Bernard Duhaime. A/80/175. 2025. UN. URL: https://docs.un.org/en/A/80/175

5. Rights of families of victims of unlawful killings. Report of the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Morris Tidball-Binz. A/HRC/59/54. 2025. UN. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/59/54

6. Russian Aggression and Reports of 60th Human Rights Council Session. September 11, 2025. Association of Reintegration of Crimea. URL: https://arcrimea.org/en/analytics/2025/09/11/russian-aggression-and-reports-of-60th-human-rights-council-session/

7. Visit to Ukraine. Report of the UN Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions, Morris Tidball-Binz. A/HRC/59/54/Add.1. 2025. UN. URL: https://docs.un.org/en/A/HRC/59/54/Add.1

Самойленко Олена
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID https://orcid.org/0000-0002-8925-4116
електронна адреса: samoilenko_elena@ukr.net

ДО ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ КООПЕРАЦІЇ У СФЕРІ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

На підставі аналізу суті міжнародної кооперації, тенденцій розвитку міжнародної судово-експертної кооперації та дослідження сучасної специфіки діяльності експертних мереж конкретизовані основні функції міжнародної кооперації у сфері експертного забезпечення протидії організованій злочинності.

Ключові слова: взаємодія, експертне забезпечення, міжнародна кооперація, організована злочинність, судово-експертні мереж.

Samoilenko Olena
Doctor of Laws, Professor,
Professor of the Department of Operational-Investigative and Police Activities,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

ON THE ISSUE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF FORENSIC SUPPORT FOR COMBATING ORGANIZED CRIME

Based on the analysis of the essence of international cooperation, trends in the development of international forensic cooperation, and the study of the current specifics of the activities of expert networks, the main functions of international cooperation in the field of forensic support for combating organized crime have been specified.

Keywords: interaction, forensic support, international cooperation, organized crime, forensic networks.

Глобалізаційні процеси сучасного організованого злочинного середовища зумовлюють поступове включення судово-експертної діяльності до міжнародної правозахисної системи. Адже розробку та апробацію новітніх експертних методик та технологій в сфері цифрової форензики, біометричних систем, економічних, екологічних. трасологічних та інших видів досліджень складно уявити без міжнародної кооперації в сфері експертної діяльності.

Термін «міжнародна кооперація» походить від латинського слова «cooperatio» і ним позначається «співпраця» чи «спільна дія». Вперше його

дослівно використали в правозахисному контексті в 1970 році в Декларації ООН про принципи міжнародного права, де міжнародна кооперація («international cooperation») визначається як зобов'язання держав взаємодіяти в інтересах підтримання миру, безпеки й розвитку.

У науковому, традиційному, розумінні міжнародна кооперація проявляється через узгоджену діяльність двох або більше держав, спрямована на досягнення спільних цілей та взаємодію міжнародних та національних організацій чи інституцій – експертних установ з національними органами інших держав (поліцією, прокуратурою, службою фінансової розвідки тощо). Цей аспект кооперації реалізується через механізми міжнародної поліцейської взаємодії – INTERPOL, Europol, UNODC, Egmont Group, FATF тощо.

У прикладному сенсі судово-експертної діяльності, – через діяльність міжнародних судово-експертних мереж, які сьогодні функціонують за регіональними або тематичними напрямками, зокрема: 1) Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI, створена у 1995 р. і об'єднує понад 70 лабораторій із близько 39 країн Європи, станом на 2021 рік охоплювала понад 36 типів судово-експертних досліджень**,** що виконуються установами-членами, акредитованих за європейськими стандартами; у 2024 структуру оновлено і додано експертну робочу групу в галузі аналізу мови та аудіо [1]); 2) Південноафриканська регіональна мережа судово-експертних наук (SARFS, що функціонує з 2008 р.); 3) Азійська мережа судово-експертних наук (AFSN, заснована у 2008 р., що об'єднує близько 70 інститутів із 18 країн, має 9 технічних робочих груп (зокрема «Crime Scene Investigation», «Digital Forensics», «DNA», «Trace Evidence») та комітет з контролю якості й стандартів [2]); 4) Міжнародна мережа судово-екологічної експертизи (INEF, 2008 р.); 5) Трасологічна судово-експертна природоохоронна мережа» (TWFN, неурядова організація, 2006 р).

Ст.ст. 27, 28 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, передбачено обмін інформацією, надання технічної допомоги, спільне використання експертних знань і створення спеціалізованих підрозділів для аналізу доказів в межах міжнародної кооперації. Конвенція зобов'язує держави-учасниці забезпечувати взаємне сприяння у кримінальних справах, включно з використанням науково-технічних методів. Саме тому всі експертні мережі функціонують не тільки для обміну держав-членів мережі судово-експертними знаннями, методиками, акредитаціями та навчаннями, а й міжрегіонального обміну, коли перетинаються дослідження, наприклад, TRACE і TWFN) або ж намагаються з метою оперативного супроводження розслідувань охопити географічно ширшу територію. Важливою тенденцією діяльності цих мереж стало впровадження міжнародних стандартів якості експертної діяльності (ISO/IEC 17025, ISO/IEC 17020), що значно підвищує якість та рівень довіри міжнародної спільноти до результатів судових експертиз у транскордонних кримінальних справах.

Досягнення зазначених цілей також забезпечують й ухвалені програмні міжнародні акти:

- ООН (Guidelines for the Development of National Forensic Systems (2020 р.) та Forensic Services and Infrastructure Needs Assessment Guide (2021 р.), прямо визначають стандарти розвитку національних експертних систем та механізми координації з міжнародними мережами та інституціями);
- Європейського Союзу (Council Decision 2008/615/JHA щодо механізм обміну даними ДНК, відбитками пальців і транспортними реєстрами між державами-членами, включно з експертною перевіркою збігів; EU Agenda on Tackling Organised Crime 2021-2025 щодо пріоритетів розвитку Європейської експертної інфраструктури, зокрема підтримку мережі ENFSI та програм криміналістичних інновацій (Forensic Science Cluster); Regulation (EU) 2016/679 (GDPR) щодо передачі персональних даних під час міжнародного обміну результатами експертиз).

На цьому грунті розвиваються глобальні координаційні платформи, наприклад, International Forensic Strategic Alliance (IFSA), яка є міжнародним об'єднанням регіональних мереж судово-експертних лабораторій. IFSA представляється як глобальна організація, що визначила ключові стратегічні пріоритети в сфері управління судово-медичною наукою. Як зазначається в офіційних документах організації цим забезпечується багаторівневий підхід до розробки документів з мінімальними вимогами для низки дисциплін судово-медичної науки для країн, що розвиваються, а також зосередження на нових технологіях, моделях судово-медичних послуг та відстеженні ключової дослідницької та розробницької діяльності в рамках існуючих експертних мереж [3].

Отже, узагальнюючи напрями діяльності експертних мереж можна визначити основні функції міжнародної кооперації у сфері експертного забезпечення протидії організованій злочинності:

1) регулятивна (формування стандартів, правил і процедур акредитації та стандартизації);

2) координаційна (обмін методиками, протоколами, довідниками (best practice manuals) між експертами різних держав; проведення спільних тренінгів, затвердження та реалізація навчальних програм, вебінарів);

3) науково-методична (проведення багатонаціональних досліджень, спільний аналіз методик; підтримка лабораторій з низьким рівнем національного фінансування (допомога у створенні методик, входженні у мережу));

4) оперативна або практична (взаємодія в межах розслідування конкретного кримінального правопорушення, що здійснюється щодо членів транскордонних злочинних угрупувань (питання узгодження юрисдикцій та методик проведення конкретних експертиз). Подальше розроблення єдиних стандартів у сферах біометричної ідентифікації, трасологічних і інших видів досліджень забезпечить

оперативну та науково-технічну підтримку правоохоронним органам, що здійснюють боротьбу з проявами організованої злочинності.

Перелік використаних джерел:

1. Fraunhofer Institute for Digital Media Technology. Chair of ENFSI Forensic Science Advisory Working Group (FSAAWG) [Electronic resource]. URL: https://www.idmt.fraunhofer.de/en/Press_and_Media/press_releases/2024/chair-enfsi-arbeitsgruppe-FSAAWG.html.
2. Asian Forensic Sciences Network (AFSN) [Electronic resource]. URL: https://afsn.asia/index.html.
3. International Forensic Strategic Alliance (IFSA). About Us [Electronic resource]. URL: https://www.ifsa-forensics.org/about-us/

Смирнов Максим
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4563-5902
електронна адреса: smirnov_maksim@ukr.net

ПЕРЕДАЧА ОСОБИ ДО МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ПРОТИДІЇ МІЖНАРОДНИМ ЗЛОЧИНАМ

У тезах розглянуто етапи передачі особи до Міжнародного кримінального суду та сформульовані недоліки, що створюють ризики для швидкого та належного виконання передачі особи до Міжнародного кримінального суду та можуть порушувати права осіб, до яких застосовується зазначена процедура.

Акцентована увага на тому, що статті Кримінального процесуального кодексу України, які забезпечують правову основу для виконання прохань Міжнародного кримінального суду про передачу особи потребують вдосконалення.

Ключові слова: найтяжчі міжнародні злочини, злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, передача особи.

Smyrnov Maksym
Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Criminal Procedure,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

TRANSFER OF A PERSON TO THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL COOPERATION IN COMBATING INTERNATIONAL CRIMES

The theses consider the stages of the transfer of a person to the International Criminal Court and formulate shortcomings that create risks for the rapid and proper implementation of the transfer of a person to the International Criminal Court and may violate the rights of persons to whom the specified procedure is applied.

The emphasis is on the fact that the articles of the Criminal Procedure Code of Ukraine, which provide the legal basis for the execution of requests from the International Criminal Court for the transfer of a person, need to be improved.

Key words: the most serious international crimes, the crime of genocide, crimes against humanity, war crimes, the crime of aggression, the Rome Statute, the International Criminal Court, the transfer of a person.

Відповідно до ч. 1 ст. 617 КПК метою співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС) є сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб, які вчинили злочини, що підпадають під юрисдикцію МКС. Використання словосполучення «сприяння у притягненні до кримінальної відповідальності та покаранні осіб» говорить про те, що пріоритет кримінального переслідування за найтяжчі злочини належить саме державам, а МКС лише доповнює повноваження держав у їх діяльності.

Порядок виконання прохання МКС про арешт і передачу особи, передбачений ст. 631 КПК та ст.ст. 59, 91 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – РС). Зазначені статті забезпечують правову основу для виконання прохань МКС про арешт і передачу особи, проте між ними є певні відмінності щодо регулювання зазначеного порядку.

Аналіз Розділу IX[-2] Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» дозволяє нам зробити висновок про наявність послідовних *етапів передачі особи до Міжнародного кримінального суду* (далі – МКС), зокрема:

Перший етап – затримання особи. На підставі того, що особа розшукується МКС або на підставі прохання МКС про тимчасовий арешт або про арешт і передачу, компетентні органи України здійснюють затримання такої особи. Після затримання особа повинна бути доставлена до суду для розгляду питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (тимчасового арешту).

Другий етап – тимчасовий арешт. Після затримання на прохання МКС про тимчасовий арешт до особи застосовується запобіжний захід у вигляді тримання під вартою (тимчасовий арешт) до шістдесяти діб. Протягом цього періоду до центрального органу України має надійти прохання МКС про арешт і передачу особи. Відповідно до ч. 2 ст. 92 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – РС) прохання про тимчасовий арешт містить заяву про те, що прохання про передачу розшукуваної особи буде надіслано пізніше. Також протягом терміну тимчасового арешту можуть проводитися необхідні судові процедури.

Третій етап – виконання прохання про арешт та передачу. Після тимчасового арешту, застосованого відповідно до ст. 629 КПК та ст. 92 РС, МКС у найкоротші терміни має направити прохання про арешт і передачу особи разом із відповідними документами, передбаченими ст. 91 РС. Після надходження прохання МКС про арешт і передачу особи за дорученням центрального органу України прокурор звертається до слідчого судді з клопотанням про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до її фактичної передачі та про передачу до МКС на виконання виданого МКС ордеру на арешт або вироку про призначення покарання у виді позбавлення волі.

Четвертий етап – фактична передача особи до МКС. Центральний орган України організовує передачу особи до МКС на виконання прохання МКС про

арешт і передачу після набрання законної сили ухвалою суду. Фактична передача особи до МКС здійснюється у спосіб та строки, узгоджені центральним органом України та МКС.

Виходячи з етапів передачі особи до МКС, ст. 633 КПК регламентує його заключний етап, а саме, організацію та порядок фактичної передачі особи до МКС. Відповідно до цього порядку, центральний орган України організовує передачу особи до МКС на виконання прохання МКС про арешт і передачу після набрання законної сили ухвалою суду.

Відповідно до ч. 8 ст. 631 КПК ухвала слідчого судді про застосування до особи запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою до її фактичної передачі та про передачу особи до МКС на виконання прохання МКС про арешт і передачу особи може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, стосовно якої надійшло прохання МКС про арешт і передачу, її захисником чи законним представником, прокурором. Тільки після завершення процедури апеляційного оскарження і набрання законної сили ухвалою суду, постановленою відповідно до п. 1 ч. 6 ст. 631 КПК, центральний орган України організовує передачу особи до МКС.

Лише після цього центральний орган України може розпочати фактичну передачу особи до МКС, яка здійснюється у спосіб та строки, узгоджені центральним органом України та МКС.

Центральний орган України може відкласти фактичну передачу такої особи на строк, узгоджений з МКС, якщо стосовно особи на території України здійснюється кримінальне провадження або вона відбуває покарання за інший злочин, ніж той, якого стосується прохання МКС про арешт і передачу.

Таке повноваження центрального органу України щодо можливості відкласти фактичну передачу передбачено також п. 1 ч. 3 ст. 621 КПК, в якій зазначається, що у разі якщо негайне виконання прохання перешкоджає досудовому розслідуванню або судовому розгляду в Україні іншої справи, ніж та, якої стосується прохання, центральний орган України може відкласти виконання прохання МКС на строк, погоджений з МКС.

Можливість відстрочки виконання прохання МКС у зв’язку зі здійснюваним розслідуванням або судовим переслідуванням у запитуваній державі передбачає ст. 94 РС. Так, якщо негайне виконання прохання перешкоджає здійснюваному розслідуванню або кримінальному переслідуванню у справі, іншій, ніж та справа, якої стосується прохання, запитувана держава може відстрочити виконання цього прохання на строк, погоджений із МКС.

Крім цього, ч. 4 ст. 89 РС зазначає, якщо щодо особи здійснюється кримінальне провадження або вона відбуває покарання у запитуваній державі за злочин, інший, ніж той, у зв’язку з яким запитується передача до МКС, запитувана держава після прийняття свого рішення про задоволення прохання консультується із МКС.

Передбачений ст. 633 КПК порядок організації передачі особи до МКС має певні недоліки, що створюють ризики для швидкого та належного виконання передачі особи до МКС та можуть порушувати права осіб, до яких застосовується зазначена процедура, зокрема:

1) Невизначеність процедури передачі особи. Стаття 633 КПК не визначає конкретний механізм передачі особи, залишаючи це питання для узгодження між центральним органом України та МКС, що може призвести до правових та організаційних перешкоди, особливо в ситуації непорозуміння між сторонами щодо деталей процедури передачі особи, таких як, місце, час, умови перевезення. Відсутність чітко визначеного механізму передачі особи залишає широкий простір для тлумачення та можливих суперечок між центральним органом України та МКС.

2) Невизначеність строків передачі особи. У ч. 2 ст. 633 КПК зазначається, що строки фактичної передачі особи до МКС узгоджуються центральним органом України та МКС. Відсутність передбаченого строку, в межах якого центральний орган України та МКС повинні дійти згоди може призвести до затримки у передачі особи. Таке положення також не буде сприяти швидкому виконанню прохання.

3) Невизначеність строку відкладання передачі особи. Частина 3 ст. 633 КПК дозволяє відкласти передачу особи, якщо щодо неї ведеться кримінальне провадження або вона відбуває покарання за інший злочин, ніж той, якого стосується прохання МКС але не визначає максимального строку на якій можна відкласти передачу особи. Зазначене положення хоча і захищає національні інтереси України, проте може призвести до затягування фактичну передачу особи до МКС на невизначений час.

Зазначена та інші статті забезпечують правову основу для виконання прохань МКС про передачу особи, проте вони потребують додаткового законодавчого врегулювання.

Перелік використаних джерел:

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

Шепітько Валерій
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України,
Заслужений професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Почесний професор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0719-2152
електронна адреса: *shepitko.valery@gmail.com*

Шепітько Михайло
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
професор кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7164-8037,
електронна адреса: shepitko.michael@gmail.com

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Тези присвячені проблемам використання міжнародного досвіду у здійсненні судово-експертної діяльності в структурі протидії організованій злочинності. Визначено істотні ознаки та особливості організованої та транснаціональної злочинності в сучасних умовах. Звернено увагу на необхідність застосування спеціальних знань, призначення та проведення судових експертиз, а ткож залучення іноземних судових експертів до розслідування злочинів, що вчиняються організованими групами (злочинними організаціями). Аргументовано необхідність міжнародної взаємодії та впровадження міжнародних стандартів у галузі судової експертизи.

Ключові слова: організована злочинна діяльність, транснаціональні злочини, судово-експертна діяльність, спеціальні знання, залучення іноземних судових експертів, спільна слідча група, міжнародні стандарти судово-експертної діяльності.

Valery Shepitko
Doctor of Law, Professor, Academician of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Honoured Researcher for Science and Technology of Ukraine, Honoured Professor of the Yaroslav Mudryi National Law University, Emeritus Professor of the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute», Professor of the Criminalistic Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkov, Ukraine

Mykhaylo Shepitko
Doctor of Law, Professor, Associate Member of the National Academy of Law Sciences of Ukraine, Professor of the Criminal Law Department of Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkov, Ukraine

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN IMPLEMENTING FORENSIC EXPERT ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF COMBATING ORGANIZED CRIME

The theses are devoted to the problems of using international experience in carrying out forensic activities in the structure of combating organized crime. The essential signs and features of organized and transnational crime in modern conditions have been identified. Attention is drawn to the need to apply specialized knowledge, appoint and conduct forensic examinations, and involve foreign forensic experts in investigations of crimes committed by organized groups (criminal organizations). The need for international cooperation and the implementation of international standards in the field of forensic examination is argued.

Key words: organized criminal activity, transnational crimes, forensic expert activities, specialized knowledge, involvement of foreign forensic experts, joint investigation team, international standards of forensics.

Організована злочинність є складним явищем. Така злочинність характеризується здійсненням суспільно-небезпечної діяльності з боку організованих об’єднань (організованих груп, злочинних організацій, банд, терористичних організацій та ін.), що мають організаційно-управлінську структуру, злочинну професійну спрямованість, певне поширення кримінального впливу з метою одержання незаконних прибутків будь-яким способом. При цьому, істотними ознаками організованої злочинної діяльності є: 1) економічна (корислива) спрямованість, прагнення до монопольного впливу й контролю: організовані злочинні групи встановлюють монополію на надання незаконних послуг (ігорний бізнес, проституція, торгівля «живим товаром», «робота» з боржниками та ін.); незаконне виробництво і (чи) збут продукції або товарів (наркотичних засобів, психотропних речовин, вогнепальної зброї та боєприпасів, алкогольних напоїв тощо); використання можливостей легального бізнесу (участь у приватизації, у проведенні тендерів, створенні міжнародних фондів, кредитно-

банківських установ, придбання офшорних підприємств з метою легалізації незаконних доходів); 2) заняття злочинною діяльністю як професією; 3) високий ступінь консолідації кримінального середовища, наявність ієрархічних рівнів; 4) втягнення до злочинної діяльності службових осіб органів державної влади та управління (корумпованість); 5) наявність стійкого захисту протиправної діяльності; утворення «блоків захисту» з корумпованих службових осіб, відповідальних працівників органів влади, правоохоронних органів, тих чи інших структур; 6) конспіративність злочинної діяльності, певна її завуальованість і таємність; 7) можливість протидії іншим кримінальним структурам (кримінальна конкуренція) чи правоохоронним органам [1, с. 158-162].

У сучасних умовах особливо гостро постає проблема транснаціональної злочинності. Вона завдає шкоду не лише нормальному соціально-економічному існуванню суспільства, а й загрожує безпеці держав [2, с. 202-205]. На сьогодні можливо стверджувати й про наявність «кримінальних держав», в яких правлять злочинні режими, як найвищий рівень організованих об'єднань. У 2022 р. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) ухвалила резолюцію про визнання Росії терористичним режимом [3]. Держава-терорист має на меті чинити геноцид українців, вдається до масових убивств та інших злочинів в Україні. Діяльність тоталітарного режиму пов'язана із вчиненням найбільш тяжких злочинів: злочину агресії, злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів.

Особливістю розслідування злочинів, що вчиняються організованими об'єднаннями, є необхідність використання сучасних науково-технічних засобів, інноваційних технологій, належного інформаційного забезпечення. Важливим є й звернення до застосування спеціальних знань, призначення та проведення судових експертиз, залучення іноземних судових експертів до розслідувань.

В Україні має вивчатися досвід інших країн світу у здійсненні судово-експертної діяльності та впроваджуватися міжнародні та європейські стандарти. У сучасних умовах розрізняють такі міжнародні стандарти судової експертизи: міжнародні стандарти правової регламентації судової експертизи [4, с. 31-40]; міжнародні наукові стандарти в судово-експертній сфері [5, с. 6]; міжнародні стандарти судової експертизи у механізмах міжнародної правової допомоги [6, с. 412-415] та ін.

Формування єдиних міжнародних стандартів щодо судово-експертної діяльності може реалізовуватися, на думку окремих науковців, різними шляхами, зокрема: обміном інформацією щодо науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок; проведенням наукових та науково-практичних заходів; координуванням діяльності у формі спільного розроблення методик судової експертизи; підвищенням кваліфікації кадрів; взаємним рецензуванням наукових розробок, експертних висновків; наданням науково-методичної, консультативної й технічної допомоги з питань наукової та експертної діяльності [5, с. 6]. Важливим є також й входження експертних установ до міжнародних (або європейських) судово-експертних мереж.

Стан міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи пов'язаний із наближення України до єдиного європейського простору. У 2022 році з метою визначення шляхів оптимізації судово-експертної діяльності було проведено анкетування судових експертів державних спеціалізованих установ та інших експертів з відповідних галузей знань. Значна кількість опитаних експертів схиляються до думки про необхідність міжнародного співробітництва у галузі здійснення судово-експертної діяльності. Позитивну відповідь щодо необхідності у такому співробітництві надали 164 експерти (95,3%).

Закон України «Про судову експертизу» у розділі IV регламентує особливості міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи. У статтях 22 та 23 Закону розглянуто порядок проведення судових експертиз за дорученням правомочної сторони чи органу іноземної держави, а також залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз. Розділом IX КПК України (Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження) передбачено проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду під час міжнародного співробітництва, а розділом IX^2 КПК України врегульовано особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом.

Стаття 571 КПК України визначає порядок створення і діяльність спільних слідчих груп. Зокрема, у ч. 1 ст. 571 КПК України вказано, що для проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держава, або якщо порушуються інтереси цих держав, можуть створюватися спільні слідчі групи. У ч. 4 цієї статті зазначено, що слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії виконуються членами спільної слідчої групи тієї держави, на території якої вони проводяться.

Питання створення спільних слідчих груп напряму пов'язано з залученням іноземних судових експертів до розслідування злочинів, оскільки у такому разі до такої групи входять також й судові експерти. Участь іноземних експертів в розслідуванні транснаціональних та інших злочинів передбачає запровадження міжнародних стандартів.

Значний вплив на судово-експертну діяльності відбувається внаслідок розвитку взаємовідносин у межах Європейської мережі судово-експертних установ (European Network of Forensic Institutions – ENFSI) [7], що охоплює участь у цій організації, питання стандартизації та уніфікації судово-експертної діяльності, проведення тематичних конференцій, семінарів та симпозіумів, обмін експертними методиками, технологіями і довідковими матеріалами [8, с. 114, 9, с. 130-134, 10, с. 97].

Керівні принципи ENFSI містять певні стандарти: етичні стандарти (Code of Practice); технічні інструкції, зокрема «Best Practice Manuals» з ДНК-аналізу, трасології, почеркознавства та ін.; керівництва, наприклад «Guidlines for Evaluative Reporting in Forensic Science» [11] тощо. Так, у керівництві «Guidlines

for Evaluative Reporting in Forensic Science» сформульовано вимоги до структури експертного висновку, логіки оцінки доказів, використання ймовірнісних моделей та викладення результатів у доступній формі для суду [6, с. 412-415].

Важливим аспектом для взаємодії в судово-експертній сфері також є програма обміну CEPOL (European Union Agency for Law Enforcement Training) - Агенства Європейського Союзу з підготовки співробітників правоохоронних органів та судово-експертних установ, - що спрямована на зміцнення співпраці в боротьбі зі злочинністю за допомогою навчання та дає учасникам змогу ознайомитися з методами роботи інших країн, сприяючи зміцненню довіри й активізації взаємодії між працівниками правоохоронних органів та експертних організацій усієї Європи [5, с. 6].

Перелік використаних джерел:

1. Шепітько В. Ю. Проблеми формування методики розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами. Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні (на матеріалах Харківської та Полтавської областей): зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26-27 квітня 1999 р.). Харків: Право, 2000. С. 158-162.

2. Валюшок Д. Детермінанти транснаціональної злочинності. Новітні кримінально-правові дослідження: зб. наук. праць / відп. ред. О. В. Козаченко. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 202-205.

3. ПАРЄ ухвалила резолюцію про визнання Росії терористичним режимом. Європейська правда. 2022. 13 жовтня. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/10/13/7148626

4. Костюченко О., Ахтирська Н. Міжнародні стандарти правової регламентації судової експертизи та їх впровадження в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2022. 3 (122). С. 31-40.

5. Клюєв О. Міжнародні наукові стандарти в судово-експертній сфері України. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. Вип. 3 (28). С. 5-10.

6. Латковська П. П., Волощук О. Т. Міжнародні стандарти судової експертизи у механізмах міжнародної правової допомоги у контексті протидії злочину агресії та транснаціональній злочинності. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 5. С. 412-415. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-5/93

7. European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI). URL: https://www.euda.europa.eu/organization/european-network-forensic-science-institutes-enfsi_en

8. Заковирко О. М. Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI): історія створення та перспективи розвитку. Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку: матер. міжнар. наук.-практ конф., присв. 105-річчю судової експертизи в Україні

та 95-річчю з дня народження академіка М. Я. Сегая (4-5 липня 2018 р.). Київ: КНДІСЕ Мінюст України, 2018. С. 114.

9. Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 4. С. 130-134.

10. Лопата О. Зміст, завдання та форми міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності. Visegrad Journal on Human Rights. 2016, № 3. P. 97-103.

11. ENFSI Guideline for Evaluative Reporting in Forensic Science. 128 P. URL: https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/m1_guideline.pdf

Секція 4
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У БОРОТЬБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Албул Сергій
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3253-9225
електронна адреса: omaxy@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, ПОВ'ЯЗАНОЮ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглянуто основні завдання Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, як суб'єкта інформаційного забезпечення боротьби з організованою злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом зброї в умовах воєнного стану.

Ключові слова: воєнний стан, інформаційне забезпечення, незаконний обіг зброї, організована злочинність.

Albul Serhii
Candidate of Legal Sciences, Professor,
Professor of the Department of Operational-Investigation and Police Activities
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

INFORMATION SUPPORT FOR THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITY RELATED TO THE ILLEGAL CIRCULATION OF WEAPONS IN THE CONTEXT OF MILITARY ACTION

The main tasks of the Coordination Center for Combating Illegal Trafficking in Firearms, Their Parts and Components, and Ammunition, as an entity providing information support for the fight against organized criminal activity related to the illegal circulation of weapons in the context of military action, are considered.

Key words: information support, **circulation of weapons**, **military action**, organized crime.

Четвертий рік поспіль на території України тривають активні бойові дії. Сили безпеки і оборони України, крім зовнішнього ворога, стикнулися з проблемами зростанні рівня злочинності, що, безсумнівно, негативно впливає на рівень довіри

до правоохоронних органів. Доводиться констатувати, що неспровокована агресія та повномасштабне вторгнення російської федерації, введення на території нашої держави воєнного стану поставили перед суспільством нові виклики, серед яких і пошук нових підходів до протидії злочинності [1, с. 26]. Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р., закріплює, що «в умовах збройної агресії проти України організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки держави» [2]. «Підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України» [2]. Слід наголосити, що організована злочинна діяльність є інструментом, який використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та завдання шкоди національній безпеці [2]. При цьому, «відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю, неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів, застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю, недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації, відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності, використання застарілих форм і методів боротьби з таким явищем призводить до загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю, та низького рівня ефективності боротьби з нею» [2; 3, с. 164]. З огляду на стан поширення організованої злочинності, складне безпекове середовище навколо України та криміногенну ситуацію всередині держави організація системної боротьби з організованою злочинністю повинна стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих скоординованих міжвідомчих заходів [2].

Безсумнівно, результативність боротьби з організованою злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом зброї в умовах воєнного стану залежить від організації якісного інформаційного забезпечення та обміну інформацією між суб'єктами такої протидії [4, с. 587; 5, с. 63]. Слід зазначити, що дієвим кроком у формуванні сучасного інформаційного забезпечення боротьби з організованою злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом зброї в умовах воєнного стану стало створення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї. Зазначений центр утворено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 05.07.2024 р. № 790 (далі – Постанова) [6]. В Постанові зазначено, що «Координаційний центр з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України, утвореним з метою узгодження дій державних органів, установ і організацій у сфері протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї» [6].

Вважаємо, що в контексті вдосконалення інформаційного забезпечення боротьби з організованою злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом зброї в умовах воєнного стану, доречним є аналіз основних завдань вказаного центру, якими, відповідно до Постанови, є:

1) організація та здійснення координації діяльності уповноважених суб'єктів з протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, запобігання їх надходженню з-за кордону та переміщення за межі України;

2) взаємообмін наявною інформацією між уповноваженими суб'єктами з метою вдосконалення протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї;

3) обґрунтування та запровадження механізмів вирішення проблемних аспектів у сфері протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї;

4) вдосконалення та розроблення сучасної нормативно-правової бази з різних напрямів протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї [1, с. 27; 6].

З метою реалізації вказаних завдань Координаційний центр:

1) здійснює моніторинг, накопичення та аналіз отриманої від уповноважених суб'єктів наявної інформації за напрямами протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї;

2) аналізує та встановлює найбільш проблемні аспекти, що виникають у сфері протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, розроблює механізми їх вирішення;

3) розроблює пропозиції до нормативно-правових актів з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї;

4) за результатами своєї роботи надає до Кабінету Міністрів України пропозиції та рекомендації з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї;

5) аналізує та узагальнює вітчизняний та світовий досвід щодо протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї [6].

Примітно, що очолює зазначений орган Міністр внутрішніх справ України. Відповідно, саме на МВС України покладено обов'язки щодо організації та забезпечення діяльності Координаційного центру [1, с. 28; 6].

Принагідно слід наголосити, що до складу Координаційного центру входять представники різних державних органів з числа сил безпеки і оборони, більшість з яких одночасно є і суб'єктами протидії організованій злочинності – Служби безпеки України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державного бюро розслідувань, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Офісу Генерального прокурора. Крім цього, до

складу Координаційного центру входять представники Міністерства оборони України, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості, Державної митної служби України, а також Державної служби експортного контролю України [6]. Одночасно, з метою організації постійного функціонування Координаційного центру на базі МВС України утворено Контактний пункт з числа працівників Департаменту карного розшуку, Департаменту кримінального аналізу, Головного слідчого управління Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, ДНДЕКЦ МВС України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, а також Військової служби правопорядку Збройних Сил України. Співробітники Контактного пункту здійснюють цілодобовий збір, аналіз, аналітичне оброблення наявної актуальної інформації та організовують взаємообмін між усіма уповноваженими суб'єктами [1, с. 29; 6].

Підсумовуючи викладене, на наш погляд, слід наголосити, що створення та організація діяльності Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, сприятиме своєчасному обміну актуальною інформацією між всіма уповноваженими суб'єктами, усуненню відомчих бар'єрів та виявленню прогалин у нормативно-правовому забезпеченні. Крім цього, за нашим переконанням, Координаційний центр з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, можна розглядати як суб'єкт інформаційного забезпечення боротьби з організованою злочинною діяльністю, пов'язаною з незаконним обігом зброї

Перелік використаних джерел:

1. Албул С.В., Катеринчук І.П. Координація діяльності суб'єктів протидії незаконному обігу зброї в умовах воєнного стану в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2025. № 2. С. 26–30. DOI: https//doi.org/10.32850/sulj.2025.2.5

2. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-p/print.

3. Мовчан А.В. Напрями взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції України у протидії злочинності в умовах воєнного стану. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (3 листопада 2023 року) / упор. Р.М. Шехавцов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. С. 163–167.

4. Албул С.В. Обмін інформацією між суб'єктами оперативно-розшукової діяльності: сучасні проблеми та шляхи вирішення. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 26 лютого 2021 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. С. 587–589. URL: https://surl.li/xeupqy

5. Цехан Д.М., Падалка Л.О. Структура аналітичної діяльності під час протидії злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2022. № 3. С. 61–66. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/3/15.pdf.

6. Про утворення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2024 р. № 790. URL: https://surl.li/rfhati.

Бєлік Лариса
кандидат юридичних наук, доцент,
дослідник Середньо-Шведського університету,
м. Сундсвалль, Швеція
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2183-6635
електронна адреса: Larysa.bielik1@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В КРИМІНАЛІСТИЦІ: КОНЦЕПТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У тезах висвітлено роль криміналістичної дезінформації як тактичного засобу викриття корупційних правопорушень, обґрунтовано її правові межі, форми та ефективність застосування в сучасних умовах.

Ключові слова: корупція, криміналістична дезінформація, інсценування, легенда, тактика розслідування.

Bielik Larysa
Candidate of Law, Associate Professor,
researcher at Mid-Sweden University, Sundsvall, Sweden

INFORMATIONAL AND TACTICAL STRATEGIES OF ANTI-CORRUPTION COUNTERACTION IN CRIMINALISTICS: THE CONCEPT OF FORENSIC DISINFORMATION

The theses outline the role of forensic disinformation as a tactical tool for exposing corruption offenses, defining its legal limits, forms, and effectiveness in modern investigative practice.

Key words: corruption, forensic disinformation, staging, legend, investigative tactics.

Корупційні правопорушення в Україні зберігають високий рівень латентності та становлять суттєву загрозу державним інституціям, що підтверджується міжнародними оцінками рівня сприйняття корупції [1]. З огляду на їхню організованість, прихований характер та залученість підготовлених суб’єктів, ефективність розслідування значною мірою залежить від здатності правоохоронних органів долати інформаційну перевагу злочинців. У цьому контексті особливого значення набувають тактичні інструменти, що дозволяють нейтралізувати протидію, серед яких вирізняється криміналістична дезінформація.

Криміналістична дезінформація розглядається як законний тактико-криміналістичний засіб, що дає змогу створювати контрольовані інформаційні

умови, у яких правопорушник мимоволі демонструє реальні наміри, контакти та способи взаємодії [2]. На відміну від кримінальної дезінформації, спрямованої на приховування злочину, криміналістична дезінформація переслідує мету встановлення істини й використовується лише в межах правового регулювання. Її застосування не суперечить вимогам КПК України, оскільки не містить ознак провокації та не формує умов для нав'язування особі протиправної поведінки [3].

Серед ключових форм криміналістичної дезінформації важливе місце посідає легенда — створена та ретельно продумана роль, яка використовується з метою отримання даних про діяльність корупційних угруповань. Легендування дозволяє увійти в довіру до учасників корупційної схеми, розкрити спосіб передачі неправомірної вигоди та встановити коло залучених осіб, особливо в умовах, коли вони діють вибірково й підвищено обережно [2].

Іншою формою, тісно пов'язаною з дезінформаційними тактиками, є інсценування — створення моделі події, яка викликає природну реакцію правопорушника й дозволяє фіксувати об'єктивні дії у доказовий спосіб. У справах про корупцію інсценування часто набуває форми контрольованої передачі неправомірної вигоди, моделювання зустрічі або ситуації домовленості, що дає змогу отримати безпосередні докази умислу та способу вчинення злочину [4, с. 88]. Важливо, що така діяльність супроводжується чітким документуванням, яке забезпечує її подальшу допустимість у судовому процесі.

Криміналістична дезінформація також відіграє роль у встановленні місцезнаходження осіб, що переховуються від органів правосуддя, а також у виявленні прихованих комунікацій у корупційних злочинах, де пряме спостереження або оперативний доступ до інформації ускладнені. Створення контрольованих інформаційних подразників може спрямувати підозрюваного на контакт із підставними особами або на використання каналів, які перебувають під контролем правоохоронців, що забезпечує можливість фіксації його поведінки та комунікацій.

Ефективність криміналістичної дезінформації можлива лише за дотримання принципів обґрунтованості, пропорційності та тактичної доцільності. Вона має бути інтегрована у загальний план розслідування, мати чітко визначену мету та відповідне ресурсне забезпечення. Важливо, що результативність таких методів значною мірою залежить від аналітичних здібностей виконавця та його здатності адаптувати тактичний задум до змінних умов розслідування [5, с. 410]. Креативність та гнучкість у виборі форми дезінформації є критичним чинником, адже типові прийоми часто легко розпізнаються корупційно досвідченими особами.

Міжнародна практика свідчить, що допустимість дезінформаційних заходів визнається за умови відсутності провокації та чіткого регламентування. Зокрема, у правозастосуванні США важливою є вимога щодо недопущення «створення злочину», тоді як контрольоване відтворення ситуації, в якій злочинець вчиняє те, до чого він уже був схильний, вважається правомірним [6]. Зіставлення

української та зарубіжної практик демонструє, що криміналістична дезінформація може виступати універсальним інструментом боротьби з корупцією за умови чіткого дотримання балансу між ефективністю та правовими гарантіями.

Таким чином, криміналістична дезінформація є важливою складовою сучасної тактики розслідування корупційних злочинів, оскільки дозволяє нейтралізувати складні форми протидії, виявляти приховані аспекти злочинної діяльності та формувати доказову базу, що відповідає процесуальним вимогам. Її застосування сприяє не лише підвищенню ефективності досудового розслідування, а й розвитку криміналістичної науки у напрямі адаптації до нових викликів, пов'язаних із трансформацією корупційних схем та використанням складних інформаційних технологій у злочинній діяльності.

Перелік використаних джерел:

1. Corruption Perceptions Index (CPI) URL: https://cs.detector.media/reforms/texts/185173/2023-02-07-ukraina-116-ta-z-pomizh-180-krain-v-indeksi-spryynyattya-koruptsii/

2. Бієлік Л.С. Черемнова А.І. Криміналістична дезінформація як тактико-криміналістичний засіб виявлення та розкриття корупційних кримінальних правопорушень. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2023. № 4 (33). URL: https://doi.org/10.32353/khrife.4.2023.02

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text

4. Погорецький М. А., Старенький О. С. Негласні слідчі (розшукові) дії як засоби отримання доказів: окремі проблемні питання. *Право України.* 2018. № 8. С. 85-106.

5. Тіщенко В. В. Щодо поняття, завдань і змісту криміналістичної тактики. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.). У 2-х т. Т. 2 відп. ред. Г.О. Ульянова.Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 409-411.

6. RICO «Racketeer Influenced and Corrupt Organizations» Act URL: https://www.ussc.gov/sites/default/files/pdf/training/primers/2023_Primer_RICO.pdf

Кіліміченко Сергій
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0006-7862-8828
електронна адреса: skilimichenko@ukr.net

РОЛЬ СПЕЦІАЛІСТА У ВИЯВЛЕННІ НЕГАТИВНИХ ОБСТАВИН ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

У тезах доповіді досліджується сутність негативних обставин як індикаторів інсценування злочинної події, підкреслюється значення причинно-наслідкових зв'язків у механізмі слідоутворення та роль спеціаліста у виявленні штучних змін обстановки, що впливають на достовірність реконструкції події.

Ключові слова: негативні обставини, місце події, огляд, інсценування, слідчий, спеціаліст.

Kilimichenko Serhii
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

THE ROLE OF THE SPECIALIST IN IDENTIFYING NEGATIVE CIRCUMSTANCES DURING THE INSPECTION OF THE SITE OF THE EVENT

In the conference theses, the essence of negative circumstances is examined as indicators of crime scene staging. The significance of causal relationships in the mechanism of trace formation and the role of specialists in identifying artificial modifications of the scene that affect the accuracy of event reconstruction are emphasized.

Keywords: negative circumstances, crime scene, crime scene examination, staging, investigator, specialist.

Будь-яке кримінальне правопорушення як прояв злочинної діяльності невід'ємно супроводжується внесенням певних змін до об'єктивної реальності. Такі трансформації, що виражаються у результатах і наслідках протиправних дій та поведінки злочинця, потерпілого та інших осіб, присутніх на місці події, знаходять своє матеріальне втілення в навколишньому середовищі та ідеальне відображення у свідомості учасників і свідків події. Утворення як матеріальних, так і ідеальних відображень, що в криміналістиці позначаються узагальненим терміном «сліди», здійснюється відповідно до закономірностей логічного розвитку подій і зумовлене існуванням стійких причинно-наслідкових зв'язків.

Отже, спосіб учинення злочину, характер дій та поведінка правопорушника на місці події, вибір ним знарядь, засобів проникнення, маршрутів пересування тощо безпосередньо обумовлюють формування специфічної слідової картини на місці учинення конкретного кримінального правопорушення. Саме ці сліди, що виникають у результаті злочинної діяльності, стають об'єктом подальшого вивчення правоохоронних органів і становлять ключове джерело інформації для реконструкції обставин події, встановлення механізму її розвитку та ідентифікації причетних осіб.

Обстановка місця подіє, зазвичай, містить у собі об'єктивне відображення події злочину, що стався, та на встановлення дійсних обставин якого спрямовані дії працівників правоохоронних органів. Тобто саме у обстановці на місці події утворюються сліди дій та поведінки усіх учасників злочинної події у вигляді закономірно обумовлених змін, внесених у матеріальну дійсність. Однак протиправна діяльність злочинця не обмежується суто вчиненням кримінального правопорушення, вона може набувати форми протидії виявленню, викриттю та розслідуванню злочину. Однією із таких форм протидії виступає саме інсценування обстановки місця події або окремих її елементів.

Є.М. Рожик досить слушно акцентує увагу на необхідності критичного ставлення та оцінки слідчим усіх елементів обстановки місця події у зв'язку із можливістю внесення злочинцем умисних змін, спрямованих на інсценування як події злочину у цілому, так і окремих її елементів [1, с.377], а також зазначає, що інсценування є джерелом негативних обставин [2, с.131]. Що, на нашу думку, є досить правильним, адже інсценування становить собою прояв свідомої цілеспрямованої діяльності злочинця, відбувається із урахуванням особистих характеристик та досвіду злочинця і набуває безпосереднього відображення саме у обстановці місця події, яку доводиться вивчати слідчому.

В.В. Семеногов негативні обставини визначає як «такі дані, що порушують уявлення слідчого про закономірні зв'язки в розвитку події чи явища». А також ототожнює поняття «приховування злочину» та «негативні обставини» [3, с.183]. На нашу думку, таких підхід є дещо неточним, адже звужує дії злочинця з приховування лише до внесення змін у обстановку місця події. Окрім того, уточнення потребує твердження щодо «уявлення слідчого», яке можна трактувати по-різному. З одного боку, «уявлення слідчого» можна розцінювати як таке, що базується на власному досвіді, знаннях та здібностях слідчого бачення події злочину та механізму його вчинення. З іншого – «уявлення слідчого» може виступати своєрідним аналітичним продуктом інформаційно-пізнавальної діяльності слідчого, в основі якого лежать висунуті ним версій щодо сутності та механізму події, місце якої він оглядає. Відповідно в процесі виявлення негативних обставин під час огляду місця події мова йдеться не про суб'єктивний досвід та знання слідчого, я саме про його уміння аналізувати кожен виявлений слід або доказ як ізольовано від інших, так й у контексті загальної слідової картини злочину. Саме здатність співвідносити окремі фактичні дані з уявною

реконструкцією події дозволяє виявляти ті елементи, які не узгоджуються із загальною логікою розвитку злочинної ситуації та свідчать про можливі спроби її штучної модифікації.

Така розумова діяльність слідчого нерозривно пов'язана із необхідністю залучення обізнаних осіб, тобто спеціалістів, до огляду місця події та вивчення усіх виявлених слідів. У залежності від специфіки самого сліду власних знань слідчого про закономірності механізму його утворення може бути не достатньо в силу необхідності застосування поглиблених професійних знань та навичок для його ретельного вивчення та здійснення попередньої оцінки на місці події. Саме знання спеціаліста можуть відігравати ключову роль у встановленні негативних обставин, оскільки дозволяють інтерпретувати виявлені сліди з урахуванням специфічних закономірностей їх утворення, які виходять за межі загальної підготовки слідчого. Залучений спеціаліст здатний не лише забезпечити правильний пошук, виявлення, фіксацію та вилучення різних слідів, а й ідентифікувати технічні, біологічні, фізико-хімічні та інші параметри слідів та об'єктів (людей, знарядь злочину, інших предметів), які їх залишили, а також визначити їхню відповідність або невідповідність типовій слідовій картині для певного виду злочинної події.

Участь спеціаліста забезпечує можливість раннього виявлення ознак штучного формування або модифікації окремих слідів на місці події або обстановки у цілому, порушення природної локалізації слідів, несумісності між різними групами фактичних даних, а також їх невідповідності передбачуваному механізму розвитку події. Завдяки глибоким професійним знанням спеціаліст здатний звернути увагу на малопомітні, але важливі деталі, які можуть вказувати на інсценування або спроби приховування злочину: неприродний характер пошкоджень, відсутність слідів, які мали б бути за звичайних умов, або наявність таких, що суперечать загальним закономірностям механізму їх утворення. Своєчасність надання спеціалістом інформації щодо виявлення ним ознак, які вказують на наявність негативних обставин у обстановці місця події, безпосередньо впливає на спрямування процесу розслідування та попередження висунення хибних версій слідчим. Спеціаліст виступає важливим учасником аналітичного процесу реконструкції злочинної події, адже його висновки сприяють тому, що співставлення слідів із загальною моделлю злочинної ситуації набуває більшої об'єктивності та достовірності.

Отже, у процесі фіксації та аналізу обстановки місця події виявлення негативних обставин не зводиться лише до простого встановлення невідповідності окремих слідів або предметів. Йдеться про встановлення таких фактів, які суперечать закономірному перебігу події, що випливає з об'єктивних характеристик механізму слідоутворення під час учинення злочину. За допомогою спеціаліста слідчий може оцінити характер та вмотивованість внесення певних змін у обстановку місця події, час внесення таких змін та обставини, що цьому сприяли. Це обумовлено тим фактом, що внесення певних змін у обстановку місця

проведення огляду може бути пов'язане із законними діями третіх осіб, які виявили факт учинення кримінального правопорушення, або намагалися надати допомогу потерпілій особі, ліквідувати наслідки учинення злочину тощо.

Тому негативні обставини можуть розглядатися з двох позицій:

1. Як зміни, що формують у слідчого хибне враження щодо сутності події та окремих її обставин, що не охоплюються умислом злочинця або злочинної групи;

2. Як умисні зміни, цілеспрямовано внесені у обстановку місця події злочинцем або злочинною групою з метою здійснення протидії виявленню та розслідуванню кримінального правопорушення.

Досить цікавою є позиція В.В. Аксьонова та В.В. Кожевнікова, які говорять про те, що негативні обставини є похідним продуктом застосування злочинцем певного способу інсценування, в результаті чого негативні обставини пропонується розглядати як «факти і сліди, які не відповідають, суперечать фактам і слідам, звичайним і необхідним за певної події або поясненням певних осіб» [4, с.119]. В основі даного підходу, знову-таки, знаходяться типові для певного виду злочинної діяльності причинно-наслідкові зв'язки між діями та їх наслідками, тобто відображенням у вигляді певних слідів, що об'єктивно обумовлені законами логіки. При цьому виявлення негативних обставин потребує розуміння закономірностей утворення певних видів слідів, знання специфіки типової – тобто узагальненої на основі матеріалів практики розслідування подібних кримінальних правопорушень, – слідової картини, а також врахування інформації, що надходить від очевидців, інших свідків, заявника та матеріалів, здобутих з камер відеоспостереження, а також даних, наданих працівниками оперативних підрозділів, чи попередніх висновків, зроблених спеціалістами.

Перелік використаних джерел:

1. Рожик Є. М. Негативні обставини в структурі наслідків злочину. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.).У 3 т. Т. 3. Одеса : Гельветика, 2020. С. 377-378.

2. Рожик Є. М. Місце негативних обставин у системі наслідків злочину. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2018. Вип.4 (25). Т.3. С. 129-132.

3. Семеногов В.В. Особливості проведення деяких слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів з ознаками приховування. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип.5. Т.1. С. 182-186.

4. Аксьонов В.В., Кожевніков В.В. До проблеми встановлення факту інсценування злочинів. *Криміналістичний вісник.* 2017. № 1 (27). С.117-123.

Кубаєнко Андрій
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6648-9764
електронна адреса: kav1312@ukr.net

ADAPTIVE HYBRID POLICING MODEL (AHPM) ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СТАНДАРТ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Adaptive Hybrid Policing Model (AHPM) розглядається як інтегративний інформаційно-аналітичний стандарт протидії організованій злочинній діяльності в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що імплементація AHPM підвищує ефективність протидії організованій злочинності, зміцнює стійкість безпекової інфраструктури та сприяє гармонізації поліцейського менеджменту з європейськими стандартами в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій.

Ключові слова: *поліцейська діяльність; організована злочинність; інформаційно-аналітичне забезпечення; воєнний стан.*

Kubaienko Andrii
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Operational- Investigative and Police Activities
National University «Odesa Law Academy»,
Odesa, Ukraine

ADAPTIVE HYBRID POLICING MODEL (AHPM) AS AN INFORMATION AND ANALYTICAL STANDARD FOR COMBATING ORGANIZED CRIME UNDER MARTIAL LAW

Adaptive Hybrid Policing Model (AHPM) is considered an integrative information-analytical standard for countering organized criminal activity under martial law. It is substantiated that the implementation of AHPM enhances the effectiveness of combating organized crime, strengthens the resilience of the security infrastructure, and promotes the harmonization of police management with European standards during wartime and post-war transformations.

Keywords: policing; organized crime; information and analytical support; martial law.

Сучасний етап розвитку сектору безпеки і оборони України характеризується радикальною зміною природи загроз, що зумовлено тривалими умовами воєнного стану та повномасштабним збройним конфліктом. У зазначених умовах організована злочинна діяльність набуває нових структурних і функціональних характеристик, трансформується у гібридні кримінальні мережі, що поєднують традиційні форми кримінального впливу з кібернетичними, інформаційними, економічними та транскордонними компонентами. Злочинні угруповання використовують просторову неоднорідність державного контролю, мобільність населення, дефіцит ресурсів та інституційну фрагментацію правоохоронних органів, що ускладнює їхнє виявлення, документування та нейтралізацію. Відповідно, ефективність протидії організованим злочинним структурам у воєнний період не може базуватися виключно на реактивних або моноінструментальних моделях поліцейської діяльності.

Постає об’єктивна необхідність формування нової доктринальної парадигми поліцейського менеджменту, здатної забезпечити інтеграцію стратегічних, тактичних, аналітичних та правових інструментів управління ризиками. Наявні моделі – incident-reactive policing, community policing, problem-oriented policing, intelligence-led policing та data-driven policing – попри доведену ефективність у стабільних умовах, виявляються фрагментарними та обмежено застосовними у середовищі високої невизначеності, в якому рішення потребують багатовимірного інформаційно-аналітичного забезпечення та синхронізації міжвідомчих процесів. Ключовою проблемою є відсутність нормативно й організаційно оформленого механізму керованої гібридизації поліцейських режимів із чітко визначеними критеріями перемикання, процедурами легітимації рішень, вбудованими гарантіями пропорційності та підзвітності.

У цьому контексті Adaptive Hybrid Policing Model (AHPM) постає як перспективна міждисциплінарна концепція, спрямована на створення інтегрованої інформаційно-аналітичної платформи для управління ризиками організованої злочинної діяльності. AHPM передбачає реалізацію повного циклу «дані → аналіз → рішення → дія → оцінювання → корекція» та спрямована на формування багатовимірної моделі результативності, яка охоплює не лише інцидентність та показники розкриття, а й зниження шкоди, рівень суспільної довіри, процесуальну справедливість та витратну ефективність. Розробка та доктринальна інституціоналізація AHPM є ключовим науковим завданням, необхідним для забезпечення стійкості держави до гібридних кримінальних загроз у період війни та повоєнної реконструкції.

Подальша розробка AHPM вимагає формування системної моделі інформаційно-аналітичного забезпечення, у межах якої дані набувають статусу ключового управлінського ресурсу, що визначає здатність правоохоронних органів здійснювати випереджувальне реагування на організовану злочинну діяльність. Центральним завданням є створення зрілої аналітичної інфраструктури, яка забезпечує повний цикл обробки інформації: від оперативного збору та

структурування даних до вироблення науково обґрунтованих управлінських рішень та їх подальшого аудиту. У межах АНРМ інформація розглядається не як допоміжний елемент оперативної діяльності, а як фундаментальний інструмент стратегічного планування та оцінювання ефективності дій суб'єктів безпеки.

Важливою складовою АНРМ є застосування інтегрованих алгоритмів кримінального аналізу, що дозволяють ідентифікувати просторово-часові закономірності злочинної активності, визначати мікрозони підвищеного ризику, моделювати структуру кримінальних мереж та прогнозувати траєкторії їхньої еволюції. Використання систем аналітики великих даних, алгоритмічного прогнозування та автоматизованих платформ підтримки рішень створює можливості для переходу від інцидентно-реактивної логіки реагування до стратегічного управління ризиками. Такий підхід дозволяє знижувати рівень криміногенної шкоди до того, як злочин вийде на активну фазу, та забезпечувати ефективне превентивне розгортання ресурсів.

У контексті воєнного стану особливої ваги набуває міжвідомча інтеграція, яка передбачає узгодженість діяльності Національної поліції, СБУ, ДБР, прикордонних та митних органів, сил оборони, фінансової та економічної розвідки, органів місцевого самоврядування. АНРМ формує адміністративно-правове та технологічне підґрунтя для мережевої взаємодії шляхом впровадження уніфікованих протоколів обміну інформацією, стандартизованих API, спільних ситуаційних центрів і багаторівневих аналітичних платформ. Такий формат співпраці дозволяє мінімізувати проблему інституційної фрагментарності та підвищити ритмічність і точність управлінських рішень.

Концепція АНРМ узгоджується з висновками сучасних наукових досліджень, які підтверджують глобальний перехід від традиційної інцидентно-реактивної парадигми до моделей превентивного та аналітичного характеру. Як зазначається у результатах порівняльного аналізу моделей поліцейської діяльності, здійсненого в науковій літературі, сучасний розвиток правоохоронних систем характеризується відмовою від домінування вертикально-ієрархічного управління та реактивних практик реагування post factum на користь комплексних, проактивних підходів, які базуються на управлінні ризиками, залученні громад та використанні цифрових технологій [1, с.120]. Існуючі моделі – Community Policing, Problem-Oriented Policing, Intelligence-Led Policing, Predictive Policing, CompStat, Broken Windows і DDACTS – продемонстрували інституційний потенціал, однак залишаються частковими і не забезпечують комплексної відповіді на сучасні гібридні загрози [1, с. 118].

Саме тому формування АНРМ як інтегрованої моделі поліцейського менеджменту набуває концептуального значення. Вона об'єднує стратегічний, тактичний, соціальний, нормативно-етичний та інформаційно-кібернетичний рівні, дозволяючи забезпечити збалансованість між силовими, превентивними та сервісно-комунікативними функціями. Ключовим є створення умов для керованої гібридизації режимів поліцейської діяльності з чітко визначеними критеріями

перемикання, алгоритмами легітимації рішень, стандартами документування та механізмами зовнішнього контролю.

У стратегічному вимірі АНРМ орієнтована на формування довгострокових політик безпеки, заснованих на прогнозних моделях, аналітиці ризиків та впровадженні адаптивних управлінських рішень. У тактичному вимірі вона забезпечує можливість масштабованого реагування на локальні загрози, включаючи управління «гарячими точками» та використання гнучких форматів патрулювання. Соціальний рівень моделі ґрунтується на партнерстві з громадами та впровадженні механізмів громадської участі в управлінні безпекою. Нормативно-етичний вимір формує гарантії процесуальної справедливості, прозорості та підзвітності, що є запобіжником проти зловживань у період воєнних обмежень. Інформаційно-кібернетичний рівень забезпечує створення цифрової інфраструктури, що включає AI-аналітику, кіберзахист, системну інтероперабельність і безперервність роботи критичних сервісів.

Особливо значущим є формування системи оцінювання результативності АНРМ, в якій акценти зміщуються від статистичних показників розкриття до комплексних критеріїв – зниження шкоди, рівня довіри, прозорості, витратної ефективності та якості управлінських рішень. Такий підхід дозволяє визначати реальний вплив моделі на безпекове середовище та забезпечує основу для постійної корекції політик.

Отже, АНРМ слід розглядати як перспективну інституційну конструкцію, спрямовану на модернізацію системи поліцейського менеджменту й формування нового стандарту протидії організованій злочинній діяльності в умовах воєнного та поствоєнного періоду. Її впровадження може забезпечити розвиток стійкої, адаптивної, технологічно модернізованої архітектоніки національної безпеки, здатної ефективно нейтралізувати гібридні кримінальні загрози та зміцнити довіру суспільства до інститутів правопорядку.

Перелік використаних джерел:

1. Кубаєнко А. В. Моделі поліцейської діяльності: порівняльний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. №91. Ч.3. С. 110-121.

Подобний Олександр
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного університету,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2704-0147
електронна адреса: aleksandr.pod@ukr.net

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

У тезах розкрито сутність кримінального аналізу як сучасного перспективного напряму інформаційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю.

Обґрунтовано, що кримінальний аналіз як сучасний метод оперативно-розшукової діяльності, який активно застосовується в рамках її розвідувального напряму, доцільно розподілити на два основні види: 1) стратегічний; 2) оперативний. Оперативний вид кримінального аналізу запропоновано розподілити на два підвиди: 2.1) тактичний, що здійснюється в рамках конкретної оперативно-розшукової справи чи кримінального провадження у ситуації протиборства; 2.2) операційний, на проведення якого тактична ситуація протиборства не впливає, а видову самостійність визначає технологічний алгоритмізований характер відповідної процедури (наприклад аналіз великих масивів електронної інформації тощо).

Ключові слова: кримінальний аналіз, кримінальна розвідка, інформаційне забезпечення, боротьба з організованою злочинністю, організована злочинна діяльність

Podobnyi Oleksandr
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of Criminal Law, Procedure and Criminalistics, International University, Odesa, Ukraine

CRIME ANALYSIS AS A PROMISING AREA OF INFORMATION SUPPORT IN COMBATING ORGANIZED CRIME

The theses reveal the essence of crime analysis as a modern and promising area of information support in combating organized crime.

It is substantiated that crime analysis, as a modern method of operational-search activity actively applied within its intelligence component, should be divided into two

main types: 1) **strategic**; 2) **operational**. It is proposed to further subdivide the operational type of crime analysis into two subtypes: 2.1) **tactical**, conducted within a specific operational-search case or criminal proceeding in a situation of active confrontation; 2.2) **operational-technical**, the implementation of which is not influenced by the tactical confrontation context, and whose distinctiveness is determined by the technological, algorithm-based nature of the procedure (for example, analysis of large volumes of electronic data, etc.).

Keywords: crime analysis, criminal intelligence, information support, combating organized crime, organized criminal activity.

Зростаюча складність організованої злочинної діяльності обумовлює нагальну потребу у впровадженні інноваційних методів інформаційного забезпечення протидії. Кримінальний аналіз поступово займає ключове місце серед таких методів, забезпечуючи нові можливості для виявлення, прогнозування та нейтралізації злочинних загроз.

На сьогодні в науковій та практичній площині переважає узгоджене розуміння кримінального аналізу як особливого напряму інформаційно-аналітичної роботи. Його сутність полягає у виявленні та поясненні взаємозв'язків між відомостями про злочин і будь-якою іншою інформацією, отриманою з різноманітних джерел, а також у подальшому використанні таких даних для забезпечення оперативно-розшукової та слідчої діяльності шляхом надання аналітичної підтримки. [зокрема, див.: 1, с. 18].

Варто окремо підкреслити, що відмінною рисою цього різновиду інформаційно-аналітичної діяльності, яка відрізняє його від кримінологічних чи криміналістичних досліджень, є використання специфічного, притаманного лише кримінальному аналізу інструментарію. Йдеться про застосування технологій аналізу телефонних контактів і комунікацій, встановлення мережевих зв'язків між об'єктами, побудову асоціативних схем і матриць, проведення порівняльно-аналітичних досліджень, опрацювання даних із соціальних мереж, використання методологій IBM i2, OSINT, T-24, T-30, SWOT, PEST, SOCTA, а також географічного, психологічного та фінансового профілювання тощо.

У сучасній науковій літературі та навчальних виданнях пропонуються різні підходи до класифікації кримінального аналізу. Однією з найбільш узагальнених є дворівнева модель [див.: 1], відповідно до якої виокремлюють два основні різновиди.

Перший – *оперативний кримінальний аналіз*, що проводиться у межах конкретної оперативно-розшукової справи або кримінального провадження і спрямований на розв'язання невідкладних тактичних завдань. До його типових цілей належать: висунення версій щодо минулої, поточної та потенційної злочинної діяльності; встановлення структури й сфер функціонування злочинних груп; визначення місця перебування й затримання підозрюваних; виявлення та блокування знарядь, засобів та результатів протиправної діяльності тощо.

Другий – *стратегічний кримінальний аналіз*, зорієнтований на ґрунтовне опрацювання інформації для потреб управління у сфері правоохоронної діяльності та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. У його рамках вирішуються довгострокові завдання, зокрема: ідентифікація ключових кримінальних фігур або стійких злочинних угруповань, прогнозування тенденцій злочинної активності, визначення пріоритетних напрямів у правозастосовній діяльності.

Разом із тим, у найбільш ґрунтовному сучасному навчальному посібнику кримінальний аналіз, залежно від рівня та характеру створюваного аналітичного продукту, поділяється на три ключові підгрупи.

1. Операційний кримінальний аналіз. Під цим різновидом розуміють інформаційно-аналітичну діяльність, що здійснюється у межах конкретних кримінальних проваджень і стосується відомостей про осіб, об’єкти, організовані групи або злочинні організації. Така інформація є цінною для кримінальної поліції чи органів досудового розслідування, оскільки характеризує зазначені об’єкти та сприяє подальшому розкриттю та розслідуванню правопорушень. Автори підкреслюють, що в межах операційного аналізу «виявляються тенденції злочинності, визначаються місця її концентрації, формується профіль підозрюваних і потерпілих». Додається, що ці дії здійснюються для підготовки управлінських рішень щодо оптимального розподілу сил і ресурсів [2, с. 30].

2. Тактичний кримінальний аналіз. Ця підгрупа стосується дослідження рівня злочинності та окремих злочинів у межах конкретної території за відносно короткий часовий проміжок. Аналіз може орієнтуватися як на певний вид кримінальних правопорушень, так і на протиправну діяльність окремої групи. Його метою є вироблення тактичних заходів щодо затримання правопорушників, виявлення ризиків та запобігання конкретним злочинам [2, с. 30].

3. Стратегічний кримінальний аналіз. До цього рівня належить визначення та оцінювання криміногенних загроз для особи, суспільства та держави з акцентом на виявленні вразливостей у правоохоронній системі чи в соціальному середовищі. Результати стратегічного аналізу слугують основою для формування управлінських рішень у сфері запобігання злочинам та протидії кримінальності, дозволяють виявляти тенденції, закономірності та прогнозувати розвиток загроз у довгостроковій перспективі. Цей вид аналізу застосовується для підготовки рішень стратегічного рівня та визначення ризиків, пов’язаних зі змінами криміногенної ситуації [2, с. 30–31].

Поряд із цим автори навчального посібника **«Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика»** [3] трактують цей різновид аналітичної діяльності як метод дослідження окремого злочину або сукупності правопорушень, що зазвичай здійснюється на локальному рівні з метою оцінювання криміногенної ситуації. Пояснюючи зміст тактичного аналізу, вони акцентують на його спрямованості на розв’язання коротко- та середньострокових завдань, орієнтованих на виявлення повторюваних ознак, характерних рис і специфічних

компонентів у серійних злочинах. Йдеться, зокрема, про встановлення підозрілих характеристик, можливих фігурантів і груп, взаємозв'язків між кількома подіями чи чинниками, визначення територій із підвищеним ризиком кримінальної активності, типових категорій потерпілих та часових проміжків, у межах яких найбільш ймовірні злочинні прояви.

Тактичний кримінальний аналіз забезпечує керівництво правоохоронних органів інформацією щодо: стабільних або нових моделей злочинності в межах відповідної юрисдикції; змін її інтенсивності; часових, просторових і географічних характеристик правопорушень; способів їх учинення; особливостей потерпілих і підозрюваних; а також чинників, що сприяють злочинній активності (соціальних, демографічних, економічних тощо) [3, с. 22].

Хоча в наукових і практичних джерелах загалом простежується узгодженість у тлумаченні поняття *стратегічного* кримінального аналізу, на нижчих рівнях цієї аналітичної діяльності, зокрема щодо категорій «оперативний», «тактичний» та «операційний» аналіз, чіткості та одностайності поки що немає. Це свідчить про те, що одним із найбільш актуальних завдань подальших досліджень у цій сфері є уточнення та систематизація типології кримінального аналізу. Зробити це можливо, спираючись на напрацьовані в оперативно-розшуковій та криміналістичній теорії уявлення про сутність категорії «тактика», яку розуміють як специфічну ситуацію протидії або боротьби (у правоохоронному вимірі – як протиборство між правоохоронцями та правопорушниками).

Проведений аналіз сучасного стану й перспектив розвитку розвідувального напряму оперативно-розшукової діяльності, а також актуальних теоретичних і практичних аспектів методу кримінального аналізу дає можливість сформулювати такі висновки:

Кримінальний аналіз як сучасний метод оперативно-розшукової діяльності, що, зокрема, активно застосовується в рамках її розвідувального напряму, доцільно розподілити на два основні види: 1) стратегічний (аналіз, спрямований на побудову кримінально-правової політики держави чи довгострокової програми розвитку правоохоронного органу); 2) оперативний (нижчий по відношенню до стратегічного рівня, що передбачений Законом «Про ОРД» як метод вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності чи інструментарій отримання орієнтуючої інформації у конкретному кримінальному провадженні).

У свою чергу, оперативний вид кримінального аналізу може бути розподілений на два підвиди: 2.1) тактичний, що здійснюється в рамках конкретної оперативно-розшукової справи чи кримінального провадження у ситуації протиборства; 2.2) операційний, на проведення якого тактична ситуація протиборства не впливає, а видову самостійність визначає технологічний алгоритмізований характер відповідної процедури (наприклад аналіз великих масивів електронної інформації тощо).

Кримінальний аналіз як один із сучасних методів оперативно-розшукової діяльності, який особливо активно використовується в її розвідувальному сегменті, доцільно поділяти на два базові різновиди: 1) *стратегічний кримінальний аналіз*, орієнтований на формування державної політики у кримінально-правовій сфері або розроблення довгострокових програм розвитку правоохоронних органів; **2)** *оперативний кримінальний аналіз*, що є нижчим за рівнем деталізації та застосовується, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», як один із методів виконання завдань оперативно-розшукової діяльності або як інструмент отримання орієнтовної інформації у конкретному кримінальному провадженні.

У межах оперативного різновиду доцільно вирізняти два його підтипи: **2.1) тактичний аналіз** – здійснюється у межах конкретної оперативно-розшукової справи чи кримінального провадження за умов активного протиборства між правоохоронними органами та правопорушниками; **2.2) операційний аналіз** – його проведення не залежить від тактичної ситуації протидії, а самостійність цього підвиду визначається переважно технологічним, алгоритмізованим характером відповідних процесів (наприклад, опрацювання великих масивів електронних даних тощо).

Перелік використаних джерел:

1. Заєць О.М. Інститут аналітичного супроводження досудового розслідування кримінального провадження в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 17-25.

2. Федчак І.А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : *Львівський державний університет внутрішніх справ,* 2021. 288 с.

3. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика; навчальний посібник / О.Є. Користін, Н.П. Свиридюк, О.М. Цільмак, О.М. Заєць, К.Ю. Ісмайлов, В.А. Некрасов; МВС України, ДНДІ, ОДУВС. Одеса: РВВ ОДУВС, 2019. 216 с

Тіщенко Валерій
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики, судової експертизи та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2441-7535
електрона адреса: valeriy.tishenko1@gmail.com

КРИМІНАЛЬНА СИТУАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ У РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В роботі розглянуто поняття кримінальної ситуації, що разом з поняттям слідчої ситуації утворюють спільну категорію - криміналістична ситуація. Досліджено зміст і різновиди кримінальних ситуацій в залежності від форм вини особи і ступеня організованості кримінального правопорушення. Стверджується, що кримінальна ситуація є об'єктом дослідження у розслідуванні кожного кримінального правопорушення, тому що через її з'ясування встановлюється його повна картини, механізм, а також ролі, мотиви і цілі діючих осіб.

Ключові слова: кримінальна ситуація, розслідування кримінальних правопорушень, значення і засоби пізнання кримінальної ситуації.

Tishchenko Valeriy
Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Odesa, Ukraine

CRIMINAL SITUATION AS AN OBJECT OF COGNITION IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES

The work examines the concept of a criminal situation, which together with the concept of an investigative situation form a common category - a forensic situation. The content and types of criminal situations are investigated depending on the forms of guilt of the person and the degree of organization of the criminal offense. It is argued that the criminal situation is the object of study in the investigation of each criminal offense, because through its clarification, its full picture, mechanism, as well as the roles, motives and goals of the actors are established.

Key words: criminal situation, investigation of criminal offenses, meaning and means of understanding the criminal situation.

В останні роки в криміналістиці поряд з поняттям *слідчої ситуації* стало вживатися і поняття *кримінальної ситуації* (Т. С. Волчецька, В.О. Коновалова, В.А. Журавель). Ці парні поняття утворюють спільну категорію – *криміналістична ситуація* і зумовлюють розроблення вчення (теорію) про ситуації, яке ще називають криміналістичною ситуалогією.

Якщо поняттю, значенню, структурі, класифікації слідчих ситуацій, ситуаційному підходу в розслідуванні кримінальних правопорушень приділялась значна увага, то проблемі кримінальної ситуації присвячено небагато напрацювань. В них згадується про те, що кримінальні ситуації це дослідчі ситуації [1, с.50] і можуть бути поділені на докримінальні (які виникли до вчинення злочину), власно кримінальні (які виникли на момент його вчинення) і посткримінальні (які утворились безпосередньо після вчинення злочину) [2, с.284].

Щоб з'ясувати зміст поняття «кримінальна ситуація», доцільно звернутися до семантичного трактування ситуації взагалі. Так, в тлумачному словнику за ред. В.В. Дубічинського ситуація визначається як «обстановка, положення, що виникає внаслідок збігу або сукупності якихось умов, обставин» [3, с.453]. В іншому словнику під ситуацією розуміють « сукупність умов і обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей; стан, положення, обстановка» [4, с.288]. Тобто, ситуація – це такий збіг зовнішніх умов у певний момент часу в конкретному середовищі, які спонукають суб'єкта до відповідної активної чи до пасивної поведінки. Таке розуміння ситуації можна поширити щодо кримінальної ситуації в цілому.

Таким чином, кримінальна ситуація – це таке динамічне становище кримінальної події у конкретний проміжок часу, що детермінується збігом зовнішніх обставин, певними психофізіологічними властивостями її учасників і характером їх взаємодії та зумовлює зміст механізму і наслідків такої події.

І все ж, досліджуючи кримінальну ситуацію, доцільно виділити її певні аспекти в залежності від форми і виду злочинних дій.

Так, в кримінальних правопорушеннях, що вчиняються з раптово виниклим умислом, роль ситуації вельми суттєва, оскільки саме вона визначає рішучість вчинити протиправні дії (наприклад, неадекватна оцінка поведінки чи словесних виразів з боку потерпілого) або підштовхує особу до вчинення таких дій (скажімо, залишення цінних речей їх власником без належного догляду). Взагалі предкримінальна ситуація в таких випадках нерідко характеризується більш-менш тривалим спілкуванням жертви і особи правопорушника, утворенням конфліктної ситуації між ними, провокуючою агресивною поведінкою майбутньої жертви, її гострим емоційним станом, що , в свою чергу, може зумовити виникнення у правопорушника стану розлюченості, почуття ненависті, бажання невідкладної помсти, що призводить до вчинення ним злочинного діяння.

Вчиненню злочинів через необережність нерідко передують події за участю винної особи, яка сприймає їх як певне випробування своїх можливостей, вмінь,

навичок, але переоцінює їх, тим самим створюючи предкримінальну ситуацію, яка переростає у кримінальну (водій перевищую дозволену швидкість руху і, сподіваючись на свої вміння і особистий досвід управління автомобілем, робить обгони, порушуючи правила дорожнього руху, що призводить до зіткнення або наїзду на пішоходів). Подібна ситуація після настання злочинних наслідків може призводити у відповідних умовах до спроби винної особи втекти з місця події, приховати труп потерпілого тощо.

У вчиненні кримінальних правопорушень зі заздалегідь обдуманим умислом особа розраховує на певну сприятливу ситуацію або створює умови для її виникнення і пристосовує свої дії до прогнозованої ним обстановки. Правопорушник може передбачати і зміни в уявленій ним ситуації та моделювати відповідні варіанти способу своїх дій у таких випадках. Він прогнозує, аналізує і впливає також на посткримінальну ситуацію з метою оцінки ступеня досягнення злочинних намірів, можливостей приховування факту злочину, зокрема інсценування події незлочинного характеру, або приховування своєї причетності до нього.

Зміст кримінальних ситуацій залежить і від виду кримінального правопорушення і охоплюється як особливостями зовнішніх умов, об'єктом посягань, так і діями осіб, що взаємодіють між собою. Їх зміст випливає з тих обставин того чи іншого виду кримінального правопорушення, які передбачені в диспозиціях відповідних статей Кримінального кодексу України.

Що стосується вчинення кримінальних правопорушень організованим угрупованням (організованою групою або злочинною організацією), то в таких випадках елементи кримінальної ситуації виражені більш чітко і продумано як на етапі предкримінальної ситуації, тобто при підготовці запланованого злочинного діяння, так і в ході його здійснення. При цьому ролеве визначення поведінки кожного окремого члена організованої групи та загальної поведінкової лінії злочинної групи утворюють варіативну модель прогнозованої кримінальної ситуації. Відхилення в індивідуальній поведінці учасника організованої групи, що не відповідає заздалегідь запланованим діям, призводить до змін кримінальної ситуації і зумовлює корекцію механізму злочинного посягання на певному його етапі або в цілому.

Кримінальна ситуація є об'єктом пізнання у розслідуванні кожного окремого кримінального правопорушення, тому що без її з'ясування не можна встановити повну його картину, механізм, а також роль, мотиви й цілі, ступінь відповідальності діючих осіб. Засобами дослідження кримінальної ситуації є слідчі (розшукові) дії і негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи, результати яких підтверджуються в процесі процесуального доказування.

Перелік використаних джерел :

1. Коновалова В.О. *Версія: концепція і функції в судочинстві*. Харків: Консум, 2000. 176 с.

2. Журавель В.А. *Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія*. Харків: Право, 2021. 448 с.

3. Сучасний тлумачний словник української мови. За заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2006. 832 с.

4. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Т.3. Київ: Видавництво «Аконіт», 2006. 862 с.

Чернов Олександр
доктор філософії у галузі права, доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія» м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-6038-9479
електронна адреса: sanjehan.14@gmail.com

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) НЕЗАКОННО ОДЕРЖАНИХ КОШТІВ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ І ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ТА ОЦІНКА МОЖЛИВОСТЕЙ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЩОДО ЇХ ВИКРИТТЯ

У тезах розглянуто криміналістичні механізми відмивання незаконно одержаних коштів організованими групами та роль судово-економічної експертизи у їх викритті. Проаналізовано типові схеми легалізації, етапи фінансових операцій і сучасні методи експертного дослідження.

Ключові слова: відмивання коштів, легалізація, криміналістичний аналіз, судово-економічна експертиза, організована злочинність.

Chernov Oleksandr
Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

CRIMINAL ANALYSIS OF MECHANISMS FOR LEGALISING (LAUNDERING) OF ILLEGALLY OBTAINED FUNDS BY ORGANISED GROUPS AND CRIMINAL ORGANISATIONS AND ASSESSMENT OF THE POSSIBILITIES OF FORENSIC ECONOMIC EXPERTISE FOR THEIR DETECTION

The abstract discusses the criminal mechanisms used by organised groups to launder illegally obtained funds and the role of forensic economic analysis in exposing them. It analyses typical legalisation schemes, stages of financial transactions and modern methods of expert investigation.

Key words: money laundering, legalisation, forensic analysis, forensic economic expertise, organised crime.

Криміналістичний аналіз механізмів відмивання (легалізації) незаконно одержаних коштів організованими групами і злочинними організаціями є однією з найактуальніших проблем сучасної криміналістики, фінансового моніторингу та

судово-економічної експертизи. У сучасних умовах глобалізації фінансових потоків, розвитку криптовалют, офшорних схем і тіньової економіки, діяльність організованих злочинних угруповань набула високого рівня технологічності та конспіративності. Відмивання коштів виступає не лише як спосіб забезпечення прибутку від злочинів, а й як стратегічний інструмент легітимізації злочинного впливу, проникнення у легальну економіку та політичні структури. Саме тому криміналістичний аналіз механізмів легалізації доходів і можливості їх експертного виявлення мають надзвичайно важливе значення для протидії організованій злочинності та корупції.

Відмивання коштів як явище має три ключові ознаки – злочинне походження активів, цілеспрямованість дій на надання їм легального вигляду та використання складних фінансових або корпоративних структур для ускладнення виявлення джерела. Організовані злочинні угруповання, які здійснюють цей процес, застосовують багаторівневі схеми, що включають як внутрішньодержавні, так і міжнародні елементи [1]. Злочинні організації дедалі частіше інтегрують легальні бізнес-структури, благодійні фонди, торговельні компанії, криптовалютні біржі або онлайн-платформи з переказу коштів. Метою таких операцій є створення видимості законності походження грошей, зменшення ризику блокування рахунків і забезпечення можливості подальшого інвестування у легальні сектори економіки.

Криміналістичний аналіз таких механізмів потребує системного підходу, що поєднує елементи фінансової розвідки, економічного аналізу, цифрової криміналістики та судово-бухгалтерських методів. Визначальним завданням є встановлення причинно-наслідкових зв’язків між джерелом коштів, характером фінансових операцій і суб’єктами, що їх здійснюють. Для цього досліджуються банківські документи, бухгалтерські звіти, електронна переписка, документи про експортно-імпортні операції, корпоративні реєстри, а також інформація, отримана через системи фінансового моніторингу [2]. Особливу увагу приділяють виявленню нетипових транзакцій – дрібних переказів із частою періодичністю, купівлі високоліквідних активів на треті особи, використанню фіктивних рахунків, а також транскордонних переказів через юрисдикції з низьким рівнем контролю.

Механізм відмивання коштів традиційно поділяється на три стадії: розміщення, розшарування або «змішування» та інтеграція. На першій стадії злочинні доходи вводяться у фінансову систему шляхом внесення готівки на рахунки, купівлі дорогоцінних металів, цінних паперів чи криптовалют. Ця стадія найбільш ризикована для злочинців, оскільки операції з великими сумами готівки підлягають фінансовому моніторингу. На другій стадії здійснюється складна система переказів, обмінів, фіктивних контрактів, щоб заплутати слід коштів. Саме тут найчастіше використовуються офшорні компанії, фіктивні угоди купівлі-продажу, міжбанківські перекази, торговельні операції з завищеними або заниженими цінами. На етапі інтеграції кошти повертаються у легальний обіг –

через інвестиції в нерухомість, підприємства, інтелектуальну власність, біржову торгівлю або політичне лобіювання [3].

Організовані злочинні групи використовують розгалужені мережі посередників – юристів, бухгалтерів, аудиторів, фінансових консультантів, які часто є так званими «професійними посібниками злочинності». Вони створюють номінальні структури володіння, забезпечують реєстрацію компаній у сприятливих юрисдикціях, готують документи для імітації господарських операцій. Часто у схемах використовуються «транзитні» компанії, через які проходять великі суми коштів без реального економічного змісту. Ці компанії створюють ланцюжки, які імітують законну діяльність, але фактично лише маскують походження грошей. Особливо небезпечним є використання електронних платіжних систем та криптоактивів, які дають змогу миттєво переказувати великі обсяги коштів без територіальних або валютних обмежень.

Криміналістична характеристика таких злочинів включає визначення типових способів вчинення, засобів конспірації, слідів, що залишаються у фінансових системах, а також психологічних рис організаторів. Характерною ознакою є поєднання економічної та інформаційної складових: злочинці активно використовують кіберзасоби, спеціалізоване програмне забезпечення для шифрування даних, віртуальні офіси, віртуальні гаманці та онлайн-банкінг. Доказове значення мають цифрові сліди – метадані електронних транзакцій, лог-файли серверів, записи систем внутрішнього контролю банків. Саме їх ідентифікація та фіксація є завданням судово-економічної та комп'ютерно-технічної експертиз.

Судово-економічна експертиза у справах про легалізацію незаконних доходів має на меті дослідження фінансово-господарських операцій для встановлення їх реального економічного змісту. Основними її завданнями є перевірка достовірності фінансових документів, визначення взаємозв'язку між підприємствами, аналіз потоків коштів, виявлення фіктивних операцій, підроблених бухгалтерських записів та штучного завищення вартості товарів чи послуг. За допомогою експертних методів проводиться розшифровка бухгалтерських рахунків, аналіз контрактів на предмет відповідності економічним законам, виявлення невідповідностей між обсягами реалізованих товарів і фінансовими надходженнями.

Методика проведення судово-економічної експертизи у таких справах передбачає застосування спеціальних прийомів – вертикального та горизонтального аналізу, коефіцієнтного методу, економіко-логічного контролю, аналітичного групування. Наприклад, співставлення фінансових потоків за період дозволяє визначити, які підприємства виконували функцію «прокладки» для транзиту коштів, а які – реальні операційні суб'єкти. Порівняння даних бухгалтерського обліку з банківськими виписками виявляє розбіжності, що можуть свідчити про підробку або умисне викривлення звітності. Додатковим напрямом є аналіз первинних документів (накладних, актів виконаних робіт,

контрактів), які часто містять ознаки шаблонності, відсутності підписів реальних осіб або дублювання номерів документів, що дозволяє експерту зробити висновки про фіктивність операцій.

Оцінка можливостей судово-економічної експертизи у викритті схем відмивання коштів безпосередньо залежить від доступу до вихідних даних і ступеня їх достовірності. У більшості випадків експерти працюють із частково або навмисно спотвореною документацією, тому важливим елементом є інтеграція експертного дослідження з оперативно-розшуковими заходами, міжнародним обміном інформацією та використанням результатів фінансової розвідки. У цьому контексті значення набуває тісна взаємодія між слідчими, експертами, банківськими установами та Державною службою фінансового моніторингу України. У випадках, коли кошти проходили через іноземні рахунки, необхідною є міжнародна правова допомога – запити про розкриття банківської таємниці, інформацію про кінцевих бенефіціарів, звіти про підозрілі транзакції.

Важливо зазначити, що судово-економічна експертиза не лише підтверджує факт порушення фінансової дисципліни, а й надає науково обґрунтовані висновки щодо ознак злочинної легалізації. Вона дозволяє встановити, чи має місце економічна безпідставність операцій, відсутність ділової мети, непропорційність фінансових потоків доходам підприємства. Такі висновки мають вагоме доказове значення для кваліфікації дій за статтею 209 Кримінального кодексу України. Експертиза також допомагає визначити розмір збитків, обсяг тіньового капіталу, коло причетних осіб і реальний рух коштів між структурами. У поєднанні з результатами почеркознавчих, комп’ютерно-технічних та лінгвістичних експертиз вона формує комплекс доказів, що дозволяє слідству відновити реальну фінансову картину події.

Новітні технологічні тенденції, зокрема використання криптовалют і блокчейн-платформ, створюють нові виклики для експертного аналізу. Хоча блокчейн забезпечує публічність операцій, ідентифікація власників гаманців часто унеможливлена через використання анонімних сервісів і децентралізованих бірж. У цьому випадку експерти застосовують методи цифрової криміналістики, аналіз мережевих вузлів, відстеження IP-адрес, а також спеціалізовані програми для відстеження криптотранзакцій. Поєднання таких даних із традиційними бухгалтерськими й банківськими документами дозволяє реконструювати фінансові ланцюги, доводячи зв’язок між незаконними джерелами і подальшою легалізацією.

Криміналістичний аналіз схем легалізації коштів має також психологічний і соціальний вимір. Організатори таких схем зазвичай характеризуються високим рівнем інтелектуальної підготовки, аналітичним мисленням, глибокими знаннями фінансового законодавства, а також прагненням до статусної інтеграції у легальний бізнес. Їхня діяльність поєднує кримінальну мотивацію з зовнішніми ознаками респектабельності, що ускладнює розслідування. Водночас, у схемах відмивання часто беруть участь підставні особи (номінали), які не усвідомлюють

справжнього характеру своїх дій. Аналіз їхніх підписів, участі у засіданнях підприємств, а також руху коштів на особистих рахунках може свідчити про фіктивність їхньої ролі.

Викриття таких злочинів потребує комплексного використання спеціальних знань – економічних, фінансових, бухгалтерських, комп'ютерно-технічних, правових. Висновки судово-економічних експертів повинні відповідати не лише формальним ознакам злочину, а й економічній логіці подій. Це вимагає високого рівня кваліфікації експертів, наявності методичних рекомендацій, розроблених на основі сучасних міжнародних стандартів. Сучасна українська експертна практика поступово впроваджує принципи ризик-орієнтованого підходу, що дозволяє спрямовувати зусилля на найбільш підозрілі операції.

Таким чином, криміналістичний аналіз механізмів відмивання коштів організованими групами вимагає міждисциплінарного підходу, заснованого на поєднанні теоретичних знань криміналістики з практичними інструментами судово-економічної експертизи. Встановлення закономірностей, виявлення прихованих зв'язків між фінансовими потоками та ідентифікація суб'єктів є ключовими елементами у викритті таких злочинів. Судово-економічна експертиза, у свою чергу, виступає центральним доказовим інструментом, що дозволяє перетворити складні фінансові схеми на зрозумілу й доказову базу для судового розгляду. Її ефективність прямо залежить від доступності інформації, міжнародного співробітництва та використання сучасних цифрових технологій. Лише комплексне поєднання криміналістичного аналізу, фінансової розвідки та експертної діяльності забезпечує реальні можливості викриття і попередження легалізації злочинних доходів, що залишається одним із пріоритетів у боротьбі з організованою злочинністю в Україні.

Перелік використаних джерел:

1. Попович В. М., Попович М. В. Проблеми розслідування економічних злочинів : навчальний посібник Київ. Юрінком Інтер, 2016. 352 с.

2. Аркуша Л. І. Особливості початкового етапу розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Том 10. С. 372–378. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e9f2799a-681e-4d15-b769-64a28f0d6244/content

3. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2011. 40 с.

Секція 5
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СУЧАСНІ МЕТОДИ РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Бабін Борис
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та європейського права
Державного університету «Київський авіаційний інститут»,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9317-3845
електронна адреса: babinb@ukr.net

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА: ВИКЛИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ Й СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ

У тезах окреслені особливості наднаціонального регулювання у сфері судової експертизи та штучного інтелекту. Проаналізовано релевантні акти Ради Європи та сформульовано рекомендації стосовно їх застосування в Україні.
Ключові слова: міжнародне право, судова експертиза, штучний інтелект.

Babin Borys
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of International and European Law,
State University «Kyiv Aviation Institute», Kyiv, Ukraine

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND FORENSIC EXPERTISE: CHALLENGES OF LAW ENFORCEMENT AND COUNCIL OF EUROPE'S STANDARDS

The abstract outlines the features of supranational regulation in the field of forensic expertise and artificial intelligence. Relevant acts of the Council of Europe are analyzed and recommendations are formulated regarding their application in Ukraine.
Key words: international law, forensic expertise, artificial intelligence.

Сучасна правова доктрина сприймає правозастосування у сфері цифровізації судової експертизи, зокрема стосовно штучного інтелекту (ШІ), як процес адаптації та впровадження сучасних цифрових технологій у діяльність судових експертів із дотриманням правових норм, стандартів і процедур. При цьому у зазначеному процесі мова може йти як про, власне, технологічні інновації, так і про відповідну нормативно-правову базу, яка регулює їх використання [6, с. 17].

Водночас цифровізація судової експертизи, яка охоплює оцифрування експертних матеріалів, впровадження єдиних цифрових платформ для експертного документообігу, використання цифрових слідів у криміналістиці, автоматизований аналіз даних та забезпечення електронної взаємодії між експертами, судами та правоохоронними органами [6, с. 18], потребує на відповідну нормативно-правову базу, яка має очевидні лакуни саме у сфері ШІ.

У цьому вимірі особливу роль набувають міжнародні правові стандарти, серед яких варто вказати на Конвенцію про кіберзлочинність 2001 року та на Рамкову Конвенцію зі ШІ, прав людини, демократії та верховенства права 2024 року [3], а також на Етичну хартію по використанню ШІ у судовій системі та її середовищі, прийняту Європейською комісією з ефективності правосуддя Ради Європи у 2018 році [6, с. 18]. Водночас Рамкова Конвенція 2024 року не тільки ще не набрала чинності, але й не отримала жодної ратифікації узагалі.

Більше того, сам підхід цієї Рамкової Конвенції до питань ШІ свідчить про перехідний та програмний характер цього документу: цей договір не містить широкого глосарію, надаючи визначення лише системам ШІ, та концентрується насамперед на загальних принципах застосування ШІ. Розробники цього документу прямо констатували, що вони уникають розгорнутого опису чи регулювання власне технічних, цифрових та кібернетичних аспектів ШІ та концентруються на його вимірі у площині прав людини, для уникнення швидкої втрати актуальності нормами Рамкової Конвенції [4], які, очевидно, будуть доповнюватися та змінюватися завідомо повільніше, аніж проходитиме подальший технічний прогрес у сфері ШІ.

При цьому сталий міжнародний механізм, який вживається для договорів, що стосуються питань техніки та забезпечує швидку модернізацію таких угод, резолюціями конвенційного органу за принципом мовчазної згоди сторін, автори Рамкової Конвенції щодо перспектив еволюції систем ШІ та самого ШІ як феномену не застосували. Більш того, вони уповноважили вирішувати спірні питання щодо застосування цієї конвенції Сторони її Конференції, залишивши поза дужками роль інших сталих механізмів Ради Європи, таких як Європейський Суд з прав людини.

Можливо, цьому сприяла стала позиція Суду щодо контролю за застосуванням Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 р. [1], де Суд у цілій низці власних рішень останніх двох десятиріч фактично відмовився від встановленій у цьому договорі ролі конвенційного органу та застосовує цю угоду виключно як джерело права. Та очевидно, що застосовувати Рамкову Конвенцію Суд стосовно впливу ШІ на конвенційні права людини буде вже після набуття нею чинності.

Втім, для визначення ролі ШІ у сфері судової експертизи наявна позиція Суду матиме значення, як стосовно застосування ним вказаної Ов'єдської конвенції 1997 р., так й у вимірі Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р., оновленої у 2018 р.

[2]. Прикладом цього є добре досліджені на доктринальному рівні справи «Узун проти Німеччини» 2010 р., «Барбулеску проти Румунії» 2017 р., «Бенедік проти Словенії» 2018 р., «Кірдьок та інші проти Туреччини» 2019 р. тощо [6, с. 19].

Також важливе значення для питання застосування штучного інтелекту у сфері судової експертизи має резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) 2342 (2020) «Правосуддя за алгоритмом – роль ШІ в поліцейській діяльності та системах кримінального правосуддя» [5].

У цьому документі ПАРЄ уперше системно констатує, що «по всьому світу розроблено велику кількість застосувань ШІ для використання поліцією та системами кримінального правосуддя», до яких, відповідно до резолюції, «належать розпізнавання обличь, прогнозна поліцейська діяльність, ідентифікація потенційних жертв злочинів, оцінка ризиків під час прийняття рішень про взяття під варту, винесення вироку та умовно-дострокове звільнення, а також виявлення «нерозглянутих справ», які тепер можна було б вирішити за допомогою сучасних криміналістичних технологій» [5].

Резолюція ПАРЄ 2342 (2020), серед іншого, закликала держави-члени до реалізації системних кроків в контексті систем поліції та кримінального правосуддя, а саме: вести реєстр усіх застосувань ШІ, що використовуються в державному секторі; забезпечити наявність достатньої правової бази для кожного застосування ШІ та для обробки відповідних даних; забезпечити, щоб усі державні органи, що впроваджують застосування ШІ, мали внутрішніх експертів, здатних оцінювати та консультувати питання щодо впровадження, експлуатації та впливу таких систем [5].

Додатково Резолюція ПАРЄ 2342 (2020) приписує державам Ради Європи проводити змістовні консультації з громадськістю; забезпечити, щоб кожне нове застосування ШІ було обґрунтованим, його мета була визначена, а його ефективність підтверджена перед введенням в експлуатацію, враховуючи конкретний операційний контекст; впроваджувати лише ті програми ШІ, які можна ретельно перевірити та протестувати з місця експлуатації; ретельно розглядати можливі наслідки додавання елементів на основі ШІ до існуючих технологій; створити ефективні, незалежні механізми етичного нагляду щодо ШІ; забезпечити, щоб впровадження, експлуатація та використання програм ШІ могли бути предметом ефективного судового перегляду [5].

Таким чином системна та послідовна імплементація Україною європейських стандартів у сфері ШІ стосовно судової експертизи наразі має ґрунтуватися на вимогах правових актів Ради Європи, наявної практики Європейського суду з прав людини, на застосуванні mutandis mutandis договорів Ради Європи, що набули чинності до виникнення систем ШІ, та з урахуванням профільних резолюцій ПАРЄ, беручи до увагу програмний наразі характер Рамкової Конвенції 2024 р.

Перелік використаних джерел:

1. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine. 1997. *Council of Europe.* URL: https://rm.coe.int/168007cf98

2. Convention for the Protection of Individuals with Regard to the Processing of Personal Data, amended. Convention 108+. 2018. *Council of Europe.* URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/LIBE/DV/2018/09-10/Convention_108_EN.pdf

3. Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. 2024. *Council of Europe.* URL: https://rm.coe.int/1680afae3c

4. Explanatory Report to the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. 2024. *Council of Europe.* URL: https://rm.coe.int/1680afae67

5. Justice by Algorithm – the Role of Artificial Intelligence in Policing and Criminal Justice Systems. PACE Resolution 2342 (2020). 2020. *Council of Europe.* URL: http://www.europeanrights.eu/public/atti/Resolution_2342_(2020)_ENG.pdf

6. Бабін Б., Варлахов В., Крайнов І. Деякі аспекти правозастосування у сфері цифровізації експертного забезпечення правосуддя в Україні. *Цифрова ера розвитку судової експертизи: інноваційні технології та штучний інтелект*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 29 серпня 2025 р.). Одеса: Юридика, 2025. С. 17-20.

Батіг Андрій
старший науковий співробітник лабораторії залізнично-транспортних досліджень Львівського науково-дослідженого інституту судових експертиз, м. Львів, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1205-6004
електронна адреса: ashabatig1992@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПІДГОТОВКА ДО ІНТЕГРАЦІЇ AI В СУДОВУ ЗАЛІЗНИЧНО-ТРАНСПОРТНУ ЕКСПЕРТИЗУ

Інтеграція штучного інтелекту в судову залізнично-транспортну експертизу потребує методичної стандартизації і цифрової адаптації алгоритмів досліджень, що дозволяє автоматизувати процес дослідження, підвищити точність та пришвидшити формування експертних висновків.

Ключові слова: штучний інтелект, судова залізнично-транспортна експертиза, технічний стан рухомого складу, алгоритмізація.

Batig Andriy
Senior researcher at the laboratory of railway transport research, Lviv research institute of forensic examinations, Lviv, Ukraine

PREREQUISITES AND PREPARATION FOR THE INTEGRATION OF AI INTO FORENSIC RAILWAY TRANSPORT EXAMINATION

Integration of artificial intelligence into forensic railway-transport expertise requires methodological standardization and digital adaptation of research algorithms, enabling automation of the examination process, improved accuracy, and faster preparation of expert conclusions.

Key words: artificial intelligence, forensic railway-transport expertise, technical condition of rolling stock, algorithmization.

Сучасний розвиток штучного інтелекту характеризується стрімким поширенням у багатьох галузях, що створює нові можливості та виклики для застосування технологій у спеціалізованих сферах [1, с. 16].

Інтеграція штучного інтелекту в судову залізнично-транспортну експертизу потребує комплексної підготовки та розуміння специфіки експертних досліджень у цій галузі. На сьогодні експерти працюють з великими обсягами інформації, проводять складні аналітичні розрахунки та виконують поетапні алгоритмічні дії при дослідженні залізнично-транспортних пригод. Це створює природні передумови для впровадження цифрових інструментів, спрямованих на автоматизацію та підвищення точності досліджень [2, с. 26].

Першою ключовою умовою для використання AI є алгоритмізація

експертних досліджень. Оскільки дослідження технічного стану рухомого складу, дії працівників залізниці в умовах та обставинах залізнично-транспортних пригод здійснюються за усталеними підходами (збір даних, верифікація, вибір критеріїв оцінки, порівняння фактичних параметрів з нормативними, порівняння фактичних дії з нормативними), ці етапи можуть бути формалізовані та покладені в основу цифрових моделей. AI-системи здатні автоматично структурувати інформацію з матеріалів справи, ідентифікувати технічно неспроможні або ймовірнісні дані та пропонувати їх верифікацію.

Стратегічною передумовою є наявність великих масивів достовірних даних, зокрема результатів оглядів, вимірювань, актів, протоколів, даних з матеріалів службових розслідувань, багатоваріантних досліджень та розрахунків з самих експертиз. Саме ці масиви можуть формувати навчальні вибірки для алгоритмів машинного навчання з визначення технічного стану рухомого складу, встановлення невідповідностей у діях працівників залізничного транспорту, виявлення закономірностей у механізмах сходів рухомого складу з рейкової колії та ін.

Важливим напрямом підготовки до інтеграції AI є формування цифрових баз, у межах яких система зможе автоматично зіставляти фактичні параметри елементів рухомого складу з нормативними, фактичні дії працівників залізничного транспорту з вимогами чинних документів. Окреме значення має врахування змін до нормативів, адже AI повинен коректно ідентифікувати критерії, чинні саме на дату події.

Одним із найперспективніших застосувань AI є підтримка математичного моделювання динамічної взаємодії рухомого складу та рейкової колії, пошуку причинно-наслідкових зв’язків та аналізу багатофакторних сценаріїв. Завдяки машинному навчанню можливо підвищити точність визначення факторів, які потенційно вплинули на розвиток залізнично-транспортної пригоди.

Інтеграція AI також потребує організаційної та методичної підготовки: розроблення методик досліджень, створення єдиних форматів даних, захисту інформації, а також навчання експертів роботі з новими інструментами.

Підсумовуючи, успішне впровадження AI у судову залізнично-транспортну експертизу потребує поєднання трьох складових: методичної стандартизації, якісних даних та адаптації існуючих алгоритмів дослідження до цифрового середовища. Це дозволить підвищити об’єктивність експертних висновків, скоротити час виконання досліджень та посилити можливості експерта при аналізі обставин складних з точки зору досліджень випадків залізнично-транспортних пригод.

Перелік використаних джерел:

1. Rashid A.B. Artificial Intelligence: A review of applications, implementations and potential impacts. *Journal.* 2024. URL: https://doi.org/10.1016/S2773-207X(24)00138-6

2. Батіг А.В., Грицишин П.М., Джус О.В. Професія судового експерта: сучасні виклики в умовах домінування штучного інтелекту. *Криміналістика та судова експертиза.* 2025. С. 559–608. DOI: 10.33994/kndise.2025.70.45.

Гресь Юлія
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8670-9779
електронна адреса: julia.bayderina@gmail.com

БІОМЕТРИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У тезах доповіді розглянуто сучасні методи біометричної ідентифікації особи та можливості їх використання для вирішення завдань розслідування. Визначено особливості ідентифікації за відбитками пальців, за райдужною оболонкою ока, за сітківкою ока, за геометрією обличчя, за геометрією кисті руки, за формою вуха, ДНК-ідентифікації, за голосом, за почерком, за динамікою клавіатурного введення, за ходою, жестами та мімікою.

Ключові слова: криміналістична ідентифікація, біометрична ідентифікація, досудове розслідування, попередження вчинення кримінальних правопорушень.

Hres Yuliia
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

BIOMETRIC PERSONAL IDENTIFICATION TECHNOLOGY AS AN EFFECTIVE TOOL FOR PREVENTING AND INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES

The thesis of the report emphasizes modern methods of biometric identification of a person and the possibilities of their use for solving investigation tasks. The features of identification by fingerprints, by iris, by retina, by face geometry, by hand geometry, by ear shape, DNA identification, by voice, by handwriting, by keyboard input dynamics, by gait, gestures and facial expressions are determined.

Keywords: forensic identification, biometric identification, pre-trial investigation, prevention of criminal offenses.

В умовах сьогодення системи біометричної ідентифікації набули широкого поширення в різних сферах людської діяльності. Завдяки високому рівню автоматизації та оперативності встановлення особи такі технології стають

важливим інструментом там, де необхідно швидко та надійно ідентифікувати людину за її унікальними фізіологічними або поведінковими параметрами. Їх активно застосовують у приватній сфері, сфері безпеки та оборони, міграційному контролі, банківській діяльності, системах моніторингу й багатьох інших напрямках. При цьому сформувати вичерпний перелік сфер використання біометричних технологій уже фактично неможливо, оскільки сама концепція автоматизованої перевірки особи стрімко поширюється та дедалі міцніше асоціюється із забезпеченням надійної безпеки. Як слушно зазначає Foudil Belhadj, біометрична ідентифікація базується на тому, ким «є» користувач або що він «робить». Ці характеристики нерозривно пов'язані з самим користувачем і не можуть бути від нього відокремлені; передача або копіювання біометричних ознак для використання замість когось іншого є абсолютно неможливими [1, с.2].

Необхідно зазначити, що використання сучасних методів біометричної ідентифікації є важливим напрямом удосконалення криміналістичного арсеналу засобів попередження та розслідування кримінальних правопорушень. У наукових джерелах біометрична ідентифікація визначається як «спосіб ідентифікації особистості за окремими специфічними біометричними ознаками (ідентифікаторами), які властиві конкретній людині» [2, с.104].

У вітчизняному законодавстві біометрична ідентифікація визначається як «здійснення пошуку за принципом «один до багатьох» шляхом розпізнавання і зіставлення одного або двох біометричних даних (параметрів) особи з біометричними даними (параметрами) осіб у відомчих інформаційних системах суб'єктів національної системи» [3], проте визначення, яке б розкривало сутність даного процесу у контексті боротьби зі злочинністю, поки відсутнє. Це пов'язано із тим, що процес впровадження технологій біометричного розпізнання осіб у практику діяльності правоохоронних органів в Україні перебуває лише на етапі зародження.

Сучасні методи біометричної ідентифікації базуються на розпізнаванні як статичних, так і динамічних ознак людини. До видів біометричної ідентифікації за статичними ознаками відноситься:

1. Ідентифікація за відбитками пальців. Незмінність папілярних візерунків на поверхні долонь людини є відомою ще з другої половини XIX століття. Саме постійність та унікальність поєднання папілярних ліній у певні типи папілярних візерунків свого часу заклала можливість для розвитку криміналістичної дактилоскопії та використання її можливостей для ідентифікації осіб. У сучасних умовах дактилоскопічна ідентифікація здійснюється не лише традиційними криміналістичними методами, але й за допомогою автоматизованих систем, таких як АДІС (автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система). Такі комплекси дозволяють оперативно здійснювати пошук у великих базах даних, встановлювати особу невпізнаних трупів, а також перевіряти осіб, підозрюваних у причетності до кримінальних правопорушень. Також науково-технічний процес дозволив удосконалити процес ідентифікації за папілярними

візерунками шляхом розроблення портативних біометричних сканерів – зчитувачів відбитків пальців (Fingerprint Reader), які можна використовувати на місці події та для яких не потрібно якось додатково обробляти поверхню шкіри людини.

2. Ідентифікація за райдужною оболонкою ока. Райдужна оболонка ока характеризується надзвичайно складною та унікальною структурою, яка не повторюється навіть у близнюків. Використання цього методу забезпечує найвищу точність серед усіх біометричних технологій. Сканування проводиться безконтактно за допомогою інфрачервоного випромінювання, що робить процедуру комфортною та гігієнічно безпечною для користувача. Даний метод ідентифікації є цінним у безпековому секторі, однак його застосування у практиці правоохоронних органів на часі є неможливим.

3. Ідентифікація за сітківкою ока. Даний вид біометричної ідентифікації базується на розпізнаванні унікального малюнку кровоносних судин, розташованих на поверхні очного дна. Сканування сітківки відбувається з використанням інфрачервоного світла низької інтенсивності, спрямованого через зіницю до кровоносних судин на задній стінці ока [4, с.106].

4. Ідентифікація за геометрією обличчя. Даний метод базується на аналізі геометричних параметрів, такий як відстань між очима, контури губ, пропорції щелепи і навіть текстура шкіри. Сканування здійснюється за допомогою 2D- або 3D-камери шляхом фіксації ключових точок обличчя. Створена модель порівнюється з базою даний для ідентифікації особи. Серед переваг цього методу можна назвати: безконтактність, швидкість проведення процедури, унікальність (мається на увазі, що геометрія обличчя залишається стабільною навіть зі змінами ваги чи віку), а також те, що системи для ідентифікації за геометрією обличчя зараз є майже у кожному смартфоні чи комп’ютері, що значно підвищує конфіденційність даних особи. З іншого боку, дискусійним залишається етичний аспект, щодо встановлення систем розпізнавання обличчя у публічних місцях. Роль цього методу у розслідування кримінальних правопорушень визначальна, адже він значно полегшує пошук осіб, а враховуючи те, що біометричні методи тісно переплітаються з використання штучного інтелекту, ці системи продовжать удосконалюватись та автоматизуватись [5, с.107-108]. Системи «Безпечне місто», що функціонують у різних містах України, оснащено камерами з функцією розпізнавання обличчя та номерних знаків, а також аналітичним програмним забезпеченням, що дозволяє ідентифікувати осіб у режимі реального часу. Проте така ідентифікація поки залишається поза межами регулювання закону, а тому централізований контроль щодо їхнього впровадження відсутній [6]. На теперішній час існують чотири основних методи розпізнавання обличчя, які відрізняються складністю реалізації і метою застосування: метод «Eigenface», «який заснований на методі головних компонент, який застосовується, зазвичай, для представлення зображення обличчя вектором малої розмірності (головних компонент), який потім порівнюється з еталонними векторами, закладеними в базу

даних» [7, с.85]; аналіз «відмітних рис»; аналіз із використанням нейронної мережі (ШІ); автоматичне оброблення зображення обличчя [2, с.108].

5. Ідентифікація за геометрією кисті руки. Даний вид біометричної ідентифікації подібний до ідентифікації за відбитками пальців, тільки пристрій для зчитування сканує усю внутрішню та бічну поверхню долоні.

6. ДНК-ідентифікація. Даний метод базується на аналізі дезоксирибонуклеїнової кислоти, що є унікальною для кожної людини (за винятком однояйцевих близнюків) і міститься практично в усіх клітинах організму. ДНК-ідентифікація використовує порівняння генетичних ознак, отриманих із зразків біологічного походження (крові, слини, волосся, клітин шкіри, кісткової тканини тощо), з еталонними зразками. Такий метод дає можливість встановити особу навіть за мінімальних або сильно деградованих біологічних залишків, що робить його незамінним у криміналістиці.

7. Ідентифікація за формою вуха. Цей метод ґрунтується на твердженні, що анатомічна будова вушної раковини є унікальною для кожної людини, так само як і відбитки пальців. Форма вуха формується генетично, не змінюється суттєво впродовж життя та має складний рельєф, який складно підробити або модифікувати без хірургічного втручання. До основних біометричних параметри вушної раковини відносяться контур та загальна геометрія вуха; форма та розміри завитка, протизавитка, козелка і протикозелка; глибина та конфігурація човноподібної та трикутної ямок; пропорції та кут прилягання вуха до голови. Сучасні системи біометричної ідентифікації використовують цифрові зображення вушних раковин, які піддаються комп’ютерній обробці. Алгоритми виділяють ключові точки та формують унікальний «вушний шаблон» – математичне представлення форми й рельєфу вуха. Процес є безконтактним, швидким і може здійснюватися як у контрольованих умовах, так і на основі відеозаписів камер спостереження.

До видів біометричної ідентифікації за динамічними ознаками відноситься:

1. Ідентифікація за голосом. В основі даного біометричного методу лежить аналіз тембру та мовних характеристик особи.

2. Ідентифікація за почерком. Даний метод ідентифікації базується на традиційних знаннях криміналістичного почеркознавства. Однак сучасні інформаційні технології дозволяють застосовувати програмні алгоритми для аналізу ознак письма. Існують пропозиції впровадження програмного забезпечення із функцією машинного навчання для проведення почеркознавчих досліджень, що є особливо цінним у контексті використання тих же технологій штучного інтелекту для підробки письма та почерку.

3. Динаміка клавіатурного введення. Даний метод біометричної ідентифікації заснований на аналізі швидкості та послідовності натискань клавіш. Він є придатним для приватного безпекового сектору, однак використання його для вирішення завдань розслідування є мало перспективним.

4. Ідентифікації ходи, жестів та міміки. Технології автоматизованого відеоспостереження активно вдосконалюються завдяки системам машинного навчання, які дозволяють здійснювати біометричну ідентифікацію людини за ходою та характером рухів. Такі алгоритми здатні аналізувати кінематику тіла у відеопотоці та виявляти відхилення або поведінкові патерни, що можуть свідчити про потенційну загрозу чи підготовку до правопорушення. Сучасні рішення, подібні до системи AI Guardman, створеної японською компанією NTT East спільно зі стартапом Earth Eyes Corp, демонструють можливості використання відкритих академічних розробок (зокрема технології Університету Карнегі-Меллона) для побудови моделей, які відтворюють позу та динаміку рухів людини в режимі реального часу. Це дає змогу застосовувати біометричну ідентифікацію за ходою як інструмент раннього виявлення підозрілої поведінки й, відповідно, попередження злочинності у місцях масового перебування людей або об'єктах критичної інфраструктури [8].

Усі перелічені методи біометричної ідентифікації тим чи іншим чином можуть бути впроваджені у практику боротьби зі злочинністю. Для цього потрібно оновити матеріально-технічне забезпечення відповідних правоохоронних органів, забезпечити впровадження програми навчання для працівників відповідних підрозділів, а також внести необхідні зміни до вітчизняного законодавства.

Перелік використаних джерел:

1. Foudil Belhadj. Biometric system for identification and authentication: Doctoral dissertation. Algeria, Algiers, Oued-Smar, 2017. 104 p. URL: https://hal.science/tel-01456829v1/file/BELHADJ_Final%20thesis_2017.pdf

2. Коваль Л.Г., Злепко С.М., Новіцький Г.М., Крекотень Є.Г. Методи і технології біометричної ідентифікації за результатами літературних джерел. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки.* 2019. Т. 30 (69). Ч. 1 № 2. С.104-112.

3. Про затвердження Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1073. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2017-п/ed20250115#Text

4. Швець В.А., Фесенко А.О. Основні біометричні характеристики, сучасні системи та технології біометричної аутентифікації. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2013. Vol. 19. Is. 2. С.99-111.

5. Коваль Л. Г., Злепко С. М., Новіцький Г. М., Крекотень Є. Г. Методи і технології біометричної ідентифікації за результатами літературних джерел. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки*. 2019. Том 30 (69). № 2. Ч. 1. С. 104-112.

6. Зеленчук В. Неочевидні загрози єдиної системи відеомоніторингу. *Інститут масової інформації: веб-сайт.* Допис від 11 березня 2024 року. URL:

https://imi.org.ua/monitorings/neochevydni-zagrozy-yedynoyi-systemy-videomonitoryngu-i59814

7. Ляшенко Г.Є., Даниленко О.І. Дослідження методів розпізнавання облич. High-Technologies in infocommunications: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (23-25 травня 2019 р., Харків – Кам'янець-Подільський). Харків– Кам'янець-Подільський, 2019. С.85-86. URL: https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/59672ce4-6381-4009-a26f-a6a3ae2738b5/content

8. У Японії створили систему відеоспостереження на основі ші, здатну розпізнати злодія. Ip24: веб-сайт. https://ip24.com.ua/ua/n254152-yaponii-sozdali-sistemu.html?srsltid=AfmBOopJS-cm_nhHk2BEZHRYKS3WnmpvNdKe_nu-UyeG62TJNjrFklWH

Гриневич Вікторія
в.о. директора Центру поліграфологічних досліджень та тестування, асистент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-2347-5629
електронна адреса: vkgrem@gmail.com

ПОЛІГРАФ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНКИ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

В тезах розглянуто застосування поліграфа як допоміжного інструмента оцінки доброчесності персоналу правоохоронних органів. Показано, що внутрішні ризики, зокрема корупція, витік службової інформації та зв’язки співробітників із організованими злочинними групами, істотно впливають на результативність оперативно-розшукової діяльності. Обґрунтовано, що поліграф підвищує рівень внутрішньої безпеки у разі його використання в межах стандартизованих процедур, з обов’язковими вимогами до якості записів та подвійною експертною оцінкою. Проаналізовано правові, етичні й методичні аспекти застосування поліграфа, визначено його практичну користь для зміцнення спроможності правоохоронних органів у протидії організованій злочинності.

Ключові слова: поліграф, доброчесність, правоохоронні органи, організована злочинність, внутрішня безпека, перевірка персоналу, службові розслідування.

Hrynevych Viktoria
Acting Director of the Center for Polygraph Research and Testing, Assistant Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

POLYGRAPH AS A TOOL FOR ASSESSING INTEGRITY IN LAW ENFORCEMENT AGENCIES AND ITS IMPACT ON THE EFFECTIVENESS OF THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME

The abstract discusses the use of polygraphs as an auxiliary tool for assessing the integrity of law enforcement personnel. It shows that internal risks, in particular corruption, leakage of official information, and employees’ ties to organized criminal groups, significantly affect the effectiveness of operational and investigative activities. It is argued that polygraphs increase internal security when used within standardized procedures, with mandatory requirements for the quality of recordings and double expert

evaluation. The legal, ethical, and methodological aspects of polygraph use are analyzed, and its practical usefulness for strengthening the capacity of law enforcement agencies to combat organized crime is determined.

Key words: polygraph, integrity, law enforcement agencies, organized crime, internal security, personnel screening, official investigations.

Організована злочинність залишається одним із найнебезпечніших викликів для національної безпеки. Ефективна протидія їй залежить не лише від якості оперативно-розшукової та слідчої роботи, а й від рівня внутрішньої стійкості правоохоронних органів. Будь-які прояви недоброчесності, витік інформації або корупційні ризики послаблюють державні інституції та створюють сприятливі умови для діяльності злочинних угруповань.

Одним із інструментів зниження таких ризиків є поліграф. Його застосування дає можливість підвищити рівень внутрішнього контролю, зменшити невизначеність під час кадрових рішень та підтримувати дисципліну і відповідальність у роботі з інформацією обмеженого доступу. Проте ефективність поліграфа залежить від дотримання методичних стандартів, етичних норм і правових вимог.

Поліграф використовується у світовій практиці як допоміжний засіб, який сприяє зниженню ризиків недоброчесності серед персоналу, що має доступ до чутливої інформації або виконує завдання підвищеної важливості. Його перевага – можливість виявлення прихованої інформації, неочевидних ризиків або фактів, які не завжди можна ідентифікувати іншими методами.

Наукові дослідження підкреслюють, що ефективність поліграфа визначається поєднанням технічних параметрів, кваліфікацією фахівця та психологічним станом особи, яка проходить тестування. Саме тому процедура має проводитися в умовах, які мінімізують спотворення фізіологічних показників та забезпечують стабільність вимірюваних реакцій [4].

У контексті правоохоронних органів поліграф не може розглядатися як доказовий засіб. Його роль – частина комплексної оцінки, що включає службовий аналіз, вивчення документів, психологічне тестування, перевірку стилю поведінки та інші методи. В окремих випадках, передбачених процесуальним законодавством, поліграф може бути використаний у складі судової психологічної експертизи, однак його результати мають ймовірнісний характер і не визнаються самостійним доказом.

Згідно з українським законодавством, застосування поліграфа не врегульоване окремим спеціальним законом, однак ця практика має відповідати вимогам нормативно-правових актів, що регулюють захист персональних даних, інформаційну безпеку та засади національної безпеки [2,3,5]. Крім того, окремі галузеві акти (наприклад, Закон України «Про Національну поліцію» та внутрішні інструкції НАБУ та ДБР) прямо передбачають можливість поліграфної перевірки кандидатів або співробітників за умови надання інформованої згоди [6,7,8]. У

цьому контексті поліграф використовується як допоміжний інструмент оцінки, а не як джерело доказів, що визначає ключові правові орієнтири його застосування.

Основними принципами, яких необхідно дотримуватися, є добровільність та інформована згода особи, що проходить тестування, а також чітка відповідність процедури визначеній і задекларованій меті. Процес має виключати будь-які форми дискримінації та забезпечувати правильну обробку, зберігання і захист персональних даних відповідно до чинного законодавства. Висновок поліграфолога не може розглядатися як самостійний доказ у правових процедурах, а використовується виключно разом з іншими матеріалами, що підсилює вимогу комплексного та зваженого підходу до ухвалення управлінських рішень.

Такий правовий підхід забезпечує баланс між потребами безпеки та дотриманням прав людини, встановлює чіткі рамки допустимості й підвищує легітимність використання поліграфа у правоохоронній діяльності.

Етичні стандарти передбачають прозорість процедури, коректність формулювання запитань, відсутність психологічного тиску та забезпечення належних умов проведення тестування.

Для забезпечення достовірності та відтворюваності результатів поліграфного тестування необхідно дотримуватися низки методологічних вимог. Насамперед важливо проводити попередню оцінку стану особи, звертаючи увагу на фізичну і емоційну втому, дію медикаментів, рівень стресу та інші чинники, здатні спричинити артефакти запису. Не менш значущим є використання стандартизованих протоколів, що мінімізують варіативність між підрозділами та забезпечують єдність методичних підходів. Важливою складовою є перевірка технічної придатності запису, включно зі стабільністю роботи датчиків і якістю фіксації фізіологічних реакцій, оскільки порушення цих параметрів знижують інформативність результатів.

Додаткової надійності процес набуває завдяки впровадженню подвійного контролю висновків, коли матеріали повторно аналізуються іншим кваліфікованим фахівцем. Для системної оцінки якості застосовують кількісні показники, серед яких узгодженість висновків поліграфологів, частка процедур, що вимагають повторного проведення, та статистика технічних помилок. Сукупність цих вимог формує прозорий і керований процес тестування, підвищує валідність отриманих даних і знижує ймовірність помилкових інтерпретацій.

Організовані злочинні групи активно застосовують корупційний вплив, психологічний тиск, погрози та фінансові стимули з метою отримання службової інформації або встановлення контрольованого впливу на окремих посадових осіб. За таких умов поліграф посідає важливе місце у системі внутрішнього контролю правоохоронних органів, оскільки дає змогу своєчасно ідентифікувати приховані контакти співробітників із представниками кримінального середовища, попереджати витоки інформації, а також здійснювати об’єктивну оцінку ризиків під час надання доступу до оперативних матеріалів. Його застосування підсилює доказову базу службових розслідувань у випадках підозри зловживань або

неналежного виконання обов'язків. Додатковим ефектом є формування у персоналу усвідомлення невідворотності контролю, що дисциплінує і знижує мотивацію до неправомірних дій. Сукупна дія цих факторів сприяє зменшенню кількості внутрішніх інцидентів, підвищує рівень службової дисципліни та підсилює інституційну стійкість правоохоронних органів до деструктивного впливу організованих злочинних угруповань.

Застосування поліграфа як інструмента оцінки доброчесності у правоохоронних органах є важливою складовою системи запобігання корупційним ризикам і внутрішнім загрозам. За умови дотримання правових, етичних і методичних стандартів поліграф сприяє зменшенню ризиків корупційного впливу та витоку службової інформації, підвищує достовірність кадрових рішень, зміцнює інституційну спроможність органів у протидії організованій злочинності та формує в персоналу чітке розуміння відповідальності й невідворотності контролю. Це підсилює довіру до результатів службових перевірок та підвищує загальну ефективність внутрішнього нагляду.

Поліграф не є універсальним або самодостатнім рішенням і не може замінити повноцінне оперативне чи слідче розслідування. Проте його інтеграція в систему багаторівневого контролю доброчесності істотно підсилює безпекові можливості правоохоронних органів та сприяє більш ефективній протидії організованій злочинності.

Перелік використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14.

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17.

3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19.

4. Психологічне забезпечення Збройних Сил України : навчально-методичний посібник / за заг. ред. В. Клочкова. Київ: Центр учбової літератури, 2024. 282 с.

5. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12.

6. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19.

7. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18.

8. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/794-19.

Колодін Денис
доктор юридичних наук, професор,
декан факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6368-0849
електронна адреса: kolodinodessa@gmail.com

Колодіна Анна
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7097-0155
електронна адреса: padey_anya@ukr.net

ВИДИ ТА НАПРЯМИ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ

Проаналізовані основні особливості, види та напрями ідентифікаційних досліджень під час розслідування шахрайств, вчинених із використанням телекомунікаційних засобів.

Ключові слова: спеціальні знання, call-центр, телекомунікаційні засоби, розслідування, експертне забезпечення, комп'ютерно-технічна експертиза, організована злочинна діяльність.

Kolodin Denis
Doctor of Law, Professor,
Head of the Faculty of Prosecution and Investigation (Criminal Justice),
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

Kolodina Anna
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

TYPES AND DIRECTIONS OF IDENTIFICATION RESEARCH DURING THE INVESTIGATION OF FRAUD COMMITTED USING TELECOMMUNICATIONS MEANS

The main features, types and directions of identification research during the investigation of fraud committed using telecommunications means are analyzed.

Keywords: special knowledge, call - center, telecommunications, investigation, expert support, computer technical expertise, organized crime

Стрімкий розвиток інформатизації та діджиталізації в суспільстві вплинули на всі сфери життєдіяльності. Дане явище безумовно має свої переваги та недоліки. Дійсно, з застосуванням цифровізації можна відмітити підвищення ефективності та швидкості процесів роботи у важливих інституціях нашої держави; оптимізація управлінських рішень; прозорість і контроль; доступність послуг та інформації; підвищення безпеки; розширення інноваційних можливостей; покращення комунікацій та ін. Але, якщо говорити про недоліки, то саме швидкий розвиток цифровізації зумовив зростання великої кількості злочинних проявів, а саме: розширення можливостей для здійснення кіберзлочинів; збільшення масштабу та швидкості шахрайства; анонімність та ускладнення ідентифікації злочинців; труднощі верифікації інформації; висока латентність шахрайських злочинів; залежність суспільства від цифрових сервісів; можливість створення транснаціональних платформ; ускладнення збирання та збереження цифрових доказів.

Тому, цифровізація, попри значний позитивний потенціал, одночасно створює сприятливі негативні умови для розвитку шахрайських схем, а злочинні технології з кожним роком набувають все більш організованого, транснаціонального характеру та становлять загрозу як для економіки так і для національної безпеки держави. Безумовно, що під час розслідування таких злочинів, вагоме місце займають суб'єкти та інституції, які забезпечують використання спеціальних знань під час виявлення, документування та досудового розслідування кримінальних правопорушень. Все це вимагає від правоохоронних органів нових підходів до криміналістичного, експертного забезпечення розслідувань даної категорії справ та удосконалення міжнародної взаємодії та системної цифрової освіти населення, що і обумовлює актуальність та своєчасність вибору наукового дослідження.

Надзвичайно важливим є врахування положень Розділу XVI Кримінального кодексу України, який встановлює кримінальну відповідальність за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем і комп'ютерних мереж, а також мереж електрозв'язку. Норми цього розділу мають пряму криміналістичну релевантність , оскільки більшість сучасних шахрайських схем та злочинних технологій (зокрема , діяльність call-центрів, фішингові операції, використання IP-телефонії чи месенджерів) базуються на неправомірному доступі, втручанні чи використанні інформаційних технологій, передбачених статтями 361-363-1 КК України [4, с.187]

Дослідивши тенденцію та статистичні дані, можна констатувати за інформацією наданою Офісом Генерального прокурора, за останні два роки ситуація з шахрайськими call-центрами стала масштабним транснаціональним

явищем, де Україна фігурує як країна – жертва і як територія діяльності частини таких структур. Кількість випадків шахрайств та онлайн-правопорушень в Україні утричі зросла порівняно з 2022 роком, що пов'язано, зокрема, з діяльністю орієнтовно 1500 шахрайських call-центрів на території країни.

Упродовж 2023-2025 рр. домінують декілька великих блоків - схем, які масово реалізуються через call-центри, а саме:

1. Псевдоінвестиційні та криптоінвестиційні схеми зазвичай діють в двох напрямах: *по-перше, «*брокерські*»* call-центри телефонують громадянам ЄС, Великої Британії, Канади, Казахстану, тощо, пропонуючи «високоприбуткові інвестиції» у валюту, акції, криптовалюту, CFD тощо; *по-друге,* жертв кібершахрайств «супроводжують» довгий час, демонструючи їм фейкові кабінети, підроблену «прибутковість», а на етапі виведення коштів вимагають сплату комісії, податків та страхових внесків;
2. Busines email compromise / call-центри, які розповсюджують бізнес - шахрайства за допомогою використання дзвінків разом із фішинговими листами, де шахраї телефонують від імені банку, постачальника, державного органу, підтверджуючи фейкові рахунки, реквізити, тощо. За дослідницькими даними за 2023-2024 рр. було зареєстровано понад 9200 бізнес-шахрайств такого типу.
3. «Техпідтримка» (Microsoft/Norton, антивірус, оптимізація роботи комп'ютера), класична модель здійснення шахрайської схеми, в якій фіктивний call-центр представляється міжнародною IT – компанією, отримує за допомогою шкідливого ПЗ віддалений доступ до комп'ютера (AnyDesk, TeamViewer), далі безпосередньо незаконно отримує кошти, або змушує сплатити «за послуги чи захист комп'ютера.

Як свідчить статистика надана Офісом Генерального прокурора, станом на 07.11.2025 р. прокурори викрили та припинили діяльність мережі з 14 шахрайських call-центрів, які працювали зокрема в Запорізькій, Рівненській, Черкаській областях та місті Києві. Незаконний бізнес маскували під псевдоброкерський сервіс та фіктивні інвестиційні платформи. Оператори телефонували людям, представлялися нібито співробітниками міжнародних фінансових компаній. Вони переконували громадян вкладати кошти у «високоприбуткові інвестиції» та обіцяли швидкий і гарантований заробіток. Насправді кошти потерпілих одразу переводилися на рахунки організаторів. Серед потерпілих: громадяни України, країн Європи та Азії [2]. Серед слідчих розшукових дій проведено десятки обшуків, під час яких вилучено: понад 800 одиниць комп'ютерної техніки; майже 500 мобільних телефонів; серверне обладнання, яке забезпечувало функціонування «служб підтримки» та платіжних шлюзів; чорнові записи з даними потерпілих та алгоритмами спілкування з ними; іншу документацію та речові докази, що мають доказове значення. Наразі встановлюються організатори мережі, а також особи, причетні до її фінансування та технічного забезпечення. Офіс Генерального прокурора продовжує комплексні

заходи з виявлення, документування та ліквідації шахрайських call-центрів, які масово діють на території України, та видурюють у громадян їхні кошти.

Виходячи з предмету нашого дослідження, хотілось би звернути увагу та підкреслити важливе значення видів та напрямів ідентифікаційних досліджень під час розслідування шахрайств, вчинених із використанням телекомунікаційних засобів.

Слушно звернутись до понятійно-категоріального апарату і зазначити, що у процесі розслідування кримінальних правопорушень досить часто необхідно ідентифікувати об'єкт (встановити, виявити його тотожність) і для цього потрібна *криміналістична ідентифікація* – це процес установлення тотожності об'єктів шляхом проведення порівняльного дослідження їх загальних та окремих ознак, які мають значення для розкриття і розслідування кримінальних правопорушень та судового розгляду [1, с. 62]. У теорії і практиці криміналістики якщо говорити про види криміналістичної ідентифікації *за суб'єктами здійснення дослідження,* її можуть здійснювати експерт, слідчий, суддя, спеціаліст, тому її можна поділити за суб'єктом здійсненя на: оперативну; слідчу; експертну; судову.

Під час розслідування шахрайств з використанням телекомунікаційних засобів проводять ідентифікаційні дослідження цифрових доказів, таких як: аналіз даних електронних листів, повідомлень у месенджерах та історії браузера, а також встановлення особистості за IP-адресою, телефонним номером та іншою інформацією, яка має доказове значення.

До найбільш поширених і доказово значущих видів ідентифікаційних досліджень в зазначеній категорії справ можна виділити наступні:

1. Ідентифікація особи, яка здійснює комунікацію.

- *Ідентифікація за даними облікових записів,* що полягає в дослідженні електронних листів, повідомлень у месенджерах та соціальних мережах для виявлення підозрілої активності, перевірки відправників та вмісту повідомлень; зв'язок шахрая з акаунтами в месенджерах (Telegram, WhatApp, Viber).
- *Аналіз вихідних файлів* (наприклад, вкладених файлів), які можуть містити шкідливе програмне забезпечення або бути частиною шахрайської схеми;
- *Ідентифікація абонента (особистості) за телекомунікаційними даними,* що передбачає: визначення IP-адреси, з якої надходили повідомлення або здійснювалися дії, для ідентифікації пристрою та мережі, що використовувалися шахраєм; використання інформації про телефонні номери для встановлення власника SIM-карти та перевірки історії дзвінків, якщо це можливо відповідно до законодавства, прив'язка SIM- карти до конкретного пристрою, дослідження маршрутів з'єднань, місцезнаходження.
- *Голосова (фонетична) ідентифікація,* полягає в порівняльному аналізі (ототожненні) голосу операторів шахрайських call-центрів; встановлення індивідуальних ознак мовлення; визначення статі, віку, психологічного стану (за наявності достатнього акустичного матеріалу).

2. Ідентифікація пристроїв, засобів зв'язку та технічної інфраструктуру (ЕОМ).

-*Ідентифікація мобільного або стаціонарного пристрою,* здійснюється за допомогою техніко-комп'ютерної експертизи смартфонів та VoIP-телефонів; відновленні видалених контактів, журналів дзвінків, чатів; визначення часу та способу використання пристрою. Підставою проведення експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб [3].

- *Ідентифікація мережевих слідів,* передбачає встановлення IP-адрес, маршрутів передавання даних; визначення використання VPN, проксі-серверів, TOR; ідентифікацію серверів, на яких розміщено шахрайський сайт чи CRM call-центру.

- *Ідентифікація обладнання call-центру,* полягає у детальному аналізі SIP-телефонії, VoIP-шлюзів, call-tracking систем; визначенні конфігурації серверів, розподілу ролей операторів та прив'язці конкретних пристроїв до зловмисників.

3. Ідентифікація цифрових слідів і даних у кіберпросторі.

- *OCINT-ідентифікація,* передбачає встановлення співробітників шахрайського call-центру через соцмережі; аналіз цифрових профілів, фотографій, місць роботи, контактів; виявлення пов'язаних компаній-оболонок, доменів, IP-кластерів.

- *Ідентифікація за логами,* полягає у аналізі логів месенджерів, серверів, платіжних платформ; встановленні часу, послідовності та характеру дій шахраїв; визначенні, чи здійснювалася масова розсилка, чи адресна атака.

- *Ідентифікація транзакцій,* здійснюється через цифрову ідентифікацію шляхів переказу коштів; зв'язок між банківськими картками, електронними гаманцями, криптогаманцями; встановлення кінцевого вигодоодержувача (beneficial owner) через аналіз блокчейну.

4. Ідентифікація джерел інформації та каналів поширення шахрайських схем.

- *Ідентифікація фейкових сайтів і платформ* поляє *у* дослідженні доменного реєстру, SSL-сертифікатів, хостингу; визначенні зв'язку між різними шахрайськими сайтами, "дзеркалами", підмінними адресами.

- *Ідентифікація контенту,* передбачає аналіз шаблонів листів, SMS, скриптів дзвінків; встановлення, чи належить контент одній злочинній групі; ознаки автоматизованого створення повідомлень (AI-генерація).

- *Ідентифікація групового впливу (criminological cluster analysis),* полягає у визначенні зв'язків між кількома кол-центрами; ідентифікації «мережевих суперструктур» — операторів, бухгалтерів, рекрутерів, маркетологів, дропів.

5. Ідентифікація поведінкових характеристик злочинця.

- *Поведінкове профілювання,* обумовлене аналізом повторюваних патернів дзвінків, часових інтервалів, поведінки в чатах; визначенням індивідуальних моделей шахрайської діяльності.

- *Ідентифікація соціально-психологічних ознак,* передбачає характеристику стилю комунікації; виявлення ознак маніпуляції, емоційного тиску, професійної підготовки оператора.

Підсумовуючи викладене, варто відмітити, що ідентифікаційні дослідження при розслідуванні шахрайств вчинених із використанням телекомунікаційних засобів, охоплюють комплекс технічних, цифрових, мовленнєвих та криміналістичних методів, спрямованих на встановлення особи злочинця, технічної інфраструктури, цифрових слідів та зв'язків між окремими епізодами (періодами шахрайських дій). Така широка модель ідентифікації дозволяє ефективно протидіяти високій латентності та транснаціональному характеру таких злочинів, забезпечуючи належну доказову базу для притягнення винних до відповідальності.

Перелік використаних джерел:

1. Криміналістика: підручник / [В.М. Шевчук, В.А. Журавель, В.Ю. Шепітько та ін.]за ред. В.М. Шевчука; Нац. Юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 1008 с.
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора:* сайт. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/prokurori-pripinili-diyalnist-14-kol-centriv-cerez-yaki-vimanyuvali-grosi-v-gromadyan-ukrayini-krayin-jes-ta-aziyi
3. Про судову експертизу: Закон України від 01.01.2025р. № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.
4. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 01 липня 2024 року. Офіц. Текст. Київ: Алерта, 2024. 248 с.

Лукащук Каріна
докторка філософії у галузі права, начальниця юридичного відділу,
асистентка кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9862-2884
електронна адреса:lukashchuk611@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СУДОВО-ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

В роботі розглядається використання штучного інтелекту в судово-експертній діяльності, підкреслюючи його потенціал у підвищенні ефективності кримінальних розслідувань та забезпеченні об'єктивності доказів. Водночас автори зазначають виклики, зокрема правові, етичні та технічні труднощі, що виникають при інтеграції ШІ у кримінальний процес, такі питання як достовірності висновків, прозорості алгоритмів та правова невизначеність. Для успішного впровадження ШІ необхідне розроблення чітких стандартів, правового регулювання та підвищення кваліфікації фахівців.

Ключові слова: штучний інтелект, судово-експертна діяльність, кримінальний процес, автоматизація, прогнозування злочинів, алгоритми машинного навчання, прозорість алгоритмів, етичні аспекти, правова регуляція, цифрові докази, справедливий суд.

Lukashchuk Karina
Doctor of Philosophy in Law, Head of the Legal Department,
Assistant Professor of the Department of Criminal Procedure,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FORENSIC ACTIVITIES: CHALLENGES FOR CRIMINAL PROCESS

The paper examines the use of artificial intelligence in forensic activities, emphasizing its potential to increase the efficiency of criminal investigations and ensure the objectivity of evidence. At the same time, the authors note the challenges, in particular, legal, ethical and technical difficulties that arise when integrating AI into the criminal process, such as issues of the reliability of conclusions, transparency of algorithms and legal uncertainty. For the successful implementation of AI, it is necessary to develop clear standards, legal regulation and advanced training of specialists.

Keywords: artificial intelligence, forensic activities, criminal process, automation, crime prediction, machine learning algorithms, transparency of algorithms, ethical aspects, legal regulation, digital evidence, fair trial.

Штучний інтелект (ШІ) стає одним із ключових інструментів трансформації сучасних кримінальних процесів та судово-експертної діяльності. Він пропонує можливості значного підвищення ефективності слідчих та експертних процедур завдяки автоматизації аналізу великих обсягів даних, прогнозуванню поведінки злочинців, виявленню закономірностей у складних доказових матеріалах та підвищенню об'єктивності експертних висновків. Проте інтеграція ШІ у судово-експертну практику породжує комплекс правових, етичних і технічних проблем, що потребують ретельного вивчення та регулювання.

У кримінальному процесі судово-експертна діяльність має вирішальне значення для встановлення істини у справі. Експерти аналізують фізичні, цифрові та біологічні докази, оцінюють їх достовірність і формують висновки, які стають підґрунтям для ухвалення процесуальних рішень. Використання ШІ у цьому контексті здатне автоматизувати низку рутинних процедур, таких як обробка аудіо- та відеоматеріалів, порівняння відбитків пальців, аналіз електронних документів та розпізнавання облич. Це не лише економить час, але й знижує ризик людських помилок. Наприклад, алгоритми машинного навчання вже застосовуються у криміналістиці для прогнозування ймовірності повторних злочинів, ідентифікації шаблонів поведінки підозрюваних та визначення локаційних закономірностей злочинної активності.

Водночас інтеграція ШІ у судово-експертну діяльність ставить низку складних викликів. По-перше, питання достовірності та обґрунтованості висновків, отриманих за допомогою алгоритмів, є критичним. На відміну від традиційної експертизи, де висновок базується на методологічно перевірених процедурах і знаннях експерта, ШІ функціонує за принципом статистичних моделей та нейромереж, що іноді можуть давати несподівані або непередбачувані результати [1]. У кримінальному процесі, де принцип невинуватості і право на справедливий суд є фундаментальними, використання алгоритмів без можливості перевірки їхньої внутрішньої логіки створює ризик порушення прав учасників справи.

По-друге, проблема прозорості алгоритмів є вагомою. Багато сучасних систем штучного інтелекту, особливо ті, що базуються на глибокому навчанні, є «чорними скриньками» – навіть розробники не завжди можуть пояснити, чому алгоритм ухвалив певне рішення. У контексті кримінального процесу це ускладнює питання допустимості доказів і перевірки експертних висновків. Судові органи поки що не мають достатнього досвіду оцінки таких матеріалів, що ставить під сумнів процесуальну справедливість.

Третім викликом є правова невизначеність. Національне законодавство більшості держав, включно з Україною, не містить спеціальних норм щодо використання ШІ у судово-експертній діяльності. Це створює прогалини у регулюванні, зокрема у питаннях процедурної допустимості доказів, відповідальності за помилки алгоритмів, порядку залучення експертів до інтерпретації результатів роботи систем штучного інтелекту. Без чітких стандартів

виникає ризик, що висновки ШІ будуть або неправомірно використовуватися в суді, або взагалі не визнаватися, що підриває ефективність кримінального правосуддя [2].

Четвертим аспектом є етичний вимір застосування ШІ. Використання алгоритмів для прогнозування поведінки підозрюваних або оцінки ризику повторних злочинів може призводити до дискримінації за ознаками соціальної, расової або економічної приналежності. Крім того, існує небезпека надмірної залежності слідства від автоматизованих систем, що знижує роль людського фактору, критичного мислення та професійного досвіду експертів.

В Україні питання впровадження ШІ у кримінальне судочинство стає особливо актуальним у контексті численних воєнних і економічних злочинів, а також збільшення обсягу цифрових доказів у справах, пов’язаних з кіберзлочинністю. На сьогодні Національна поліція та Державне бюро розслідувань тестують системи для автоматизованого аналізу відео- та фотоматеріалів, цифрових документів та соціальних мереж. Проте відсутність чітких процедур оцінки доказів, отриманих із допомогою ШІ, уповільнює їхню інтеграцію у національні кримінальні процеси та ставить під загрозу відповідність принципу справедливого суду.

Ефективне використання ШІ у судово-експертній діяльності вимагає одночасного розвитку кількох напрямів. По-перше, необхідне правове регулювання, яке визначатиме процедури допуску ШІ до експертних завдань, стандарти верифікації алгоритмів, права і обов’язки експертів, а також допустимість результатів у суді. По-друге, потрібно підвищення кваліфікації суддів і слідчих, здатних оцінювати і критично аналізувати матеріали, отримані із залученням ШІ. По-третє, важливе створення технологічних стандартів і сертифікації алгоритмів, щоб забезпечити їхню надійність, прозорість та відтворюваність результатів [3].

Таким чином, штучний інтелект є потужним інструментом модернізації судово-експертної діяльності, який здатний підвищити ефективність розслідувань і забезпечити більш швидке та об’єктивне оцінювання доказів. Проте його інтеграція в кримінальний процес пов’язана з низкою викликів: правових, етичних і методологічних. Успішне впровадження ШІ потребує гармонізації законодавства, розробки національних стандартів експертної практики, а також підготовки фахівців, здатних забезпечити баланс між автоматизацією та дотриманням фундаментальних прав людини. У довгостроковій перспективі ефективне використання ШІ може стати потужним засобом забезпечення справедливого суду, проте це потребує системного і комплексного підходу, який поєднує технологічну інновацію з принципами кримінального права та етики.

Перелік використаних джерел:

1. Баранов О. А. Визначення терміну «штучний інтелект». Інформація і право. 2023. № 1 (44). URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/5_28.pdf .

2. Чечіль Ю. Досвід діяльності експертних служб в умовах воєнного стану. Досвід і проблеми судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів – Київ – Одеса; 28.09.2023). Львів, 2023. URL: http://ndekc.lviv.ua/pdf/a05122023.pdf.

3. Чорний С., Брендель О., Гратіашвілі Д. Authenticate images based on their semantic segmentation in deep learning neural networks with their pre-processing with use of filtering methods / С. Чорний, О. Брендель, Д. Гратіашвілі. Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics. 2022. Vol. 26, No. 1.

Пишненко Ірина
аспірантка кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0004-4380-7071
електронна адреса: irinapysnenko986@gmail.com

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

У тезах розглянуто сутність, завдання та практичне значення криміналістичного моделювання посткримінальної поведінки злочинця як інструменту пізнання механізму злочинної діяльності. Підкреслено, що моделювання дозволяє реконструювати причинно-наслідкові зв'язки між діями, мотивами та наслідками злочину, а також сприяє формуванню поведінкового профілю особи. Особливу увагу приділено аналізу афективно-імпульсивної та раціонально-продуманої форм посткримінальної поведінки, які відображають різні рівні емоційного контролю, когнітивної організації та професійного досвіду злочинця. Наголошено, що дослідження способів приховування злочину, характеру ушкоджень та вибору знаряддя дає змогу визначати соціально-психологічні риси злочинця. У роботі обґрунтовано значення інтеграції криміналістичного моделювання з цифровими технологіями, базами даних, системами штучного інтелекту та профайлінгу, що відкриває нові можливості для прогнозування поведінки злочинців. Зроблено висновок про міждисциплінарний характер криміналістичного моделювання посткримінальної поведінки, його роль у вдосконаленні методів розслідування, психологічного портретування та підвищенні ефективності досудового слідства.

Ключові слова: криміналістичне моделювання, посткримінальна поведінка, профайлінг, психологічний портрет, цифрове профілювання, слідча версія.

Pyshnenko Iryna
Postgraduate student at the Department of Operational-Investigative
and Police Activities,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FORENSIC MODELING OF POST-CRIMINAL BEHAVIOR AS A TOOL FOR DISCOVERING VIOLENT CRIMES

This thesis examines the nature, objectives, and practical significance of forensic modeling of post-criminal behavior as a tool for understanding the mechanisms of

criminal activity. It emphasizes that such modeling enables the reconstruction of cause-and-effect relationships between the actions, motives, and consequences of a crime, and contributes to the formation of an offender's behavioral profile. Particular attention is given to the analysis of affective-impulsive and rational-deliberate forms of post-criminal behavior, which reflect different levels of emotional control, cognitive organization, and professional experience of the perpetrator. It is noted that studying methods of concealing a crime, the nature of injuries, and the choice of weapon makes it possible to determine the socio-psychological characteristics of the offender. The paper substantiates the importance of integrating forensic modeling with digital technologies, databases, artificial intelligence systems, and profiling, which opens up new possibilities for predicting criminal behavior. The conclusion highlights the interdisciplinary nature of forensic modeling of post-criminal behavior and its role in improving investigative methods, psychological profiling, and enhancing the effectiveness of pre-trial investigations.

Key words: forensic modeling, post-criminal behavior, profiling, psychological portrait, digital profiling, investigative version.

У сучасній криміналістиці дедалі більшого значення набуває застосування методів моделювання, які дають змогу відтворювати механізм злочинної події, її динаміку та поведінку учасників. Особливо ефективним цей підхід є під час розслідування злочинів насильницької спрямованості, що характеризуються складною емоційно-психологічною структурою та специфічними реакціями злочинця після вчинення діяння. Криміналістичне моделювання посткримінальної поведінки в таких випадках виступає важливим інструментом пізнання, оскільки дозволяє реконструювати обставини події, простежити закономірності дій особи та визначити її індивідуально-психологічні риси, що, у свою чергу, сприяє формуванню пошукових версій та підвищенню ефективності розслідування.

Посткримінальна поведінка розглядається як сукупність дій, спрямованих на уникнення відповідальності, приховування слідів, знищення доказів або створення хибної картини події. Як зазначає В. Ортинський, така поведінка має юридично значущий характер, навіть якщо формально виходить за межі самого кримінально караного діяння. Дослідження цих дій дає змогу встановити інтелектуальний рівень, соціальний досвід і психологічні особливості злочинця, що є підґрунтям для побудови його поведінкового профілю [1].

Дослідження посткримінальної поведінки дозволяє слідчому або експерту отримати важливу інформацію для побудови поведінкового профілю злочинця. Наприклад, спроби інсценування самогубства жертви після вбивства свідчать про раціональність, холоднокровність і високий ступінь обізнаності злочинця щодо слідчої практики, тоді як хаотичне знищення предметів, агресивне пересування тілом жертви чи спроби замести сліди крові можуть вказувати на афективний,

емоційно нестабільний стан особи, що діяла під впливом сильного психічного напруження.

Криміналістичне моделювання посткримінальної поведінки полягає у створенні уявної або матеріалізованої системи, яка відтворює причинно-наслідкові зв'язки між діями, мотивами та наслідками злочину. Процес моделювання охоплює збирання та оцінку інформації про дії злочинця, формування узагальненої моделі його поведінки, перевірку та коригування цієї моделі відповідно до результатів розслідування. Такий підхід забезпечує поєднання аналітичних, психологічних і криміналістичних методів, дозволяючи переходити від опису до прогнозування поведінки злочинця.

Для насильницьких злочинів характерні дві основні форми посткримінальної поведінки. Перша – афективно-імпульсивна, коли злочинець діє під впливом сильних емоцій: страху, гніву, паніки. Його дії хаотичні – він може залишити місце події, не приховавши всі сліди, намагатися змінити положення тіла жертви, викинути знаряддя злочину або навпаки, повернутися до місця події через почуття провини чи страх бути спійманим. Такі дії свідчать про низьку самоконтрольність і відсутність заздалегідь продуманого плану. Друга – раціонально-продумана, яка характеризується чітким уявленням злочинця про наслідки своїх дій та цілеспрямованим створюванням хибної картини події: інсценування самогубства, розробка помилкового алібі, зміна місця розташування тіла, знищення слідів злочину тощо. Така поведінка демонструє високий рівень когнітивної організації, планування та адаптивності. Аналіз таких форм дозволяє оцінити ступінь професійної підготовки злочинця, його емоційну стабільність, попередній кримінальний досвід, соціальні установки та особистісні риси.

Моделювання посткримінальної поведінки сприяє ідентифікації типових рис злочинця. Вивчення способів приховування тіла, характеру пошкоджень, вибору знаряддя та дій після злочину допомагає визначити стать, вік, рівень освіти, професійні навички та психологічний тип особи. На цій основі формується поведінковий профіль, який є дієвим інструментом у процесі встановлення особи злочинця.

Практичне значення криміналістичного моделювання полягає у можливості прогнозування подальших дій злочинця – способів знищення доказів, місць переховування, можливих спроб впливу на свідків. Науково-методичне значення полягає у створенні типових моделей поведінки, що використовуються для розроблення методичних рекомендацій і вдосконалення розслідувань.

Сучасний етап розвитку криміналістики передбачає інтеграцію методів моделювання з цифровими технологіями, базами даних, системами профайлінгу та штучного інтелекту. Це дозволяє створювати точні інтерактивні моделі, які враховують не тільки фізичні сліди злочину, а й психофізіологічні реакції, емоційні стани та характерні когнітивні стратегії злочинця. Зокрема, цифрове профілювання, що поєднує психологічний аналіз із аналітикою великих даних,

дозволяє будувати поведінкові карти для прогнозування повторних дій серійних злочинців або визначення їхнього ареалу діяльності.

Отже, криміналістичне моделювання посткримінальної поведінки є комплексним міждисциплінарним напрямом, що поєднує аналітичний, психологічний і прогностичний підходи. Його розвиток створює можливості для вдосконалення методів виявлення, фіксації й інтерпретації доказів, підвищення точності психологічного портретування злочинців та ефективності досудового розслідування.

Перелік використаних джерел:

1. Ортинський В. До поняття поскримінальної поведінки правопорушника, що вчинив кримінальне протиправне діяння. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридична наука».* 2023. №4 (40). С. 1-4.

Хамула Дмитро
кандидат культурології,
старший науковий співробітник лабораторії психологічних,
мистецтвознавчих та інших видів досліджень Одеського науково-
дослідного інституту судових експертиз
Міністерства юстиції України,
м. Одеса, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3146-1390
електронна адреса: 0957487542dh@gmail.com

АТРИБУЦІЯ МОДЕЛЕЙ КАХЕЛЬНИХ ПЕЧЕЙ ТОВАРИСТВА М.С. КУЗНЄЦОВА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ТА ІКОНОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ІЗ ПРОДУКЦІЄЮ «АРАБІА», «РЬОСТРАНД» ТА ФАБРИКИ ВІЛЬГЕЛЬМА АНДСТЕНА

У тезах розглянуто деякі моделі антикварних кахельних печей з каталогів «Товариства виробництва фарфорових та фаянсових виробів М.С. Кузнєцова». Вони порівнюються з іншими моделями заводів, що виготовляли високохудожні комплекти кахельних печей, зокрема такими, як фінляндські заводи «Андстена», «Арабіа», та відомого шведського заводу «Рьостранд».

Ключові слова: *атрибуція, судова мистецтвознавча експертиза, кахельні печі та каміни, антикварні кахлі.*

Dmytro Khamula
PhD in Cultural Studies,
Senior Research Fellow at the Laboratory of psychological,
Art History and other types of Studies, Odesa Research Institute of Forensic
expertise of the Ministry of Justice of Ukraine, Odesa, Ukraine

ATTRIBUTION OF TILE STOVE MODELS PRODUCED BY THE M.S. KUZNETSOV COMPANY: A COMPARATIVE AND ICONOGRAPHIC ANALYSIS WITH THE PRODUCTS OF «ARABIA», «RÖRSTRAND», AND THE FACTORY OF WILHELM ANDSTEN

The theses examine several models of antique tile stoves from the catalogs of the «Company for the Production of Porcelain and Faience Products of M.S. Kuznetsov». They are compared with other models produced by factories that manufactured highly artistic sets of tile stoves, including such manufacturers as the Finnish factories «Andsten» and «Arabia», as well as the renowned Swedish factory «Rörstrand».

Keywords: attribution, forensic art examination, tile stoves and fireplaces, antique tiles.

В рамках НДР ОНДІСЕ «Розробка методики проведення мистецтвознавчої експертизи антикварних теракотових, кахельних, фаянсових, майолікових печей та камінів щодо приналежності їх до культурних цінностей, які мають історичне, художнє, етнографічне та наукове значення» окрім суто методологічної частини роботи проводиться атрибуція багатьох печей та камінів на теренах сучасної України та зарубіжжя.

Деякі печі можна сміливо ідентифікувати за каталогами заводів М.С. Кузнєцова. В процесі досліджень, завдяки візуальному порівняльному мистецтвознавчому аналізу автором була віднайдена ціла низка печей, які певною мірою слід відносити до фабрикації заводів Кузнєцова. При цьому не слід забувати того, що така атрибуція є лише приблизною, тому що, як показує практика та спостереження, багато аналогійних між собою моделей печей одночасно виготовлялося різними заводами, часто навіть у різних країнах. Виявити першоджерело походження тієї чи іншої моделі буває іноді надто складно. Не дивлячись на це, пошуки та спостереження дають вельми цікаві результати, якими автор хоче поділитися.

Так, наприклад, виявилося, що у колишньому особняку М. Зайцева в Києві (арх. В. Ніколаєв, 1897 р.) зберіглася майолікова піч у «мавританському» стилі. Піч впевнено атрибутується, як витвір заводів Кузнєцова та відповідає каталожній моделі №3 в каталозі 1896 р., та №5 в каталозі за 1901 р. [1, №3; 2, №5]. Також дану модель печі виявлена в палаці еміра Бухарського в м. Каган (1898 р.).

Наступна каталожна піч Кузнєцова за №785 з каталогу 1896 р. та відповідна ж модель №4 з каталогу 1901 р., Дуже схожа піч зафіксована у тому ж палаці еміра Бухарського. Далі за списком – піч з м. Пермь (в колишньому особняку І.І. Любимова, арх. О.Б. Турчевич, 1902 р. В Санкт-Петербурзі в будинку купця П.І. Іванова (Велика Прохорівська, 18) наявна та сама піч з каталогу під №785-№4.

Модель №8 та №7 згідно з каталогами Кузнєцова 1896 та 1901 рр., була виявлена в м. Ялті, в палаці Нечаєвих-Новосильцевих (арх. Оскар Вегенер, 1902 р.). Ця ж модель наявна м. Пермі в колишньому особняку М.В. Мєшкова (арх. О. Турчевич, 1889 р.).

Далеко не всі моделі заводів Кузнєцова є авторськими розробками, як вважають деякі дослідники. Навпаки, бачимо популярну в ті часи тенденцію запозичення. Далі мова йтиме про завод «Арабіа».

Отже, наступною аналогійною до вже вищенаведеної кузнєцовської моделі №7, яка точно атрибутована, є піч в Музеї Раума, що виготовлена фінським заводом «Арабіа». Дана модель №77 атрибутується згідно з зображенням у каталозі «Арабіа» за 1897 р. [4, №77, s. 75]. Серед ескізів моделей печей у каталозі за 1897 р. «Арабіа» можна побачити каміно-піч за №59, що іконографічно повністю відповідає печам кузнєцовської фабрикації (№785-№4) [4, №59, s. 47]. У каталозі 1914 р. «Арабіа» наявна та сама піч №59, та деякі інші, які іконографічно

повністю відповідають кузнєцовським печам [6, №57A, №59, №73A, №73B, №75, №77].

Якщо ж звернутися до каталогу заводу «Рьостранд» 1894 р., стикаємося з зображенням печі №77 [5, No77 s. 20], яка також повністю збігається з піччю заводу «Арабіа» та моделлю з каталогу Кузнєцова (модель №4, каталог 1896 та 1901 рр.). Саме таку піч можна побачити в інтер'єрі за адресою Humlegårdsgatan, 8 у м. Стокгольм.

Наступною моделлю для порівняння стала піч під №804 та №6 з каталогів Кузнєцова 1896 та 1901 рр. Вони повністю аналогійні печам під №73A №73B з каталогу «Арабіа» 1897 р. [4, №73A, s. 65, №73B, s. 67]. Найбільш відома піч даної моделі знаходиться у Міському музеї Гельсінкі. Ще одна піч аналогійної ж зелено-помаранчевої колористики цього ряду походить з вілли в Койвіко (1879-1880 рр.). Наступна піч, – у залі засідань Ратуші Гельсінкі. Піч є частиною історичного інтер'єру будівлі й також відноситься до колекції Музею міста Гельсінкі. Така сама піч, й у такому ж колориті, відома з приватної колекції Вільхо Ронкайнена, (майстерня кахельних печей Essvik, на вулиці Ängomsvägen у Н'юрундабоммен в Швеції). Наступна піч трохи в іншому забарвленні, була знайдена в одному старому будинку в Койярві в Фінляндії. Ще слід пригадати печі фабрики «Arabia» (модель №73A), що знаходиться в квартирі, яку було виставлено на продаж в м. Порі в будинку Нервандера (1892 р., Фінляндія).

Так, згідно каталогу порцелянової фабрики «Rörstrand» 1894 р. модель печі під №59 відповідає вище розглянутим варіантам моделі №4 кузнєцовських заводів [5, No59, s. 18], а також в ньому містяться вже також добре відомі моделі №73A та №73B заводів [5, No73A, 73B, s. 20]. В декорі верхівки №73A є певні відмінності, які відрізняють цю модель від аналогійних моделей фабрикації Кузнєцова та «Арабіа».

Ще дві печі приписуються виробництву «Rörstrand». Одна розташована в будинку Гедберга в Сундсваллі (1889-1890 рр., Швеція) розміщується в кабінеті бургомістра та в залі засідань фінансової комісії. В каталозі ця модель називається «Berlinerspisel». Авторство даної моделі приписується дизайнерові фабрики «Rörstrand» митцю Е.Г. Трюґеліну. Друга піч розміщена в кварталі Кунгсбаккен 9, у Стокгольмі. Ще однією піччю точно атрибутованою, як виріб «Рьстранд», завдяки виявленим під час демонтажу клеймам на кахлях, є піч №59 у Сальтшьобадені (швед. Saltsjöbaden, пригород Стокгольму). Хронологійно виявляється, що дійсно модель печі заводу Кузнєцова за №4 є проміжною відносно фабрикацій «Рьостранд» та «Арабіа», адже каталоги Кузнєцова датовані 1896 та 1901 рр., натомість каталог «Рьостранд» датується 1894 р., та 1914 р. – каталог «Арабіа». Тобто є підстави вважати, вищенаведену модель печі №59 з каталогу «Рьостранд» авторською розробкою саме цього заводу, який міг дозволити собі заказати авторські дизайнерські розробки. Так само це стосується і моделей заводу «Арабіа» та «Рьостранд» під №-ра 73A та №73B.

Ще однією важливою фабрикою для порівняння та знаходження паралелей між різними підприємствами, зокрема й з заводами Кузнєцова, є відома фабрика кахельних та фаянсових виробів Вільгельма Андстена в Гельсингфорсі. В каталозі заводу 1903 р. бачимо вже знайому по моделі Кузнєцова (№804 від 1896 р. та №6 від 1901 р.), «Арабіа» та «Рьостранд» (№73А та №73В) піч, яка в цьому каталозі значиться під №34 [7, No34, s. 32]. В каталозі 1917 р. часто повторюються ті ж самі моделі, що й в попередньому каталозі 1903 р., деяких, які були наявні ще у 1883 р., тут немає, але асортимент надзвичайно розширений навіть у порівнянні із 1903 р. Всього представлено 174 моделі. І цьому каталозі ми знову бачимо знайому нам піч №34 зі схемою її можливого розташування у помешканні [8, No34, s. 37-38]. Тобто, слід вважати, що завод В. Андстена також, як і М.С. Кузнєцов запозичив дану модель для власного тиражування.

Отже, як показав іконографічний аналіз деяких моделей печей виробництва заводів М.С. Кузнєцова, «Рьостранд», «Арабіа», Вільгельма Андстена, слід зробити висновок, що серед аналогійних між собою моделей найбільша частка розмаїття та хронологічно найперших походить з фабрикації «Рьостранд». Так, моделі які відомі як моделі «Арабіа» та Кузнєцова, а саме №59 та №785 (№4), №77 та №8 (№7), №73В та №804 (№6) (у В. Андстена це №34) насправді з'являються уперше саме у каталозі заводу «Рьстранд» ще у 1894 р. та відповідають номерам у каталогах «Арабіа», датування яких відноситься до наступних років, а саме до 1897, 1903, 1914 рр. Лише одна з цих моделей, відома як піч №73В, з'являється у каталогах заводу Андстена за №34 у 1903 та 1917 рр. Тому можна впевнено сказати, що заводи Кузнєцова не розробляли відповідні моделі, а запозичили їх так само, як і заводи «Арабіа» та Андстена, хоча і підходили до цих запозичень певною мірою творчо, деякі деталі трохи переробивши, приділити увагу чому, нажаль, в рамках цієї маленької доповіді неможливо. Запозичення великої кількості моделей заводом «Арабіа» від «Рьостранд» не виявляється чимось дивним, адже даний завод, як був створений як дочірнє виробництво «Рьостранд», яке лише згодом повністю відокремилося від нього. Не дивлячись на це, вироби усіх розглянутих виробництв на сьогодні беззаперечно відповідають усім критеріям культурних цінностей, які відносяться до творів монументального та декоративно-прикладного мистецтва, як визначні твори фабрично-заводського та художнього ремісництва.

Перелік використаних джерел:

1. Каталог будівельних майолікових, емалевих і теракотових прикрас, камінів, печей, пічних кахлів, іконостасів та кіотів Товариства М. С. Кузнецова. Москва: А. А. Левенсон, 1896. 81 л.: іл.

2. Каталог майолікових камінів, печей, пічних кахлів, плиток для облицювання стін, іконостасів та кіотів Товариства з виробництва порцелянових і фаянсових виробів М. С. Кузнецова. Москва: І. Н. Кушнерев і Ко, 1901. 26 с.: іл.

3. Hintaluettelo Arabian Tehtaan Kaakeliuuneista ja Liesista. Helsinki. H: gissa, J. Simelfuksen perill. Kirjap. Osakeyhtio, 1897. 91 s.

4. Priskurant Kakelugnar & Spiskar af Rörstrand Fabriks Tillverkningar. Helsingfors: J. Simeli Arfvingars Boktryckeri Aktiebolag, 1894. 23 s.

5. Priskurant öfver Arabia Fabriks Tillverkningar af Kakelugnar och Spislar. Helsinki: Arabia Aktiefabrik, Lindbergs Tryckeri Aktiebolag, 1914. 137 s.

6. Wilh`Andstens Fabriks Aktiebolag Wilh1Andstenin Tehdas Osakeyhtio. Helsingfors, Helsinki: Aktiebolaget Lilius & Hertzberg, 1903. 72 s.

7. Wilh`Andstens en Fabriks Aktiebolag Wilh`Andstenin Tehdas Osakeyhtio. Oflund & Petterson Bok-o. Stentryckeri, Helsingfors, Kivi-ja Kirjapaino, Helsinki, 1917. 231 s.

Шевчук Віктор
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
заслужений юрист України,
м. Харків, Україна
ORCID: http://orcid.org / 0000-0001-8058-3071
Електронна адреса: Shevchuk_viktor@ukr.net

ІННОВАЦІЙНІ КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

Розглянуто актуальні проблеми протидії організованій злочинній діяльності у сучасних умовах воєнних загроз з урахуванням можливостей комплексного застосування інноваційних криміналістичних засобів та технологій. Зазначено, що у сучасних реаліях розроблення та впровадження інноваційних криміналістичних засобів у криміналістичну практику протидії організованій злочинності мають враховувати тенденції розвитку криміналістичної науки і завдання адаптації сучасних знань до умов війни та цифровізації суспільства. Виокремлено основні напрями застосування інноваційних криміналістичних засобів та технологій у протидії організованій злочинній діяльності у сучасних умовах воєнних загроз. Обґрунтовується необхідність формування та впровадження комплексної криміналістичної методики розслідування організованої злочинної діяльності, пов’язаної із використанням інноваційних криміналістичних засобів та технологій.

Ключові слова: цифрові технології; організована злочинність, судова експертиза; криміналістичні інновації; спеціальні знання; воєнний стан; кіберзлочини; цифрові сліди.

Viktor Shevchuk
Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Criminalistics,
Yaroslav Mudryi National Law University
Leading Researcher of the Research Institute for the Study of Crime Problems named after Academician V. V. Stashys of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Honored Lawyer of Ukraine, Kharkiv, Ukraine

INNOVATIVE CRIMINALISTIC MEANS OF COMBATING ORGANIZED CRIMINAL ACTIVITIES IN THE MODERN CONDITIONS OF

MILITARY THREAT

Current problems of combating organized criminal activity in modern conditions of military threats are considered, taking into account the possibilities of complex application of innovative criminalistic means and technologies. It is noted that in modern realities, the development and introduction of innovative forensic means into the criminalistic practice of combating organized crime should take into account the trends in the development of criminalistic science and the task of adapting modern knowledge to the conditions of war and digitalization of society. The main areas of application of innovative forensic tools and technologies in combating organized criminal activity in modern conditions of military threats are highlighted. The need for the formation and implementation of a complex criminalistic methodics investigation of organized criminal activity related to the use of innovative criminalistic tools and technologies is substantiated.

Key words: digital technologies; organized crime, forensic examination; criminalistic innovations; expertise; martial law; cyber crimes; digital footprints.

В реаліях сьогодення Україна зіштовхнулася із новими викликами та загрозами. Серед таких викликів та глобальних загроз безпрецедентним та шокуючим стала воєнна агресія РФ і повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави 24 лютого 2022 року. Злочини, що вчиняються військовими РФ, є надзвичайно масштабними і їх фіксація, документування та розслідування передбачає дослідження значного обсягу подій, ретельне збирання великого масиву доказової інформації, проведення судових експертиз [1, с. 899].

Очевидно, що така динаміка та тенденції злочинності в Україні під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та діяльність системи органів кримінальної юстиції [2, с. 61]. За таких умов гостро постала необхідність вироблення нових підходів у боротьбі із сучасними воєнними викликами, потреба модернізації та оновлення правоохоронних, судових органів до сучасних умов воєнного стану [3], створення та запровадження ефективної системи протидії наявним загрозам, у тому числі й засобами криміналістики [4, с. 105], кримінального процесуального та кримінального права.

У сучасних реаліях завдання криміналістики обумовлюються суттєвими змінами злочинності, особливостями формування криміналістичних знань, сучасними тенденціями розвитку криміналістичної науки. За таких обставин особливої актуальності набувають проблеми протидії організованій злочинності, що зумовлює потребу в активізації застосування криміналістичних інновацій, цифрових технологій та активне їх використання у слідчій (детективній), судовій та експертній діяльності.

У воєнних реаліях сьогодення головним завданням криміналістики є розроблення та застосування засобів, прийомів та методів, що дозволяють

збирати, досліджувати, використовувати доказову інформацію в умовах війни та глобальних загроз [5]. Перед системою органів досудового розслідування, прокуратури, органами кримінальної юстиції постають нові виклики, пов'язані із необхідністю швидкого, всебічного та якісного документування, збирання доказової бази масових кримінальних порушень міжнародного гуманітарного права, розслідування організованої злочинності в умовах війни.

Насьогодні спостерігаються тенденції інтеграції та взаємопроникнення знань, які збагачують окремі науки, галузі знань, дозволяючи адаптувати нові досягнення для вирішення практичних завдань і тим самим сприяти подальшому розвитку тих чи інших галузей знань. Зазначені закономірності розвитку поширюються і на криміналістичні знання, що проявляється сьогодні у дослідженнях нових концепцій, криміналістичних теорій, виділенні окремих криміналістичних вчень, нових розробках тактики і методики розслідування злочинів.

Прогнозування тенденцій розвитку криміналістики потребує врахування як змін у житті суспільства, що відбуваються, так і рівня глобальної комунікації . Тому у сучасних умовах формування криміналістичних знань необхідно враховувати процеси інформатизації, діджиталізації, глобалізації у суспільстві, їх вплив на стан та характер злочинності, рівень розвитку цивілізації та наявність глобальних загроз світовому співтовариству. Як вбачається, сучасні виклики злочинності є віддзеркаленням тенденцій розвитку сучасних реалій суспільства, його окремих проблем та кризових проявів, а нерідко і зворотних негативних сторін діяльності окремих суб'єктів таких відносин. Злочинність супроводжує глобальні проблеми суспільства у сфері економіки, політики, екології, забезпечення ресурсами і продовольством, енергетики, демографії, у тому числі й відчувається суттєвий вплив і сьогоднішнє загострення епідемічної ситуація у державі та світі.

Водночас, останнім часом різко зросла кількість злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупуваннями, які пов'язані із використанням інтернет-технологій. Значного поширення набули різні види шахрайств у всіх його проявах, що вчиняться організованими злочинними групами, які мають певну «злочинну спеціалізацію», міжнародний рівень зв'язків та чіткий розподіл функцій у механізмі злочинної діяльності.

Останім часом значно активізувалася діяльність злочиних угрупувань, пов'язана із незаконним переміщенням через митний кордон України гуманітарної допомоги, воєнної техніки та інших товарів військового призначення та ін. Так, збільшується кількість випадків вчинення контрабанди вогнепальної зброї, воєнної техніки та ін. Такі предмети контрабанди доставляють в Україну з інших країн, використовуючи тісні зв'язки із міжнародною організованою злочинністю, переміщують їх поза митним контролем або приховуючи від митного контролю.

Ситуація загострення економічної та фінансової кризи у світі суттєво вплинуло на міжнародну організовану злочинність. Така обстановка значно

впливає і на ситуацію з організованою злочинністю, адже злочинці швидко скористалися можливістю, щоб використати ситуацію, адаптуючи свою злочинну діяльность до нових можливостей сьогодення. В сучасних реаліях організована злочинність набуває транснаціонального характеру, нерідко охоплює бізнес і політику та виходить далеко за межі окремих країн світу, глибоко укорінюється у державних органах й інколи таку злочину діяльність здійснює від імені окремих державних структур та організацій.

Отже, кримінальні елементи використовують ситуацію війни для здійснення активної злочинної діяльності, яка спрямована на отримання ними «злочинних надприбутків». Можна виділити чотири найбільш поширених напрямки сучасної організованої злочинної діяльності: кіберзлочинність, шахрайство, незаконний обіг вогнепальної зброї, наркотичних засобів, злочини проти власності, фальсифікація та незаконний обіг фальсифікованих лікарських засобів, шахрайство із використанням соціальних мереж та блокчейн технологій та ін.

Передусім широкого поширення набула кіберзлочинність, що вчиняється організованими групами, оскільки спостерігається тенденція збільшення кількості кібератак проти організацій і приватних осіб, прогнозується їх ріст та поширення [6, с. 377]. Злочинці значно активізували проведення кібератак соціальної інженерії, для поширення різних пакетів шкідливих програм. Оскільки все більше роботодавців переходять на дистанційну роботу он-лайн, нерідко допускається підключення до власних інформаційних систем своїх організацій, тому найближчим часом прогнозується збільшення таких кібератак злочинцями.

У таких умовах досить поширеним є шахрайство, оскільки злочинці, враховуючи психологію жертв, їх страхи та побоювання під час кризи, досить швидко адаптували давно відомі схеми шахрайства під умови війни. Широкого поширення мають різні варіанти адаптованих версій схем телефонного шахрайства, шахрайства з поставками продуктів, медикаментів, шахрайства по пропонуванню різних варіантів незаконної вогнепальної зброї.

Організовані злочинні група досить активно здійснюють вчинення злочинів проти власності, що передбачає використання різноманітних схем, пов’язаних із крадіжками, які адаптовані злочинцями під наявну ситуацію в умовах пандемії. Такі злочинні схеми включають в себе різні форми шахрайства, пов’язані з уособленням представників органів державної влади та використанням їх можливостей у реалізації злочинних намірів. Очікується, що комерційні приміщення і медичні установи будуть все частіше ставати об’єктом організованих крадіжок.

В умовах глобальних загроз та еволюції злочинності важлива роль має бути відведена використанню сучасних криміналістичних знань. Засоби криміналістики (прийоми, методи, технології, рекомендації) мають відповідати інформаційним викликам, успішно протидіяти злочинності в умовах воєнних загроз суспільству. Як бачимо, у сучасних реаліях відбуваються процеси зміни змісту і структури криміналістичних знань, зважаючи на появу нових злочинів та

глобальних загроз цивілізації й необхідність розроблення криміналістикою для їх протидії найсучасніших методів спираючись на досягнення всього арсеналу найсучасніших наукових знань [7, с. 25]. Насьогодні постає необхідність формування та впровадження комплексної криміналістичної методики розслідування організованої злочинної діяльності.

Відтак, формування криміналістичних знань є своєрідною відповіддю на появу нових способів, форм та механізмів організованої злочинної діяльності під впливом певних тенденцій розвитку суспільства. Сьогодні особливої значимості набуває тенденція посилення практичної спрямованості криміналістичних розробок інноваційних продуктів, її прагматична орієнтації на вирішення важливих практичних завдань, оскільки криміналістика є потужним джерелом ефективних змін, підвищення якості та результативності практичної діяльності, її оптимізації в сучасних реаліях.

Таким чином, реалії сьогодення воєнного часу, організована злочинність перед криміналістикою ставлять нові завдання, змінюються парадигма криміналістичної науки, що впливає на особливості формування та застосування системи криміналістичних знань. Засоби криміналістики (прийоми, методи, технології, рекомендації) мають відповідати сьогоднішнім викликам, успішно протидіяти злочинності в умовах збройної агресії РФ та глобальних загроз суспільству. Тому формування і розвиток криміналістичних знань, застосування криміналістичних інновацій, новітніх технологій є своєрідною відповіддю на виклики сучасності, на появу нових способів та механізмів злочинної діяльності в умовах війни під впливом сучасних тенденцій розвитку науки, техніки та суспільства.

Перелік використаних джерел:

1. Konovalova V. O. & Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science*: Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7-9, 2022). Lviv, Ukraine, 2022, 896-903.
2. Shevchuk, V., Zhuravel, V., Yevdokimenko, S., Yevdokimenko, S., Myshkov, Y. (2025). Forensic Examination and Criminalistics in Investigating War Crimes: European and Ukrainian Experiences. *Jurnal Media Hukum*, 32(1), 59-77.
3. Matulienė, S., Shevchuk, V., & Baltrūnienė, J. Artificial Intelligence in Law Enforcement and Justice Bodies: Domestic and European Experience. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, 2023, 29(4), 12-46.
4. Думчиков М. О. Процеси диджиталізації і криміналістика: ретроспективний аналіз. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 100-108. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.11.
5. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: ґенеза та сучасний стан: монографія. Харків: Право, 2021. 448 с. https://dspace.nlu.edu.ua//jspui/handle/123456789/19549

6. Шевчук В. М., Тищенко О. І. Технологізація криміналістики, судової експертизи і кримінального провадження в сучасних умовах цифровізації. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 12. 2024. С. 375-380. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2024/88.pdf

7. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 270 с. http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3337

Секція 6

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Бубен Каріна
доктор філософії у галузі права, доцент кафедри кримінального права
Національний університет «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7174-0415
novarro21k@gmail.com

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УЧАСТЬ У ПСЕВДОРЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ЯК ФОРМАХ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: НОВІ ВИКЛИКИ ДОКТРИНІ І ПРАКТИЦІ

У роботі розкрито проблему використання псевдорелігійних структур для вчинення організованої злочинної діяльності. Визначено особливості функціонування таких формувань, специфіку їх правової кваліфікації та труднощі доказування. Проаналізовано сучасні тенденції до синкретизму релігійного екстремізму, фінансових афер і психоманіпулятивного контролю над особою в рамках злочинних об’єднань. Зроблено спробу окреслити підходи до правової оцінки таких об’єднань, що маскують свою злочинну діяльність під духовні практики.

Ключові слова: організована злочинність, псевдорелігійна організація, кримінальне право, релігійна доктрина, злочинна група.

Buben Karina
Doctor of Philosophy in Law,
Associate Professor of the Department of Criminal Law,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

CRIMINAL-LEGAL VIOLATION FOR PARTICIPATION IN PSEUDO-RELIGIONAL ORGANIZATIONS AS FORMS OF ORGANIZED EVILITY: NEW WICKLES OF DOCTRINES AND PRACTICES

The paper addresses the phenomenon of pseudo-religious organizations as forms of organized crime. It explores their specific structure, manipulation techniques, and legal qualification challenges. The research proposes new legal strategies to address

their criminal nature, especially in cases of spiritual abuse, financial fraud, and collective coercive control.

Keywords: organized crime, pseudo-religious organization, criminal law, spiritual doctrine, criminal group.

Починаючи з 1990-х років, в Україні та інших пострадянських країнах спостерігається зростання кількості структур, що маскуються під духовні або релігійні об'єднання, хоча насправді їх діяльність має виразні риси організованої злочинності. Йдеться про так звані «псевдорелігійні угруповання», що поєднують риси культу, фінансової піраміди, злочинного синдикату та психоманіпулятивної секти [1, с. 12].

Класичне кримінальне право не передбачало окремої відповідальності за участь у таких структурах, тому що довести злочинний умисел у межах «духовної практики» було вкрай складно. Проте в останні десятиліття стало очевидно, що саме ці структури найчастіше використовуються для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, експлуатації вразливих груп населення та вчинення колективних злочинів (зокрема, сексуального насильства, трудового рабства, шахрайства) [2, с. 44].

Особливість псевдорелігійних злочинних об'єднань полягає в тому, що вони використовують концепт «святої мети», щоб виправдати будь-яку протиправну дію. Вони функціонують на основі жорсткої внутрішньої дисципліни, замкнутості від зовнішнього світу, наявності лідера із сакралізованим авторитетом, який поєднує у собі риси ідеолога, управлінця та абсолютного контролера.

До складу таких структур часто входять юристи, психологи, медики, що дозволяє створити ілюзію легітимності. Вони проводять масові зібрання, семінари, медитативні сесії, що створює прикриття для фінансових та інших злочинів [3, с. 71]. Проте члени таких угруповань зазнають систематичної психологічної обробки, що виключає добровільність їх участі та ускладнює процес доведення наявності умислу на вчинення злочину.

У зв'язку з цим автор пропонує розширити тлумачення ознак організованої злочинної групи, зокрема включити в них критерії: (1) використання духовного авторитету як інструменту підпорядкування, (2) наявність «ритуалізованої» ідеології для виправдання злочинної діяльності, (3) систематичне формування у членів групи викривленого сприйняття законності [4, с. 109].

Варто наголосити, що правова кваліфікація дій таких угруповань має включати не лише ст. 255 КК України (створення злочинної організації), але й норми, що передбачають відповідальність за втручання у волевиявлення особи, втягнення у злочинну діяльність, шахрайство, катування та примусове утримання [5, с. 27].

У практиці європейських країн вже існує позитивний досвід переслідування подібних організацій – наприклад, у Франції та Бельгії псевдорелігійні культи, що здійснювали примусове утримання людей у комуні, були прирівняні до

організованої злочинності на підставі наявності замкнутої структури, контролю над фінансами та доказів системного насильства.

Українське законодавство також повинно еволюціонувати в цьому напрямку. Необхідне створення окремої правової категорії – «псевдорелігійне злочинне угруповання» – із законодавчо закріпленими ознаками. Такий підхід дозволить уникнути плутанини між справжніми духовними спільнотами та злочинними структурами, що використовують релігійну риторику як маску.

Окремої уваги потребує і процес доказування. На відміну від класичних злочинних груп, які залишають матеріальні сліди, псевдорелігійні угруповання працюють через ідеї, переконання та психологічний вплив. Тому в таких справах доцільно залучати фахівців з релігієзнавства, судових психологів, лінгвістів для аналізу змісту проповідей, записів семінарів, особистих щоденників тощо.

У підсумку, необхідно зазначити, що лише міждисциплінарний підхід – поєднання кримінального права, психології, соціології релігії та судової експертизи – дозволить адекватно виявляти та притягувати до відповідальності осіб, що прикриваючись релігією, створюють злочинні структури нового типу.

Перелік використаних джерел:

1. Данилюк Т.М. *Псевдорелігійні культи в Україні: соціально-правова загроза*. Київ: Алерта, 2023. 132 с.
2. Шляхтич В.О. *Організована злочинність: сучасні форми та моделі*. Харків: Юрайт, 2024. С. 43–49.
3. Бекетов С.М. *Межі релігійної свободи і кримінальна відповідальність.* Право і суспільство. 2023. №4. С. 69–76.
4. Dandurand Y. *Organized Crime and Religion. Criminal Law Review*. 2022. Vol. 58. P. 107–113.
5. Ігнатенко Л.О. *Секти як прикриття злочинних організацій.* Криміналістичні записки. 2024. №1. С. 24–30.

Волошина Владлена
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8772-4172
електронна адреса: vkvoloshyna@gmail.com

МЕДІАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ПРАВОВА ТЕХНОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

У тезах розглянуто медіацію як інноваційну соціально-правову технологію, спрямовану на гуманізацію правосуддя та зниження рівня злочинності в суспільстві. Наголошено на її потенціалі як превентивного інструменту протидії організованій злочинності через формування довіри, ресоціалізацію правопорушників і відновлення соціальної справедливості. Зроблено висновок, що інтеграція медіаційних практик у систему кримінального правосуддя сприяє підвищенню ефективності правової безпеки та розвитку відновної моделі правосуддя в Україні.

Ключові слова: медіація, відновне правосуддя, кримінальне провадження, альтернативне вирішення правових спорів, організована злочинність, протидія.

Voloshyna Vladlena
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Procedure,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

MEDIATION AS AN INNOVATIVE LEGAL TECHNOLOGY IN THE SYSTEM OF COMBATING CRIME

The abstracts consider mediation as an innovative socio-legal technology aimed at humanizing justice and reducing the level of crime in society. Its potential as a preventive tool for combating organized crime through the formation of trust, resocialization of offenders and the restoration of social justice is emphasized. It is concluded that the integration of mediation practices into the criminal justice system contributes to increasing the effectiveness of legal security and the development of the restorative justice model in Ukraine.

Keywords: mediation, restorative justice, criminal proceedings, alternative dispute resolution, organized crime, counteraction

Медіація у сучасному правовому середовищі розглядається як один із найперспективніших напрямів розвитку правосуддя, що поєднує гуманістичні

цінності з інноваційними підходами до врегулювання конфліктів. Вона поступово трансформується із суто альтернативної форми вирішення спорів у комплексний соціально-правовий механізм, який здатен зміцнити правопорядок, знизити рівень конфліктності та підвищити ефективність заходів, спрямованих на протидію злочинності. Медіаційні практики формують нову філософію правосуддя — відмова від каральної парадигми на користь відновної, орієнтованої не на покарання, а на примирення, компенсацію шкоди й відновлення соціальної довіри. Такий підхід цілком узгоджується з сучасними кримінологічними ідеями гуманізації кримінальної політики, які розглядають профілактику злочинності як системне зниження соціальної напруженості, а не лише посилення санкцій.

Медіація виконує роль ефективного засобу стабілізації суспільних відносин, оскільки спрямована на усунення першопричин конфліктів, що часто лежать в основі кримінальної поведінки. Вона сприяє зниженню кількості міжособистісних, господарських і трудових суперечок, які в умовах соціальної поляризації можуть перерости у кримінальні правопорушення. У цьому контексті медіаційні процедури можна трактувати як своєрідну «правову профілактику» злочинності — технологію мирного розв'язання протиріч без залучення репресивного апарату. Таким чином, медіація не лише зменшує навантаження на правоохоронну систему, а й створює сприятливі умови для формування довіри громадян до державних інституцій, що є фундаментальним чинником у боротьбі з організованою злочинністю.

Від традиційних судових механізмів медіація відрізняється акцентом на добровільності, паритетності сторін та нейтральності посередника. Її суть полягає не у визначенні «винного» чи «правого», а у пошуку збалансованого рішення, що задовольняє обидві сторони. У кримінально-правовому контексті це відкриває перспективи ширшого застосування програм відновного правосуддя, зокрема укладання угод про примирення на досудовій стадії. Такі практики вже успішно впроваджені в ряді європейських країн і показали позитивний ефект у зниженні рівня рецидивів, скороченні строків розслідування та підвищенні задоволеності громадян результатами правосуддя. Вони демонструють, що справедливість може досягатися не лише через покарання, а й через відповідальне відновлення соціальної рівноваги. Такі практики успішно впроваджені в Нідерландах, де медіація інтегрована на рівні поліції та прокуратури для дрібних правопорушень, сприяючи швидкому врегулюванню та реінтеграції правопорушників. В Австрії медіація застосовується для ювеналів і дорослих, дозволяючи прокурорам припиняти справи після досягнення угоди про репарацію, що гуманізує процес. У Бельгії відновне правосуддя охоплює всі стадії провадження без обмежень за тяжкістю злочину, з обов'язковими пропозиціями медіації для справ з жертвами. Німеччина використовує медіацію на досудовій стадії для diversion, інтегруючи її в кримінальний кодекс для злочинів середньої тяжкості. У Великій Британії, зокрема в Англії та Північній Ірландії, програми медіації та конференцій

застосовуються для молоді через поліцейські caution та referral orders, фокусуючись на ремонті відносин. Ці європейські приклади демонструють, що справедливість досягається не лише через покарання, а й через відповідальне відновлення соціальної рівноваги, знижуючи навантаження на суди та підвищуючи довіру до системи. Глобальний тренд підтримується рекомендаціями ООН та Ради Європи, які наголошують на добровільності та підготовці учасників[1]. Подібні практики в інших країнах, як Фінляндія та Норвегія, також підтверджують ефективність медіації для гуманізації правосуддя.

З погляду кримінології, медіація має безпосередній вплив на зменшення злочинності, оскільки забезпечує ефективну ресоціалізацію правопорушників та підтримку потерпілих. Її застосування стимулює у злочинця усвідомлення моральних і правових наслідків своїх дій, а в постраждалої сторони — почуття відновленої справедливості. Це, у свою чергу, формує у суспільстві атмосферу довіри до правових інститутів і знижує рівень соціальної агресії. Зменшення соціальної бази для злочинних угруповань та підвищення правосвідомості громадян є ключовими передумовами ефективної протидії організованій злочинності. Таким чином, медіація може бути розглянута як важливий елемент стратегії попередження злочинності, яка поєднує юридичні, психологічні та соціально-етичні інструменти.

Сучасна правова система дедалі частіше трактує медіацію як інноваційний метод управління конфліктами. Її «технологічність» полягає не у використанні цифрових чи технічних засобів, а у зміні логіки мислення — переході від репресивного контролю до партнерської співпраці. В умовах протидії організованій злочинності це особливо важливо, оскільки сприяє формуванню комунікативного середовища, де конфлікти врегульовуються цивілізовано, без залучення кримінальних структур. У майбутньому такі підходи можуть інтегруватися у державні стратегії профілактики злочинності: створення місцевих центрів медіації, включення відновних процедур у програми ресоціалізації засуджених, розроблення медіаційних модулів у системі підготовки правоохоронців.

Отже, медіація є не лише формою альтернативного врегулювання спорів, а й важливим елементом сучасної системи забезпечення правової безпеки. Вона об’єднує кримінально-правові, кримінологічні та соціально-психологічні аспекти у цілісний механізм відновлення довіри та соціальної гармонії. Її впровадження в практику правосуддя сприяє підвищенню ефективності протидії злочинності, зокрема організованій, зменшенню конфліктності в суспільстві та реалізації принципів гуманізму, справедливості й верховенства права. У результаті медіація виступає не лише інноваційним методом правового регулювання, а й фундаментальним чинником розвитку безпечного, справедливого та стійкого суспільства.

Перелік використаних джерел:

1. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters URL: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016808e35f3

Горбачова Ірина
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6589-3143
електронна адреса: irynagorbachova15@gmail.com

ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах актуалізується питання підвищеного ступеню небезпечності перевищення владних повноважень працівником правоохоронного органу під час дії воєнного стану. Однією з проблем притягнення винних за ст. 365 КК України є відсутність нормативного визначення такого спеціального суб'єкта як «працівник правоохоронного органу», що сприяє формуванню неоднозначної судової практики, а отже створює правову невизначеність та непередбачуваність в правозастосуванні.

Ключові слова: правоохоронний орган, працівник, перевищення владних повноважень, покарання, кримінальна відповідальність, воєнний стан.

Gorbachova Iryna
PhD in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Law,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

EXCESSIVE USE OF AUTHORITY UNDER MARTIAL LAW

The abstract raises the issue of the increased degree of danger of abuse of power by law enforcement officials during martial law. One of the problems in prosecuting offenders under Article 365 of the Criminal Code of Ukraine is the absence of a normative definition of such a special subject as a «law enforcement officer», which facilitates the formation of ambiguous judicial practice and, therefore, creates legal uncertainty and unpredictability in law enforcement.

Key words: law enforcement agency, employee, excessive use of authority, punishment, criminal liability, martial law.

Перевищення владних повноважень працівником правоохоронного органу під час дії воєнного стану має підвищений ступінь небезпечності. Це обумовлено низкою факторів, серед яких і такі, що держава перебуває в стані особливої вразливості, і одночасно, службові особи отримують ширші, а інколи надзвичайні повноваження, і саме на правоохоронні органи покладено обов'язок охорони і

захисту прав та свобод громадян, юридичних осіб, суспільних інтересів та держави. І конституційний припис, відповідно до якого органи державної влади зобов'язані діяти в межах повноважень, у порядок та у спосіб, передбачений законом (ст. 19 Конституції України), не скасовується під час дії воєнного стану.

Події 11-річної давнини показали, що правоохоронні органи можуть стати знаряддям незаконного тиску та насильства щодо громадян, а незаконні накази можуть виконуватися всупереч інтересів країни та її громадян. Реформування системи правоохоронних органів призвело до відносного підвищення авторитету та рівня довіри, але події останніх років значно їх підірвали (САП, НАБУ, поліції, прокуратури). Окрім корупційних складових, зловживань владою, виявлених фактів незаконного збагачення, «зливів», авторитет правоохоронних органів в останні два роки підривається негативними тенденціями застосування під час виконання службових обов'язків працівниками правоохоронних органів насильства або погрози, за відсутності на те законних підстав, проведення незаконних та безпідставних затримань та ін. Статистичні дані, опубліковані Офісом Генерального прокурора за ст. 365 КК за жовтень–січень 2025 року (814 випадків зареєстрованих, з них лише 32, у яких особам вручено повідомлення про підозру) свідчать про те, що правоохоронні органи фіксують зменшення кількості випадків перевищення службовими повноваженнями порівняно з попередніми роками (за той самий період у 2024 р. – 1073 випадків (16), у 2023 р. – 1114 (83), у 2022р. – 1059 (26), у 2021 р. – 1875 (32), 2020р. – 2603 (50) [1]. За ст. 371 КК України зареєстровані одиничні випадки, які коливаються в межах 10-15 проваджень. Однак відсутність у потерпілого можливості заявити про таке порушення та бути повноцінним учасником справи (з можливістю оскарження необґрунтованих зволікань з боку органів досудового розслідування) через, наприклад, проходження військової служби потерпілим, сприяє формуванню високого латентного показника. До того ж наявні в реєстрі судових рішень вироки свідчать, що досудове розслідування в таких справах «займає тривалий час», що призводить до фактичного звільнення обвинуваченого (винного) від відповідальності (або покарання) у зв'язку зі спливом строків давності за ст. 49 КК України.

Як показує судова практика, однією з проблем притягнення відповідних службових осіб до кримінальної відповідальності за вказаною нормою є відсутність нормативного визначення такого спеціального суб'єкта як «працівник правоохоронного органу». Відсутність на законодавчому рівні та в судовій практиці чіткого визначення понять «правоохоронний орган» та «працівник правоохоронного органу» сприяє формуванню неоднозначної судової практики, а отже створює правову невизначеність та непередбачуваність в правозастосуванні (а отже – підстава для звернення до ЄСПЛ).

Так, ККС ВС у справі 686/16180/19 прийшов до висновку, що Державна екологічна інспекція і відповідно начальник відділу інструментального

лабораторного контролю - старший державний інспектор з охорони навколишнього природного середовища не є працівником правоохоронного органу [2]. У справі № 159/1383/17 ККС ВС дійшла висновку, що начальник територіального сервісного центру МВС України у своїй діяльності не здійснював правоохоронних функцій, а тому не є працівником правоохоронного органу [3]. У справі № 346/819/19 Верховний Суд визнав помилковим висновок місцевого суду про те, що прокуратура не входить до системи правоохоронних органів [4].

В абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону України від 23.12.1993 р. № 3781-XI [5] умовно визначено поняття «правоохоронні органи» шляхом перерахування певних державних органів з вказівкою на факт здійснення такими органами однієї з двох функцій: правозастосовної або правоохоронної.

ВП ВС у справі № 633/195/17 [6] дійшла висновку, що критеріями віднесення органів державної влади до правоохоронних є інституційно-функціональні ознаки, що визначають правовий статус такого органу у системі органів державної влади, і на відміну від інших органів державної влади, які можуть також здійснювати правоохоронну функцію, для правоохоронних органів вона є основною. Як наслідок, ВП ВС відносить працівника ДСНС до працівників правоохоронних органів [6].

Ще одним нормативним «гальмом» у застосуванні ч. 1 ст. 365 КК України є обов'язкове встановлення «істотної шкоди» охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян та ін. Оскільки наразі істотність такої шкоди має виключно майновий вимір (згідно до прим. 3 ст. 364 КК України – це шкода, яка в сто і більше разів перевищує нмдг). Як наслідок, завдання особі меншої майнової шкоди, або завдання моральної шкоди виключає в діях працівника правоохоронного органу підставу кримінальної відповідальності ч. 1ст. 365 КК України. За ч. 2 ст. 365 КК України об'єктивна сторона злочину вичерпується діями, які явно виходять за межі наданих працівнику правоохоронного органу прав чи повноважень і містять принаймні одну з ознак, визначених в цій частині (за правовою позицією ВП ВС у справі № 301/2178/13-к) [7].

За чинним КК України така поведінка підпадає під дію ст. 365 КК України (а незаконне затримання – ст.371 КК), а для військовослужбовців – ст. 426-1 КК. Санкція ч. 2 ст. 365 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права, за умови перевищення влади або службових повноважень, якщо вони супроводжувалися насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування. Для порівняння: за ч. 4 ст. 185 КК України – за крадіжку на суму 760 і більше грн., але вчинену в умовах воєнного стану, особа карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років (при цьому при вчиненні крадіжки не порушуються особиста недоторканість, честь та гідність потерпілого, особа не позбавляється волі, не позбавляється права на спілкування, до потерпілого не застосовується насильство

Частина 5 ст. 426-1 КК України диференціює відповідальність за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, посилюючи покарання до позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років (проти - обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк – за ч. 1). Стаття 365 КК не передбачає такої особливо кваліфікуючої ознаки як вчинення перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу в умовах воєнного стану. Не можна говорити про «епідемічний» характер перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів, натомість будь-який епізодичний випадок в умовах цифровізації та миттєвого поширення інформації про такі випадки серед населення, щонайменше може призводити до зневіри, врадіївського ефекту, або «народного самосуду», що є неприпустимим. Під час загрози державі влада потрібна сильна й дисциплінована, а перевищення влади – це підрив її легітимності, і у воєнний час це загрожує хаосом. Одним зі способів недопущення таких наслідків є підсилення кримінальної відповідальності за вчинення таких дій в умовах воєнного стану та визнання його як особливо кваліфікованого складу (з покаранням у вигляді позбавлення волі не менше 10 років та виключити можливість застосування ст. 69 КК України).

Перелік використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: за даними Офісу Генерального Прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2
2. Постанова ККС ВС від 25.05.2023 р. у справі № 686/16180/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111221153
3. Постанова ККС ВС від 25.10.2021 р. у справі № 159/1383/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100579483
4. Постанова ВС від 05.10.2022 р. у справі № 346/819/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106744531
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text
6. Постанова ВП ВС від 30 серпня 2023 року у справі № 633/195/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396900
7. Постанова ВП ВС від 18 від 05 грудня 2018 року у справі № 301/2178/13-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/78529879

Коновальчук Сергій
аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-8361-8209
електронна адреса: Konovalchukss@ukr.net

НОТАРІУСИ ЯК ОСОБИ, ЩО НАДАЮТЬ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ, ТА СУБ'ЄКТИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У тезах досліджено особливості професійної діяльності нотаріуса в якості спеціального суб'єкта зловживання повноваженнями та підкупу. Дослідження дозволило прийти до висновку про можливість віднесення окремих видів нотаріальної активності до сфери надання публічних послуг – як особи, яка уповноважена державою, зокрема посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Ключові слова: спеціальний суб'єкт, публічні послуги, кримінальне правопорушення, нотаріус, зловживання повноваженнями.

Konovalchuk Serhii
postgraduate student of the Department of Criminal Law,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

NOTARIES AS PERSONS PROVIDING PUBLIC SERVICES AND SUBJECTS OF CRIMINAL OFFENSES

The abstract examines the specific features of the professional activity of a notary as a special subject of abuse of authority and corruption. A study has allowed us to conclude that certain types of notarial activity can be classified as public services – as a person authorized by the state, in particular, to notarize the rights and facts that have legal significance, and to perform other notarial acts provided for by law in order to give them legal validity.

Key words: special subject, public services, criminal offense, notary, the abuse of authority.

Діяльність «чорних нотаріусів» не є новим явищем, і відома ще з часів проголошення незалежності нашої країни, як-то: сприяння рейдерським захопленням підприємств, незаконне відчуження об'єктів нерухомості, транспортних засобів та ін. «Чорні нотаріуси» здійснюють відчуження земельних ділянок, квартир, будинків, господарчих споруд, автомобілів за підробленими документами за пропозицією інших осіб чи з власної ініціативи (підробляючи доручення від дійсних власників). Проблема ускладнюється ще й тим, що в

окремих випадках правоохоронні та судові органи особисто зацікавлені в роботі таких нотаріусів, або ж є однією з ланок легалізації незаконного відчуженого майна, як наслідок, їх неможливо притягти до відповідальності.

Воєнний стан обумовив виникнення нового напрямку незаконних схем діяльності таких нотаріусів – це сприяння видаленню з реєстру імен підсанкційних бенефіціарів українських компаній. І навіть за умови анулювання таких реєстраційних дій, не всі нотаріуси та реєстратори, що вчиняли такі дії, були притягнуті до кримінальної відповідальності [1]. Разом з тим відомі випадки [2], коли реєстратори та нотаріуси особисто зверталися зі скаргами про несанкціоноване використання невідомими особами ідентифікаторів доступу до ЄДР. CERT-UA відслідковує діяльність злочинного угруповання UAC-0173, за замовленням якого хакери здійснюють кібератаки на українських нотаріусів, щоб отримати прихований віддалений доступ до їхніх комп'ютерів з метою подальшого внесення несанкціонованих змін у державні реєстри [3]. CERT-UA в лютому 2025 р. фіксувала чергову розсилку цією групою небезпечних електронних листів під виглядом одного з територіальних підрозділів Міністерства юстиції України, які містили посилання для завантаження файлу, запуск якого призводить до ураження комп'ютера шкідливою програмою та отримання доступу до автоматизованого робочого місця нотаріуса.

Інший аспект незаконного зловживання своїми повноваженнями нотаріусами – це співучасть у рейдерських захопленнях. **Наприклад, кейс 2021 року: н**отаріус Миргородського районного нотаріального округу Полтавської області за межами свого нотаріального округу і без документів перереєстровувала **корпоративні права ТОВ і ДП, що належать «Центру захисту інвалідів» - на ЧП** [4]. Через декілька годин нотаріус в м. Одеса завірила підписи засновників ЧП в протоколі Загальних зборів про передачу корпоративних прав на користь ЧП третій особі, наступного дня нотаріуси реєструють заміну директорів, і подальшу передачу корпоративних прав іншому суб'єкту господарювання.

Чинне кримінальне законодавство в статтях 365-2 та 368-4 КК України визначає нотаріуса в якості спеціального суб'єкта зловживання повноваженнями та підкупу – в сфері надання публічних послуг.

Згідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріус - це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [5].

Законом України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» в п.6 ч.1 ст. 1, публічна послуга визначається як юридично або соціально значуща дія суб'єкта надання публічної (електронної публічної)

послуги, у тому числі адміністративна послуга, за заявою (зверненням, запитом) суб'єкта звернення або без такого звернення, у результаті якої набуваються, переходять, припиняються права та/або здійснюються обов'язки суб'єктом звернення, надаються відповідні матеріальні та/або нематеріальні блага суб'єкту звернення [6]. При цьому принцип надання публічної (електронної публічної) послуги за замовчуванням не може застосовуватися щодо: державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, обтяжень таких прав; державної реєстрації актів цивільного стану громадян та ін. Про нерозповсюдження сфери дії цього закону відносно нотаріусів (щодо публічних послуг) свідчить зміст Постанови КМУ від 13 січня 2023 р. № 111 [7].

О.П. Світличний «під публічними послугами» розуміє суспільно значущу публічно-владну діяльність здійснювану органами державної влади (переважно виконавчої) та органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими суб'єктами, які належать до сфери управління вказаних органів, зокрема й на підставі делегованих повноважень за рахунок коштів державного бюджету та бюджету органів місцевого самоврядування [8, С.200]. За таким визначенням нотаріуса складно віднести до того самого суб'єктом, який уповноважений на надання публічних послуг.

С.Я. Шийович виходить з того, що правове поняття публічної послуги може бути сформульоване на основі резюмування вищевикладених характеристик: публічна послуга – це виражена в нормах права, гарантована державою цілеспрямована діяльність із задоволення прав і законних інтересів, виконання деяких обов'язків фізичної чи юридичної особи, що її ініціює [9]. І такий підхід дозволяє відносити окремі види нотаріальної активності до сфери надання публічних послуг – як особи, яка уповноважена державою, зокрема посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Професійна діяльність нотаріусів реалізується з метою охорони та захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави, з метою забезпечення їх реалізації. Надання публічних послуг нотаріусом, передусім, виражається у вчиненні ним нотаріальних дій з посвідчення заповітів, цивільно-правових угод, виконання нотаріусом функцій державного реєстратора в електронних реєстрах інформаційної системи Міністерства юстиції України, що, в окремих випадках, може здійснюватися без вчинення нотаріальної дії. Неправомірне використання наданих йому у зв'язку з цим повноважень здатне завдати серйозної шкоди охоронюваним законом правам та свободам. Втім не можуть бути прирівняними до нотаріусів та не можуть бути визнані суб'єктами за ст.ст. 365-2 та 368-4 КК інші суб'єкти, які за законом можуть вчиняти окремі нотаріальні дії через ускладнення звернення зацікавленої у нотаріальній дії особи до нотаріуса (органи місцевого самоврядування, службові особи консульських установ, начальники установ виконання покарань та ін.). Це обумовлено тим, що повноваження цих осіб щодо вчинення нотаріальних дій є

виключенням, а документи, посвідчені ними, не вважаються нотаріально посвідченими, а лише прирівнюються до них.

Перелік використаних джерел:

1. Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 16.08.2023р. у справі №199/8996/21. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/112999838.

2. Касім В. Публікація від 18.09.2024р. URL: https://hromadske.ua/polityka/231356-kipriot-patriot-vadym-yermolayev-zoloti-sandali-y-sanktsiyi

3. «Чорні нотаріуси» з UAC-0173 активізувались, щоб отримати доступ до держреєстрів. URL: https://cybersec.net.ua/kiberzlochyny/805-chorni-notariusy-z-uac-0173-aktyvizuvalys-shchob-otrymaty-dostup-do-derzhreiestriv.html

4. Овчинникова О. «Чорні нотаріуси» та хто їх покриває: показовий приклад однієї судової справи. URL: https://censor.net/ua/b3439204

5. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text

6. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг: Закон України 15.07.2021 р. № 1689-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text

7. Деякі питання реалізації Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг»: Постанова КМУ від 13 січня 2023 р. № 111. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-2023-%D0%BF#Text

8. Світличний О.П. Публічні послуги: сутнісні характеристики. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 2/2021. С. 199-202. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-2/47

9. Шийович С.Я. Публічні послуги: теоретико-правові аспекти. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2023. С. 431-435. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.74

Valeriu Lungu
Asistent universitar al Catedrei securitatea frontierei, migrație și azil,
Academia «Ștefan cel Mare» a MAI,
Chișinău, Republica Moldova
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-6257-5438
email: valeriu.lungu@mai.gov.md

COMPETENȚA POLIȚIEI DE FRONTIERĂ A REPUBLICII MOLDOVA ÎN PREVENIREA ȘI CONTROLUL DEZORDINILOR ÎN MASĂ

Articolul se concentrează pe evaluarea probabilității apariției dezordinilor în masă și pe analiza măsurilor de prevenire și control implementate de Poliția de Frontieră a Republicii Moldova.

Scopul acestui articol este de a studia și evalua mecanismele existente de prevenire și control al dezordinilor în masă în zona adiacentă frontierei și în regiunea de frontieră a Republicii Moldova, precum și de a elabora recomandări pentru îmbunătățirea acestora.

Cuvinte-cheie *dezordine în masă, fâșie de protecție a frontierei de stat, zonă de frontieră, securitate a frontierei,*

Valeriu Lungu
Assistant Professor of the Department of Border Security, Migration and Asylum, «Ștefan cel Mare» Academy of the Ministry of Foreign Affairs,
Chisinau, Republic of Moldova

COMPETENCE OF THE BORDER POLICE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN PREVENTING AND CONTROLLING MASS DISORDERS

The article focuses on assessing the probability of mass disorder and on the analysis of prevention and control measures implemented by the Border Police of the Republic of Moldova.

The purpose of this article is to study and evaluate the existing mechanisms for preventing and controlling mass disorder in the border area and in the border region of the Republic of Moldova, as well as to develop recommendations for their improvement.

Keywords: *mass disorder, state border protection strip, border area, border security*.

Introducere. Protecția frontierei de stat și a zonei de frontieră a Republicii Moldova constituie un interes strategic esențial, care asigură securitatea și stabilitatea țării. Provocările de securitate actuale – inclusiv ascensiunea fluxurilor migraționale, amenințările hibride și posibilele dezordini în masă în adiacența frontierei – generează

necesitatea consolidării mecanismelor de prevenire și control demarate de către autoritățile responsabile de controlul frontierei în aceste circumstanțe.

Experiența Moldovei, precum și practica internațională, arată că prevenirea și controlul eficient al dezordinilor în masă sunt esențiale nu doar pentru securitatea frontierei naționale, ci și pentru pacea și ordinea în societate. Relevanța acestui studiu este accentuată și de importanța pregătirii temeinice ale autorității de frontieră a Republicii Moldova (Inspectoratul General al Poliției de Frontieră - IGPF) către procesul de aderare la spațiul integraționist European, care necesită acțiuni coordonate și schimb de experiență între statele membre.

Ipoteza studiului: Cercetarea pornește de la ipoteza că strategiile existente de prevenire și control al dezordinilor în masă în fâșia de protecție a frontierei de stat a Republicii Moldova nu sunt suficient de eficiente pentru a răspunde adecvat provocărilor de securitate în creștere datorate în mare parte consecințelor nefaste ale războiului din Ucraina. Această situație poate genera riscuri pentru securitatea națională și ordinea publică dacă nu sunt implementate îmbunătățirile necesare.

Conceptul și natura dezordinilor în masă. Se prezumă eventuala organizare și desfășurare a unor întruniri /manifestații /proteste inclusiv în adiacența frontierei de stat a Republicii Moldova (segment al frontierei «verzi»/obiective de importanță strategică amplasate în prejma

frontierei/edificii și instalații tehnice ale IGPF/puncte de control și trecere a frontierei de stat etc). Cu toate acestea constatăm uneori că unele întruniri/ manifestații pașnice preiau o altă formă, degenerând în acțiuni ce periclitează interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a ţării, perturbează ordinea și securitatea publică, pun în dificultate protejarea drepturilor, libertăţilor şi demnităţii altor persoane.

Dezordinile în masă reprezintă o formă de exprimare publică sau civilă, în cadrul căreia un număr mare de persoane participă la activități violente, necontrolate și provocatoare, care amenință ordinea publică, securitatea și pacea socială. Astfel de dezordini sunt adesea asociate cu nemulțumirea publică și pot îmbrăca forme variate, de la proteste până la tulburări de amploare, cu un grad ridicat de violență.

Cauzele dezordinilor în masă pot fi multiple, însă de cele mai multe ori își au originea în nemulțumiri profunde față de situația existentă sau anumite evenimente specifice. Dezordinile se caracterizează prin trăsături distincte față de alte fenomene sociale, precum: participarea unui număr mare de persoane; manifestarea violenței; haos și acțiuni imprevizibile; obiective politice sau sociale clar exprimate.

Revoltele pot genera consecințe atât pe termen scurt, cât și pe termen lung, incluzând pierderi de vieți omenești, distrugeri materiale, polarizarea societății, pierderi financiare și efecte politice semnificative[1].

Prevederile relevante ale Codului penal, adoptat prin Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002, sunt următoarele: Articolul 285 ***Dezordini în masă*** – «(1) *Organizarea sau conducerea unor dezordini în masă, însoţite de aplicarea violenţei împotriva*

persoanelor, de pogromuri, incendieri, distrugeri de bunuri, de aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă, precum şi de opunere de rezistenţă violentă sau armată reprezentanţilor autorităţilor, se pedepsesc cu închisoare de la 4 la 8 ani. [.....].

Legislația națională chiar dacă în viziunea unor cercetători nu face o delimitare clară între întrunire și dezordine în masă, cert este că în ambele circumstanțe se prezumă implicarea mai multor persoane. De aici și preocuparea majoră asupra următoarelor întrebări: Cum acționează o masă de oameni în cazul în care rațiunea lor este ghidată de interesele criminale ale unui/unor indivizi concreți? De ce rațiunea fiecărui om luat în parte este vulnerabilă în raport cu instinctul care dirijează o masă nedeterminată de oameni? Cum reacționează individul în cadrul unei mulțimi?

Autorul pretinde că un protest pașnic reprezintă, în sine, o dezordine, dat fiind faptul că persoanele care participă la protest creează diferite impedimente, cum ar fi ocuparea spațiilor publice sau blocarea circulației (ex: blocarea punctelor de trecere a frontierei de stat). În asemenea circumstanțe, autorul menționează că persoana care protestează nu poate să prevadă cu suficientă precizie consecințele conduitei sale, adică dacă participă la o întrunire permisă de lege sau participă la dezordini în masă, și ar putea fi sancționat penal.

Gestionarea și controlul dezordinilor în masă reprezintă un proces complex, care necesită o abordare atentă și echilibrată, ce trebuie să respecte drepturile fundamentale ale omului, urmărind în același timp asigurarea securității publice. Pentru prevenirea dezordinilor, este esențială promovarea justiției sociale, crearea unui dialog cu populația, menținerea unui sistem eficient de ordine publică, precum și educarea publicului cu privire la drepturile civile și metodele pașnice de soluționare a conflictelor.

Dezordinile în masă constituie un fenomen social complex, ale cărui cauze și manifestări sunt diverse. Pentru a le controla și preveni eficient, este necesară o abordare echilibrată, care să includă atât măsuri preventive, cât și comportamente responsabile în situații de criză [2].

Factorii care contribuie la apariția dezordinilor în masă la frontiera Republicii Moldova

Republica Moldova este vecină cu România, un stat membru al Uniunii Europene și a Acordului Schengen, ceea ce reprezintă un factor atractiv pentru persoanele care urmăresc să treacă ilegal frontiera de stat, determinându-i să se îndrepte către frontiera moldo -romînă și să o traverseze în mod ilegal. Totodată reiterăm că în primele săptămâni ale agresiunii Federației Ruse asupra Ucrainei (24 februarie- 31 martie 2022) unele puncte de trecere a frontierei de stat de la frontiera moldo-ucraineană sau confruntat cu fluxuri sporite de refugiați. În același context accentuăm că segmentul moldo-ucrainean al frontierei de stat este supus unei presiuni în creștere legate de organizarea migrații ilegale în forma sa specifică determinată de „contrabanda cu recruți». Aglomerarea sau deplasarea unui număr mare de oameni poate contribui la apariția dezordinilor în masă.

În general, dezordinile în masă pot fi generate de diverși factori sociali, politici și economici. Aceștia pot afecta situația de la frontiera de stat inclusiv a Republicii Moldova, creând diverse provocări și riscuri. Printre principalii factori se numără:

− *Situația politică din regiune*: Instabilitatea politică în țări terțe sau în state vecine poate exercita presiune inclusiv asupra frontierei de stat a Republicii Moldova. Fluxurile necontrolate de refugiați, protestele sau conflictele din țările vecine pot determina valuri de migrație și apariția dezordinilor la frontiera de stat.

− *Migrația ilegală*: Fluxurile masive și necontrolate de migrație ilegală pot crea situații în care migranții încearcă să traverseze frontiera de stat a Republicii Moldova într-un mod necontrolat și ilegal, ceea ce poate provoca dezordini în masă. Motivele pot fi economice, politice sau umanitare.

− *Factori economici și sociali*: Declinul economic și recesiunea din țările vecine pot genera migrație ilegală din partea cetățenilor acestora, în căutarea unui trai mai bun și a unor venituri mai mari.

− *Traficul de persoane și criminalitatea organizată*: Frontiera de stat a Republicii Moldova poate deveni un loc propice pentru activități ilegale, inclusiv traficul de persoane, ceea ce contribuie la apariția dezordinilor și la consolidarea grupărilor criminale organizate.

− *Tensiuni și conflicte între statele vecine*: Disputele dintre statele vecine pot genera situații tensionate la frontieră, care se pot transforma în proteste (pașnice sau violente), blocarea punctelor de trecere a frontierei sau chiar confruntări.

− *Nemulțumirea internă*: Nemulțumirea socială internă — manifestată prin proteste și tensiuni — se poate extinde către zonele de frontieră, contribuind la apariția dezordinilor în masă.

− *Dezastre naturale*: Dezastrele naturale pot provoca fluxuri necontrolate de migrație ilegală, însoțite de foamete și alte crize umanitare, ceea ce poate crea haos la frontiera de stat, pe măsură ce populațiile afectate caută ajutor în țările vecine.

− *Lipsa de informare sau dezinformarea*: Informațiile false sau manipulatoare pot influența grupuri mari de oameni, determinând comportamente colective ce

favorizează apariția dezordinilor și afectează stabilitatea frontierei.

Pentru prevenirea sau gestionarea dezordinilor în masă în apropierea frontierei de stat a Republicii Moldova, Poliția de Frontieră, poliția și alte instituții de ordine publică aplică măsuri stricte de control la trecere și supraveghere a frontierei, adaptate cauzelor identificate ale crizei.

Totodată, cooperarea internațională, o politică eficientă asupra migrației și respectarea drepturilor omului reprezintă factori esențiali pentru prevenirea dezordinilor în masă la frontiera Republicii Moldova [2].

Rolul Poliției de Frontieră în prevenirea și controlul dezordinilor în masă în fășia de protecție a frontierei și în zona de frontieră a Republicii Moldova

Poliția de Frontieră a Republicii Moldova este o instituție de aplicare a legii responsabilă de controlul și securitatea frontierei în interiorul granițelor de stat. Sarcina

principală a Poliției de Frontieră este de a asigura inviolabilitatea teritoriului național și de a-l proteja împotriva traversărilor ilegale ale frontierei în ambele direcții. Poliția de Frontieră își desfășoară activitatea în mai multe domenii:

− **Controlul frontierei** − Poliția de Frontieră monitorizează frontiera de stat pentru a preveni intrările ilegale pe teritoriul național. Aceasta include patrularea, operarea punctelor de trecere a frontierei, utilizarea tehnologiilor pentru supravegherea zonei de frontieră.

− **Controlul persoanelor și al bunurilor** − Poliția de Frontieră verifică documentele și identitatea persoanelor la punctele de trecere pentru a asigura respectarea legislației privind traversarea frontierei de stat. Totodată, controlează transportul transfrontalier al mărfurilor și vehiculelor.

− **Respectarea drepturilor omului** − Poliția de Frontieră urmărește respectarea drepturilor omului, în special în ceea ce privește protecția migranților și refugiaților.

Activitățile sale trebuie să respecte reglementările internaționale și valorile umanitare.

− **Răspunsul la situații de criză** − Poliția de Frontieră este pregătită să răspundă diverselor evenimente și situații de criză care pot apărea în apropierea frontierei, inclusiv dezordini în masă, crize umanitare, dezastre naturale.

− **Cooperare interinstituțională** − Poliția de Frontieră cooperează cu alte instituții de securitate și poliție ale statului, alte autorități și organizații atît la nivel național cît și internațional, pentru a asigura un control eficient al frontierei și un nivel ridicat de securitate.

Aceasta are drept scop asigurarea securității frontierei de stat a Republicii

Moldova, controlul traversării frontierei, garantarea suveranității naționale. Măsurile de asigure a securității frontierei sunt demarate cu precădere în aria de competență a Poliției de frontieră în fășia de protecție a frontierei și în zona de frontieră.

Fâșia de protecție a frontierei (*fâșie de teren, de la linia frontierei de stat în interior, marcată pentru întreținerea frontierei de stat, protejarea semnelor de frontieră și asigurarea controlului accesului la linia frontierei de stat*) [4] joacă un rol esențial în asigurarea inviolabilității frontierei de stat și prevenirea dezordinilor în masă. În această fășie, Poliția de Frontieră controlează activitățile persoanelor, activitățile economice, accesul în teritoriu (doar pe baza unor *permisii speciale* emise de Poliția de Frontieră după verificări detaliate).

Poliția de Frontieră este principala instituție de aplicare a legii responsabilă pentru interceptarea persoanelor care încalcă *regimul frontierei de stat (RFS)*, asigurând că acestea nu traversează ilegal și protejând integritatea teritorială a statului. Iar în ceia ce privește necesitatea instituirii *regimului zonei de frontieră* (RZF) în ***zona de frontieră*** (*teritoriu cu lățimea de 10 km de la frontiera de stat către interior, de-a lungul frontierei de stat. Fâșia de protecție a frontierei este o parte constitutivă a acestei zone*) [4] aceasta se efectuează în scopul asigurării securității frontaliere și menținerii ordinii de drept la frontiera de stat

Sarcina principală a Poliției de Frontieră a Republicii Moldova este de a garanta inviolabilitatea și securitatea teritoriului național, ceea ce include și implementarea măsurilor menite să prevină dezordinile în masă, precum și controlul frontierei pentru a împiedica trecerile ilegale.

Poliția de frontieră este investită prin lege cu o serie de atribuții fundamentale în arhitectura securității statului dar și a ordinii și securității publice. Printre acestea se numără:

- prevenirea, depistarea și contracararea activităților informative și a celor subversive, desfășurate de organizații, de serviciile speciale străine sau de entități neconstituționale, care vizează suveranitatea, independența și unitatea statului, integritatea teritorială a țării, ordinea constituțională, precum și reziliența infrastructurii critice și a serviciilor esențiale, a frontierei de stat, a potențialului tehnico-științific și a celui defensiv. [5, art.8].
- implementează măsuri preventive și coercitive pentru combaterea faptelor ilegale, protejând viața și integritatea persoanelor, drepturile și libertățile fundamentale, precum și proprietatea, sănătatea publică, menținând siguranța publică, garantând respectarea legii și funcționarea eficientă a autorităților și instituțiilor publice. [5, art.10].

Pentru atingerea acestor obiective, Poliția de Frontieră desfășoară următoarele activități preventive:

− patrularea regulată a frontierei de stat include utilizarea tehnologiilor de monitorizare a frontierei, supravegherea fâșiei de protecție a frontierei și a zonei de frontieră, efectuate de sine stătător sau de comun cu reprezentanții structurilor de frontieră ai statelor vecine, uneori și prin implicarea experților Frontex.

− verificarea documentelor persoanelor în scopul identificării exacte a persoanei ce le deține, prevenirea intrării ilegale, prevenirea accesului neautorizat în fâșia de frontieră.

− controlul documentelor și inspecția fizică a vehiculelor pentru a preveni traficul ilegal de persoane, transportul ilegal de bunuri, alte forme de criminalitate transfrontalieră.

− participarea la menținerea ordinii publice în punctele de trecere a frontierei de stat și protejarea siguranței cetățenilor în contextul acțiunilor de dezordine în masa care se petrec în zona de frontieră;

− asigurarea protecției instituțiilor statului și a demnitarilor în zona de competență a Poliției de frontieră;

− intervenția în situații de tulburări în masă și restabilirea de comun cu alte autorități competente a ordinii publice în circumstanțe generate de situații de urgență majore, fie ele tehnogene sau naturale;

− cooperarea cu alte structuri ale forțelor de ordine în vederea garantării securității de stat.

Acest ansamblu de măsuri constituie sistemul de supraveghere a frontierei, care funcționează ca mecanism de prevenire a dezordinilor în masă la frontiera de stat a Republicii Moldova.

Poliția de Frontieră este pregătită să reacționeze, la amenințarea unor posibile dezordini care pot apărea în apropierea frontierei, atunci când un număr mare de persoane încearcă să traverseze ilegal frontiera — situație în care Poliția de Frontieră și alte instituții de aplicare a legii intervin pentru a împiedica intrarea neautorizată. În acest context există planuri situaționale care reflectă acțiunile ce se impun pentru gestionarea acestor situații.

Prevenirea dezordinilor în masă include cooperarea cu alte instituții de securitate. Se menționează, ca exemplu, cooperarea dintre Poliția de Frontieră și alte subdiviziuni ale MAI (IGP, INSP, IGC, IGM), având drept scop: asigurarea siguranței publice, protejarea intereselor statului în partea estică a Republicii Moldova.

Atunci când Poliția de Frontieră identifică apariția dezordinilor în masă în zona frontierei, aceasta adoptă măsuri menite să: stabilizeze situația, gestioneze și controleze mulțimile numeroase.

În timpul dezordinilor în masă, mecanismele de control sunt esențiale pentru menținerea ordinii și asigurarea siguranței publice. Aceste mecanisme includ acțiunile: polițiștilor de frontieră, poliției, altor instituții ale statului, precum și autoreglarea și participarea comunității. Autorul menționează următoarele exemple relevante[3]:

− Poliția de Frontieră și Forțele de Securitate sunt responsabile pentru: controlul revoltelor, supravegherea zonelor afectate [7].

Acestea pot utiliza mai multe acțiuni pentru limitarea violenței și menținerea siguranței publice, cum ar fi: restricționarea accesului în anumite zone, utilizarea forțelor de securitate, reținerea persoanelor implicate în activități violente, profanare a simbolurilor de stat (semnelor de frontieră) sau în încercări de trecere ilegală a frontierei.

− Comunicare și supraveghere: Poliția de frontieră poate utiliza instrumente de comunicare și supraveghere pentru identificarea și monitorizarea actorilor violenți și a grupurilor implicate, inclusiv: supraveghere video, monitorizare mobilă, alte mijloace tehnologice [7].

− Cooperarea cu membrii pașnici ai mulțimii în timpul dezordinilor în masă: Liderii și organizatorii pot contribui la menținerea ordinii prin comunicarea cu membrii pașnici ai mulțimii și prin încercarea de a preveni escaladarea violenței. Aceștia pot îndemna participanții la respectarea regulilor și la evitarea provocării polițiștilor de frontieră sau a altor forțe de securitate.

− Asistență medicală și umanitară: Mecanismele de control pot include acordarea de asistență medicală victimelor, sau chiar oferirea de ajutor umanitar persoanelor aflate în situații de risc în timpul dezordinilor. Aceasta poate implica intervenții rapide pentru salvarea persoanelor din situații periculoase.

− Sistemul juridic: După încetarea dezordinilor, se declanșează proceduri legale, iar persoanele implicate în violențe pot fi trase la răspundere. Aceasta poate include: arestări, acuzații care pot duce la returnare, alte proceduri judiciare.

− Participarea comunității și educația civică: Implicarea comunității și educarea cu privire la drepturile și responsabilitățile civice sunt foarte importante în comunitățile din care provin participanții, încă înainte de izbucnirea dezordinilor. Aceste măsuri pot contribui la prevenirea violenței și la creșterea conștientizării privind soluționarea pașnică și legală a conflictelor [7].

Mecanismele de control din timpul dezordinilor în masă la frontiera de stat trebuie adaptate fiecărei situații specifice și trebuie să respecte drepturile omului și legislația în vigoare, pentru a menține justiția și ordinea în societate. Utilizarea excesivă a forței sau aplicarea unor măsuri represive nejustificate pot conduce la: apariția unor noi conflicte, escaladarea situației.

Manifestările de dezordine în masă la frontiera dintre Polonia și Belarus (2021) documentează momente de tensiune intensă la granița polono-belarusă, reprezentând un context regional relevant și pentru Moldova.

Evenimentele analizate, precum și altele de natură similară, au fost marcate de o presiune mediatică intensă, de campanii concertate de influențare, propagandă, discursuri politice profund polarizante, influențe religioase sau ideologice, precum și de acțiuni deliberate ale unor actori externi, inclusiv structuri speciale ale altor state. Împreună, acești factori conturează o situație informațional-psihologică distinctă, care influențează simultan personalul Inspectoratului General al Poliției de Frontieră, participanții la manifestări și, nu în ultimul rând, populația neimplicată direct în acțiuni de dezordine în masă, dar care devine, în mod involuntar, martoră și uneori chiar victimă a acestor evoluții.

Această situație poate fi definită ca un ansamblu de factori și condiții ce modelează mediul informațional-psihologic într-o regiune sau într-un interval temporal determinat, fiind exprimată printr-un set de caracteristici cantitative și calitative care reflectă interacțiunile dintre subiecții și obiectele influenței informațional-psihologice.

În asemenea circumstanțe, calitatea deciziilor operative ale conducerii subdiviziunilor Poliției de Frontieră depinde în mod fundamental de o evaluare corectă și completă a tabloului situațional. O astfel de evaluare implică identificarea, analiza și structurarea sistematică a factorilor care îl determină, pentru a permite adoptarea unor măsuri adecvate și proporționale în gestionarea situațiilor de criză.

Concluzii. Controlul frontierei de stat a Republicii Moldova reprezintă un domeniu strategic fundamental pentru securitatea și stabilitatea națională. Amplasarea statului la frontiera

externă a Uniunii Europene, prin segmentul comun cu România, precum și proximitatea față de un mediu regional profund marcat de instabilitate – generată în principal de conflictul armat din Ucraina – conferă misiunii de protejare a frontierei o importanță deosebită. În acest context, reacția rapidă și proporțională la amenințări devine esențială pentru gestionarea fluxurilor migraționale și pentru prevenirea unor posibile situații de dezordine în masă la frontieră.

Poliția de Frontieră exercită un rol central în garantarea inviolabilității frontierei de stat și constituie prima linie de apărare împotriva traversărilor ilegale, a manifestărilor destabilizatoare și a riscurilor emergente. Posibilitatea producerii unor dezordini în masă la frontiera moldo-ucraineană poate avea implicații majore asupra securității naționale, ordinii și siguranței publice, ceea ce justifică necesitatea consolidării măsurilor preventive.

Prevenirea și gestionarea dezordinilor în masă impun o abordare coordonată și interinstituțională, implicând structuri precum Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Inspectoratul General al Poliției (inclusiv structurile sale specializate), Inspectoratul General de Carabinieri, Inspectoratul General pentru Migrațiune, Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, Serviciul de Informații și Securitate, alături de alte instituții ale statului cu atribuții în domeniul aplicării legii și menținerii ordinii publice. Numai o cooperare coerentă și eficientă între aceste entități poate asigura un răspuns adecvat în circumstanțe de complexitate crescută.

Totodată, implementarea unui sistem de management integrat al frontierei (IBM) și prevenirea dezordinilor în masă reclamă sprijin internațional consistent, în special din partea Uniunii Europene, atât prin expertiză tehnică, cât și prin asistență operațională. Rezultatele studiului arată că măsurile actuale adoptate de Poliția de Frontieră pentru prevenirea și reprimarea dezordinilor în masă, precum și strategiile de control aferente, nu sunt pe deplin suficiente pentru a răspunde provocărilor dinamice și diversificate existente la frontiera de est a Republicii Moldova.

În consecință, devine imperativă perfecționarea mecanismelor de prevenire, intervenție și control, prin modernizarea instrumentelor operaționale, optimizarea procedurilor interinstituționale și consolidarea capacităților tehnice și umane.

Experiența altor state aflate la frontiere externe ale Uniunii Europene – precum Letonia

– evidențiază că dezordinile în masă pot fi declanșate de o serie de factori interconectați, între care se numără migrația ilegală, fragmentarea politică, instabilitatea economică sau presiunile exercitate de actori interni și externi.

Manifestarea acestor amenințări poate determina consecințe severe, precum pierderi de vieți omenești, deteriorări materiale semnificative și accentuarea nemulțumirii sociale. În acest sens, consolidarea rezilienței instituționale și comunitare, precum și adaptarea continuă la noile riscuri emergente, sunt indispensabile pentru protejarea securității naționale și menținerea ordinii publice în zonele de frontieră..

Recomandări

Consolidarea capacităților tehnice și operaționale

− Investiții în infrastructură tehnologică avansată: Implementarea sistemelor integrate de supraveghere (camere termale, senzori de mișcare, drone, analiză video automatizată) pentru detectarea timpurie a grupărilor, deplasărilor sau comportamentelor ce pot degenera în dezordini.

− Dezvoltarea unor centre de comandă moderne, care să permită procesarea în timp real a informațiilor și coordonarea rapidă a resurselor disponibile.

− Crearea unor sisteme de alertare timpurie bazate pe analiza big data, inteligență artificială și modelarea scenariilor de risc.

Dezvoltarea resurselor umane

− Formare specializată pentru personalul Poliției de Frontieră în domenii precum: gestionarea mulțimilor, psihologie operațională, analiza comportamentală și comunicare strategică.

− Creșterea numărului de specialiști în monitorizarea mediului informațional și a potențialelor campanii de destabilizare în proximitatea frontierei.

− Instruirea continuă a echipelor mixte de intervenție pentru reacție rapidă în situații complexe.

Perfecționarea cadrului juridic și normativ

− Actualizarea legislației privind controlul frontierei prin:

Revizuirea reglementărilor privind prevenirea și gestionarea dezordinilor în masă, în acord cu standardele UE și recomandările organizațiilor internaționale.

Clarificarea responsabilităților instituțiilor implicate în situații de criză, pentru a evita suprapunerile sau lacunele de competență.

Introducerea unor reglementări specifice privind utilizarea tehnologiilor emergente în supravegherea frontierei, cu respectarea drepturilor fundamentale.

− Elaborarea/revizuirea unor protocoale interinstituționale prin:

Stabilirea procedurilor standard de cooperare între Poliția de Frontieră, IGP, IGC, IGSU și SIS în contextul dezordinilor în masă.

Crearea unor mecanisme juridice care să permită mobilizarea rapidă a resurselor în situații de criză.

Extinderea cooperării internaționale și schimbului de informații

− Consolidarea parteneriatelor regionale prin:

Creșterea nivelului de cooperare cu statele vecine și statele membre UE pentru identificarea timpurie a mișcărilor transfrontaliere care pot genera dezordini.

Crearea unor canale permanente de comunicare între autoritățile de frontieră, pentru alarmare rapidă și coordonare în evenimente cu potențial de escaladare.

− Colaborare aprofundată cu FRONTEX și alte structuri relevante la nivel european pentru:

Preluarea celor mai bune practici privind managementul mulțimilor, prevenirea violenței și controlul situațiilor de criză la frontierele externe.

Participarea la exerciții comune, misiuni de instruire și schimburi de experți în domeniul securității frontierei.

Îmbunătățirea capacității instituționale naționale

− Dezvoltarea managementului logistic și al alocării resurselor materiale

Achiziționarea de tehnică suplimentară pentru monitorizare, protecție și intervenție (vehicule specializate, echipamente non-letale, sisteme mobile de supraveghere, body camere etc).

Modernizarea punctelor de comandă și a infrastructurii comunicaționale, pentru a asigura funcționarea optimă în condiții de criză.

− Perfecționarea mecanismelor de coordonare

Instituirea unui centru unic de coordonare pentru gestionarea dezordinilor în masă în zonele de frontieră cu antrenarea experților aui diferitor instituții implicate în proces.

− Implementarea unui sistem digital integrat pentru schimbul rapid de informații între instituții.

Implicarea comunităților locale din zona de frontieră

− Programe de informare și educare civică a populației raioanelor de frontieră axate pe:

Organizarea de campanii de sensibilizare privind riscurile asociate dezordinilor în masă și rolul comunităților în prevenirea acestora.

Instruirea cetățenilor care locuiesc în proximitatea frontierei privind procedurile de raportare a comportamentelor suspecte.

− Dezvoltarea parteneriatelor comunitare prin stabilirea unor puncte de contact între autorități și liderii comunităților locale pentru facilitarea comunicării și consolidarea încrederii publice.

Optimizarea planificării operaționale

− Elaborarea și actualizarea planurilor de intervenție prin:

Precizarea procedurilor detaliate pentru prevenirea și gestionarea dezordinilor în masă, adaptate diverselor scenarii operative.

Integrarea în planurile operaționale a unor măsuri de reacție graduală, proporțională și eficientă.

− Exersarea periodică a scenariilor

Organizarea de exerciții tactice și operative cu participarea tuturor instituțiilor relevante.

Simularea unor situații de criză complexe pentru testarea timpilor de reacție și coordonării interinstituționale.

Monitorizarea și evaluarea continuă a măsurilor implementate

− Stabilirea unui sistem de evaluare periodică pentru monitorizarea constantă a eficacității măsurilor de prevenire și control, pe baza unor indicatori de performanță.

− Adaptarea măsurilor la noile amenințări pentru:

Ajustarea strategiilor în funcție de evoluția amenințărilor, lecțiile învățate și recomandările organizațiilor internaționale.

Introducerea unor audituri externe, pentru garantarea obiectivității evaluării.

Lista de referințe:

1. Leonard S., Kaunert C. *Border Security in the European Union*: Frontex and Securitization of Migration. 2021.

2. International Organization for Migration (IOM). *Migration Trends in Eastern Europe*. Geneva: IOM, 2022.

3. Frontex. Risk Analysis for 2022. Warsaw: *European Border and Coast Guard Agency*, 2022.

4. Republica Moldova. *Legea nr. 28 din 15.02.2024 cu privire la frontiera de stat. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 93–95, art. 139*, 07.03.2024.

5. Republica Moldova. *Legea nr. 249 din 10.07.2025 privind securitatea națională. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 463–466, art*. 627, 04.09.2025.

6. European Union. *Schengen Borders Code*. URL:https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32016R0399

7. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). *Global Trends: Forced Displacement in 2022*. URL: https://www.unhcr.org/globaltrends-report-2022

Boşcaneanu Marcel
doctor în drept, conferenţiar universitar,
Şef al Direcţiei studii şi management al calităţii,
Academia «Ştefan cel Mare» a MAI,
Chişinău, Republica Moldova
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4776-9349
email: marcelboscaneanu84@gmail.com

PERSPECTIVE ŞI PROVOCĂRI DE DREPT PENAL ÎN COMBATEREA CRIMINALITĂȚII DE MEDIU ÎN CONTEXT TRANSFRONTALIER

În prezentul studiu ştiinţific vom încerca să analizăm aspecte de actualitate privind fenomenul faptelor ilegale contra mediului ce constituie infracţiuni şi modurile în care pot fi combătută această criminalitate în context transfrontalier. Protecția și îmbunătățirea calității mediului al Uniunii Europene a fost întotdeauna printre prioritățile, motivele principale de preocupare continuă la nivelul Parlamentului European și ale Consiliului. Prin urmare, orice persoană are dreptul la o viață curată și sănătoasă și un mediu sănătos și durabil. Pe măsură ce drepturile omului și mediul sunt interdependente, un mediu curat, sănătos și durabil este absolut necesar pentru exercitarea unei game largi de drepturi ale omului. Totodată, pe tot mapamondul, drepturile omului sunt afectate în mod negativ și încălcate drept consecință a schimbărilor climatice. Un sistem riguros de asigurare a respectării legislației de mediu generează beneficii importante pentru bunăstarea economică și socială a unei țări. Aceasta protejează sănătatea publică și mediul înconjurător și se asigură că resursele naturale continuă să ofere bunuri valoroase și servicii pentru societate. Grație lui, statele obțin rezultate ecologice mai bune și implementează politicile de mediu cu cheltuieli totale minime prin concentrarea resurselor limitate în domeniile în care este cea mai mare nevoie de acestea și în care au cele mai bune efecte. Astfel de infracțiuni reprezintă o amenințare la adresa mediului și necesită prin urmare un răspuns adecvat și eficace, pentru care este necesară de multe ori o cooperare transfrontalieră eficace.

Cuvintele-cheie: *mediu, provocări de drept penal, infracţiuni împotriva mediului, criminalitate de mediu în context transfrontalier.*

Boşcaneanu Marcel
Phd, associate professor
Head of the Studies and Quality Management Department,
«Ştefan cel Mare» Academy of MIA
Chisinau, Republic of Moldova

CRIMINAL LAW PERSPECTIVES AND CHALLENGES IN COMBATING ENVIRONMENTAL CRIME IN A CROSS-BORDER CONTEXT

In this scientific study we will try to analyze current issues regarding the phenomenon of illegal acts against the environment that constitute crimes and the ways in which this crime can be combated in a cross-border context. The protection and improvement of the quality of the European Union's environment has always been among the priorities, the main reasons for continuous concern at the level of the European Parliament and the Council. Therefore, every person has the right to a clean and healthy life and a healthy and sustainable environment. As human rights and the environment are interdependent, a clean, healthy and sustainable environment is absolutely necessary for the exercise of a wide range of human rights. At the same time, all over the world, human rights are negatively affected and violated as a consequence of climate change. A rigorous system of ensuring compliance with environmental legislation generates important benefits for the economic and social well-being of a country. It protects public health and the environment and ensures that natural resources continue to provide valuable goods and services for society. Thanks to it, states achieve better environmental outcomes and implement environmental policies with minimal overall costs by concentrating limited resources in areas where they are most needed and have the greatest impact. Such crimes pose a threat to the environment and therefore require an appropriate and effective response, which often requires effective cross-border cooperation.

Key words: *environment, criminal law challenges, environmental crimes, environmental crime in a cross-border context.*

Introduction. Environmental crime has now become an obvious reality at both local and national levels, as well as internationally. Preventing and combating it is a constant concern and even a priority for public authorities, civil society and specialists in the field.

According to the most recent assessments, environmental crime ranks fourth globally among illicit profit-generating activities, surpassed only by drug trafficking, counterfeiting and human trafficking. However, studies highlight that this type of crime, although extremely serious, remains insufficiently known, rarely investigated and only sporadically sanctioned by the competent national and international authorities.

Currently, ecological disasters caused by human activities are becoming more frequent, often resulting from the commission of various crimes. Daily reality highlights the fact that ecological crime is becoming increasingly dangerous: there is a significant increase in the number of crimes against the environment, new forms of their manifestation appear, and the damage to the environment is constantly increasing. As a result, the life, health and ecological security of the population are threatened.

Environmental crime is a modern category in the general set of crimes. It results in the actual damage to the quality of the environment or the creation of a danger to this essential social value. Environmental crimes can be committed both by action and by

inaction, with guilt manifested in the form of intention or imprudence, in any of the ways provided for by law. Environmental crime is thus a defining element of the criminal liability relationship in environmental law. Environmental crimes are among the most profitable forms of organized crime globally, having a significant impact not only on the environment, but also on the health of the population.

In recent years, the role of criminal liability has significantly increased, amid the intensification of activities that have generated negative effects on the environment and caused serious damage to it. This development has led to the awareness of the need to introduce stronger and more effective sanctions, capable of limiting and discouraging the criminal phenomenon in the field of environmental protection. In this context, criminal liability - which, for a long time, occupied a secondary role within the legal liability specific to environmental law - has become the main form of holding accountable legal subjects who have caused serious damage to the environment and its components.

The late imposition of criminal liability as a means of effective environmental protection is also due to a series of historical considerations. Traditionally, criminal law protects material values such as heritage, life, physical integrity, personal freedom, and less so a broad and relatively imprecise value such as the environment. Historically, the first criminal incriminations were aimed at combating the consequences of various environmental contaminations on public health and the pollution of water, soil, air, etc. It is equally true that, in the past, environmental pollution was not an urgent problem, because the harm caused to it was not as numerous, as obvious and extensive as it is today.

Basic content. Everyone has the right to a clean and healthy life and a healthy and sustainable environment. As human rights and the environment are interdependent, a clean, healthy and sustainable environment is absolutely necessary for the exercise of a wide range of human rights, such as the right to life, health, food, water, sanitation, etc. [13]. In fact, this objective is a noble one, but also ambitious for the entire international society.

But at the same time, any element, regardless of its nature - animal, vegetable, biological or psychological - becomes, from the moment it interacts with other elements, susceptible to participating in a causal relationship. In the same sense, the relationship between man and society is analyzed through the prism of the ecological particularities that influence it. The relationships between the environment and the social sciences are complex and varied. One of the most relevant areas of intersection and mutual influence is represented by the way in which environmental conditions, natural or artificial, determine and shape the criminal phenomenon.

The United Nations believes that the most serious problems that humanity will face in the 21st century are climate change processes, soil desertification, biological diversity, and ozone layer depletion. These phenomena are determined by the essential changes that occur in nature under the influence of man, presenting changes that, in the

last decades of the 20th century, have reached levels dangerous for the normal rhythm of life on Earth.

To stop these phenomena, the International Community has developed and adopted the Rio Conventions – documents that are intended at the first stage to stabilize, and subsequently to reduce the anthropogenic impact on nature on a global scale. All environmental problems have a local origin, but can affect a much wider area. Therefore, the consequences of the impact can have local, international and global implications. That is why the actions planned to monitor and prevent the extensive effects of local problems have been developed and taken under control through regional and global agreements. The emphasis is on measures that minimize the net costs of complying with international agreements by solving, as far as possible, both domestic and international problems [8, p. 43].

Another document adopted at an international level is Protocol I to the Geneva Convention, which was the first legal instrument to codify an explicit international criminal offence relating to environmental protection, which provides for «the prohibition of the use of methods of warfare which are intended or may be expected to cause (widespread, long-term and severe) damage to the natural environment» [12]. This principle has been integrated into the Rome Statute of the International Criminal Court (ICC) [14].

The increasingly visible campaign to combat crimes against future generations, in close connection with the principles of sustainable development and intergenerational equity, brings to the attention of the international community the need to expand the global legal framework. This initiative aims to include in the Rome Statute a new category of crimes, aiming to punish serious violations of economic, social and cultural rights, as well as significant environmental degradation. The proposal is based on already established international standards, such as the prohibition of transboundary environmental damage, the provisions of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the norms established in the Rome Statute [1, p. 448].

A recent report by the United Nations Environment Programme (UNEP) and INTERPOL (June 2016) estimates that environmental crime has now reached a record high of $258 billion, far exceeding the illicit trade in small arms, with international criminal organisations profiting from the plunder of the planet’s resources. In terms of value, by category, the document puts forward the following estimates: losses caused by criminal exploitation reach an amount of $9-26 billion; forestry crimes, including those committed by legal entities and illegal logging, are valued at between $51-152 billion; fishing-related crimes between $11-24 billion; illegal mining $12-24 billion; waste $10-12 billion.

Among the causes, the cited report identifies permissive laws and the fact that the already insufficient security forces suffer from chronic underfunding. This provides the opportunity for organized crime networks and armed rebel groups to enrich themselves, thanks to a trade that fuels conflicts, devastate ecosystems and threaten endangered

wildlife species. Last but not least, associated with the major phenomena of contemporary crime, led by corruption, they mutually potentiate their action and effects. Transnational organized crime networks often use environmental crime in order to «launder» money from drug trafficking. Transnational criminal groups are involved in the trafficking of waste and dangerous chemicals, often using «misleading labeling» in order to escape the demanding control of the bodies called upon to enforce the law [2, p. 85].

It is evident that such complexity requires a sustained multidisciplinary public intervention against organized criminal networks in the field, including through cross-border cooperation and stricter accountability, even criminal.

Criminal liability in the field of environmental protection, conservation and improvement represents a relatively recent form of sanctioning ecological damage, given that, for a long period, it had a secondary role.

Historically, criminal law is one of the first legal instruments used to protect the environment. However, the development of a coherent set of specific rules that would outline a genuine criminal law of the environment is a more recent process.

For a long time, priority was given to preventive measures, considered in environmental law to be the most effective in repairing damage caused to it, followed by civil and contraventional liability. However, the amplification of the criminal phenomenon in the ecological sphere and the emergence of new forms of aggression against the environment have imposed the need to introduce more severe criminal sanctions that are more appropriate to current realities. In this context, criminal liability in environmental law has acquired increasing importance, and at national, European and international levels there is an increasing interest in defining a distinct set of «environmental crimes» and in consolidating a genuine environmental criminal law, which will certainly also analyze environmental crime in a cross-border context.

«From this perspective, criminal law has specifically come to the aid of public law, whether constitutional law, administrative law, fiscal law, economic legislation and even public international law, by establishing particular criminal regulations in the matter, until their coagulation into a specific criminal law, with tendencies towards autonomy» [7, p. 253].

Environmental crimes proper must target those acts that seriously harm the environment, generating profoundly destructive effects on ecosystems and human communities. Criminal liability aims to protect the environment and its components - air, water, soil, subsoil and biodiversity, as well as guarantee the fundamental human right to a healthy environment, constitutionally enshrined.

«In terms of prosecuting environmental crimes, a series of difficulties arise, related to the need for special means and equipment for detection and evidence, a certain qualification of the instrumental agents, the diffuse or difficult-to-detect nature of the effects of pollution, etc.» [5, p. 435].

In recent years, an unprecedented development of organized environmental crime in a cross-border context has been observed, which has led to a sustained fight against

dangerous actions that threaten the safety and security of citizens of the world's states. Globalization, as a current phenomenon in full expansion, brings with it not only positive effects, but also numerous negative aspects, which leave their mark on all areas of economic, cultural, social and political life.

At European and global level there is no consensus regarding the terminology of the phenomenon of environmental crime. Attempts to define the concept are quite clumsy and controversial and, most of the time, the definition of the term is avoided, retaining only a functional classification of the crimes to which it refers.

However, important legal steps have been taken towards creating a more adequate legislative framework, which would better cope with the current criminal phenomenon. The adoption at European level of Framework Decision 2008/841/JHA of the Council of Europe of 24 October 2008 on the fight against organised crime is commendable and welcome, as it represents a concrete example of harmonisation in the field, an aspect which can contribute to a firmer and more qualified reaction of the competent judicial bodies [11, p. 226].

Framework Decision 2008/841/JHA [3] on the fight against organised crime aims to «improve the common capabilities of the Union and the Member States and to combat transnational organised crime. This objective is pursued, in particular, by harmonising legislation. Closer cooperation between the Member States of the European Union is necessary to counter the dangers and the expansion of criminal organisations and to respond effectively to the expectations of citizens and their own requirements» (Article 1).

Extrapolating from the general to the particular level, from organized crime in general to environmental crime in particular, we find a similar situation at both levels. Environmental crime is taking on increasingly serious forms at European and global level. The new approved framework directive only reinforces and supports the idea that each Member State must contribute to better cooperation at European and global level, for better control of this phenomenon.

The favorite areas in which environmental crime has developed are: illicit trade in wild species, rare or endangered species, trafficking in radioactive and nuclear materials, trafficking in hazardous waste, intentional pollution of water, air, soil, subsoil, etc.

We reiterate that one of the fundamental concerns of the European Union is to ensure a high level of protection and improvement of the quality of the environment, and based on this concern, the Union has found that the existing rules on penalties under Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council and under sectoral environmental regulations at Union level have not been sufficient to ensure compliance with Union law in the field of environmental protection. Such compliance should be reinforced by providing for effective, proportionate and dissuasive criminal penalties which are commensurate with the seriousness of the offences and which are capable of conveying greater social disapproval than the use of administrative penalties.

Complementarity between criminal and minor offence law is essential for the prevention and deterrence of unlawful acts which cause environmental damage.

As a result, a new act has recently been approved at the European Union level, Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC (hereinafter Directive (EU) 2024/1203) [4], by which the policy and regulation on the detection and investigation of acts constituting environmental crime and also on the prevention and attempted commission of such crime have been deepened and strengthened. The purpose of this Directive is to establish minimum rules as regards the definition of criminal offences and sanctions in order to ensure more effective protection of the environment and as regards measures to prevent and combat environmental crime and the effective enforcement of Union law on the environment.

By means of this Directive, the European Parliament and the Council recognised that the list of environmental offences set out in Directive 2008/99/EC should be revised and additional offences based on the most serious infringements of Union environmental law should be added. Sanctions should be strengthened to increase their deterrent effect and the effectiveness of the detection, investigation, prosecution and judgment of environmental offences should be improved. Member States should criminalise certain unlawful acts, provide for a higher degree of precision in the definition of the relevant offences and harmonise the types and levels of sanctions. Accordingly, failure to comply with a legal obligation to act can have the same negative impact on the environment and human health as active behaviour. Therefore, in defining environmental offences under this Directive, both actions and inactions should be covered, as appropriate.

Therefore, with the new Directive, Member States should provide for criminal sanctions in their national law for serious infringements of Union law on environmental protection. The possibilities for Member States to choose to apply administrative or criminal sanctions, or both, for serious infringements, including those causing damage to the marine environment, set out in the Common Fisheries Policy, where Union law provides for a comprehensive set of control and enforcement rules under Council Regulations (EC) No 1224/2009 [9] and (EC) No 1005/2008 [10].

In this context, it is increasingly evident that the current situation generates new objectives for scientific research: defining international, world, transnational, global crimes, analyzing and detecting manifestations of the globalization of crime, the structure of transnational crime, the fundamental role of criminal organizations, the factors and processes of the globalization of crime [6, p. 217].

One of the biggest challenges in combating environmental crime is its cross-border nature. International cooperation is essential to address this problem, as demonstrated by the seizure of ivory products in the EU originating from Africa. Initiatives such as the Nature Crime Alliance seek to promote collaboration between governments, civil society organizations, companies and institutions to combat these crimes.

Conclusions. It is clear that the EU aims to ensure a high level of protection and continuous improvement of the quality of the environment, to protect the environment in a broad sense covering all natural resources. The EU also aims to have comprehensive regulation in this area, in order to decrease the number of environmental crimes and their effects, which undermine the effectiveness of Union environmental law.

As mentioned above, environmental crime is increasingly spreading beyond the borders of the Member States in which it is committed. It is therefore crucial to provide an adequate and effective response, which often requires effective cross-border cooperation. Environmental crime is a serious and growing problem, which manifests itself in various forms. It is not limited to air, water and soil pollution, but is also driving commercially valuable wildlife species closer to extinction. Environmental crime can also include crimes in a cross-border context that accelerate climate change, destroy fish stocks, deforest and deplete essential natural resources, etc. These crimes can have a detrimental impact on the economies and security of several nations, in some cases even endangering the very existence of a country or a people. In addition, a significant proportion of pollution and wildlife crimes have been proven to involve organized crime networks.

Recently, organized crime groups have expanded their criminal activities in the area of trafficking in plant and animal species, the export of hazardous waste, radioactive materials, which gives an added danger to these acts and outlines a close link between cross-border organized crime and environmental crime. Although environmental crimes have been considered non-specific offenses of business crime, and only when they cause or risk causing substantial losses, assume special knowledge in the field of business on the part of the criminals and have been committed by business people in the exercise of their professions or functions, it must be taken into account, it should not be neglected that environmental pollution crimes (in particular) are committed by «white collars», an aspect that strengthens the link between business crime and environmental crime.

Therefore, environmental crime is difficult to detect, criminals difficult to track down and punish, which makes it attractive to cross-border organized criminal groups with devastating effects: increased pollution, reduced biodiversity and, worse, causing major risks to human health.

However, data on documented criminal activity, charges and convictions, together with a substantial amount of unreported and uncharged incidents, show a strong imbalance in relation to the significance and prevalence of cross-border environmental crime. The confluence of substantial financial incentives, minimal risk of apprehension and ineffective punitive measures has made environmental crime highly profitable.

Environmental security covers a fairly wide range, from the ecological consequences of armed conflicts to the consequences of environmental catastrophes on human security or states. In this set of causes, phenomena, effects and global developments or those that tend to become global, the question naturally arises: What are the priorities? Of course, in an international system decisively marked by

interdependencies, global phenomena, risks and threats must be known and analyzed in detail.

However, in certain cases, for example, the risk of a breakdown, a catastrophe, a pandemic, etc., the subjective factor, the human factor, may also intervene, which aggravates the conjunctures (states) induced or produced by objective (environmental) factors. As for risk, in a broad sense, it can be stated that it is embodied in the discrepancy between the «positive expectation» and the «negative event» and by its probability of occurrence. Risk is caused by the indeterminacy and the impossibility of knowing future events with certainty.

Therefore, environmental crimes represent a serious threat to nature and humanity, with economic, social and public health implications. Combating these crimes requires coordinated action at a global level as well as the strengthening of national legislation and international cooperation.

Lista de referințe:

1. Antoci Al., Mîndrescu M. Eficiența procedurilor penale în prevenirea și investigarea criminalității de mediu în contextul transfrontalier. În materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională Protecție drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice. Chișinău 05 decembrie 2024, ediția a IV, p. 446-456.

2. Conferința națională «apărarea mediului și a fondului forestier prin dreptul penal» din 15 noiembrie 2016. Discursul domnului Augustin Lazăr, procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justițiedin România https://www.mpublic.ro/ro/content/c_15_11_2016 (accesat la 12.11.2025).

3. Decizia-cadru 2008/841/JAI privind lupta împotriva crimei organizate, publicată în Jurnalul Oficial al UE, L 300, pp. 42 - 45.

4. Directiva (UE) 2024/1203 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 aprilie 2024 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivelor 2008/99/CE și 2009/123/CE.

5. Duțu M. Dreptul mediului. Tratat. Abordare integrată, Editura Economică, București, 2003, Vol. I, p. 435.

6. Duțu M. Cuvânt de deschidere - Conferința «Marea criminalitate în contextul globalizării», în Studii și Cercetări Juridice, anul 1 (57), nr. 2, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 217.

7. Duțu M. Răspunderea în dreptul mediului, Editura Academiei Române, București, 2015, p. 253.

8. Larii I., Stoleru E. Pericolul și tendințele globale ale infracțiunilor ecologice. În materialele conferinței științifico-practice internaționale Criminalitatea transfronatlieră și transnațională: Tendințe și forme actuale de manifestare, probleme de prevenire și combatere. Chișinău 26 iunie 2018, p. 42-48.

9. Regulamentul (CE) nr. 1224/2009 al Consiliului din 20 noiembrie 2009 de stabilire a unui sistem de control al Uniunii pentru asigurarea respectării normelor politicii comune în domeniul pescuitului.

10. Regulamentul (CE) nr. 1005/2008 al Consiliului din 29 septembrie 2008 de instituire a unui sistem comunitar pentru prevenirea, descurajarea și eliminarea pescuitului ilegal, nedeclarat și nereglementat.

11. Rusu I. Lupta împotriva crimei organizate în Uniunea Europeană, Revista Dreptul, 2012, nr. 5, p. 226.

12. Convention Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. https://www.refworld.org/legal/ agreements/icrc/1977/en/104942

13. What is the Right to a Healthy Environment? Information Note. OHCHR, UNEP, UNDP, 2022. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-01/UNDP-UNEP-UNHCHR-What-is-the-Right-to-a-Healthy-Environment.pdf.

14. The Rome Statute of the International Criminal Court, N. Doc. A/CONF.183/9, article 8(2) (b)(iv) [Rome Statute]. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf

Паламарчук Олексій
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3354-3215
електронна адреса: palclifclaimer@gmail.com

ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ СПРЯМОВАНА НА ВЧИНЕННЯ КВАРТИРНИХ КРАДІЖОК

Тези присвячено дослідженню організованих злочинних угруповань, що вчиняють крадіжки, мають стійку ієрархію та функціональний розподіл: лідер, розвідник, виконавець, збувач; визначенню особливостей механізмів контролю та взаємовідносин, які забезпечують серійність, професіоналізм та конспірацію. Також наголошено на важливості документування структури ОЗУ для руйнування злочинної системи.

Ключові слова: організовані злочинні угруповання, характеристика, квартирні крадіжки, злочинна діяльність, структура, організатор, виконавець.

Palamarchuk Oleksii
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

CHARACTERISTICS OF ORGANIZED CRIMINAL GROUPS AIMED AT COMMITTING RESIDENTIAL THEFTS

The theses are dedicated to the study of Organized Criminal Groups that commit burglaries, characterized by a stable hierarchy and functional division of roles: leader, scout (reconnaissance), perpetrator, distributor. The research focuses on identifying the specific features of control mechanisms and internal relationships that ensure seriality, professionalism, and conspiracy within the group. The critical importance of documenting the Organized Criminal Groups structure for dismantling the criminal system is also emphasized.

Keywords: organized criminal groups, characteristic, residential thefts, criminal activity, structure, organizer, perpetrator.

Квартирні крадіжки, вчинені організованими злочинними угрупованнями (ОЗУ), становлять підвищену суспільну небезпеку.

На відміну від ситуативних злочинів, діяльність ОЗУ характеризується серійністю, стійкістю та системним підходом. Така діяльність перетворює окремі акти викрадення майна на стійке злочинне підприємство.

Криміналістична характеристика ОЗУ повинна відображати внутрішню будову та функціональність, які забезпечують цю стійкість.

Як головна відмінна ознака ОЗУ стійкість у контексті крадіжок проявляється у здатності групи до тривалого та послідовного функціонування, незважаючи на зовнішні чинники; фінансування операцій, включаючи придбання спеціалізованих засобів; забезпечення виконавців засобами конспірації та надійним «алібі»; повторюваності злочинних дій (серійність).

Встановлення цих ознак є своєрідним діагностичним завданням вже на початковому етапі розслідування і прямо впливає на визначення суспільної небезпеки групи.

Квартирні крадіжки, вчинені ОЗУ, завжди базуються на попередній змові та чіткому розподілі ролей, що є ознакою їхньої професійної організації. Результати аналізу матеріалів слідчої практики, а також наукових точок зору [див., наприклад, 1, 19 с.], дозволяють, на наш погляд, виділити у структуру таких угруповань кілька функціональних блоків, які демонструють високу ступінь спеціалізації, а саме:

- керівництво (організатор/лідер), яке підтримує ієрархію через авторитет, фінансовий контроль та загрозу покарання за порушення дисципліни; відповідає за стратегічне планування, загальне фінансування та технічне забезпечення ОЗУ, контролює підготовку (розвідку) та постзлочинну діяльність. Керівництво налагоджує стійкі канали збуту викраденого майна, що є найскладнішою частиною злочинної діяльності, а також координує дії щодо забезпечення конспірації та надійного «алібі» для виконавців, мінімізуючи власний ризик;

- розвідка та наведення (навідник/спеціаліст), що полягає у здійсненні вибору об’єкта крадіжки (квартири, будинку) після проведення ретельних розвідувальних дій та включає збір інформації про ймовірний предмет злочинного посягання, графік роботи (інших умов відсутності) потерпілих та оцінку «надійності» системи охорони. При цьому ефективність діяльності ОЗУ безпосередньо залежить від якості та своєчасності отриманої розвідувальної інформації;

- виконавці вчинення злочинів («зломщики»), які є безпосередніми учасниками вчинення злочинів та є висококваліфікованими фахівцями, які використовують спеціалізовані технічні засоби, що є необхідною умовою для забезпечення серійного характеру злочинів. Виконавці безпосередньо несуть ризик затримання. Їхня залежність від лідера ґрунтується на отриманні високоспеціалізованих завдань та доступі до каналів збуту, які контролює організатор;

- матеріальне забезпечення та легалізація доходів, одержаних від вчинення квартирних крадіжок («збувачі»), що відображає фінальний етап злочинної діяльності – приховування слідів та збут викраденого, та вимагає наявності

стійких кримінальних зв'язків для швидкої конвертації майна та мінімізації ризику виявлення.

Документування наявності чіткого розподілу ролей/функцій є головним криміналістичним завданням, що підтверджує стійкість та ієрархічність ОЗУ.

Взаємовідносини всередині ОЗУ є строго ієрархічними і підпорядковуються цілям злочинної діяльності, демонструючи чіткий розподіл ризиків і контролю.

Взаємодія між учасниками ОЗУ, як правило, мінімізована та відбувається через канали зв'язку, що забезпечують конспірацію. Обмін інформацією відбувається переважно на етапі планування та після вчинення злочину.

Криміналістичне значення взаємовідносин полягає у необхідності доведення координованого характеру діяльності, навіть якщо прямий контакт між окремими членами був обмежений.

На відміну від неорганізованих злочинів, ОЗУ здійснюють систематичне планування. Це забезпечує серійність і високий відсоток успіху, а також ускладнює роботу слідства, зменшуючи кількість випадкових слідів.

Професійний рівень організованих угруповань проявляється у використанні спеціалізованих засобів, які свідчать про системне фінансування та високу кваліфікацію виконавців. Це може бути використання складних інструментів для висвердлювання механізму замків або застосування агресивних хімічних реагентів (як-от концентровані суміші кислот, тощо) для швидкого та безшумного виведення замикаючих пристроїв з ладу. Наявність таких специфічних слідів прямо вказує на організований характер групи.

Квартирні крадіжки, які системно вчиняються одними й тими самими особами протягом тривалого періоду, набувають серійного характеру і відрізняються від одиничних злочинних вчинків вищим ступенем суспільної небезпеки. Серійність є прямим індикатором стійкості.

У сучасних умовах криміналістична характеристика ОЗУ має враховувати адаптацію угруповання до цифрового середовища. Діяльність угруповань, що займаються квартирними крадіжками, часто включає цифрову спеціалізацію, що є елементом їхньої гібридної злочинної моделі.

Це проявляється у використанні кібер-компетенції у складі групи, зокрема, для використання OSINT-засобів або цифрових каналів для виявлення потенційних жертв, які володіють значними активами, а також зашифрованих месенджерів та анонімних мереж для координації дій та забезпечення конспірації.

ОЗУ, що адаптувалися до цифрової економіки, включають до своєї структури фахівців, які забезпечують «швидку» легалізацію доходів, одержаних від злочинної діяльності через віртуальні активи, такі як криптовалюти [2, С. 168-175].

Таким чином, можливо дійти висновку, що організовані злочинні угруповання, які вчиняють квартирні крадіжки, є високоструктурованими, стійкими та функціонально спеціалізованими суб'єктами злочинної діяльності.

Їхня криміналістична характеристика визначається: стійкою ієрархією та розподілом ролей: наявність чітко відокремлених функцій; ретельним плануванням та професіоналізмом; гібридизацією діяльності.

Ефективне розслідування квартирних крадіжок, вчинених ОЗУ, має бути спрямоване на документування саме цих характеристик, що є необхідним для руйнування злочинної системи.

Перелік використаних джерел:

1. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв’язків: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. 19 с.

2. Кришевич О.В., Рощина І.О. Криптовалюта, як предмет кримінального правопорушення проти власності: національне та міжнародне законодавство. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2022. Вип. 23-24. С. 168-175. URL: https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/183625

Перстинчик Дмитро
аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-9541-7464
електронна адреса: Dimaperstun@ukr.net

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОЛЯГАЮТЬ У НЕЗАКОННИХ ДІЯХ ЩОДО ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

В тезах визначається, що суспільна небезпека незаконних дій щодо підакцизних товарів визначається низкою факторів. Кримінальні правопорушення, передбачені ст. 201-4 та ст. 204 КК, є предметними, і при встановленні ознак складу кримінального правопорушення необхідно керуватися чинним податковим законодавством на момент вчинення діяння, та встановлювати наявність всіх ознак конкретного виду підакцизного товару, визначених законом.

Ключові слова: підакцизні товари, предмет кримінального правопорушення, об'єкт, контрабанда.

Perstynchik Dmytro
postgraduate student of the Department of Criminal Law,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

THE OBJECT OF CRIMINAL OFFENSES CONSISTING OF ILLEGAL ACTIONS INVOLVING EXCISABLE GOODS

The abstracts define that the public danger of illegal actions in relation to the excisable goods is determined by a few factors. Criminal offenses under Articles 201-4 and 204 of the Criminal Code are subject-specific, and in determining the elements of a criminal offense, it is necessary to be based on the tax legislation in force at the time of the offense and to establish the existence of all the elements of a specific type of excisable goods as defined by law.

Keywords: excisable goods, subject of a criminal offense, object, smuggling.

В Україні спостерігається суттєве зростання кількості правопорушень, пов'язаних із контрабандою, незаконним виготовленням, зберіганням, збутом або транспортуванням з метою збуту підакцизних товарів (зокрема, тютюнових виробів, алкогольних напоїв, паливно-мастильних матеріалів). Незаконні дії щодо підакцизних товарів (ст.ст. 201-4, 204 КК України) в чинному кримінальному законодавстві віднесені до кримінальних правопорушень в сфері господарської діяльності, оскільки вони призводять до суттєвого скорочення коштів, які мали б надходити до Державного бюджету. Це, в свою чергу, призводить до обмеження

можливостей держави виконувати свої зобов'язання в частині фінансування певних соціальних програм, а з 2022 року впливає на можливості держави фінансування військових програм.

Протидія незаконним діям щодо підакцизних товарів ускладняється недосконалістю кримінально-правової політики, перешкодами, що чиняться з боку злочинних угруповань, «просочуванням» контрабанди підакцизних товарів з тимчасово окупованих територій. Чинниками, які погіршують криміногенну ситуацію у сфері контрабанди та незаконного виробництва і реалізації алкогольних напоїв і тютюнових виробів та ін. підакцизних товарів, є високий рівень рентабельності і прибутковості цього бізнесу, висока ліквідність зазначеної підакцизної продукції, обіг якої забезпечується переважним чином готівковими коштами, прихованими від оподаткування, і, як наслідок, забезпечує високий рівень латентності такої протиправної діяльності [1, С.239]. Суспільна небезпека цих дій визначається не виключно фіскальною спрямованістю, а полягає у заподіянні шкоди економічним інтересам держави, встановленому законодавством порядку виробництва та реалізації підакцизних товарів, скороченні надходжень до бюджету (через систему оподаткування) належних грошових сум від легального обігу алкогольних напоїв, тютюнових виробів та інших підакцизних товарів, розширенні тіньового сектора економіки, зниженні інвестиційної привабливості країни, посяганні на добросовісну конкуренцію, посиленні позицій організованої злочинності, негативному впливі на здоров'я людей через вживання продукції невизначеної якості.

Основним безпосереднім об'єктом контрабанди (ст. 201-4 КК України), виходячи з сутності самого діяння, слід визнавати встановлений порядок переміщення конкретно перерахованих в законі предметів (підакцизних товарів) через митний кордон України, а це, в свою чергу, створює необхідні передумови для діяльності митних органів.

Основним безпосереднім об'єктом посягань, передбачених ст.ст. 201-4 та 204 КК України, є запроваджений з метою захисту системи оподаткування порядок виробництва й обігу підакцизних товарів. Відповідно до ст. 215 Податкового кодексу України, підакцизними товарами вважаються: продукти, які містять етиловий спирт, цигарки та інші тютюнові вироби, рідина для електронних сигарет, практично всі види палива для автомобілів та спецтехніки, електрична енергія, автомобілі, призначені для комерційного перевезення вантажів, мотоцикли та транспортні засоби, що дозволяють перевозити понад 10 пасажирів за раз, напівпричепи та причепи, легкові машини, а також кузови для їх виробництва [2]. За ст.ст. 201-4 та 204 КК України електрична енергія не визнається предметом цих діянь, а відповідальність за незаконне її використання настає за ст. 188-1 КК України.

А оскільки вказані правопорушення є предметними, то при встановленні ознак складу кримінального правопорушення за ст. 201-4 та ст. 204 КК України,

по-перше, при віднесенні певного товару до списку підакцизних необхідно чітко керуватися чинним законодавством, що діяло на конкретний момент вчинення правопорушення, по-друге, встановлювати наявність всіх ознак конкретного виду підакцизного товару, визначених законом. Наприклад, нормативне визначення поняття алкогольного напою дано в статті 14.1.5 ПК України, під яким слід розуміти продукти, одержані шляхом спиртового бродіння цукромістких матеріалів або виготовлені на основі харчових спиртів з вмістом спирту етилового понад 1,2 відсотка об'ємних одиниць, які зазначені у товарних позиціях 2204, 2205, 2206, 2208 згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) [2]. Алкогольний напій може бути визнаний предметом кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 201-4 та 204 КК України лише за умови, якщо він відповідає наступним ознакам: одержання шляхом спиртового бродіння цукромістких матеріалів або виготовлення на основі харчових спиртів; вміст спирту етилового має становити понад 1,2 відсотки об'ємних одиниць; визнання законом підакцизним товаром; належність до товарної групи ГСОКТ під одним з наступних кодів: 2204, 2205, 2206, 2208. Згідно до позиції, викладеної в рішенні Верховного Суду від 05.09.2013 року у справі № 5-15к13, відсутність хоча б однієї з наведених ознак виключає можливість визнання алкогольного напою підакцизним товаром, а відповідно і предметом злочину, передбаченого ст. 204 КК України [3].

Втім в Постанові від 27 листопада 2024 р. у справі № 336/3796/15-к ВП ВС відступила від вказаного висновку, зауваживши на наступному: «визначення поняття, викладене у вказаному рішенні ВСУ року у справі № 5-15к13, характерне для алкогольних напоїв, які є продуктом законної господарської діяльності, здійсненої з дотриманням установлених законом вимог і технології виробництва. Однак ототожнювати критерії, за якими алкогольний напій відноситься до підакцизного товару як продукту законної підприємницької діяльності та алкогольного напою як предмета кримінальних правопорушень, передбачених ст. 204 КК України, не убачається можливим, адже з огляду на диспозицію цієї статті до предмета кримінального правопорушення належать підакцизні товари, які виготовлені незаконно, а тому вони *a priori* не можуть відповідати критеріям доброякісної продукції, а лише імітують (тобто відтворюють) її за деякими ознаками з метою надання таким продуктам властивостей підакцизних. За відсутності ознаки «імітування (відтворення) легально виготовленого підакцизного алкогольного напою» спиртні напої домашнього вироблення не можуть бути предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 204 КК України. Водночас виготовлення або зберігання самогону чи інших міцних спиртних напоїв домашнього виробництва без мети збуту, а так само придбання таких напоїв є адміністративними проступками (ст.ст. 176 і 177 КУпАП)» [4].

Також в процесі кваліфікації кримінальних правопорушень, предметом яких є підакцизні товари, слід враховувати, що відповідно до ПК України, під час

продажу підакцизних товарів деякі операції не вважаються такими, що підлягають оподаткуванню: продаж транспортних засобів особам, які мають інвалідність (придбання здійснюється пенсійним фондом або за бюджетні гроші), передача на безоплатній основі товарів для Збройних Сил України навіть за умови, що на них потрібно сплачувати акциз, передача транспортних засобів ЗСУ, МНС, НГУ, СБУ, Національної поліції та інших формувань за умови, що автомобілі були переведені у державну власність або були визнані безхазяйними та ін. [2]

Додатковим об'єктом виступають засади добросовісної конкуренції. Як зауважує Т. Швидка, в процесі господарської діяльності всі суб'єкти господарювання повинні утримуватися від дій, які заборонені, і дотримуватися правил, які встановлені для певного виду господарської діяльності, що забезпечує їх «технічну» рівність між собою під час ведення господарської діяльності. [5, С.130]

Крім того, діяння, передбачене ст. 204 КК посягає також на життя і здоров'я людей як споживачів недоброякісної підакцизної продукції. Створення загрози для життя і здоров'я людей означає, що внаслідок використання в процесі виготовлення підакцизних товарів недоброякісної сировини чи матеріалів виникає загроза серйозного розладу здоров'я або смерті хоча б однієї людини у разі споживання або іншого використання вказаної продукції [1, С.246]. При цьому така загроза має бути реальною, очевидною, а негативні наслідки у вигляді отруєння, тілесних ушкоджень не настають лише завдяки своєчасно вжитим заходам та через обставини, які не залежать від волі винної особи.

Нестабільністю економічних відносин, обмеженими можливостями державної влади у протидії злочинним проявам користуються окремі особи для задоволення корисливих цілей, які отримують прибуток від заборонених видів діяльності з переміщення через митний кордон поза митним оформленням або з приховування від митного контролю підакцизних товарів, незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, що вимагає посилення заходів реагування на такі кримінальні правопорушення.

Перелік використаних джерел:

1. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монографія. К.: Юридична практика, 2003. 924 с.
2. Податковий кодекс України: Закон від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text
3. Постанова Верховного Суду від 05.09.2013 року у справі № 5-15к13. URL: https://zib.com.ua/ua/42470-postanova_vsu_vid_05092013_5-15k13_tekst.html
4. Постанова ВП ВС від 27 листопада 2024 року у справі № 336/3796/15-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/123780067.

5. Швидка Т. Проблеми забезпечення добросовісної конкуренції та впровадження правил ринкової економіки. *Господарське право і процес.* 2021. № 3. С. 126-131. DOI https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.3.19

Понурко Тарас
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-9387-9054
електронна адреса: ponurkotaras@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ УКРАЇНОЮ

У роботі досліджено складний та тривалий шлях ратифікації Римського статуту Україною, проаналізовано конституційні обмеження, що перешкоджали цьому процесу, а також значення принципу комплементарності для взаємодії України з МКС. Підкреслено переваги набуття статусу держави-учасниці, зокрема посилення міжнародної підтримки у притягненні винних за воєнні злочини. Окреслено проблеми паралельних розслідувань, обмежені можливості МКС у зборі доказів та ключову роль національних органів у забезпеченні ефективного правосуддя.

Ключові слова: кримінальний процес, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд

Ponurko Taras
postgraduate student of the Department of Criminal Procedure,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

PECULIARITIES OF UKRAINE'S RATIFICATION OF THE ROME STATUTE

The paper examines the complex and lengthy path of ratification of the Rome Statute by Ukraine, analyzes the constitutional restrictions that hindered this process, and the importance of the principle of complementarity for Ukraine's interaction with the ICC. The advantages of acquiring the status of a state party are emphasized, in particular, increased international support in bringing those responsible for war crimes to justice. The problems of parallel investigations, the limited capabilities of the ICC in collecting evidence, and the key role of national authorities in ensuring effective justice are outlined.

Keywords: criminal process, Rome Statute, International Criminal Court

Шлях до ратифікації Римського статуту Україною був досить складним та заплутаним. Так, Україна була однією з країн, яка поставила свій підпис під даною міжнародною угодою. Як слушно зазначає М.І. Смірнов [1, с. 543], «тоді Україна була неготова приєднатися до системи міжнародної кримінальної юстиції, адже

виникло багато питань, які пов'язані з імплементацією Римського статуту в національну правову систему України. Вже 11 липня 2001 р. з'явився спірний висновок Конституційного суду України [2], який вирішив що лише за одним пунктом Римський статут не відповідає Конституції України. На його думку, не узгоджувалися з Конституцією України положення Римського статуту, відповідно до яких МКС «доповнює національні органи кримінальної юстиції», а Конституція України не передбачала можливості «доповнення судової системи України» [3]. Слід нагадати, що МКС не замінює національні судові органи, не має повноважень національних судів, не виключає їх юрисдикції, а лише доповнює національні системи кримінального правосуддя. Основна функціональна спрямованість діяльності МКС – це підсилення національної спроможності України щодо розслідування та розгляду найтяжчих міжнародних злочинів. Саме тому, що юрисдикція МКС заснована на принципі компліментарності виникли питання щодо сумісності положень Римського статуту з нормами Конституції України. Отже, однією із причин нератифікації Римського статуту Україною є комплементарний характер юрисдикції МКС» [1, с. 543].

Вчені досить позитивно оцінили факт ратифікації Римського статуту. Так Д. Коваль та М. Солдатенко [4] зазначають, що України в даному випадку отримала одразу декілька переваг. Передусім, вона розраховує посилити свої зусилля у притягненні до відповідальності російське керівництво та військових за злочини, вчинені під час війти проти України. Хоча затримання підозрюваних та подальші судові процеси навряд чи відбудуться найближчим часом, ордери на арешт можуть стримати цих осіб від поїздок до держав-учасниць МКС. Таким чином нинішня цінність діяльності МКС та виданих нею ордерів полягає радже у збереженні моральної переваги України та використанні міжнародного права як інструмента легітимності – особливо для ізоляції інших країн на міжнародній арені та консолідації підтримки України.

Ратифікація Римського статуту також може допомогти України сприяти розслідуванню і переслідуванням МКС декількома способами. Ставши державою-учасницею Статуту, Україна отримає більше впливу на діяльність МКС і зможе краще утримувати фокус Суду на ситуації в Україні, зокрема шляхом участі в роботі Асамблеї держав-учасниць. За словами українських посадовців, членство також має зняти звинувачення у подвійних стандартах, які лунають від деяких держав, у тому числі тих, куди потенційні підозрювані можуть подорожувати – мовляв, України вимагає відповідальності від інших країн, не будучи членом МКС. Водночас ратифікація із застереженням за ст. 124 залишає підстави для таких звинувачень, адже дозволяє зберегти юрисдикцію МКС щодо окремих осіб, але виключаючи її щодо українців. Крім того, ратифікація зніме потенційні занепокоєння деяких держав-учасниць, що МКС витрачає час і ресурси на державу, яка навіть не ратифікувала Статут.

В той же час не можна стверджувати, що ратифікація Римського статуту автоматично вирішить всі питання, які виникають у нас під час розслідування

воєнних або інших подібних правопорушень. А.О. Тимофеєв зазначає, що імплементація Римського статуту в частині здійснення юрисдикції та проведення розслідувань безпосередньо МКС не спричинить зменшення навантаження на правоохоронну систему України, оскільки діяльність МКС ґрунтується на принципі комплементарності й передбачає втручання лише у ті провадження, у яких держава не бажає або не може здійснювати розслідування самостійно. Водночас спостерігається ситуація, за якої українські правоохоронні органи проводять досудові розслідування не лише щодо рядових військовослужбовців, а й стосовно високопосадових військових представників держави-агресора, на яких МКС уже видав ордери на арешт. Цим особам повідомлено про підозру українськими органами за вчинення аналогічних воєнних злочинів. Такі обставини можуть стати підставою для відмови МКС у прийнятті цих справ до розгляду, оскільки держава продемонструвала здатність самостійно здійснювати розслідування та правосуддя. Отже, ключовим завданням залишається подальша робота над імплементацією у національне законодавство норм і положень, які чітко визначатимуть межі юрисдикції української правоохоронної та судової системи і МКС у контексті розслідування воєнних злочинів, учинених на території України [5, с. 536].

Ми повністю погоджуємося з даною позицією. Дійсно, МКС як міжнародна інституція забезпечує притягнення осіб до відповідальності за вчинення воєнних злочинів, злочинів агресії тощо, адже такі правопорушення стосуються інтересів не лише держав, які, наприклад, безпосередньо приймаю участь у збройному конфлікті, а і інших країн, які безпосередніми учасниками не являються. В той же час процесуальні можливості МКС досить обмежені і в значній мірі залежать від рівня та якості співробітництва з правоохоронними органами держави, які власне проводять основне розслідування. Спроба притягнути винуватих осіб до відповідальності через МКС не можна вважати «панацеєю», яка має вирішити всі проблеми без активного залучення держави. Саме на національні правоохоронні органи покладається завдання провести ефективне та результативне розслідування будь-яких правопорушень, які вчиняються на території держави, особливо якщо це стосується відповідної категорії правопорушень, що в значній мірі зачіпають інтереси суспільства. Провадження в МКС лише дозволяє забезпечити притягнення осіб до відповідальності у випадках, коли відповідні особи користуються політичним імунітетом, а також привернути додаткову увагу світової спільноти до таких правопорушень. Дійсно, таке розслідування має велике значення для того, щоб забезпечити справедливість та притягнення винуватих осіб до відповідальності, проте можливості МКС в частині збирання доказів є досить обмеженими та такими, що в значній мірі залежать від ступеня залучення національних правоохоронних органів та якості співробітництва всіх зацікавлених сторін. Саме тому ефективність діяльності МКС напряму буде залежати від того, наскільки якісно здійснюється процес збирання доказів на рівні

держави та як оперативно такі докази передаються до Суду, що демонструє значення дослідження саме цього питання.

Перелік використаних джерел

1. Смирнов М.І. Концептуальні питання ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду та співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом в контексті військової агресії росії проти України. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 542-546.

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року № 3-в/2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text.

3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

4. Koval D., Soldatenko Mykhailo. Ukraine seeks a balance between bolstering its justice efforts and managing risk perception by its military and security officials. Lawfare: web site. URL: https://www.lawfaremedia.org/article/why-is-ukraine-ratifying-the-rome-statute-with-an-article-124-caveat

5. Тимофеєва А.О. Проблемні аспекти імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 10. С. 534-536.

Пожар Вадим
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2029-1581
електронна адреса: pvg.profy03@gmail.com

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЕКСПЕРТИЗИ У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

У тезах розглянуто проблемні аспекти забезпечення прав потерпілого при проведенні експертизи у досудовому провадженні, зокрема: обмеженні можливості участі потерпілого у процедурі проведення експертизи, неможливість самостійного залучення експерта на договірних засадах, відсутність можливості звернення до слідчого судді з цього питання, відсутність належної процедури інформування потерпілого про проведення експертизи, тощо.

Ключові слова: потерпілий, експертиза, досудове розслідування, забезпечення прав учасників кримінального провадження, доказування.

Pozhar Vadym
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Procedure,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

THE PROBLEM OF PROTECTING THE VICTIM'S RIGHTS WHEN CONDUCTING AN EXPERTISE IN A PRE-COURT INVESTIGATION

The theses consider problematic aspects of ensuring the rights of the victim during the examination in pre-trial proceedings, in particular: limited participation of the victim in the examination procedure, the impossibility of independently engaging an expert on a contractual basis, the lack of the possibility of contacting the investigating judge on this issue, the lack of a proper procedure for informing the victim about the examination, etc.

Keywords: victim, expertise, pre-trial investigation, ensuring the rights of participants in criminal proceedings, evidence.

Одним із завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів усіх учасників процесу, в тому числі і потерпілого. Водночас чинне законодавство України не забезпечує потерпілому рівні можливості для захисту своїх інтересів під час проведення експертиз. Зокрема, у КПК України

відсутні прямі норми, які дозволяють потерпілому самостійно ініціювати та проводити експертизу, на відміну від сторони захисту. Наприклад, ст. 242 КПК передбачає проведення експертизи лише за зверненням сторін кримінального провадження або на підставі клопотання сторони захисту. Оскільки потерпілий формально, виходячи з аналізу ст. 3 КПК України, не є стороною кримінального провадження (за винятком випадків передбачених ст. 338 та ст. 340 КПК), то він може лише ініціювати експертизу за процедурою ч. 3 ст. 93 КПК (подавши відповідне клопотання слідчому, дізнавачу). Однак, як зазначає О.О. Юхно, статистика свідчить про численні відмови в таких клопотаннях (від 57% до 71% випадків) [1, с. 446]. Навіть якщо потерпілий оскаржує відмову в порядку ст. 303 КПК України, це не означає що він доб'ється призначення експертизи і це однозначно призводить до затягування розслідування. У підсумку потерпілий опиняється у незадовільному становищі в плані забезпечення рівності прав сторін та змагальності процесу: з одного боку, він має законодавчо закріплені права заявляти клопотання та подавати докази, з іншого - на практиці змушений конкурувати зі стороною захисту, якій надано ширші повноваження щодо залучення експертів.

Згідно частині 2 ст. 242 КПК серед підстав, за яких слідчий чи прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи прямо згадується потерпілий: якщо він не може самостійно визначити розмір матеріальних чи немайнових збитків та не надав відповідних документів, слідчий має призначити експертизу для їх визначення. Але ця норма стосується виключно оцінки розміру шкоди і не розширює загальних прав потерпілого на участь у призначенні експертиз.

Науковці одностайно звертають увагу на дисбаланс прав потерпілого та захисту. Так, О.П. Кучинська вказує на «відверту диспропорцію» можливостей потерпілого і захисника в процесі відстоювання позиції [2, с. 231]. Чинне кримінальне провадження будується на принципі змагальності, згідно з яким сторони мають рівні права на збирання і подання доказів. Проте цей принцип у КПК формально застосовується лише до сторони обвинувачення і захисту, залишаючи поза увагою такого учасника, як потерпілий. На думку дослідників, це невиправдано звужує можливості потерпілого, зокрема й у використанні спеціальних знань (експертиз) і потребує виправлення. Видається, що усі учасники кримінального провадження, що зацікавлені у його вирішенні, повинні мати рівні процесуальні можливості для відстоювання своїх прав та законних інтересів. Тому необхідно поширити засаду змагальності на потерпілого, дозволивши йому здійснювати роль, близьку до сторони обвинувачення.

Багато науковців сходяться до думки про необхідність більш чіткого закріплення прав потерпілого щодо проведення експертиз. Так, зокрема А.П. Кріпак пропонує доповнити ст. 243 КПК нормою, яка прямо надавало б потерпілому право самостійно залучати експерта для проведення експертиз на договірних засадах, в тому числі й обов'язкових (аналогічно стороні захисту) [3, с.150]. Цей підхід безумовно допоможе зміцнити процесуальну позицію

потерпілого у формуванні доказової бази. Крім того, це сприятиме дотриманню міжнародних стандартів забезпечення прав потерпілого. Так, згідно статті 10.1 Директиви ЄС 2012/29 про потерпілих, обмеження права потерпілих на подання доказів може розцінюватися як порушення їх права бути вислуханими. Отже, відсутність достатніх гарантій для потерпілого не лише суперечить принципам КПК України, а й може не відповідати міжнародним зобов'язанням України щодо прав жертв злочинів.

Також передбачену КПК України процедуру залучення експерта слідчим суддею за клопотанням сторони захисту, вважаємо доцільним і можливим для розповсюдження й на потерпілого, що також сприятиме засаді змагальності. Для цього необхідно передбачити відповідні зміни до ст. 243-244 КПК України.

Не менш суттєвим елементом реального забезпечення прав потерпілого під час призначення та проведення експертизи є обов'язкове належне інформування його про факт залучення експерта, предмет та межі дослідження, а також забезпечення можливості формулювання запитань, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Такий підхід не лише відповідає загальним засадам кримінального процесу, зокрема принципам змагальності сторін і забезпечення права на доступ до правосуддя, але й істотно підвищує якість та повноту експертного дослідження.

Надання потерпілому можливості поставити експерту запитання має декілька важливих наслідків. По-перше, це дозволяє врахувати специфіку заподіяної шкоди, характер пережитих ним подій, індивідуальні обставини, які можуть бути відомі лише потерпілому та становити значущу доказову інформацію. По-друге, така участь сприяє підвищенню довіри потерпілого до процесу розслідування, оскільки він відчуває реальний вплив на формування доказової бази. По-третє, вона мінімізує ризики однобічності експертного дослідження, яке за відсутності додаткових уточнюючих питань може не охопити важливих аспектів події злочину.

Особливо ефективною виявляється участь представника потерпілого - адвоката. Завдяки професійним компетенціям він здатний кваліфіковано формулювати запитання, звертати увагу на нюанси, які можуть залишитися поза полем зору слідчого або експерта, забезпечувати належний процесуальний супровід і захист інтересів потерпілого. Залучення адвоката підсилює змагальність, створює додаткові гарантії всебічності експертизи й водночас запобігає процесуальним зловживанням з боку інших учасників провадження.

Таким чином, інформування потерпілого про призначення експертизи та забезпечення його права формулювати запитання експерту слід розглядати як важливий елемент реалізації його процесуального статусу, необхідну передумову ефективності розслідування і невід'ємну гарантію дотримання принципу справедливості кримінального провадження.

Таким чином, права потерпілого, пов'язані із проведенням експертизи слід деталізувати та наблизити до прав сторони захисту (за винятком специфіки статусу

потерпілого). Втілення таких пропозицій забезпечить захист законних інтересів потерпілого на рівні з іншими учасниками провадження та сприятиме підвищенню ефективності і справедливості досудового розслідування.

Перелік використаних джерел:

1. Юхно О.О. Реалізація прав потерпілого як суб'єкта кримінального процесуального доказування у кримінальному процесі та в криміналістиці. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану:* матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листоп. 2022 р.). Харків, 2022. С. 445-449. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6b3d6004-59f6-4b38-9c5a-b3bae75f6215/content
2. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : монографія. Київ. Юрінком Інтер. 2013. С. 231.
3. Кріпак А.П. Механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій потерпілого як суб'єкта доказування під час залучення експерта у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства.* 2016. № 4. С. 150.

Радецький Сергій
аспірант кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-7920-4187
електронна адреса: rad.177@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У ПРОВАДЖЕННЯ ПРО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ

Тези доповіді присвячені специфіці встановлення особи злочинця у провадженнях щодо правопорушень проти журналістів. Наголошено на важливості аналізу мотиву, професійної діяльності потерпілого, цифрових та матеріальних слідів, а також взаємодії слідства з медіа-спільнотою.

Ключові слова: журналіст, кримінальне правопорушення, встановлення особи злочинця, мотив, цифрові сліди, оперативно-розшукові заходи, посягання на журналіста.

Radetskyi Serhii
postgraduate student of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FEATURES OF ESTABLISHING THE PERSONALITY OF THE CRIMINAL IN CRIMINAL CASES OF CRIMINAL OFFENSES AGAINST JOURNALISTS

The theses focus on the specifics of identifying the perpetrator in criminal proceedings involving offenses against journalists. Emphasis is placed on the importance of analyzing the motive, the victim's professional activity, digital and material traces, as well as investigative cooperation with the media community.

Keywords: journalist, criminal offense, perpetrator identification, motive, digital traces, operational-search measures, attack on a journalist.

Кримінальні правопорушення проти журналістів, зокрема погрози, перешкоджання законній професійній діяльності, умисні напади, пошкодження майна, посягання на життя тощо, мають підвищену суспільну небезпечність, оскільки посягають не лише на особу потерпілого, але й на свободу слова, доступ суспільства до інформації та діяльність демократичних інститутів.

У таких провадженнях встановлення особи злочинця є важливим стратегічним завданням, зумовленим специфікою об'єктів посягання, мотивів

правопорушення та умов його вчинення. Процес вирішення даного завдання має низку специфічних особливостей, зумовлених підвищеною суспільною небезпекою цих посягань та їхнім зв'язком із професійною діяльністю потерпілих.

На початковому етапі розслідування пріоритетним є виявлення мотиву вчинення правопорушення проти журналіста, тобто чи пов'язане учинення злочину із журналістською діяльністю, публікаціями, розслідуваннями або критикою представників влади, бізнесу, кримінальних груп, або ж мотив учиненого злочину обумовлений іншими обставинами, що не охоплюються саме професійною сферою діяльності потерпілої особи. Встановлення мотиву є основою для побудови слідчих версій щодо кола потенційно причетних до злочину осіб та визначення основних напрямів здійснення розслідування.

Встановлення мотиву вчинення кримінального правопорушення та визначення кола потенційних злочинців передбачає необхідність здійснення аналізу тематика матеріалів журналістських публікацій потерпілого, вивчення інформації щодо конфліктних ситуацій журналіста з іншими особами, встановлення факту та змісту погроз, які йому надходили, виявлення фактів попередніх спроб впливу на журналіста чи залякування. Значення має, також, спосіб, у який здійснювалися спроби впливу чи залякування. Тобто, чи відбувалися напади під час здійснення журналістом своєї професійної діяльності, чи велося приховане спостереження, відбувалися якісь провокації, чи використовувалися певні технічні засоби прослуховування або стеження і які саме. Необхідно встановити, чи застосовувалося щодо журналіста раніше фізичне чи психологічне насильство, з яких причин та з боку яких осіб. Ці дані дозволяють окреслити коло підозрюваних, у тому числі замовників та організаторів злочину, якщо має місце ретельно підготоване замовне посягання на журналіста.

Також для встановлення особи злочинця у провадження про вчинення кримінальних правопорушень проти журналістів важливе значення відіграють сліди злочину. В умовах поширеної практики приховування слідів посягань (використання засобів анонімізації, прихованого спостереження, спеціальних засобів зв'язку, маскування виконавців) особливо важливим є комплексний аналіз матеріальних та електронних цифрових слідів: відеозаписів, даних мобільних операторів, логів IP-адрес, інформації з мессенджерів, вилучених гаджетів. Аналіз цифрових (електронних листів, повідомлень, IP-адрес, записів камер відеоспостереження), біологічних (кров, епітелій, інші зразки ДНК), трасологічних слідів та слідів застосування певного виду зброї чи спецзасобів дозволяє слідству зробити припущення щодо окремих особистісних та професійних характеристик злочинця, або ідентифікувати його за криміналістичними обліками.

У ситуаціях, коли слідство має фото- або відеозаписи, на яких зафіксовано особу, яка вчинила посягання на журналіста, ідентифікація особи злочинця вимагає ретельного вивчення ознак його зовнішності. Необхідно звернутися до використання можливостей перевірки через криміналістичні обліки, контакти

працівників оперативних підрозділів у кримінальному середовищі, проведення портретної експертизи та спробувати встановити особу злочинця шляхом пред'явлення таких зображень журналістові або його знайомим чи родичам на предмет упізнання.

У провадженнях щодо злочинів проти журналістів частіше, ніж в інших категоріях кримінальних проваджень, виникає потреба у встановленні не лише виконавця, а й можливих організаторів чи замовників посягання. Це зумовлює необхідність якісного оперативно-розшукового забезпечення, взаємодії з кіберпідрозділами, аналітичними центрами та спецпідрозділами правоохоронних органів.

Важливим джерелом встановлення особи потенційного зловмисника виступає інформаційне середовище потерпілого. Аналіз соціальних мереж, коментарів, листування, охоплення аудиторії, ворожих інформаційних кампаній може виявити осіб, які мали мотив для посягання на журналіста.

Під час встановлення особи злочинця слідчий має активно взаємодіяти з редакцією ЗМІ, колегами журналіста, правозахисними організаціями та професійними об'єднаннями, адже вони можуть надати ключові відомості про конфліктні теми, загрози чи аномальні події, що передували злочину.

Особливості встановлення особи злочинця у провадженнях про правопорушення проти журналістів зумовлені специфікою мотивів, обстановки події, високим рівнем суспільної небезпечності та частою причетністю злочинних груп або осіб, що володіють владними повноваженнями, до посягання на журналістів. Тому саме вивчення особи самого журналіста та специфіки його професійної діяльності виступає відправною точкою для збирання інформації, яку слідство може використати для встановлення особи злочинця або злочинців.

Вирішення завдання зі встановлення особи злочинця потребує комплексного криміналістичного аналізу професійної діяльності журналіста, а також всебічного збору цифрових, матеріальних і поведінкових слідів та їх комплексного аналізу

Стаурська Олександра
асистент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології Національного університету «Одеська юридична академія», м.Одеса, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2269-3699
електронна адреса: staurskaya.sasha@onua.edu.ua

«КІБЕРНАРКОКАРТЕЛЬ» ЯК ОКРЕМИЙ РІЗНОВИД СУБ'ЄКТА ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У тезах досліджено феномен кібернаркокартелів як нову форму організованої злочинності, що діє переважно у цифровому просторі. Зазначено, що такі структури поєднують риси класичних наркокартелів із високотехнологічними механізмами цифрового контролю, криптовалютного обігу та анонімної комунікації. Акцентовано увагу на потребі у нових криміналістичних інструментах, зокрема цифровій трасології та превентивних аналітичних методах, заснованих на штучному інтелекті. Обґрунтовано доцільність міждисциплінарного підходу у вивченні кібернаркокартелів. Підкреслено, що ці структури мають не лише кримінальний, а й соціокультурний вплив на суспільство.

Ключові слова: кібернаркокартель, організована злочинність, криміналістика, цифрова трасологія, криптовалюта, даркнет.

Staurska Oleksandra
Assistant of the Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology, National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

«CYBERNARCOTIC CARTEL» AS A SEPARATE TYPE OF ORGANIZED CRIME ENTITY: FORENSIC ASPECT

The article explores the phenomenon of cyber narcotic cartels as a new form of organized crime operating predominantly in the digital space. It highlights that such entities combine the characteristics of traditional drug cartels with high-tech mechanisms of digital control, cryptocurrency transactions, and anonymous communication. The study emphasizes the need for new forensic tools, particularly digital traceology and preventive analytical methods based on artificial intelligence. The expediency of an interdisciplinary approach to the study of cyber cartels is substantiated. It is emphasized that such entities have not only a criminal but also a sociocultural impact on society.

Keywords: cyber narcotic cartel, organized crime, forensics, digital traceology, cryptocurrency, darknet.

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства значна частина соціальних процесів, включно з криміногенними, переміщується у віртуальну площину. Це стосується і організованої злочинності, яка постійно адаптується до новітніх технологій і знаходить нові шляхи для ведення протиправної діяльності. Однією з інноваційних форм організованої злочинності, що викликає серйозне занепокоєння у правоохоронних органів, є так звані «кібернаркокартелі» – структуровані злочинні об'єднання, що спеціалізуються на незаконному обігу наркотичних засобів з використанням цифрових інструментів і комунікаційних технологій. Цей феномен наразі перебуває на стику кримінології, криміналістики, інформаційної безпеки та права, вимагаючи міждисциплінарного підходу до його вивчення.

Кібернаркокартель – це відносно нове поняття, яке не закріплене у чинному законодавстві, проте активно використовується у професійному середовищі для окреслення специфічного виду суб'єкта організованої злочинності, який здійснює незаконний обіг наркотичних засобів із використанням цифрової інфраструктури. Науковці пропонують визначати кібернаркокартель як стійке, структуроване злочинне об'єднання, діяльність якого полягає у виробництві, розповсюдженні, збуті та легалізації доходів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів, із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), криптовалют, а також інструментів даркнету, соціальних мереж і зашифрованих каналів зв'язку [1, с. 23].

Відтак постає принципово нове явище, яке не вкладається у класичні рамки криміналістики. Кібернаркокартелі – це не просто злочинні об'єднання, що використовують Інтернет як інструмент. Це автономні, цифрові злочинні екосистеми, які діють за власними законами, мають внутрішню економіку, кадрову структуру, «служби безпеки» й навіть системи мотивації для «працівників». Їх діяльність повністю виведена з фізичного світу й переведена у площину зашифрованих серверів, NFT-документів, віртуальних маркетів і штучного інтелекту.

Таким чином, постає потреба у виокремленні кібернаркокартелів як самостійного різновиду суб'єкта організованої злочинної діяльності, що функціонує виключно в умовах кіберсередовища, використовує новітні технології маскування, координації та розповсюдження заборонених речовин, і, найголовніше – залишається практично невидимим для класичних правоохоронних інструментів.

Кібернаркокартель – це стійке, ієрархічне, децентралізоване об'єднання осіб, що здійснює незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у виключно цифровому середовищі, із залученням спеціалізованих технологічних інструментів та криптозахищених платформ.

Формально кібернаркокартелі відповідають ознакам, притаманним традиційним організованим злочинним угрупованням. Вони мають чітко окреслену ієрархічну структуру, наявність керівного ядра, поділ функціональних обов'язків, усталену комунікаційну інфраструктуру, систему підзвітності, а також здатність до тривалого функціонування без зовнішніх втручань. Проте, їхньою головною відмінністю є спосіб реалізації злочинної діяльності – повна або часткова віртуалізація процесів, що забезпечує високий рівень анонімності, глобальність операцій та ускладнення ідентифікації учасників [2, с. 49].

На основі аналізу судової практики та власного узагальнення цифрових схем автор формулює низку криміналістичних ознак таких злочинних структур:

- Тотальна віртуальність: відсутність фізичного контакту між учасниками;
- Тимчасова автономність: функціонування за принципом «одноразового виконавця»;
- Цифрова конспірація: використання ботів для передачі повідомлень, знищення листування;
- Використання анонімних маркетплейсів: Hydra, OMG!, Kraken, YellowRoad тощо;
- Створення підроблених інтернет-магазинів (навіть у поверхневому web), які імітують легальні сервіси доставки.

Криміналістичний аспект дослідження кібернаркокартелів передбачає вивчення їхньої структури, способів здійснення злочинної діяльності, типових слідів і моделей поведінки, а також розробку відповідних методів виявлення, фіксації та документування доказів. Як зазначають П.П. Андрушко та інші дослідники, сучасні картелі можуть існувати в формі децентралізованих злочинних мереж, де окремі ланки не мають прямого зв'язку, а функціонують на основі «протоколів взаємодії» через даркнет-платформи, криптообмінники, анонімайзери (Tor, I2P), PGP-шифрування [3, с. 77].

Типовими елементами кібернаркокартелю є: розробники (створюють і адмініструють цифрові платформи збуту), маркетологи (відповідають за рекламу у месенджерах і соцмережах), кур'єри (організовують закладки, поштову доставку), модератори (контролюють взаємодію з клієнтами), «бухгалтери» (проводять фінансові операції через криптовалюту), а також охоронна структура, що може включати IT-фахівців, які займаються виявленням можливого стеження або злому каналів зв'язку [4, с. 63]. Така структура дозволяє швидко адаптуватися до змін у кіберпросторі та мінімізувати ризики викриття.

Однією з ключових проблем, з якою стикаються правоохоронні органи, є відсутність безпосередніх зв'язків між учасниками кібернаркокартелю. В умовах повної віртуалізації контактів, більшість учасників знає одне одного виключно за нікнеймами, обмін повідомленнями здійснюється через зашифровані платформи без прив'язки до реальної ідентичності. Унаслідок цього стандартні оперативно-розшукові заходи стають малоефективними, а традиційні методи криміналістичної ідентифікації вимагають перегляду [5, с. 117].

Кібернаркокартелі зазвичай використовують криптовалюти (Bitcoin, Monero, Ethereum) для фінансових операцій. Це створює труднощі при документуванні злочинної діяльності, оскільки криптовалютні транзакції можуть бути анонімними або псевдоанонімними. Водночас застосування технологій блокчейн-аналітики дає змогу частково відстежити походження та переміщення коштів, що відкриває нові можливості для криміналістики. Необхідним є залучення спеціалістів у сфері криптографії, блокчейн-технологій, OSINT та цифрової криміналістики для ефективного розслідування [6, с. 35].

Важливим елементом протидії є здійснення контрольованих закупівель із використанням цифрових платформ. Проте для збереження доказової цінності таких дій потрібно суворо дотримуватися протоколів цифрової фіксації: створення відеофіксації, логування дій, створення цифрових копій за допомогою сертифікованого ПЗ, яке забезпечує незмінність отриманої інформації [7, с. 142]. В іншому випадку, суд може не визнати докази належними і допустимими.

Окремо варто зазначити проблему кваліфікації дій учасників кібернаркокартелів. Часто вони вдаються до використання технологій, що виходять за межі існуючих кримінально-правових конструкцій. Зокрема, дії, пов’язані з адмініструванням сайтів збуту, можуть трактуватись як сприяння у збуті наркотиків, хоча їхня роль є ключовою у структурі злочинного об’єднання. Це вимагає оновлення правових підходів і внесення змін до кримінального законодавства з урахуванням новітніх форм злочинної діяльності у кіберпросторі [1, с. 26].

Також постає питання юрисдикції: багато кібернаркокартелів здійснюють свою діяльність транснаціонально, використовуючи сервери, зареєстровані у юрисдикціях, що не співпрацюють із українськими або європейськими правоохоронними органами. Це ускладнює проведення досудового розслідування та потребує активної міжнародної кооперації, зокрема через механізми Інтерполу, Європолу, а також двосторонніх угод про правову допомогу [3, с. 82].

У цьому контексті доцільним є створення спеціалізованих міжвідомчих підрозділів, які б поєднували можливості Національної поліції, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, прокуратури та фахівців із кібербезпеки. Такі групи мають працювати у форматі постійної аналітичної взаємодії та обміну інформацією з міжнародними партнерами, адже лише координація зусиль дозволить ефективно протидіяти кібернаркокартелям [4, с. 68].

З огляду на викладене, варто наголосити на необхідності адаптації криміналістичних підходів до розслідування злочинів, пов’язаних із кібернаркокартелями. Зокрема, йдеться про розвиток нових методів цифрової експертизи, використання технологій штучного інтелекту для аналізу даних, автоматизовану обробку інформації з відкритих і закритих джерел, прогнозування злочинної поведінки на основі моделювання ризиків [6, с. 39]. Усе це дозволить

правоохоронцям перейти від реактивної до проактивної моделі боротьби з кібернаркозлочинністю.

Особливо небезпечною є їх здатність проникати у соціальні платформи та канали масової комунікації з метою впливу на молодь. Їхня стратегія не обмежується виключно збутом, а охоплює створення культурного середовища толерантності до психоактивних речовин через меми, відеоконтент та навіть цифрові ігри. У цьому контексті йдеться не лише про кримінальне правопорушення, а про глибинну зміну суспільної свідомості.

Варто підкреслити, що кібернаркокартель – це дзеркало змін у структурі організованої злочинності, що засвідчує її здатність до інновацій та трансформації. Відповіддю криміналістики на ці зміни має бути розробка адаптивної методології дослідження, що передбачає гнучке поєднання класичних підходів із новітніми цифровими технологіями, а також формування нової парадигми мислення серед фахівців, які займаються протидією подібним загрозам.

На завершення, кібернаркокартель – є окремим різновидом суб'єкта організованої злочинності, який формально зберігає всі ознаки класичної ОЗГ, проте функціонує у віртуальному середовищі з використанням новітніх технологій, що принципово змінює підходи до його виявлення, кваліфікації та притягнення до відповідальності. Успішна протидія цьому явищу вимагає комплексного підходу, який поєднує криміналістичні, правові, інформаційні та організаційні інструменти.

Перелік використаних джерел:

1. Андрушко, П. П., & Климчук, В. О. *Криміналістика в умовах цифрової трансформації: сучасні виклики*. Київ: 2022, НАВС.

2. Бутко М. В. *Кіберзлочинність і шляхи її подолання в Україні*. Харків: 2021, Право.

3. Europol. *Internet Organized Crime Threat Assessment (IOCTA)*. The Hague: European Union Agency for Law Enforcement Cooperation, 2023.

4. Костенко О. М. *Правове забезпечення протидії наркозлочинності*. Львів: 2020, ЛьвДУВС.

5. Дьяченко І. В. *Аналіз даркнету: правовий і криміналістичний вимір*. Одеса: 2021, Юридична література.

6. UNODC. *Global Synthetic Drugs Assessment 2023*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2023.

7. Служба безпеки України. *Аналітичний звіт про кіберзагрози в Україні за 2022–2023 роки*. Київ: 2023, СБУ.

Степаненко Оксана
доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4677-9868
електронна адреса:oksanastepanenko2015@gmail.com

РОЛЬ ЕКСПЕРТИЗИ У ДОКАЗУВАННІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

У тезах розкрито значення судової експертизи у доказуванні домашнього насильства. Підкреслено доцільність призначення судово-психологічної експертизи у кримінальних провадженнях, що охоплюють поєднання різних форм домашнього насильства, з метою повного та об'єктивного встановлення впливу протиправної поведінки на потерпілу особу.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, домашнє насильство, доказування, експертиза, судово-психологічна експертиза.

Stepanenko Oksana
Doctor of Law, Associate Professor,
Head of the Department of Criminal Law
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4677-9868
E-mail: oksanastepanenko2015@gmail.com

THE ROLE OF FORENSIC EXAMINATION IN PROVING DOMESTIC VIOLENCE: NATIONAL PRACTICE

The abstract examines the significance of forensic examination in proving acts of domestic violence. Emphasis is placed on the appropriateness of appointing a forensic psychological examination in criminal proceedings involving combined forms of domestic violence, in order to fully and objectively determine the impact of unlawful conduct on the victim.

Key words: criminal offence, domestic violence, evidence, forensic examination, forensic psychological examination.

Домашнє насильство є однією з латентних форм протиправної поведінки, що створює суттєві труднощі для органів досудового розслідування та суду для встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення. Особливо труднощі виникають під час доказування факту застосування психологічного

насильства, особливо, коли воно не супроводжувалося фізичним насильством і мало прихований характер [1, с. 545].

Влучно зазначає І.В. Головюк, що «у розрізі психологічного насильства, для доказування використовуються заяви про вчинення кримінального правопорушення, психологічного дослідження особистості, Інформаційна довідка центру соціальних служб для сім`ї, дітей та молоді, протоколи слідчих експериментів» [2]. Крім того, досить важливе значення для доказування саме психологічного насильства має висновок судово-психологічної експертизи.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»: «судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду».

Положення ст. 242 КПК України визначають, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК України, якщо для з’ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Підстави обов’язкового призначення судової експертизи зазначені законодавцем у ч. 2 ст. 242 КПК України - «встановлення причин смерті; встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням».

Науковці слушно зауважують, що «хоча для даної категорії справ призначення експертизи не є обов’язковим, призначення органом досудового розслідування і/або судом судової психологічної експертизи за фактом домашнього насильства мотивується тим, що постраждалі від насильства особи потребують аналізу таких психологічних чинників, як індивідуально-психологічні особливості особистості й мотиваційна сфера, специфіка інтелектуальної й емоційно-вольової сфер, особливості діяльності в ситуації цього правопорушення та інші психологічні фактори. Зазначене допоможе визначити механізми та характер ступеня вразливості особи, покірності, сугестивності, довірливості, необережності й легкодумства, невміння захистити себе, а також ступінь самооцінки, невпевненості в собі, залежності від правопорушника» [1, с. 548].

Вищевказане підтверджується й матеріалами судової практики. Так, у вироку Слов`янського міськрайонного суду Донецької області від 14 листопада 2019 року зазначено, що в результаті вчинення Особа 2 вказаних умисних систематичних дій, спрямованих на вчинення психологічного насильства, відповідно до висновку

судово-психологічної експертизи № 5224-5225 від 28.10.2019 року з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості Особа 1, ситуація, що досліджується за справою, є для неї суттєво психотравмуючою (стресогенною), що безпосередньо викликає психічний дискомфорт, зумовивши тривалі та інтенсивні фізичні та психічні страждання, які існують до даного часу. Внаслідок дій Особи 2, у Особи 1 мають місце тривалі, інтенсивні й негативні за своїми проявами фізичні та психічні (моральні) страждання, зміст яких локалізований у межах дослідженої ситуації [3].

Аналіз вказано вище вироку дає можливість зазначити, що у висновку судово-психіатричної експертизи вказувалося, що для потерпілої ситуація, що досліджується за справою, є суттєво психотравмуючою (стресогенною), що безпосередньо викликає психічний дискомфорт, зумовивши тривалі та інтенсивні фізичні та психічні страждання, які існують до даного часу.

Ще один приклад, відповідно до висновку експерта № 494 від 09.05.2023, у потерпілої ОСОБА_7 наявні ознаки психічного розладу адаптації, тобто, ознаки психічних порушень невротичного рівня, як психогенної реакції особистості, що виникли внаслідок наявної психотравмуючої ситуації. Психічний розлад адаптації виник внаслідок систематичних сварок, погроз, психологічного насильства. Психічному здоров`ю потерпілої завдано шкоду. Таким чином, ОСОБА_3, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, а саме: у домашньому насильстві, яке виразилось в умисному систематичному вчиненні психологічного насильства відносно особи, з якою винний перебуває в сімейних відносинах, що призвело до психологічних страждань та погіршення якості життя потерпілої особи [4].

Таким чином, висновок судово-психологічної експертизи, поряд з іншими доказами, є необхідним для встановлення факту вчинення саме психологічного насильства щодо постраждалої особи [5].

У такому контексті важливо враховувати, що обов’язковою ознакою об’єктивної сторони домашнього насильства виступають суспільно небезпечні наслідки. Такими наслідками є фізичні та/або психологічні страждання, розлад здоров’я, втрата працездатності, емоційна залежність або погіршення якості життя потерпілої особи, що прямо передбачено кримінальним законом.

Під явищем психологічні страждання варто розглядати сукупність вкрай неприємних та обтяжливих почуттів людини, які супроводжуються емоційним дискомфортом, стресом та муками. У проєкті КК України психологічне страждання визначено, як «душевний біль, пов’язаний з емоційною дезадаптацією або дезорієнтацією» [6].

На складнощі визначення таких наслідків як психологічні страждання, емоційна залежність, погіршення якості життя звертає увагу М.І. Хавронюк. Вчений приходить до висновку, що такі наслідки «мають оцінюватися судом під час допиту

потерпілої особи, свідків, вивчення документів, а також на підставі проведення психологічної експертизи» [7, с. 76].

Враховуючи зазначене, у межах розглядуваної проблематики доцільно акцентувати, що у кримінальних провадженнях щодо психологічного насильства, як форми домашнього насильства, судово-психологічна експертиза відіграє визначальну роль, оскільки саме вона забезпечує можливість об'єктивного встановлення характеру, інтенсивності та тривалості психотравмуючого впливу на потерпілу особу. Разом з тим, не можна ігнорувати того факту, що психологічні страждання нерідко є похідними від інших форм домашнього насильства - передусім фізичного та економічного, які, навіть не маючи безпосередньо психічного спрямування, здатні спричиняти суттєві емоційні та психосоматичні порушення. З огляду на це, у кримінальних провадженнях, де встановлюється поєднання кількох форм насильницької поведінки або їх комплексний прояв, практично обґрунтованим є призначення судово-психологічної експертизи з метою з'ясування характеру та механізмів формування психологічних наслідків незалежно від первинного виду насильства.

Перелік використаних джерел:

1. Савченко І. О., Бабич С. Л., Ускіла Р. Деякі питання судової психологічної експертизи потерпілих від домашнього насильства (оглядова стаття). Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Клюєв, В. Ю. Шепітько [та ін.]. Харків : Право, 2020. Вип. 22. С. 538-554.

2. Главюк І. В. Форми насильства: фізичне, психологічне, економічне. Як довести факт кожного з перелічених різновидів насильства?. Вища школа адвокатури НААУ : веб-сайт. 2022. URL: https://www.hsa.org.ua/lectors/glovyuk-iryna/articles/formy-nasylstva-fizychne-psyhologichne-ekonomichne-yak-dovesty-fakt-kozhnogo-z-perelichenyh-riznovydiv-nasylstva

3. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 14 листопада 2019 року у справі № 243/12901/19. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. https://reyestr.court.gov.ua/Review/85692978

4. Вирок Садгірського районного суду м. Чернівці від 19 червня 2023 року у справі № 726/1250/23. Єдиний державний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111607379

5. Степаненко О. В. Теорія і практика кримінально-правової охорони особи від домашнього насильства : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2023. 420 с.

6. Контрольний текст проєкту Кримінального кодексу України (станом на 15.10.2025). URL: https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code

7. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.

Торбас Олександр
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1465-4238
електронна адреса: torbas.oleksandr@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАТРИМАННЯ УПОВНОВАЖЕНОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВІДПОВІДНО ДО КПК УКРАЇНИ

Було проаналізовано правову природу та умови затримання уповноваженою службовою особою відповідно до ст. 208 КПК України, зокрема вимогу первинної кваліфікації діяння та визначення тяжкості злочину. Окрема увага приділена відмінностям між законним затриманням і затриманням уповноваженою особою, включаючи роль очевидця та особливості термінології, використаної законодавцем. Розкрито процесуальний статус затриманого, обсяг його прав, а також підходи судової практики щодо участі захисника й оцінки порушень при складанні протоколу затримання. Підкреслено, що хоча протокол затримання є ключовим процесуальним документом, не кожне порушення при його оформленні тягне визнання затримання незаконним, що узгоджується з позицією Верховного Суду.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, затримання, уповноважена службова особа, протокол

Torbas Oleksandr
Doctor of Legal Sciences, Professor,
Head of the Department of Criminal Procedure,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

PECULIARITIES OF DETENTION BY AN AUTHORIZED OFFICIAL ACCORDING TO THE CPC OF UKRAINE

The article analyzes the legal nature and conditions of detention by an authorized official under Article 208 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, in particular the requirement of the initial qualification of the act and the determination of the gravity of the offense. Special attention is given to the distinctions between lawful detention and detention by an authorized official, including the role of an eyewitness and the specific terminology employed by the legislator. The procedural status of the detained person, the scope of their rights, as well as approaches in judicial practice regarding the participation of defense counsel and the assessment of violations in drafting the

detention protocol are examined. It is emphasized that although the detention protocol constitutes a key procedural document, not every defect in its preparation leads to the detention being declared unlawful, which aligns with the position of the Supreme Court.

Keywords: criminal procedure, criminal proceedings, detention, authorized official, protocol.

На відміні від законного затримання, порядок якого регулюється ст. 207 КПК України, затримання уповноваженою особою можливе лише у випадку вчинення злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. Таким чином законодавець покладає на особу, уповноважену здійснювати затримання, провести первинну кваліфікацію діяння та у випадку виявлення ознак злочину здійснити дії, які передбачені коментованою статтею. Крім того, уповноважена службова особа повинна не лише провести первинне розмежування кримінального проступку та злочину, а і визначити тяжкість злочину та потенційне покарання, яке може загрожувати такій особі, адже затримання в порядку ст. 208 КПК України проводиться лише в тому випадку, коли за вчинення злочину, в якому підозрюють особу, передбачене покарання у виді позбавлення волі. При цьому уповноважена службова особа не повинна на момент затримання бути переконаною поза розумним сумнівом в тому, що така особа дійсно вчинила кримінальне правопорушення. «Закон не ставить перед слідчим вимоги вже в момент затримання переконатися поза розумним сумнівом у тому, що особа, яку він підозрює у вчиненні злочину, насправді його вчинила. Для цього існують наступні стадії кримінального провадження, під час яких обґрунтованість підозри може бути підтверджена або спростована» [1].

Частково підстави, за яких можливе затримання уповноваженою службовою особою, є подібними до підстав законного затримання, які передбачені ст. 207 КПК України. Наприклад, і законне затримання, і затримання уповноваженою службовою особою можливе в момент вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після нього, отже в даному випадку застосовуються аналогічні правила, які передбачені і в ст. 207 КПК України. В той же час законодавець виділяє і додаткові підстави для затримання уповноваженою службовою особою. Так, таке затримання також можливе у випадку, якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин. Необхідно звернути увагу не той факт, що законодавець оперує досить незвичним з точки зору кримінальної процесуальної термінології поняттям «очевидець», відносячи до даного суб’єкта і потерпілого. Відповідно до ч. 3 ст. 66 КПК України, особа, яку залучають до проведення процесуальних дій під час досудового розслідування як понятого або яка стала очевидцем таких дій, зобов’язана на вимогу слідчого, прокурора не розголошувати відомості щодо проведеної процесуальної дії. Таким чином можна зробити висновок, що очевидцем є особа, яка безпосередньо спостерігала подію кримінального

правопорушення та в подальшому може надати відповідні показання. Затримання, як правило, відбувається до моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, а тому стверджувати, що на момент затримання відомості про причетність затриманої особи до кримінального правопорушення надає свідок, буде некоректним, адже така особа відповідного процесуального статусу не має. Тому законодавець в даному випадку використовує термін «очевидець», вказуючи не стільки на процесуальний статус відповідної особи, скільки на її пряме відношення до події кримінального правопорушення. Саме тому в ст. 208 КПК України також надається уточнення, що очевидцем може бути і потерпілий, адже потерпілий так само може безпосередньо бачити подію кримінального правопорушення та повідомити про це уповноважену службову особу.

Уповноважена службова особа, слідчий або прокурор, які здійснили затримання особи, мають право здійснити обшук такої особи. В КПК України відсутня єдина норма, яка стосується особистого обшуку особи під час затримання, тому законодавець посилається на інші загальні положення, на підставі яких можна виокремити такі правила:

1) обшук особи здійснюється з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених ст. 615 КПК України;

2) обшук особи має проводитись особами тієї ж статі;

3) на вимогу затриманого обшук особи має проводитись за участі адвоката.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України, підозрюваним в кримінальному провадженні, крім іншого, визнається особа, яку було затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Тобто з момент затримання така особа має всі права підозрюваного, які передбачені ч. 3 ст. 42 КПК України та які реально можуть бути реалізовані на цьому етапі кримінального провадження.

При цьому судова практика неодноразово вказувала на те, що хоча затриманий дійсно має досить широкі права, однак ці права не є абсолютними. Так, ВС неодноразово зазначав, що участь захисника під час затримання не є імперативною. «Саме фактичне затримання особи без участі захисника не є порушенням вимог кримінального процесуального закону стосовно реалізації права на захист. Вимога присутності адвоката в ході затримання не передбачена положеннями КПК, Конституції України чи міжнародних договорів України. Зокрема приписи статей 207, 208 КПК не містять обов'язку забезпечити обов'язкову участь адвоката під час фактичного затримання» [2]. «Положеннями статті 208 КПК визначений порядок затримання особи, відповідно до якого участь захисника в момент затримання не передбачена, оскільки уповноважена особа зобов'язана лише роз'яснити затриманому його право мати захисника та негайно повідомити про це орган (установу), уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги» [3].

Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому та надсилається прокурору. Порушення, допущені при складанні протоколу можуть вказувати на незаконність затримання та в подальшому можуть негативно вплинути на все кримінальне провадження. Однак ВС неодноразово наголошував, що не будь-яке порушення при складанні протоколу буде вказувати на незаконність затримання. Наприклад, «відсутність номеру кримінального провадження, анкетних даних та підписів осіб, які були присутні під час проведення затримання не є підставою недопустимості відомостей у відповідному протоколі, окрім як у випадку, коли вказане заважає переконатися у тому, що таке затримання дійсно відбулося за обставин, вказаних у протоколі, і рамках конкретного кримінального провадження» [4]; «само по собі зазначення неправильного часу затримання у протоколі затримання за відсутності будь-яких інших істотних порушень прав підозрюваного (права на захист, права на відмову від дачі показань тощо) не тягне наслідок у виді визнання оспорюваних доказів недопустимими» [5].

В коментованій статті чітко не зазначено, коли саме має складатися протокол затримання, залишаючи за уповноваженою службовою особою право вибору моменту, коли це буде можливим. Однак і необґрунтованих зволікань зі складанням протоколу не повинно бути. ВС зазначає, що «положення ст. 208 КПК не вимагають складання протоколу затримання негайно, в ході затримання. Такий протокол має бути складений, як тільки це стане практично можливим. Про наведене свідчить і вказівка у ч. 5 ст. 208 КПК про те, що в протоколі затримання, крім часу складання протоколу, має зазначатися місце, дата і точний час затримання відповідно до положень ст. 209 КПК» [1]. «Запізніле складення протоколу про затримання особи є виправданим у тій ситуації, коли об’єктивні причини спонукали уповноважену особу діяти саме таким чином» [6].

Перелік використаних джерел:

1. Постанова ККС ВС від 19.03.2025, справа № 208/2509/22. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/126054605
2. Постанова ККС ВС від 07.07.2025, справа № 185/5852/23. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/128752596
3. Постанова ККС ВС від 04.09.2023, справа № 648/3138/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/113371152
4. Постанова ККС ВС від 13.06.2023, справа № 520/2703/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/111871748
5. Постанова ККС ВС від 07.09.2022, справа № 428/11288/17. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106243421
6. Постанова ККС ВС від 20.10.2022, справа № 565/1354/19. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/106988921

Фалінський Павло
завідувач криміналістичної лабораторії
кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-3284-8233
електронна адреса: falinskiy83@gmail.com

ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ, ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

У тезах доповіді розглянуто положення, що стосуються сутності та особливостей побудови класифікації техніко-криміналістичних засобів, що застосовуються під час проведення обшуку. Розкрито теоретичне та практичне значення побудови такої класифікації.

Ключові слова: техніко-криміналістичні засоби, обшук, досудове розслідування, тактичне завдання.

Falinskyi Pavlo
Head of the forensic laboratory
Department of Criminalistics, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

FORENSIC TECHNICAL MEANS USED DURING A SEARCH AND THEIR CLASSIFICATION

The report’s theses consider the provisions relating to the essence and features of constructing a classification of forensic technical means used during a search. The theoretical and practical significance of constructing such a classification is revealed.

Keywords: forensic technical means, search, pre-trial investigation, tactical task.

Як слушно зазначає С.І. Перлін, «якісне проведення слідчих (розшукових) дій неможливе без застосування тих чи інших технічних засобів як особою, яка проводить розслідування, так і залученим спеціалістом» [1, с.118]. У криміналістиці під техніко-криміналістичними засобами розуміють «сукупність технічного обладнання, приладів, апаратури, інструментів та комплектів, які застосовуються для збирання та дослідження речових джерел доказів у ході розслідування і попередження злочинів» [2, с.44], а також звертають увагу на те, що це «науково обумовлені, перевірені експериментально і на практиці ефективні технічні засоби, які використовуються суб’єктами кримінально-процесуальної, експертної, оперативно-розшукової і адміністративної діяльності» [3, с.69]

Технічні засоби застосовуються при проведенні практично усіх слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Положення ст. 236 Кримінального процесуального кодексу України безпосередньо передбачають можливість та необхідність застосування технічних засобів під час проведення обшуку [4].

У криміналістичній літературі пропонується класифікувати усі технічні засоби, які застосовуються під час проведення обшуку, на пошукові, допоміжні та вимірювальні [5, с.71]. Проте враховуючи постійне оновлення техніко-криміналістичного забезпечення експертно-криміналістичних підрозділів правоохоронних органів, даний підхід до класифікації техніко-криміналістичних засобів потребує перегляду.

Слід підкреслити, що розробка наукової класифікації техніко-криміналістичних засобів, які застосовуються під час проведення обшуку, має практичне значення та спрямованість. Так, по-перше, класифікація техніко-криміналістичних засобів дає слідчому цілісне уявлення про їх види та комплекси, які можуть бути застосовані для вирішення тактичних завдань обшуку.

По-друге, при підготовці до проведення обшуку класифікація дає можливість слідчому системно підібрати обладнання та інші необхідні засоби відповідно до об’єкта (квартира, житловий будинок, офісна будівля, транспортний засіб), характеру ймовірних слідів та доказів, а також потенційних схованок.

По-третє, забезпечує формування уніфікованих комплексів техніко-криміналістичних засобів для різний ситуацій проведення обшуку, зокрема що стосується проведення обшуку з метою відшукування документів, електронних носіїв цифрової інформації, зброї та боєприпасів до неї, наркотичних засобів, живих осіб (викрадених та таких, що утримуються в заручниках, або самого злочинця, який переховується від слідства) тощо.

По-четверте, науково обґрунтована класифікація сприяє стандартизації підготовки спеціалістів та слідчих, оскільки дозволяє використовувати єдиний підхід до формування наборів технічних засобів, що застосовуються у типових слідчих ситуаціях. Це, у свою чергу, підвищує якість тактичного планування та узгодженість дій членів слідчо-оперативної групи.

По-п’яте, побудова класифікації техніко-криміналістичних засобів на основі врахування теоретичних розробок та практики діяльності експертно-криміналістичних підрозділів правоохоронних органів дозволяє визначити перспективні напрямки оновлення та удосконалення техніко-криміналістичного забезпечення проведення обшуку.

Вважаємо, що традиційні класифікації техніко-криміналістичних засобів необхідно доповнити за рахунок її розробки за критерієм врахування специфіки злочину, під час розслідування якого проводиться обшук. Специфіка кримінального правопорушення визначає типи об’єктів, які можуть бути виявлені під час обшуку, місця їх знаходження або приховування, а також особливості попереднього дослідження. Відповідно, для окремих категорій злочинів

застосовуються спеціалізовані криміналістичні засоби, орієнтовані на: хімічні речовини, вибухові компоненти, наркотичні засоби, зброю та боєприпаси, електронні носії та цифрові докази, засоби підробки документів, знаряддя економічних або корупційних злочинів. На нашу думку, залежно від виду та механізму злочинної діяльності техніко-криміналістичні засоби можуть бути класифіковані на такі, що застосовуються:

1. При проведенні обшуку у місцях виготовлення, зберігання чи розповсюдження наркотичних засобів: хімічні експрес-тести на наркотики та прекурсори; портативні газоаналізатори для визначення токсичних випарів; засоби індивідуального захисту (респіратори, окуляри, рукавички); ендоскопи для огляду лабораторного обладнання та вентиляційних каналів; тепловізори для виявлення нагрівальних елементів у нелегальних лабораторіях; портативні спектрометри або індикаторні трубки для виявлення хімічних компонентів; контейнери для безпечного пакування речовин; детектори прихованих ємностей у стінах чи меблях;

2. При проведенні обшуку у місцях виготовлення або зберігання вибухових речовин чи вибухових пристроїв: прилади для виявлення вибухівки (MX908, Autoclear Scintrex Trace E3500, Explosive Trace Detector); газоаналізатори (Ionscan, EVD-3000); хімічні реагенти для аналізу вибухових речовин; портативні спектрометри (Condor); роботизовані комплекси для дистанційного огляду небезпечних зон; рентген-сканери портативного типу для перевірки пакунків; металодетектори високої чутливості для пошуку детонаторів; засоби біобезпеки та захисні костюми; інструменти фіксації боєприпасів (контейнери, стабілізуючі коробки);

3. При проведенні обшуку у місцях незаконного виготовлення або переробки зброї: металодетектори для пошуку деталей зброї; інструменти трасологічного аналізу (лупи, мікроскопи); спеціалізовані пакувальні комплекти для зброї та боєприпасів; обладнання для вилучення мікрочасток металу; портативні спектрометри для визначення складу металів;

4. При проведенні обшуку у місцях підробки документів та грошових знаків: освітлювачі в УФ/ІЧ-спектрі; детектори захисних елементів; спектральні аналізатори фарб; мікроскопи та лупи з підсвічуванням; засоби фото- та відеофіксації дрібних деталей; засоби вилучення цифрових макетів документів (копіювання ПК);

5. При проведенні обшуку у приміщеннях, де вчиняються дії, пов’язані із кіберзлочинністю:засоби хешування даних; блокатори запису (write-blocker) інформації для накопичувачів з інтерфейсом USB; програмні комплекси для аналізу даних (Volatility, EnCase, FTK); детектори радіосигналів для пошуку прихованих Wi-Fi/BT-пристроїв; засоби фіксації мережних схем; екрановані бокси (Faraday bags) для мобільних пристроїв;

6. При проведенні обшуку у провадженнях про економічні та корупційні правопорушення: портативні сканери документів; оптичні прилади для виявлення підчищень, виправлень; пристрої для копіювання даних із касових апаратів, POS-терміналів; засоби вилучення цифрових архівів; пакувальні комплекти для великих масивів документів;

7. При проведенні обшуку у провадженнях про торгівлю людьми, сексуальну експлуатацію: портативні УФ-лампи для виявлення біологічних слідів; комплекти для ДНК-вилучення; цифрові засоби для вилучення та аналізу медіафайлів; прилади для виявлення прихованих камер;

8. При проведенні обшуків у провадженнях, пов’язані зі злочинами проти життя та здоров’я: люмінол та інші реагенти для виявлення прихованих слідів крові; криміналістичні набори для біологічних зразків; дактилоскопічні порошки та магнітні пензлі; трасологічні набори для слідів взуття/знаряддя.

На нашу думку, диференціація техніко-криміналістичних засобів та їх комплектування при підготовці до проведення обшуку безпосередньо залежно від виду кримінального правопорушення та механізму його учинення. Такий підхід до наукового закріплення класифікації техніко-криміналістичних засобів дозволить підвищити результативність проведення обшуку, орієнтуватиме слідчого на пошук специфічних доказів, дозволить спеціалістові якісно проводити попередній аналіз виявлених слідів, предметів та документів, а також забезпечити безпеку членів слідчо-оперативної групи й мінімізувати ризик втрати або пошкодження відшуканих доказів.

Перелік використаних джерел:

1. Перлін С.І. Особливості застосування техніко-криміналістичних засобів під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2019. № 41. Т. 2. С.118-122.

2. Криміналістика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / К.О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю.А. Чаплинська. 2-е вид, перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

3. Криміналістика: підручник. / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алєксєєв та ін. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

5. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій: навчальний посібник / О.О. Андрєєв, Д.Д. Заяць, В.В. Колесніков та ін. Харків: ХНУВС, 2011. 184 с.

Цільмак Олена
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7348-4876
електронна адреса: cilmalen@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНА ОЦІНКА ПОКАЗАНЬ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

У тезах проаналізовано психологічні механізми оцінки показань свідків і потерпілих під час розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами. Розкрито вплив страху, стресу, пам’яті, мотивації та невербальної поведінки на достовірність свідчень.

Ключові слова: психологічна оцінка, свідчення, свідки, потерпілі, стрес, мотивація, пам’ять, організована злочинність.

Tsilmak Olena
Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Psychology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT OF WITNESS AND VICTIM TESTIMONY DURING THE INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED BY ORGANISED CRIMINAL GROUPS

The abstract analyses the psychological mechanisms of evaluating witness and victim testimony during the investigation of crimes committed by organised criminal groups. It reveals the influence of fear, stress, memory, motivation and non-verbal behaviour on the reliability of testimony.

Key words: psychological assessment, evidence, witnesses, victims, stress, motivation, memory, organised crime.

Психологічна оцінка показань свідків і потерпілих під час розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами, становить складний багатофакторний процес, що поєднує правові, криміналістичні та психолого-комунікативні аспекти. У таких провадженнях достовірність свідчень набуває особливого значення, адже саме вони нерідко є одним із небагатьох джерел відомостей про структуру, учасників і діяльність злочинного об’єднання. Водночас на свідомість і поведінку свідків та потерпілих у цьому контексті

впливають численні чинники – страх помсти, психологічний тиск, травматичні переживання, сугестивний вплив, викривлення пам'яті, колективна лояльність або, навпаки, прагнення до самозахисту. Тому психологічна оцінка показань має на меті не лише встановлення їхньої достовірності, а й виявлення внутрішніх мотивів, емоційних станів і когнітивних процесів, які супроводжують процес свідчення.

Під час розслідування злочинів, учинених організованими групами, слід враховувати, що такі угруповання відзначаються високим рівнем конспірації, ієрархічністю, використанням психологічних методів контролю над учасниками та залякуванням очевидців. Свідки або потерпілі можуть перебувати під постійним тиском, відчувати страх за власне життя чи безпеку близьких, що безпосередньо впливає на характер їхніх показань. У цьому контексті ключового значення набуває поняття «психологічного бар'єра» – внутрішнього стану напруження, який блокує здатність особи відкрито повідомляти інформацію. Подолання такого бар'єра вимагає неформального підходу до допиту, делікатності, емпатії та створення атмосфери безпеки.

Одним із головних завдань психологічної оцінки показань є визначення рівня емоційної стабільності свідка, ступеня впливу стресу, а також наявності ознак викривлення сприйняття. Сучасні психологічні дослідження, зокрема праці Е. Лофтус, доводять, що пам'ять людини є реконструктивною – тобто під час відтворення подій особа несвідомо заповнює прогалини у спогадах власними припущеннями або зовнішніми підказками [1]. Для організованих злочинних груп характерне навмисне «нав'язування» певної версії подій через контрольовані чутки або спільні «обговорення», що може формувати колективну версію події, відмінну від реальної. Тому оцінка показань передбачає аналіз не лише змісту, а й структури розповіді – послідовності, логічної цілісності, ступеня конкретності, наявності повторюваних кліше чи навпаки – надмірної деталізації, що може вказувати на заучений характер свідчень.

Важливим інструментом психологічного аналізу виступає вивчення невербальної поведінки свідка або потерпілого. Міміка, жести, тон голосу, частота дихання, реакції на уточнюючі питання можуть бути непрямими індикаторами щирості або внутрішнього конфлікту. Проте такі прояви не слід тлумачити механічно: у стресовій ситуації навіть щира особа може демонструвати поведінку, схожу на реакції брехні. Тому ефективна оцінка вимагає системного підходу, де аналіз вербальних і невербальних ознак поєднується із психологічним тестуванням, контекстним аналізом ситуації та порівнянням показань із іншими доказами [2].

У практиці розслідування злочинів організованих груп доцільно застосовувати спеціальні методики когнітивного інтерв'ю, спрямовані на відновлення пам'яті та мінімізацію сугестивного впливу. Цей метод передбачає відтворення подій у різних часових і просторових перспективах, використання асоціацій та візуалізацій, що активують епізодичну пам'ять. При правильному

застосуванні він дозволяє отримати більш повні та достовірні свідчення без тиску. Водночас психологічна підготовка слідчого є вирішальною умовою успішності такого підходу: він має розуміти механізми пам'яті, емоцій, мотивацій та впливу стресу, володіти техніками активного слухання та емпатійного реагування.

Особливу складність становлять випадки, коли потерпілі або свідки самі певною мірою залучені до діяльності організованого угруповання, мають кримінальний досвід або перебувають у залежних відносинах із підозрюваними. У таких ситуаціях показання можуть бути свідомо спотвореними – з метою уникнення відповідальності, отримання вигоди або збереження лояльності до групи. Психологічна оцінка в цьому випадку передбачає ідентифікацію мотиваційної спрямованості особи: страху, провини, співучасті, прагнення до виправдання або бажання помсти. Для цього аналізується не лише вербальний зміст висловлювань, а й контекст взаємин між свідком та іншими учасниками процесу.

У процесі оцінки важливо також враховувати культурно-психологічні чинники: рівень освіти, соціальний статус, морально-ціннісні орієнтації, попередній життєвий досвід. Наприклад, свідки з низьким рівнем правової культури або ті, що мають негативний досвід спілкування з правоохоронними органами, можуть виявляти недовіру, підозрілість або демонструвати «захисну брехню», що не завжди пов'язано з наміром приховати істину. Тому під час допиту важливо дотримуватись етичних норм, створювати умови психологічного комфорту, забезпечувати розуміння процесуальних прав і гарантій безпеки.

Не менш значущим аспектом є робота з потерпілими, які пережили травматичні події, зокрема насильство, тортури або загрозу життю. Для них характерні симптоми посттравматичного стресового розладу – фрагментарність спогадів, уникання теми події, емоційна відстороненість або навпаки – надмірна емоційна реакція. У таких випадках необхідна участь судового психолога, який може допомогти визначити ступінь достовірності показань без завдання додаткової психічної шкоди. Етична позиція слідчого має базуватися на принципах гуманності, поваги до гідності та недопущення повторної віктимізації.

Таким чином, психологічна оцінка показань свідків і потерпілих у провадженнях, пов'язаних з організованими злочинними групами, є невід'ємною складовою криміналістичного аналізу. Вона дозволяє не лише підвищити достовірність доказової інформації, а й зрозуміти внутрішню логіку поведінки осіб, залучених до злочинної події. Успішне застосування психологічних знань у цьому процесі вимагає високого рівня професійної культури слідчого, міждисциплінарного підходу, а також співпраці з фахівцями-психологами. Лише така інтеграція дозволяє забезпечити баланс між ефективністю розслідування та дотриманням прав людини, що особливо важливо у провадженнях, де злочинна організація здатна чинити тиск на учасників процесу. Психологічна грамотність у

роботі з показаннями стає не лише інструментом розкриття злочинів, а й засобом формування довіри до правосуддя та зміцнення моральних засад суспільства.

Перелік використаних джерел:

1. Loftus, E. F., & Palmer, J. C. *Reconstruction of automobile destruction: An example of the interaction between language and memory. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 13 (5), 585–589. DOI: https://doi.org/10.1016/S0022-5371(74)80011-3

2. Чернов О.В. Тактика, стратегія та особливості допиту свідків на початковому етапі розслідування умисних вбивств працівників правоохоронних органів, вчинених у зв'язку із виконанням службових обов'язків. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. №3. С.221-227. URL: https://doi.org/10.32850/sulj.2023.3.35

Чумак Сергій
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики, судових експертиз та поліграфології
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0486-1890
електронна адреса: sergey25100104@gmail.com

ПІДГОТОВКА ДО ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ ВЧИНЕНІ ЗЛОЧИНІВ НА РИНКУ ПШЕНИЦІ

У тезах розглянуто особливості тактики підготовки об’єктів експертного дослідження при вчиненні злочинів на ринку пшениці. Визначені об’єктивні та суб’єктивні умови що впливають на визначення класності та якості пшениці. Визначені основні види експертиз, поетапні дії слідчого по відбору об’єкту дослідження та його порівняльних зразків, а також види документів якості та обліку пшениці необхідних для надання експерту.

Ключові слова: судові експертизи, об’єкт дослідження, порівняльні зразки, речові докази.

Chumak Serhiy
Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Criminology, Forensic Examinations and Polygraphology,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

PREPARATION FOR THE APPOINTMENT OF EXPERTISE IN THE COMMITMENT OF CRIMES ON THE WHEAT MARKET

The theses consider the specifics of the tactics of preparing objects of expert research when committing crimes in the wheat market. Objective and subjective conditions that influence the determination of the grade and quality of wheat are determined. The main types of examinations, the investigator’s step-by-step actions for selecting the object of research and its comparative samples, as well as the types of wheat quality and accounting documents required to be provided to the expert, are determined.

Keywords: forensic examinations, object of research, comparative samples, physical evidence.

Судові експертизи відіграють одну із вагоміших ролей по розкриттю та розслідуванню злочинів, в тому числі і при розслідуванні організованої злочинної діяльності.

Злочинна діяльність з кожним роком розширює сфери свого впливу не тільки на злочини, пов'язані з контрабандою, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків а також на виробництво, розробку та переробку різних копалин, харчових продуктів – особливо пшениці та інших. Злочинні угрупування в останні роки змінили стратегію і тактику своїх злочинних дій. Якщо в 90-х роках головним аргументом злочину була зброя, то сьогодні це підробка документів, підписів, завідомо безпідставна зміна сортності та якості товарів.

Виходячи з викладеного, для викриття злочинців та збирання доказів їх злочинної діяльності, в більшості випадків неможливо без своєчасного та належного призначення та проведення окремих судових експертиз.

Разом з тим, успіх будь якої експертизи залежить в першу чергу від придатності певного об'єкта для експертного дослідження, своєчасного визначення самого об'єкта експертного дослідження, галузі спеціальних знань та визначення виду експертизи. Призначенню експертизи передує кропітка робота слідчого по виявленню, фіксації, вилученню та слідчому огляду об'єкта експертного дослідження, а також належного процесуального оформлення всього руху речового доказу від моменту виявлення до отримання об'єкта експертного дослідження експертом.

Враховуючи, що згідно п.2.ст.107 КПК України експерт не має права з власної ініціативи збирати матеріали для проведення експертизи – обов'язок збирання необхідних матеріалів для проведення експертизи, згідно п.1 ст. 107 КПК України лежить на учасниках справи і тому на слідчому лежить основний тягар по збиранню матеріалів для експертного дослідження.

Зупинимося на торгівлі пшеницею. В Україні за роки самостійності створено стійкий ринок торгівлі пшеницею. Торгівлею пшениці займаються великі українські та міжнародні агрохолдинги, а також дрібні компанії та зернотрейдери, більшість з яких фактично через підставні фірми орендують землю та вирощують агропродукцію. Фактично, агрохолдинги та зернотрейдери створюють цінову політику зерна. Таке положення дає можливість маніпулювати цінами на пшеницю. Пшениця завжди була і залишається найбільш розповсюдженою сільгосппродукцією як серед українських аграріїв так і в цілому в світі. Незважаючи на постійну дискусію відносно економічної вигоди вирощування пшениці, якісна пшениця завжди має належну ціну та попит на неї не знижується як в межах держави та і на зовнішньому ринку

Згідно Державному стандарту України пшениця класифікується за класами: м'які сорти пшениці діляться на чотири класи якості, а тверді на п'ять класів. В залежності від класу пшениці встановлюється її ціна.

Класність пшениці залежить від багатьох показників її якості; склоподібність, засміченість, вологість, вміст клейковини, вміст білка та інше.

Вказані показники фіксуються на кожному етапі переміщення пшениці, починаючи з моменту обмолоту, терміну зберігання, кожного перевезення до моменту переробки пшениці в борошно. Для отримання незаконного прибутку,

злочинці підробляють документи або навмисно вносять неправдиву інформацію, до відповідних актів контролю якості зерна, карток аналізу зерна та реєстрів маси зерна, що дає можливість приховувати фактичну цінність пшениці. Так, при державній закупівлі пшениці документально оформляється її висока якість, а постачається зерно значно меншого класу. При вивозі пшениці за кордон навпаки, високоякісне зерно оформляється як низькосортне, або фуражне, що дає можливість зменшити оподаткування та митний збір, а також вивезти кількість зерна більшою ніж передбачено квотами.

Вказані злочинні зловживання у великих масштабах можливі тільки завдяки налагодженим злочинним схемам. Збирання доказової інформації, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з пшеницею надто складне у зв'язку з розривом в часі, просторі та багатоетапності збереження, транспортування та доробки.

Одним з ключових доказів злочинних дій, є висновок експерта, по встановленню якості та класності пшениці на певному етапі її перевезення, зберігання, доробки та переробки. Відбір пшениці , як об'єкта дослідження, так і порівняльних її зразків необхідно проводити з одночасним вилученням відповідних актів якості та актів доробки відносно конкретної партії зерна. Вилучені акти якості та акти доробки зерна необхідно обов'язково надавати експерту, який буде досліджувати пшеницю. При підозрі на підробку документів призначати почеркознавчу та документально-технічну експертизи, відносно реквізитів документів, відбитків печаток та штампів. Підготовка до призначення експертиз необхідних для розкриття злочинів, пов'язаних з ринком пшениці, має складний і специфічний характер.

По-перше, це сама пшениця, як об'єкт дослідження на кожному етапі, починаючи зі способу збирання, перевезення, зберігання, очищення, доробки та переробки змінює свою якість під впливом технічних засобів під час збирання, очистки та доробки, так і від впливу зовнішніх умов: вологість, шкідливі жуки, наприклад хлібний жук (чорний жук – кузька). Тому відбір пшениці потрібно робити на тому етапі, на якому неправомірно змінена якість.

По-друге, це різноманіття документації на кожному етапі обробки пшениці: реєстри, товарно-транспортні накладні, акти очищення, доробки та інші. Відбирання пшениці як об'єкта дослідження, порівняльних зразків пшениці, а також документації для експертного дослідження необхідно в короткий термін з належним процесуальним оформленням. Як порівняльні зразки пшениці важливо використовувати проби зерна, що відбираються на певних етапах переробки.

Практика Харківського НДІСЕ свідчить, що судово-біологічні дослідження зерна пшениці дають можливість виявленню комплексу ознак для ідентифікації порівняльних об'єктів. Один із вагомих ознак це травмування зерна, властивість яка значною мірою індивідуалізує зернову масу пшениці, що підтверджує

необхідність надавати експерту матеріали де було б видно спосіб та засіб обробки зерна.

Ефективність підготовки об’єктів дослідження – пшениці, документації залежить від взаємодії з державними інспекціями з контролю якості сільськогосподарської продукції та оперативними підрозділами.

Перелік використаних джерел:

1. *Про судову експертизу* : Закон України від 25.02.1994. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.

2. *Кримінальний процесуальний кодекс України* : Закон України від 13.04.2012. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

3. Наказ ДП «*Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості*» (ДП «УкрНДНЦ») від 01.07.2020 № 144 (чинний з 01.09.2021).

Шершенькова Вікторія
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової та поліцейської діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»,
м. Одеса, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3123-8578
електронна адреса: shershenkova2017@ukr.net

ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ

У тезах розглянуто засади протидії злочинності у військовій сфері в Україні. Проаналізовано види заходів (індивідуальні, загально-соціальні, спеціально-кримінологічні) запобігання військовим кримінальним правопорушення. Визначено, що досягнути результату можливо лише при умові поєднання всіх заходів запобігання військовим кримінальним правопорушення.

Ключові слова: злочинність, злочини у військовій сфері, військові кримінальні правопорушення, протидія, запобігання.

Shershenkova Viktoriia
Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Operational-Investigative and Police Activities,
National University «Odesa Law Academy», Odesa, Ukraine

PREVENTION OF MILITARY CRIMINAL OFFENCES IN UKRAINE

The abstract examines the principles of combating crime in the military sphere in Ukraine. The types of measures (individual, general-social, special-criminological) for preventing military criminal offenses are analyzed. It is determined that achieving a result is possible only if all measures for preventing military criminal offenses are combined.

Key words: crime, crimes in the military sphere, military criminal offenses, counteraction, prevention.

З початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України в нашій країні змінилися всі процеси (культурні, соціальні, економічні). Відповідно зменшився загальний рівень злочинності, а збройна агресія Росії проти України має вплив на військову злочинність, це сприяє збільшення кількості військових кримінальних правопорушень, оскільки такі умови негативно впливають на поведінку військовослужбовців [2, с. 102]. Питання військової злочинності

набуває особливої актуальності та становить ризик для суспільства, військової безпеки та національної безпеки України.

Відповідно даних Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора відбулося суттєве збільшення кількості військових кримінальних правопорушень. На першому місці за кількістю вчинених військових кримінальних правопорушень – самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 ККУ), на другому – дезертирство (ст. 408 ККУ), на третьому – непокора (ст. 402 ККУ) [1].

Можна констатувати стійку тенденцію до погіршення криміногенної ситуації, так як бойові дії впливають на всі соціальні процеси, тому вивчення діючих заходів щодо протидії та запобігання злочинності військовослужбовців має важливе значення на сьогодні. Необхідно розглянути умови та причини виникнення військової злочинності.

Варто виділити основні умови та причини вчинення військових кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану:

фізичне навантаження військовослужбовців на військовій службі;

психологічне навантаження військовослужбовців на військовій службі;

сімейні труднощі у військовослужбовця або у його родині;

фінансові труднощі військовослужбовця;

невдоволення професійною реалізацією через відсутність кар'єрного зростання у військовій сфері;

проблеми з порушенням норм законодавства України;

наслідки виховання молодого військовослужбовця у сім'ї;

психічні або психологічні відхилення у військовослужбовця;

вживання алкоголю або психоактивних речовин військовослужбовцем;

недостатній рівень культури серед військовослужбовців;

схильність до порушення правих норм і норм поведінки;

недостатня кількість військових психологів для надання психологічної підтримки;

замовчування фактів нестатутних відносин з метою збереження військового звання і подальшого кар'єрного зростання у військовій сфері [3, с. 42-43].

Під час дії воєнного стану військовослужбовці частіше порушують військову дисципліну та вчиняють військові кримінальні правопорушення. Так як вони постійно перебувають у стресовому стані, знаходяться під постійним ризиком для свого здоров'я і життя; мають систематичну втому через відсутність відпочинку [3, с. 44]. Військовослужбовцям, які перебували в зоні бойових дій інколи дуже складно повертатися до цивільного життя. Досить часто у них змінюється поведінка, не знають як жити далі і виникає бажання повертатися в зону бойових дій для підтримки і допомоги своїм товаришам по військовій службі.

Протидія та запобігання військовим кримінальним правопорушенням в Україні включає як заходи з боку правоохоронних органів, так і внутрішні механізми у Збройних Силах та інших військових формуваннях.

Ефективність протидії та запобігання військовим кримінальним правопорушенням в Україні залежить від всіх можливих використаних заходів запобігання. Їх умовно поділимо на загально-соціальні, спеціально-кримінологічні, індивідуальні запобіжні заходи.

До загально-соціальних заходів запобігання військовим кримінальним правопорушенням варто віднести:

постійний розвиток Збройних Сил України та інших військових формувань;

забезпечення майбутнім військовослужбовцям якісного навчання;

дотримання вимог важливих якостей військовослужбовця (інтелектуальних, психологічних, моральних, фізичних).

До спеціально-кримінологічних заходів запобігання військовим кримінальним правопорушенням відносяться:

створення командирами позитивного клімату у військових колективах;

недопущення замовчування командирами випадків вчинення військових кримінальних правопорушень їх підлеглими;

сприяти розслідуванню військових кримінальних правопорушень, а також умов та причин їх вчинення;

ефективна робота правоохоронних органів з виявлення та розслідування військових кримінальних правопорушень;

робота громадських організацій щодо забезпечення прав військовослужбовців;

створення системи контролю реалізації запобіжних заходів.

До індивідуальних заходів запобігання військовим кримінальним правопорушенням належать:

робота військових психологів та лікарів з військовослужбовцями;

виховна робота командирів з підлеглими військовослужбовцями;

роз’яснення та дотримання норм законодавства;

дотримуватися чітких вимог прийому на військову службу до Збройних Сил України та інших військових формувань.

Індивідуальне запобігання військовим кримінальним правопорушенням є важливим у протидії злочинності у Збройних силах України та інших військових формуваннях. Важливим заходом є складання психограм військовослужбовця, що допоможе розробити індивідуальні програми виправлення поведінки. З особами, які потрапили до групи ризику необхідно проводити індивідуальну роботу задля формування у них почуття дисциплінованості та відповідальності. Також, проводити таку роботу, щоб військовослужбовці не стали жертвами злочинів [4, с. 518-519].

Таким чином, протидія та запобігання військовим кримінальним правопорушенням включає психологічні, виховні та правові аспекти. Важливим є забезпечення оперативного розслідування, притягнення військовослужбовців, які вчинили військові кримінальні правопорушення до суду, призначення

справедливого покарання. Ефективне запобігання військовим кримінальним правопорушенням можливе лише при взаємодії всіх відповідних структур, громадських організацій та суспільства.

Перелік використаних джерел:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-жовтень 2025. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

2. Казначеєва Д.В. Сучасні тенденції військової злочинності в Україні. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри*: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р.). Харків: ХНУВС, 2023. С. 101-105. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/2e6bd850-a863-4a24-826e-a96a003a7287

3. Ковальова Т.І. Теоретичні основи військової злочинності та її запобігання в умовах правового режиму воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 2. 2025. С. 39-45 URL: http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2025/2/9.pdf

4. Коломієць Н.В., Сосєдка С.В. Запобігання вчиненню військових кримінальних правопорушень (в контексті ст. 402, 407, 408 КК України). *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* С. 515-519. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/311242/302473

Shylin Denys
Kandidat der Rechtswissenschaften, Rechtsanwalt,
Hamburg, Bundesrepublik Deutschland
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8990-3534
електронна адреса: s_d_v@ukr.net

EINSTELLUNG DES STRAFVERFAHRENS WEGEN EINER STRAFTAT, WENN DER BESCHULDIGTE AUFLAGEN ODER WEISUNGEN GEMÄß DER STRAFPROZESSORDNUNG DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND ERFÜLLT

Der Artikel untersucht den Mechanismus der Einstellung von Strafverfahren in der Bundesrepublik Deutschland gemäß § 153a der deutschen Strafprozessordnung (StPO), der es der Staatsanwaltschaft ermöglicht, ein Strafverfahren wegen Vergehens einzustellen, sofern die beschuldigte Person bestimmte Auflagen oder Weisungen akzeptiert und erfüllt. Die im Jahr 1974 eingeführte Vorschrift verwirklicht das Prinzip der «ultima ratio», indem sie die strafrechtliche Sanktion als letztes Mittel behandelt und eine pragmatische und flexible Reaktion auf Kleinkriminalität ermöglicht. Der Autor zeichnet die historische Entwicklung des § 153a nach und betont seine weitverbreitete Anwendung im Vorverfahren sowie seine doppelte Funktion: die Entlastung der Justiz und die Förderung von Wiedergutmachung sowie opferorientierten Lösungen. Der Autor kommt zu dem Schluss, dass § 153a StPO trotz normativer Unklarheiten und eines potenziellen Missbrauchsrisikos weiterhin ein wirksames kriminalpolitisches Instrument zur Entkriminalisierung geringfügigen Unrechts und zur Steigerung der Effizienz staatsanwaltlicher Verfahren bleibt.

Schlüsselwörter: Einstellung des Strafverfahrens, Unschuldsvermutung, tätige Reue, Opfer, Vorermittlungsverfahren, Strafverfahren, Rechtspflege.

Shylin Denys
Candidate of Laws, Lawyer, Hamburg, Federal Republic of Germany

DISCONTINUATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS FOR A CRIMINAL OFFENSE, IF THE ACCUSED COMPLIES WITH CONDITIONS OR INSTRUCTIONS PURSUANT TO THE CODE OF CRIMINAL PROCEDURE OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

The article examines the mechanism for terminating criminal proceedings in the Federal Republic of Germany under § 153a of the German Code of Criminal Procedure (StPO), which allows prosecutors to discontinue a misdemeanour case if the accused accepts and fulfils specific obligations or directives. The provision, introduced in 1974, operationalises the «ultima ratio» principle by treating criminal punishment as a last resort and offering a pragmatic, flexible response to petty crime. The author traces the

historical development of § 153a, emphasising its widespread use at the pre-trial stage and its dual function of relieving judicial caseloads while promoting restitution and victim-oriented solutions. The author concludes that, despite normative ambiguities and the risk of abuse, § 153a StPO remains an effective criminal-policy tool for decriminalising minor wrongdoing and enhancing prosecutorial efficiency.

Key words: closure of criminal proceedings, presumption of innocence, active repentance, victim, pre-trial investigation, criminal proceedings, justice.

Die Strafprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland (im Folgenden – StPO) sieht in § 153a die Möglichkeit vor, ein Strafverfahren wegen Opportunität bei Erteilung bestimmter Auflagen oder Weisungen gegenüber dem Beschuldigten einzustellen.

Es ist anzumerken, dass sowohl Art. 12 des Strafgesetzbuches der Ukraine als auch § 12 des Strafgesetzbuches der Bundesrepublik Deutschland die Klassifizierung strafbarer Handlungen regeln. Nach Art. 12 StGB der Ukraine werden alle Straftaten in kriminelle Vergehen, weniger schwere, schwere und besonders schwere Straftaten eingeteilt.[1] Gemäß § 12 StGB der Bundesrepublik Deutschland werden Straftaten in Verbrechen und Vergehen unterteilt. Im Gegensatz zur ukrainischen Gesetzgebung erfolgt im deutschen Recht keine Einteilung der Straftaten nach Art und Grad der gesellschaftlichen Gefährlichkeit; vielmehr beruht die Unterscheidung zwischen Straftaten auf Art und Höhe der angedrohten Strafe. Demnach sind Verbrechen rechtswidrige Taten, für die das Gesetz eine Mindestfreiheitsstrafe von einem Jahr vorsieht. Vergehen sind rechtswidrige Taten, die mit einer Freiheitsstrafe von bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe bedroht sind [2, 337].

In der Praxis zeigt sich, dass Strafverfahren in Deutschland zunehmend aus Opportunitätsgründen gemäß § 153a StPO unter Auferlegung von Auflagen und Weisungen gegenüber dem Beschuldigten eingestellt werden [3, 918].

Mit Zustimmung des für die Hauptverhandlung zuständigen Gerichts sowie des Beschuldigten kann die Staatsanwaltschaft – sofern es sich um ein Vergehen handelt – von der Erhebung der öffentlichen Klage vorläufig absehen und dem Beschuldigten Auflagen oder Weisungen erteilen, wenn diese geeignet erscheinen, das öffentliche Interesse an der Strafverfolgung auszuräumen, und die Schuld nicht entgegensteht. Dabei entscheidet die Staatsanwaltschaft nach eigenem Ermessen unter Berücksichtigung der konkreten Umstände des Falles sowie der Persönlichkeit des Beschuldigten darüber, welche Auflagen erteilt werden (z. B. die Verpflichtung zur Erbringung gemeinnütziger Leistungen zum Ausgleich des durch die Tat entstandenen Schadens; Zahlung eines Geldbetrags zugunsten einer gemeinnützigen Institution oder an die Staatskasse; Erbringung sonstiger sozial nützlicher Arbeit; Zahlung einer Entschädigung an das Opfer; ernsthafte Bemühungen zur Wiedergutmachung des Schadens oder zur Beseitigung der Tatfolgen; Teilnahme an einem sozialen Trainingskurs oder Verkehrserziehungsseminar; Durchführung einer psychiatrischen, psychotherapeutischen oder sozialtherapeutischen Behandlung). Die Frist zur Erfüllung dieser Auflagen wird dabei festgelegt.

Der Gesetzgeber gibt dem Beschuldigten damit die Möglichkeit, durch aktive Wiedergutmachung der Tatfolgen und Wiederherstellung des Rechtsfriedens den strafrechtlichen Konflikt zu lösen. Erfüllt der Beschuldigte die Auflagen, stellt die Staatsanwaltschaft das Verfahren ein; kommt er ihnen nicht nach, werden die Ermittlungen im regulären Verfahren fortgeführt. Die Möglichkeit der Einstellung ist zudem auch im gerichtlichen Verfahren vorgesehen. Nach Erhebung der öffentlichen Klage kann das Gericht mit Zustimmung der Staatsanwaltschaft und des Angeklagten das Verfahren vorläufig bis zum Abschluss der Hauptverhandlung einstellen und gleichzeitig Auflagen oder Weisungen erteilen. In der Praxis erfolgt die Einstellung jedoch überwiegend im Ermittlungsverfahren [4, 38–39; 5, 67].

Die Besonderheit des § 153a StPO besteht darin, dass er den Verzicht auf die Strafverfolgung ermöglicht; zudem erfolgt keine strafrechtliche Verfolgung mit dem Ziel der Verhängung einer Strafe, da dem Beschuldigten eine alternative Belastung auferlegt wird, die die Anordnung einer Straf- oder Maßregelvollstreckung entbehrlich macht. Die Auferlegung von Maßnahmen, die einer strafrechtlichen Sanktion ähneln, steht im Zusammenhang mit der Einschränkung des Legalitätsprinzips gemäß § 153a StPO. Folglich ist der Verzicht auf die Weiterführung des Strafverfahrens und die anschließende gerichtliche Entscheidung mit der Auferlegung solcher strafähnlichen Maßnahmen verknüpft.

Mit der Einführung des § 153a StPO versuchte der deutsche Gesetzgeber eine Erhöhung der Strafen für geringfügige Straftaten zu vermeiden, indem ein Teil dieser Delikte als Vergehen eingestuft wurde. Zudem sollte ein schnelleres Strafverfahren ermöglicht werden, indem die Behandlung geringfügiger Delikte vereinfacht wurde, sodass mehr Zeit und Ressourcen für effektivere Ermittlungen bei mittleren und schwerwiegenden Straftaten zur Verfügung stehen [3, 923].

Der in § 153a StPO vorgesehene Mechanismus sollte ein flexibles und praxisorientiertes Instrument der Kriminalpolitik darstellen, das eine angemessene Reaktion auf Bagatelldelikte erlaubt. Da das deutsche Strafrecht weiterhin häufig vorkommende, typische Bagatelldelikte wie Ladendiebstahl und Betrug umfasst, konnte der Gesetzgeber keine alternative materiellrechtliche Lösung anbieten. Um strafrechtliche Sanktionen in solchen Fällen sowie reguläre Hauptverhandlungen zur Feststellung und zum Beweis der Schuld zu vermeiden, wurde eine sogenannte verfahrensrechtliche Lösung geschaffen. Der Gesetzgeber hielt diese Lösung für sinnvoller, da sie in der Praxis mehr Spielraum bei der Entscheidung über geringfügige Delikte (Vergehen) bietet und damit im Rahmen des Gesetzes die starre Grenze zwischen Verbrechen und Vergehen aufweicht.

Die Regelung des § 153a StPO betrifft geringfügige Straftaten, deren Strafverfolgung wegen Geringfügigkeit nicht nach § 153 StPO eingestellt werden kann. Der Bundesgerichtshof sieht in § 153a StPO eine neue Form der Verfahrenseinstellung, die kein traditionelles Strafverfahren erfordert, jedoch die Zustimmung des Beschuldigten voraussetzt, wodurch der Prozess legitimiert wird. Gleichzeitig stellt §

153a StPO eine Ausnahme vom zentralen Grundsatz des deutschen Strafverfahrens – dem Prinzip der materiellen Wahrheit – dar, da der Verzicht auf Strafverfolgung nicht durch ein Urteil, sondern durch eine Entscheidung der Staatsanwaltschaft erfolgt. Trotz der Kritik findet § 153a StPO in der Praxis breite Anwendung – nicht nur bei geringfügigen Alltagsdelikten, sondern auch in großen und komplexen Verfahren mit erheblichem Schadensumfang oder politischer Bedeutung [6, 439]. Ein Beispiel hierfür ist der ehemalige Bundeskanzler Helmut Kohl, gegen den ein Ermittlungsverfahren wegen Untreue nach § 153a StPO eingestellt wurde [7, 426]. Besonders häufig wird § 153a StPO bei Vermögens-, Verkehrs-, Steuer- und Umweltstraftaten sowie bei Wirtschaftsstraftaten angewendet, wo Einigungen zwischen den Beteiligten regelmäßig vorkommen.

Somit stellt § 153a StPO ein Instrument der Entkriminalisierung dar, da das Strafrecht als «ultima ratio», das heißt als letztes Mittel, verstanden wird und nur dann zum Einsatz kommen soll, wenn mildere Maßnahmen nicht ausreichen. Dadurch kann – wie der Bundesgerichtshof betont – insbesondere in Grenzfällen eine formale Verurteilung und ein Eintrag ins Strafregister vermieden werden. Die Vorschrift reduziert zudem die Belastung der Justiz, da die Einstellung regelmäßig im Vorverfahren erfolgt. Dies fördert eine effektivere Justiz insbesondere dann, wenn ein reguläres Strafverfahren erforderlich ist oder eine Kooperation zwischen den Beteiligten fehlt. Darüber hinaus stärkt § 153a StPO die Stellung des Opfers, da erweiterte Kompensationsmöglichkeiten und ein breiterer Katalog an Auflagen und Weisungen eine Berücksichtigung individueller Opferinteressen erlauben [5, 82].

Literatur:

1. Кримінальний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

2. Wolter J., Hoyer A. *Systematischer Kommentar zum Strafgesetzbuch*. Band 1. 10., neu bearbeitete Auflage. 2025. 1327 p.

3. Gercke B., Temming D., Zöller M. A. *Heidelberger Kommentar zur Strafprozessordnung*. 7. Auflage. 2023. 2474 p.

4. Kaspar J., Weiler E., Schlickum G. *Der Täter-Opfer-Ausgleich. Recht. Methodik. Falldokumentatio*n. München: C. H. Beck, 2014. 162 p.

5. Schneider H. *Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung. Band* 2. 2. Auflage. 2024. 2830 p.

6. Joecks W., Jäger C. *Strafprozessordnung. Studienkommentar*. 5. Auflage. 2022. 959 p.

7. Beulke W., Fahl C. *Untreue zum Nachteil der CDU durch Dr. Kohl. Neue* Zeitschrift für Strafrecht. 2001. P. 426–428.

Яцкевич Руслан
доктор філософії у галузі права,
перший заступник начальника Департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України, полковник поліції,
м. Київ, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9352-7077
електронна адреса: nuoua2025ord@onua.edu.ua

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ОЗНАК ЗЛОЧИННОЇ СПІЛЬНОТИ У КОНТЕКСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПОДАЛЬШОГО ДОКАЗУВАННЯ

Розглянуто основні проблемні питання щодо конструювання та змісту норм КК України щодо спрямовані на забезпечення кримінально-правової протидії організованій злочинності. Основна увага акцентована на питання конструювання норми щодо злочинних спільнот. Визначені окремі проблемні питання, які виникають під час документування та доказування такої форми злочинної діяльності.

Ключові слова: *злочинні спільноти, оперативно-розшукове документування, кримінальний аналіз, доказування.*

Yatskevich Ruslan
Doctor of Philosophy in Law,
First Deputy Head of the Department of Internal Security of the National Police of Ukraine, Police Colonel,
Kyiv, Ukraine

PROBLEMS CONCERNING THE DETERMINATION OF CRIMINAL-LEGAL INDICATIONS OF A CRIMINAL COMMUNITY IN THE CONTEXT OF OPERATIONAL-INVESTIGATIVE DOCUMENTATION AND FURTHER PROOF

The main problematic issues regarding the construction and content of the norms of the Criminal Code of Ukraine aimed at ensuring criminal-legal counteraction to organized crime are considered. The main attention is focused on the issue of constructing norms regarding criminal communities. Certain problematic issues that arise during the documentation and proof of this form of criminal activity are identified.

Keywords: *criminal communities, operational-search documentation, criminal analysis, proof.*

Становлення правової системи України супроводжується перманентними та системними трансформаціями різних галузей законодавства та структурно-функціональної перебудови системи правоохоронних органів. Наголосимо, що осторонь вказаних процесів не залишилось і кримінальне законодавство, зокрема КК України, який зазнав значних доповнень та уточнень, спрямованих на посилення заходів кримінально-правової протидії функціонуванню різних форм злочинних утворень, діяльності лідерів кримінального середовища, а також функціонування окремих інструментів та явищ, які у своїй сукупності формують інфраструктурні комплекси забезпечення різних форм організованої злочинної діяльності. Необхідно звернути увагу на те, що вказані законодавчі рішення були закономірною реакцією держави на ускладнення оперативної обстановки, що зумовлювалось такими чинниками: *по-перше,* необґрунтована ліквідація на відповідному історичному етапі спеціалізованих оперативних підрозділів, які здійснювали протидію організованим формам злочинної діяльності; *по-друге,* прибуття на територію України значної кількості лідерів кримінального середовища, які вимушені були мігрувати із сусідніх країн, де був криміналізований статус «вор в законі».

У той же час, справедливо відзначити, що такі законодавчі новели були неоднозначно сприйняті науковою спільнотою, зокрема й з таких причин: *по-перше,* наявність стійкої позиції вчених, що наявні норми закону про кримінальну відповідальність містять достатню кількість необхідних та збалансованих норм для забезпечення кримінально-правової протидії усім проявам організованої злочинності; *по-друге,* невдалою законодавчою технікою під час конструювання окремих кримінально-правових норм, що призвело до значних проблем під час правозастосування; *по-третє,* використання для характеристики суб'єкта таких кримінальних правопорушень оціночних категорій, які важко належним чином трактувати у правозастосуванні; *по-четверте,* доволі загальне формулювання змісту самого діяння, яке утворює об'єктивну сторону відповідного кримінального правопорушення.

Межі цієї роботи, не дозволяють проаналізувати увесь спектр означених проблем. Саме тому, звернімо увагу на окремі з них, зокрема встановлення ознак злочинної спільноти. Так, ч.4 ст. 255 КК України визначає «створення злочинної спільноти, тобто об'єднання двох і більше злочинних організацій, керівництво такою спільнотою». Аналіз вказаної норми свідчить, що для ідентифікації відповідного злочинного утворення саме як злочинної спільноти обов'язковим є: *по-перше,* встановлення факту наявності двох або більше злочинних організацій; *по-друге,* їх об'єднання. У той же час, наразі, ані КК України, ані правові позиції Верховного Суду не надають тлумачення щодо розуміння категорії «об'єднання». Опрацювання матеріалів практики свідчить, що під цією категоріє можна розуміти доволі широкий спектр дій: *по-перше,* спільне вчинення одного або серії тяжких чи особливо тяжких злочинів; *по-друге,* ситуативне чи систематичне використання сил та засобів, які наявні у розпорядженні однієї злочинної організації іншою; *по-*

третє, спільні заходи щодо розподілу сфер впливу тощо, якщо вони не містять ознак самостійного кримінального правопорушення; *по-четверте,* спільне наповнення так званого «общака» при здійсненні автономної злочинної діяльності кожною організацією.

Зважаючи на викладене, видається, що зміст вказаної норми у контексті цієї ознаки потребує уточнення. Крім того, значна кількість проблемних питань виникає під час ідентифікації та подальшого оперативно-розшукового документування діяльності злочинних спільнот, адже, фактично перед працівниками оперативних підрозділів постає завдання щодо необхідності одночасного встановлення необхідних ознак двох злочинних організацій, а також факту їх об'єднання. У практичній площині таке завдання є доволі складним для оперативних підрозділів, адже вимагає одночасного зосередження значних комплексів негласних заходів та агентурно-оперативних можливостей на відповідний процес оперативно-розшукового документування. Необхідно зауважити, що реалізація поетапного документування не дозволяє вирішити це завдання на стратегічному рівні, оскільки ст. 214 КПК України, фактично вимагає негайної реалізації такий матеріалів та внесення відомостей до ЄРДР, що призводить до передчасного розшифрування негласної пізнавальної діяльності оперативних підрозділів та створення можливостей для організації активної протидії доказуванню чи взагалі тимчасове припинення функціонування злочинної організації діяльність якої не була задокументована негласних шляхом.

Зважаючи на наявну конструкцію норми КК України, яка є фундаментом для здійснення оперативно-розшукового документування та подальшого доказування, можна використати моделі роботи, яка спирається на сучасні можливості застосування інструментів кримінального аналізу.

Так, алгоритмізуючи таку модель можна запропонувати такі її структурні елементи: *по-перше,* встановлення ознак кожної злочинної організації, шляхом використання методології розвідувальної аналітики; *по-друге,* виявлення фактів, які свідчать про об'єднання таких організацій у злочинну спільноту; *по-третє,* визначення переліку фактичних даних, які пріоритетно мають бути задокументовані щодо кожної організації чи та їх об'єднання; *по-четверте,* планування сил, засобів та моделей одночасного негласного документування; *по-п'яте,* безпосереднє здійснення документування; *по-шосте,* аналітична оцінка сформованих матеріалів у контексті подальшого досудового розслідування; *по-сьоме,* реалізація оперативних матеріалів.

Наголосимо, що формулюючи таку модель ми не претендуємо на безапеляційність викладених структурних елементів, а розглядаємо її як типову та базову.

Перелік використаних джерел:

1. Околіт О.В., Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики: монографія. Київ.: Видавництво «Норма права». 2025. 324 с.

2. Цехан Д.М. Оперативно-розшукова протидія злочинності у місцях позбавлення волі: монографія. Одеса: Юридична література. 2021. 296 с.

Наукове видання

ЕКСПЕРТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
(Одеса, 27 листопада 2025 року)

Електронне видання

Відповідальні за випуск/укладачі:
Лариса Аркуша
Антоніна Черемнова
Пьотр Пєтькович

Укладачі:
Юлія Гресь
Анна Колодіна
Олександра Стаурська
Олександр Чернов

Підписано до друку 24.11.2025.
Формат А4 (210×297 мм). Ум-друк. арк. 27,4.

Scientific publication

EXPERT SUPPORT IN THE INVESTIGATION OF ORGANIZED CRIME: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND NATIONAL PRACTICE

Proceedings of the International Scientific and Practical Conference

(Odesa, 27 November 2025)

Electronic edition

Responsible for the release/compilers:

Larysa Arkusha

Antonina Cheremnova

Piotr Pietkovich

Compilers:

Yulia Hres

Anna Kolodina

Oleksandra Staurska

Oleksandr Chernov

Signed for printing 11/24/2025.

Format A4 (210×297 мм). Printed. sheets 27,4.

450